

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
Факультет іноземної та слов'янської філології

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІЛОЛОГІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЇ

**Збірник
наукових праць студентів**

Видається щорічно

Суми
СумДПУ імені А. С. Макаренка
2017

УДК 80+82 (082)

А 43

Друкується згідно з рішенням Вченої ради
факультету іноземної та слов'янської філології
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
(протокол № 3 від 26 жовтня 2017 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Кандидат філологічних наук, доцент **В. В. Герман** (головний редактор), кандидат філологічних наук, доцент **А. М. Коваленко**, доктор педагогічних наук, професор **О. М. Семенов**, доктор філологічних наук, професор **Л. М. Горболіс**, доктор педагогічних наук, професор **В. І. Статівка**, кандидат філологічних наук, доцент **Н. І. Кириленко**, завідувач лабораторії **Є. В. Герман** (відповідальний редактор).

А 43 Актуальні питання філології та методології : збірник наукових праць студентів / за ред. В. В. Герман. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. – 238 с.

Збірник присвячений актуальним проблемам слов'янської і германської філології. Тематика статей охоплює питання фундаментальних і прикладних аспектів лінгвістики й літературознавства. Автори досліджують проблеми етимології, діалектології, історії, лексикології мов, теоретичні питання історії української, російської і світової літератури, а також актуальні проблеми методики викладання філологічних дисциплін.

У виданні розміщено також матеріали дослідницьких розвідок учасників Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції студентів, магістрантів, аспірантів «Філологія, лінгводидактика, професійна комунікація в науковому дискурсі» (9 листопада 2017 року).

Матеріали збірника адресовані науковцям, викладачам, аспірантам, студентам філологічних факультетів, а також учителям гімназій, ліцеїв, середніх шкіл.

УДК 80+82 (082)

© Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017

РОЗДІЛ I

МОВОЗНАВСТВО ТА МЕТОДОЛОГІЯ

Т. М. Бідненко

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «АНДРОГІННІСТЬ» В АНГЛОМОВНОМУ РОМАНІ ДЖ. УІНТЕРСОН «ПРИСТРАСТЬ»

У статті аналізується поняття концепту, визначаються способи його мовного та мовленнєвого вираження. Концепт «андрогінність» проаналізовано на матеріалі англомовного роману Дж. Уінтерсон «Пристрасть» на засадах загального розуміння поняття андрогінності у сучасному світі та його входження до канви досліджуваного роману як одного із елементів авторського бачення концепту «жіноча сутність». Розглядаються лексико-семантичні та стилістичні особливості концепту «андрогінність» в англомовному романі Дж. Уінтерсон «Пристрасть».

Ключові слова: концепт, засоби вираження концепту, лексико-стилістичні засоби, жіноча сутність, андрогінність.

Постановка проблеми. Характерною рисою сучасного мовознавства є активний розвиток когнітивної лінгвістики. Особливої актуальності набули концептологічні дослідження, у контексті яких учені вивчають концепти в їхній мовній та мовленнєвій репрезентації. Зростає у рамках когнітивної лінгвістики й інтерес до вивчення когнітивних аспектів художніх творів, що дозволяє реконструювати концептуальний світ митця й окреслити особливості когнітивного стилю автора.

У аспекті інтересу сучасних дослідників багатьох наукових галузей до питань гендеру актуальним є звернення до репрезентації гендерної диференціації у художніх творах, що передбачає, зокрема, вивчення концепту «жіноча сутність». Особливо актуальним є аналіз бачення жіночої сутності такою англомовною авторкою як Дж. Уінтерсон, творчість якої нерідко відносять до категорій феміністичної літератури та літератури секс-меншин. Недостатня вивченість лінгвоконцептуального простору романів Дж. Уінтерсон та активний інтерес сучасної лінгвістики до концептуальних та гендерних досліджень і зумовлюють **актуальність** даної статті.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженням концепту в сучасній лінгвістиці займалися такі вчені, як С. Г. Воркачов, В. І. Карасик, Н. Д. Арутюнова, А. Вежбицька, О. С. Кубрякова, Й. А. Стернін, В. Н. Телія та

інші. Концепт «андроґінність» був запропонований уперше американським соціальним психологом С. Бемом, та у подальшому вивчався у рамках філософсько-культурологічних досліджень вченими М. Г. Ярошевським та П. С. Гуревичем. Як один із способів реалізації жінки розглядає концепт «андроґінність» С. де Бовуар.

Метою статті є дослідження лексико-стилістичних засобів вираження концепту «андроґінність» в англomовному романі Дж. Уінтерсон «Пристрасть».

Виклад основного матеріалу. Відповідно до лінгвокогнітивного підходу до вивчення концептів, концепт трактується як ментальне утворення в свідомості людини, яке допомагає вивчати концептосферу (мовну картину світу) як окремого носія мови, так і цілої нації. Якщо концепт знаходиться в основі знань людини про світ, то мова виявляє цей концепт, вербалізує його та надає можливість самій людині осмислити побачене у навколишньому світі [1, с. 92].

Саме розгляд конкретних лексичних, стилістичних та інших одиниць, які репрезентують концепт у мові, уможлиблює розуміння концепту, розкриває його сутність для загального сприйняття. Для вивчення конкретного концепту необхідно, перш за все, виявити та проаналізувати мовні засоби його репрезентації, що й дозволить змоделювати його структуру в ході подальшого дослідження [2, с. 1420].

У даній статті проаналізовано лексико-семантичні та стилістичні засоби вираження концепту «андроґінність» в англomовному романі Дж. Уінтерсон «Пристрасть». Розглянемо насамперед розуміння поняття андроґінності у сучасній культурі. Власне саме слово андроґінність походить від давньогрецьких слів *άνδρας* – «чоловік» та *γυνή* – «жінка», та означає одночасну присутність в однієї людини стереотипних для даного суспільства ознак чоловіка і жінки (необов'язково у рівній мірі). Андроґінність містить у собі характерні риси як маскулінності так і фемінності, при цьому маскулінність розглядається як сукупність фізичних якостей, моральних норм і поведінкових особливостей, властивих будь-якому чоловікові від народження. Маскулінність асоціюється із силою, самовпевненістю, активністю та незалежністю. Фемінність же вміщує у собі характеристики, пов'язані з жіночою статтю, а саме – пасивність, м'якість, лагідність, чуйність, емоційність тощо, а також характерні форми поведінки жінки в кожному конкретному суспільстві.

Саме андрогінність являє собою вищий рівень рис маскулінності та фемінності, досягнутий однією особою. Вона означає індивідуальну здатність особи залежно від конкретних ситуативних умов діяти водночас по-жіночому і по-чоловічому.

Концепт «андрогінність» у англomовному романі Дж. Уінтерсон «Пристрасть» тісно пов'язаний із концептами «жіноче» та «чоловіче», водночас становлячи опозицію їм, та включаючи обидва ці концепти до свого змісту. Концепт «андрогінність» реалізується у романі в образах Вілланелі та Анрі, які є наче дзеркальним відображенням одне одного. Вілланель втілює пікарескний типаж жінки-бунтівниці, наділеної чоловічими рисами характеру та зовнішнього вигляду, тоді як Анрі – чоловік, який володіє типово фемінними характеристиками, як от чутливість, сентиментальність, зосередженість на внутрішніх переживаннях тощо.

На лексико-семантичному рівні репрезентації концепту «андрогінність» в англomовному романі Дж. Уінтерсон «Пристрасть», перш за все, слід відмітити лексичні засоби номінації головних персонажів твору. Так, для номінації головної героїні твору використовується її ім'я *Villanelle*, іменники, що вказують на її приналежність до жіночої статі (*girl, woman, daughter*), та до чоловічої статі (*young man*), а також займенник *she*.

При появі Вілланель на світ вказується її стать: «*A girl*» [3, с. 51], однак гендерна ідентифікація не є повністю визначеною, адже така фізична особливість як перепончаті ступні, що у рамках сюжету твору вказує на гібридність жіночої сутності героїні, була у неї з народження: «*There never was a **girl** whose **feet** were **webbed** in the entire history of the boatmen*» [3, с. 51]. У даному випадку лексеми «*girl*» та «*webbed feet*» протиставляються як символи жіночого та чоловічого начал, які однаково були присутні в головній героїні. Проте, самоідентифікація персонажа проявляється у сцені її зустрічі з коханою жінкою, де Вілланель розкриває їй свою справжню стать: «*I'm a woman,*» *I said, lifting up my shirt and risking the catarrh*» [3, с. 75].

Що ж до образу Анрі, то номінація цього персонажа здійснюється у романі за допомогою власного імені *Henri*, іменників *boy, man, young man* та займенника *he*. Окрім того, для номінації Анрі у тексті роману використовується лексема *dandy*: «*I take off my socks once a week to cut my toe-nails and the others call me **a dandy***» [3, с. 4-5]. У контексті твору така характеристика персонажа демонструє ставлення до Анрі інших

чоловіків – представників патріархальної моделі суспільства із оточення Наполеона та містить насмішливу, іронічну конотацію.

Образ Анрі виражається здебільшого лексемами, що позначають його емоційний стан – *homesick, miss, love*, що характеризує цього персонажа як чуттєвого, переповненого емоційними станами на протигагу іншим чоловічим персонажам, які вирізняються малоемоційністю, часто – грубістю та черствістю. Виражається емоційність Анрі також у його відносинах із Вілланель: «*I love you,*» *I said.* – «*You're my brother*» *she said and we rowed away*» [3, с. 117].

Окрім лексико-семантичного рівня, яким широко представлений концепт «андрогінність» в англomовному романі Дж. Уінтерсон «Пристрасть», своє вираження об'єкт даного дослідження знаходить і на стилістичному рівні. Стилiстичне наповнення творів Дж. Уінтерсон, як представника постмодерної літератури, вирізняється яскравою образністю, точністю, стислістю – авторка прагне вкласти якомога більш всеохоплюючий сенс у кілька фраз чи слів, лаконічно але вправно вимальовуючи образи персонажів. Так, наприклад, руде волосся Вілланель закоханий у неї Анрі порівнює з червоними ягодами кизилу, які може спостерігати взимку зі свого вікна: «*Not a day breaks but that I think of her, and when **the dogwood** turns red in winter I stretch out my hands and imagine her hair*» [3, с. 157].

Тісно пов'язані з концептом «андрогінність» у романі також образи Венеції, як втілення мінливої, таємничої жіночої сутності, та Франції, яка втілює у собі грубе та жорстоке чоловіче начало. Так, на позначення простого та строгого, чіткого і раціоналізованого бачення чоловіками світу використовуються епітети «*straight*», «*rationalised*», «*clearly marked*», «*the same ones*»: «*Where Bonaparte goes, **straight** roads follow, buildings are **rationalised**, street signs may change to celebrate a battle but they are always **clearly marked**. Here, if they bother with street signs at all, they are happy to use **the same ones** over again. Not even Bonaparte could **rationalise** Venice. This is **a city of madmen***» [3, с. 112].

Повторення спільнокореневих слів «*rationalise*», «*rationalised*» акцентує увагу на такій характеристиці «чоловічого» світу, як відсутність фантазії, сухість та формальність. На протигагу структурованості чоловічого суспільства, Венецію, яка у творі увібрала у себе риси жіночності, авторка характеризує за допомогою епітета «*a city of madmen*».

Для відтворення жорстокої, войовничої сторони маскулінного типу, розкритого у творі через сюжетну лінію Бонапарта, вживається метафора «*the scourge of Europe*»: «*I was only five when the Revolution turned Paris into a free man's city and France into **the scourge of Europe***» [3, с. 16]. У той же час Вілланель описує своє рідне місто Венецію таким чином: «*This is **the city of mazes**. You may set off from the same place to **the same place** every day and never go by **the same route**. If you do so, it will be **by mistake**. Your **bloodhound nose** will **not serve** you here. Your course in compass reading will **fail** you. Your **confident instructions** to passers-by will send them to squares they have **never heard of**, over canals **not listed** in the notes» [3, с. 49].*

Тут спостерігаємо вживання епітету «*the city of mazes*» для характеристики Венеції як протилежності світу Бонапарта. Епітети «*bloodhound nose*», «*confident instructions*», «*the same place*» вказують на раціональне мислення, яке в уривку заперечується, вказується безсилість цих характеристик у жіночому світі, де панують випадок, інтуїція та непостійність. Додаткового експресивного забарвлення тут набувають лексеми «*by mistake*», «*not serve*», «*fail*», «*never heard*», «*not listed*». Вживаючи ці лексико-стилістичні засоби, Дж. Уінтерсон підкреслює свого роду «неправильність» світу Венеції, створює контраст із структурованістю та чіткістю маскулінного світу. Іменники «*course*», «*compass*», «*notes*» тут виконують роль символів, що втілюють інструкції, орієнтири, яким слідує чоловіки у цьому світі, та які є безсилим при спробі застосувати їх для досягнення мінливої сутності жінки.

Окрім лексико-стилістичних засобів розкриття концепту «андрогінність» у досліджуваному творі, доцільно приділити увагу текстовому рівню, який розкриває додаткові аспекти даного концепту, реалізуючись у якості інтертекстуальних засобів. Зокрема, важливу роль у розкритті концепту «андрогінність» у романі відіграє такий засіб інтертекстуальності як алюзія – наявність в тексті елементів, функція яких полягає у вказівці на зв'язок даного тексту з іншими текстами або посиланні на певні історичні, культурні та біографічні факти.

Так, у англомовному романі Дж. Уінтерсон «Пристрасть» наявна алюзія, денотатом якої є біблійний текст, тоді як репрезентантами слугують лексеми «*Christ*» та «*thirty-nine*»: «*One woman I met crawling home after an officer's party said she'd lost count at thirty-nine. Christ lost consciousness at thirty-nine*» [3, с. 38].

Говорячи про повію та жахіття її важкого життя, Анрі проводить паралель між 39-ма гвалтівниками цієї жінки та 39-ма ударами, які

довелося витерпіти Ісусу Христу під час суду римського прокуратора Понтія Пілата. Порівнюючи страждання Божого Сина зі стражданнями, які довелося терпіти незнайомій жінці, Анрі демонструє свою прихильність до неї, глибоке співчуття долі жінок, які потрапили до армії для обслуговування солдат проти власної волі.

На біблійних алюзіях, проте, звернення Дж. Уінтерсон до релігійної тематики у англomовному романі «Пристрасть» не завершується. Лейтмотивом через весь твір проходить образ Божої Матері, як символ жінки у всіх її іпостасях. Тісно переплітається з цим образом і образ матері Анрі, до деякої міри, саме через зв'язок цих двох образів у творі й розкривається причина жіночності Анрі, його несхожості на інших чоловіків. Якщо представники наполеонівського «чоловічого» світу ігнорують образ Діви Марії, то Анрі молиться їй, адже цьому його навчила матір: *«Quite without fear, because she believed in the power of the Virgin, my mother presented herself to Claude (my father) and asked to be taken to the nearest convent»* [3, с. 10].

Оскільки Анрі ріс у жіночому середовищі, його оточували материнська ласка, захист Пресвятої Діви, природа Франції. Все це зробило його відмінним від інших чоловіків, від солдат, однак у той же час Анрі залишався чоловіком – він прагнув захистити слабшого та більш нещасного, а не скривдити його, як він і захистив врешті решт Віллanelь від її жорстокого чоловіка.

Висновки. Загалом, аналіз лексико-стилістичних засобів вираження концепту «андрогінність» в англomовному романі Дж. Уінтерсон «Пристрасть» дозволив розкрити даний концепт на різних рівнях його вираження, окреслити як інтерпретаційне поле концепту, так і додаткові засоби, які дозволяють глибше осягнути розуміння авторкою твору жіночої сутності. Концепт «андрогінність» у творі виражається не лише через образи головних героїв, але через цілу систему образів, які можна умовно розділити на «чоловічі» та «жіночі», та які розкриваються через низку лексико-семантичних, стилістичних та інтертекстуальних засобів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кубрякова Е. С. Концепт. Концептуализация / Е. С. Кубрякова // Краткий словарь когнитивных терминов. – М. : Филологическ. ф-т МГУ, 1996. – С. 90-94.
2. Митяева А. П. К вопросу о лингвокогнитивном и лингвокультурологическом подходах к изучению концептов / А. П. Митяева // Молодой ученый. – 2015. – № 10. – С. 1420-1423.
3. Winterson J. The Passion. – NY : Grove Press, 1997. – 160 p.

Бидненко Т. М. Лексико-стилистические средства выражения концепта «андрогинность» в англоязычном романе Дж. Уинтерсон «Страсть».

В статье анализируется понятие концепта, определяются способы его языкового и речевого выражения. Концепт «андрогинность» проанализирован на материале англоязычного романа Дж. Уинтерсон «Страсть» на основе общего понимания понятия андрогинности в современном мире и его вхождения в канву изучаемого романа как одного из элементов авторского видения концепта «женская сущность». Рассматриваются лексико-семантические и стилистические особенности концепта «андрогинность» в англоязычном романе Дж. Уинтерсон «Страсть».

Ключевые слова: концепт, средства выражения концепта, лексико-стилистические средства, женская сущность, андрогинность.

Bidnenko T. Lexical-stylistic means of expression of "androgyny" concept in English novel "The Passion" by J. Winterson.

The article analyzes the notion of the concept, determines the ways of its linguo and speech expression. The concept of "androgyny" is analyzed on the material of the English-language novel J. Winterson "Passion" on the basis of a general understanding of the concept of androgyny in the modern world and its entry into the canvas of the investigated novel as one of the elements of the author's vision of the concept of "female essence". The lexical-semantic and stylistic features of the concept of "androgyny" in the English-language novel J. Winterson's "Passion" are considered.

Key words: concept, means of expression of the concept, lexical-stylistic means, female essence, androgyny.

Ю. А. Бугай

ТРАНСФОРМАЦИЯ ПОНЯТИЯ ЛИНГВОКУЛЬТУРА В СОВРЕМЕННЫХ МОЛОДЕЖНЫХ КОММУНИКАЦИЯХ

В статье охарактеризован современный молодежный жаргон как разновидность культурного и социального диалекта, обслуживающий определенную социальную группу, которая является его создателем и носителем. Сделан анализ современной речи молодежи во всех его возрастных и социально-групповых вариантах, от подростковых жаргонов, массового сленга к обширному употреблению бранной лексики

Ключевые слова: современный молодежный жаргон, массовый сленг, подростковый жаргон, лингвокультура, трансформации в системе современной молодежной субкультуры.

Постановка проблемы. В XXI веке возникает вопрос о способности и готовности человека адаптироваться в жизни в условиях высокого динамизма всех общественных процессов, непредсказуемости глобальных изменений и перманентно возникающих катастрофических ситуаций в различных регионах планеты. В то же время всесторонне активизируется задача сохранения человеческой личности, ее целостности, суверенитета.

Особенно данные процессы отражаются на личностях, которые находятся на пути формирования собственного видения проблем существования, которые только столкнулись с определением духовных и нравственных ценностей, – молодежи.

В последнее время снижается уровень культуры современной молодежи, и как следствие – ограничены интересы. Именно современная молодежная среда насыщена разнообразными направлениями и течениями. В зависимости от своих интересов подросток может общаться со своими сверстниками, которые близки ему по духу и разделяют его интересы.

Цель, анализ актуальных исследований. Целью статьи является изучение языковой культуры современной молодежи Украины. Направленность интересов и выбор тех или иных занятий в свободное время имеет относительную гендерную специфику. Так, ребята отдают предпочтение занятиям спортом, а также компьютерным играм и Интернету, в то время как девушки большую часть времени уделяют рекреативно-развлекательным видам деятельности, тем самым составляя постоянную и доминирующую среди современной молодежи ориентацию на использование свободного времени на просмотр телевизионных программ, прослушивания радиопередач и компьютерные игры и Интернет [1, с. 59-61].

Изложение основного материала. Изучение характеристик речи современной молодежи дало нам ответы на следующие вопросы: 1) с помощью каких слов Вы выражаете такие эмоции, как: разочарование, восхищение, радость, удивление, гнев?; ответы на данный вопрос показали, что в подавляющем большинстве от 60% до 90%, преимущество предоставляется употреблению нецензурной лексики; 2) какие слова Вы обычно употребляете для обозначения таких понятий как: красивый, значительный / неординарный, плохой, веселый, модный / популярен, немодный / старый, счастливый / везучий? Данные указывают на притяжение к употреблению жаргонизмов и нецензурной лексики, а именно: хороший – клевый (40%), прикольный (25%), классный (13%), и только 15% составляет нецензурная лексика; Значительный / неординарный – нереально (30%), неформальный (15%), подавляющее большинство склоняется к употреблению нецензурной лексики (35%); Плохой – 50% составляет нецензурная лексика, Голимый (20%), отстойный (15%); Веселый – безшабашный (50%), нецензурная лексика

(20%), трудности с определением имели 30% респондентов; Модный / популярный – гламурный (60%), стильный (20%) и т.д.; Немодный / старый – нецензурная лексика преобладает у 45% ответов, фуфло (30%), Старье (25%); Счастливый / везучий – фартовый (70%), счастливый (13%), и нецензурная лексика (17%); 3) как обычно в разговоре со сверстниками или друзьями Вы называете родителей, преподавателя / учителя, старого человека, молодую женщину, высокого человека, толстого человека? Ответы распределились следующим образом: родители – 25% молодежи предоставляет предпочтение слову родоки, 30% называет их предки, 15% – олды; для обозначения преподавателя / учителя 45% используют слово препод, 30% – учила, 15% – гримза, а 10% используют нецензурную лексику; старик обычно в разговоре со сверстниками сказывается у 40% нецензурной лексикой, 50% – дедуля / бабуля, 8% и 2% соответственно составляют старая кляча и старье; такое понятие как молодая женщина у 45% обозначается словом телка, у 35% – чувиха, нецензурная лексика составляет 15% ответов; Высокий человек – шпала (37%), дылда (33%), вешалка (17%), нецензурная лексика употребляется в 13%; Толстого человека в 53% называют коровой, в 20% – жирдяем, тумбой – у 12%, а нецензурная лексика употребляется у 7% респондентов; 4) какие среди жаргонных слов Вы используете чаще всего в Вашем повседневной жизни? первое место занимает нецензурная лексика (30%), лох – у 10% молодежи, на третьем месте слова телка и корова (9% ответов), далее следуют такие слова как: хавчик, фигня, урод, тормоз, дебил и другие.

В то же время анализ современной речи молодежи во всех его возрастных и социально-групповых вариантах, от подростковых жаргонов, массового сленга к обширному употреблению бранной лексики, имеет характерную общую черту, привлекательную не только для молодых людей, но и для взрослых субъектов языкового пространства: это устойчивая тенденция к юмору, шутке, насмешке, иронии с одной стороны, и с другой стороны, – общего снижения общекультурного уровня современной молодежи. [2, с. 78-82].

Однако на фоне количественного роста активного словаря молодого человека, повышение уровня овладения значения слов, уменьшение количества лишних слов, повышение производительности понимания, речь молодого человека часто становится насыщенной жаргонными словам, бранными оборотами, которые просто становятся средствами связи в предложениях, таким образом, приобретая признаки жаргона или сленга.

В свою очередь, современный молодежный жаргон как разновидность культурного и социального диалекта обслуживает определенную социальную группу, которая является его создателем и носителем (и понятный именно ей). Он в значительной мере использует средства предыдущих этапов своего функционирования, причем не только собственно молодежного, но и, главным образом, жаргона воров, уголовников, то есть прослеживается определенная преемственность и типичная стилистическая маркированность: снижено-грубоватая, вульгарная, фамильярная, что и обеспечивает ему экспрессию в иронично-шутливом ключе. С изменением оценки сленга в обществе, а также роли сленга в речи, его начинают воспринимать как средство выражения. То есть жаргонная маркированность нейтрализуется, благодаря чему определяется тенденция к включению сленгов в словарные ряды с экспрессивно маркированными членами [3, с. 55-74].

Выводы. Таким образом, культура речи современной молодежи Украины представляет собой молодежный жаргон, который обслуживает определенную социальную группу. А свойства языка и свойства среды взаимосвязаны: как молодежь не существует вне семьи, школы и общества, так и эти общественные институты не существуют отдельно от нее, тем самым воздействуя не только на формирование языковой культуры современной молодежи Украины, но и на ее эстетическое сознание и вкус, моральные убеждения. В свою очередь, такое, безусловно, негативное влияние на молодежь привело к трансформации понятий лингвокультуры, торможении становления развития молодого человека и его духовно-нравственных сил, девальвировании культурных и общечеловеческих ценностей. Но наряду с отрицательными ощущаются и положительные трансформации в системе современной молодежной субкультуры: украинская молодежь XXI века характеризуется как экономически свободная, инициативная и активная.

ЛИТЕРАТУРА

1. Василенко В. А. Комуникативна компетенція як соціолінгвістична проблема / В. А. Василенко // Матеріали за 8-ма міжнародна научна практична конференція «Бездешите изследвания-2012». – Том 14. – Филологични науки. Политика. – София. «Бял ГРАД-БГ» ООД. – 104 стр. – С. 59-61.

2. Василенко В. А. Межкультурная коммуникация как основа непрерывного поликультурного образования / В. А. Василенко // Поликультурное образовательное пространство Поволжья: пути и формы интеграции: сб. науч. трудов Международной научно-практической конференции (Казань, КФУ, 01 ноября 2013г.) / под. ред.

Ф. Х. Фахрутдиновой, Е. Г. Соловьевой. – Казань : Отечество, 2013. – 710 с. – обл. – С. 78-82. ISBN 978-5-9222-0742-3

3. Культура и молодежь : Сост., пробл., перспективы: Материалы круглого стола, 11 марта 2004 г. / под общ. ред. Гуляева В. Н. – М. : Акад. тр. и социал. отношений, 2004. – 199 с.

Бугай Ю. А. Трансформація поняття лінгвокультура в сучасних молодіжних комунікаціях.

У статті охарактеризовано сучасний молодіжний жаргон як різновид культурного і соціального діалекту, що обслуговує певну соціальну групу, котра є його творцем і носієм. Зроблено аналіз сучасного мовлення молоді у всіх його вікових і соціально-групових варіантах, від підліткового жаргону, масового сленгу до широкого вживання лайливої лексики.

Ключові слова: сучасний молодіжний жаргон, масовий сленг, підлітковий жаргон, лінгвокультура, трансформації в системі сучасної молодіжної субкультури.

Buhai Yu. Transformation of concept "linguoculture" in modern youth communications.

Modern youth jargon as a form of cultural and social dialect, that serves a certain social group which is its founder and speaker, is described in the article. The analysis of modern youth language in all its age and social-group variations is made, from teenaged jargon and mass slang to the wide use of abusive vocabulary.

Key words: modern youth jargon, mass slang, teenaged jargon, linguoculture, transformations in the system of modern youth subculture.

Д. С. Гриценко

ФРАНЦУЗЬКІ НЕОЛОГІЗМИ У СФЕРІ ТУРИЗМУ: СУТНІСТЬ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

У статті розглядаються неологізми сучасної французької мови у туристичній сфері. Туристична індустрія постійно винаходить новий «багаж» неологізмів для більш яскравого опису та позначення нових видів туризму. У статті розглянуто шляхи появи неологізмів, а також визначено найбільш уживані їх види.

Ключові слова: неологія, неологізм, слова-валізи, стиснення.

Постановка проблеми. Поява неологізмів – це природний процес у мові. Туристична індустрія стрімко розвивається у наш час. Як результат, з'являються нові слова на позначення сучасних тенденцій у туризмі. **Метою** нашого дослідження є аналіз шляхів творення неологізмів, які з'явилися у французькій мові у сфері туризму.

Аналіз актуальних досліджень. Питання вивчення неологізмів у французькій мові привертало увагу таких дослідників як: Л. Гільбер, А. Гуз, Л. Деруа, Х. Жолі, Ж. Дикі-Кидирі, Ж. С. Корбей, К. Марсія. Усі вони

зазначають, що французька мова стрімко розвивається і в ній постійно з'являються нові слова і вирази. Наскільки нам відомо, неологізми, які пов'язані з розвитком туристичної галузі, ще недостатньо вивчені лінгвістами.

Виклад основного матеріалу. Мова є динамічною системою, складним механізмом, що, з одного боку, перебуває у постійному русі, з іншого – зберігає ознаки стабільності та цілісності, будучи основним засобом комунікації. Очевидно, саме тому питання про мовну змінність, суть, чинники та тенденції мовної еволюції є та буде одним з центральних у лінгвістичній науці.

Інноваційна діяльність є одним із компонентів процесу мовної еволюції. Вважається, що поява нових одиниць відбувається під впливом конкретних зовнішніх, щодо системи мови, і на основі внутрішніх, закладених у самій мові, закономірностей. Дослідження особливостей розвитку словникового складу неможливо проводити без урахування позиції діалектичного підходу до явищ мови в цілому і до словотворення зокрема. Основними є ідеї про взаємозалежність та взаємозумовленість мовних явищ; використовується системний підхід у вивченні об'єктивної реальності.

Сьогодні термін неологія осмислюється в ширшому сенсі, ніж раніше, а саме – як наука про нові явища всіх ярусів мовної системи, а не тільки її лексичної підсистеми. Вказаний підхід сприяє формуванню нового вектора розвитку неологічної галузі мовознавства – дослідження неологізмів у якості об'єктів різних рівнів мови і міжрівневого підходу до мовної системи. В окремих роботах дослідників (Е. В. Сенько, 2000) категорія неологізму проектується на всі мовні рівні. Такий підхід значно розширює поняття неологізму, виводячи його на якісно новий рівень. З нашої точки зору, новотвір – це явище мови, яке охоплює всі його рівні: фонетичний (поява нових акцентологічних варіантів та варіантів вимови), морфологічний (розвиток нових формотвірних і словозмінних форм), синтаксичний (варіантність і виникнення нових синтаксем) і т. д., оскільки “визнання системності в якості основної онтологічної ознаки мовної системи вимагає комплексного дослідження новотворів, яке могло б сприяти вияву внутрішньої, органічної обумовленості та взаємозв'язку різних структурних одиниць в процесі неологізації” [1, с. 4].

Найбільш активний розвиток мови здійснюється у галузі лексики, що зумовлено, крім її особливостей порівняно з іншими мовними

рівнями, зокрема, більш високим ступенем позамовної детермінованості [3, с. 6]. При всій розмаїтності шляхів і форм зміни словникового складу мови основним процесом у розвитку лексики лінгвісти називають процес неологізації, що відображає загальний поступальний рух мови. У зв'язку з орієнтацією сучасної лінгвістики на дослідження процесів розвитку мови, глибоке й всебічне вивчення неологізмів складає беззаперечне зацікавлення.

Неологізаційні процеси є яскравими зразками, що засвідчують динамічний характер мови, і демонструють абсолютний прогрес, який пов'язаний із реалізацією словотвірних можливостей мовної системи. Доцільним у зв'язку з цим видається нам міркування В. фон Гумбольдта: "У жодному разі не можна розглядати словниковий запас мови як готову, застиглу масу. Не кажучи вже про постійний процес утворення нових слів і словоформ, словниковий запас, допоки мова живе в мовленні народу, є продуктом словотвірної потенції, який розвивається і знову відтворюється" [1, с. 112].

Нами було розглянуто неологізми за останній 2016-2017 рік, які з'явилися у сфері туризму. Наведено приклади власне неологізмів, тобто утворених шляхом переосмислення слова та лексикалізації словосполучення, також нам зустрілися відносні новоутворення, які виникли внаслідок запозичення мовних одиниць з інших мов та неологізми, які виникли внаслідок актуалізації застарілих слів. Найбільше виявлено слів-валіз, запозичених із англійської мови.

Туристична індустрія постійно винаходить новий «багаж» неологізмів для ефективного опису нових тенденцій, а також для більш яскравого пояснення нових видів туризму. Нами було проаналізовано статті, брошури та так звані «*les dépliants*» туристичних агенств. З'явилося багато іменників на позначення місця та часу. Багато неологізмів саме із французької мови, але велику роль відіграють і запозичені слова, а саме «англіцизми».

Проаналізувавши мовний матеріал, ми знайшли 85 неологізмів. Найменша частка припадає на застарілі слова, які пояснюють новий вид туризму, прикладами таких слів є «*lezarder*», «*bourlinguer*». Більше неологізмів, утворених шляхом стиснення, вони є широкоживаними. Неологізми-стиснення позначають одразу два поняття. Таких слів нам зустрілося 32. Прикладом є термін «*bleisure*» (безтурботність), результат

стиснення слів «бізнес» і «дозвілля», що виражає поєднання професійної та особистої цілей під час ділової поїздки. За статистикою останніх років, термін є дуже вживаним в колі професійних мандрівників. Більш вживанішу концепцію пропонує [сайт Hotwire](#): замінити його терміном «workventurer» або «traventurier» [4]. Це нове слово для бізнесменів та жінок, які включають туристичну діяльність у свої ділові поїздки. Ці два терміни не можуть вживатися тими ентузіастами, які частіше спонтанно їдуть на вихідні, подорожують з друзями або родиною.

Найбільш широко вживаними є «слова-валізи» (les mots-valises), створені в останні роки індустрією туризму, їх виявлено 42. Принцип полягає у поєднанні двох слів для додавання їх значення і створення нового сенсу. Прикладами є такі слова-валізи як «staycation» та «babymoon» (медовий місяць безпосередньо перед народженням дитини), «voluntourism» (гуманітарний туризм) хоча і не в широкому використанні, але це неологізми, які закріплюють за собою певне значення.

Неологізми, що з'явилися, служать для опису нових настроїв та нових шляхів подорожей, оскільки вони стимулюють їх до розвитку. Доказом є поява терміну «Glamping» (скорочення «camping» і «glamour»), що вміщує в собі поняття «5-ти зіркового» відпочинку.

Висновки. Когнітивний напрям у неології перебуває в стадії становлення, формування. Робляться спроби проаналізувати структури знань, які стоять за неологізмами, і їхній вплив на мовну й концептуальну картини світу сучасного носія мови. Отже, усебічний аналіз неологічного матеріалу та дослідження напрямків у неології в подальшому дасть змогу виробити сучасну концепцію неологізму.

Поява неологізмів досить продуктивний процес. Фонд неологізмів французької мови постійно розвивається та оновлюється. Найактивніше вони створюються шляхом стиснення та запозичення іншомовних слів для позначення та пояснення нових реалій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию : Пер. с нем / В. фон. Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1984. – 397 с.
2. Robert P. Le Petit Robert : Dict. le Robert / P. Robert // 2 ed. – Paris, 1996. – 2552 p.
3. Гак В. Г. О современной французской неологии / В. Г. Гак // Новые слова и словари новых слов. – Л., 1978. – С. 6-9.
4. Новий вид неологізмів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.hotwire.com/workventure-is-the-new-bleisure/>.

Гриценко Д. С. Французские неологизмы в сфере туризма: сущность и тенденции.

В статье рассматриваются неологизмы современного французского языка в сфере туризма. Туристическая индустрия постоянно изобретает новый «багаж» неологизмов для более яркого описания и обозначения новых видов туризма. В статье рассмотрены пути появления неологизмов, а также определены наиболее употребительные их виды.

Ключевые слова: неология, неологизмы, слова-чемоданы, сжатия.

Hrytsenko D. French neologisms in the sphere of tourism: essence and trends.

The article examines the neologisms of the modern French language in the sphere of tourism. The tourism industry constantly invents a new «baggage» of neologisms for a more vivid description and designation of new types of tourism. The article examines the ways of appearance of neologisms, as well as the most commonly used types of them.

Key words: neologism, neology, words-suitcases, compression.

О. Є. Дібіжева

КОНСТРУКЦІЇ З ПЕРІОДОМ У ПОЕТИЧНІЙ МОВОТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА

У статті розглянуто період як стилістичну фігуру, як засіб емпатичного маркування на матеріалі поетичного доробку Івана Франка. Проаналізовано різновиди періодів, обґрунтовано їх поетичні функції у художній мові митця.

Ключові слова: період, стилістичні фігури, синтаксична конструкція, протазис, апозис.

Іван Франко – геній, людина нового часу, яка набагато випередила свою добу, вчений і митець європейського рівня. Він був автором, що творив національний комплексний культурно-естетичний код, сягав думкою в усі галузі духовного життя людства [4]. Широкий тематичний і жанровий діапазон лірики І. Франка, висока культура поетичного мислення, відкритість до художніх віянь нового часу забезпечили йому гідне місце серед найвідоміших поетів світу [1].

Постановка проблеми. На особливу увагу заслуговує аналіз специфіки конструкцій з періодом у поетичних текстах І. Франка. У сучасній мовознавчій науці засвідчені неодноразові спроби осмислення періоду як особливого синтаксичного утворення, що має потужні стилістичні можливості і є найбільш довершеною стилістичною фігурою, досконалою формою вишуканого художнього мовлення [3].

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення проблеми з дослідження поетичної творчої спадщини Івана Франка, дає підстави стверджувати, що в Україні існує

широке коло наукових розвідок, присвячених дослідженню творчості митця. Варто звернути увагу на праці таких науковців, як А. Біла, О. Бойко, Ю. Кобилецький, А. Музичка, В. Марко, А. Скоць, Б. Тихолоз, М. Ткачук, М. Челецька, С. Шаховський та ін.

Мета статті – з'ясувати особливості використання конструкцій з періодом у поетичній мові І. Франка. Актуальність наукового дослідження зумовлена потребою глибинного осмислення специфіки синтаксичної організації поетичних текстів І. Франка.

Виклад основного матеріалу. Період – це риторична фігура, в якій цілісна, завершена думка подається в ускладненому простому, багаточленному складному реченні або кількох реченнях, що структурно й інтонаційно поділяються на дві частини – члени періоду. Перший член (*протазис* – підвищення) характеризується нагромадженням інформації, поступовим підвищенням голосу до найвищої точки. Його ще називають попередником. Потім настає виразна пауза, якою звертається увага на зміст наступного члена періоду. Другий член періоду (*апозис* – зниження, або наступник) завершує думку різким спадом інтонації і поступовим зниженням тону голосу до рівня початку мовлення. У такий спосіб утворюється ніби замкнене інтонаційне коло періоду [6].

Для періоду найважливіше значення має звучання тексту, тому він частіше використовується саме в поезії і свідчить про майстерність автора.

У мовотворчості І. Франка період як спосіб організації тексту використовується досить часто. Митець вдається до конструкцій з періодом із метою розширення опису картини поетичної дійсності, а також для створення піднесеного, урочистого настрою, емоційності, що є універсальною стилістичною функцією періоду.

Незалежно від кількості частин у періоді, інтонація та зміст компонентів структури формують почуття гармонії, єдності, рівноваги художньої оповіді. Наприклад:

*Якби знав я чари, що спиняють хмари,
Що два серця можуть ізвести до пари,
Що ламають пута, де душа закута,
Що в поживу ними зміниться отрута [2]!*

*То тебе би, мила, обдала їх сила,
Всі би в твоїм серці іскри погасила,
Всі думки й бажання за одним ударом [2].*

*Лиш одна любов би вибухла пожегаром,
Обняла б достоту всю твою істоту,
Мислі б всі пожерла, всю твою турботу, –
Тільки мій там образ і яснє й гріє...
Фантастичні думи! Фантастичні мрії [2]!*

Експресивність періоду може посилюватися за рахунок анафори – стилістичного прийому, що полягає в повторенні тих самих звуків, слів, речень на початку двох або кількох суміжних рядків, строф, фраз [7]. Анафора слугує засобом увиразнення, акцентує увагу на найголовнішому:

***Понад** степи і поле, гори й доли,
Понад діброви, зжовклим листом вкриті,
Понад стернища, зимним вихром биті,
З плачем сумним, мов плач по кращій долі,
Понад селища бідні, непошиті
Хатки, обдерті і пусті стодоли,
Понад люд темний, сумовитий, голий,
Ви пливете по млистому блакиті.
Куди? Куди?... [2].*

Нагромадження інформації, яке частіше відбувається в протазисі й рідше в апозисі, досягається повторами і паралелізмами синтаксичних конструкцій, тому період у творах І. Франка відзначається змістовністю, структурно-синтаксичною і ритмомелодійною архітектонікою [6]:

***Дивувалась зима**
Чом се тають сніги,
Чом леди присли всі
На широкій ріці?
Дивувалась зима:
Чом так слабне вона,
Де той легіт бересь,
Що теплом пронима?
Дивувалась зима:
Як се скріпла земля
Наливаєсь теплом,
Оживає щодня [2]?*

За відношеннями між першою і другою частинами періоду розрізняють кілька їх видів: завершальний, означальний, кільцевий,

часовий, предикатний, причинний, протиставний, пояснювально-порівняльний, умовний, пояснювальний [6].

Прикладом причинного періоду слугує уривок із вірша І. Франка, де автор у протазисі перелічує наслідки (вдаючись також до повторів), а в апозисі називає причину. Така будова речення посилює емоційний вплив на читача, підвищує напругу, створює своєрідну інтригу. Прикметним є те, що чим більша кількість компонентів у протазисі – тим сильніший ефект справляє висновок:

*У кожного чоло життя і жаль порили,
І в оці кожного горить любові жар,
І руки в кожного ланці, мов гадь, обвили,
І плечі кожного додолу ся схилили,
Бо давить всіх один страшний якийсь тягар [2].*

Для підкреслення контрасту зображуваного І. Франко використовує антитезовий період, що ґрунтується на протиставленні:

*Нерадо якомсь хлопчик
Ішов і боязливо озирався,
А дівчинка невпинно щебетала,
Додаючи товаришу відваги [2].*

Прикладом пояснювально-порівняльного періоду є уривок із вірша, який має метафоричний характер, при цьому увиразнюється риторичним запитанням:

*Бо люди що? Каміння те,
Котре, розбурхана весною,
Валами котить і несе
Ріка розлитая з собою [2].*

І. Франко навколо поезії моделює періодичні конструкції зі своєрідним обрамленням – кільцевим повтором, використовуючи одну й ту саму лексему на початку та в кінці градації. Такий тип періоду називають кільцевим:

*Осінній **вітре**, що могучим стоном
Над лісом стогнеш, мов над сином мати,
Що хмари люто гониш небосклоном,
Мов хочеш зиму, сон і смерть прогнати;
Що у щілинах диким виєш тоном
І рвеш солону із сільської хати,
Зів'яле листя гоном-перегоном
По полю котиш, – **вітре** мій крилатий [2]!*

Митець вдається до періодів-описів, періодів-роздумів, періодів-розповідей [5].

Експресивність та глибина періоду-роздуму, який найповніше розкриває емоційно-виражальні наміри поета, увиразнені в поетичному тексті І. Франка риторичними запитаннями:

*Чи олово важке пливе у моїх жилах
Так сонно, звільна, зимно замість крові?
Чи мізку рух чия рука спинила
І бистрий потік мислей загатила,
Вгасила іскру дотепу й розмови [2]?*

Періоди-розповіді виконують уточнювальну, композиційну функцію, поглиблюють сюжет:

*Непереглядною юрбою
Ідуть за днями дні мої,
Так страшно одностайні всі,
Як олов'яні хмари ті,
Що звільна линуть надо мною [2].*

Застосування описів у періоді допомагає автору акцентувати увагу читача на портретних чи пейзажних характеристиках:

*І сниться їм, бідним, у пільмі кромішній:
Десь сонце горить у всім чарі весни,
А в сонця промінні, у радості вічній
Гуляють і золотом сяють вони [2].*

Висновки. Отже, І. Франко в поетичній мовотворчості часто послуговується періодом як стилістичним засобом, експериментує з формою та засобами вираження, вдається до різних типів означених конструкцій. У структуру періодів І. Франко вводить повтори, анафори, епіфори та інші стилістичні фігури, тропи, що допомагають увиразнити художнє мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз художнього твору : навч. посіб. / В. П. Марко. – К. : Академвид, 2013. – 208 с.
2. Вірші українських поетів (класиків). Вірші Івана Франка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://onlyart.org.ua/ukrainian-poets/virshi-ivana-franka/>.
3. Галас А. Інтерпретації періоду як об'єкта синтаксису і стилістики / А. Галас // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. – 2015. – Вип. 20. – С. 34-43.
4. Іван Франко – світоч національного відродження : До 160-річчя від дня народження Івана Франка : дайджест. Вип. 11. [Електронний ресурс] / Нац. ун-т харч. технол., Наук.-техн. б-ка ; підгот. О. В. Олабоді. – К., 2016. – 21 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.nuft.edu.ua/inform/franko.pdf>. – Назва з екрана.

5. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : [навч. посіб.; 2-ге вид., перероб і доп.] / І. М. Кочан. – К. : Знання, 2008. – 423 с.

6. Мацько Л. І. Стилїстика української мови / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – К. : Вища школа, 2003.

7. Словник української мови : в 11 т. / НАН України; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні – К. : Наук. думка, 1970 – Т. 1. – С. 43.

Дибижєва А. Е. Конструкції с периодом в поэтическом творчестве Ивана Франко.

В статье рассмотрен период как стилистическая фигура, как способ эмфатической маркировки на основании поэтического наследия Ивана Франко. Проанализированы разновидности периодов, обоснованы их поэтические функции в художественном языке автора.

Ключевые слова: *период, стилистические фигуры, синтаксическая конструкция, протазис, аподозис.*

Dibizheva O. Constructions with a period in the poetry of Ivan Franko.

The article considers the period as a stylistic figure, as a means of the emphasis on the material of the poetry of Ivan Franko. Varieties of periods are analyzed, their poetic functions in the poet's language are substantiated.

Key words: *period, stylistic figures, syntactic construction, prothesis, apodosis.*

Т. В. Дробна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО СТАТУСУ ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЙ

У статті розглянуто питання лінгвістичного статусу вставлених одиниць. Окреслено погляди мовознавців на статус та специфіку використання вставлених одиниць, досліджено проблему розмежування вставних і вставлених конструкцій.

Ключові слова: *вставлені конструкції, вставні одиниці, парентеза.*

Постановка проблеми. Інтерес учених до вивчення вставлених конструкцій не згасає, оскільки вставлені одиниці були остаточно виділені зі складу вставних елементів у самостійну синтаксичну категорію тільки в кінці 50-60 років ХХ століття. Конструкції неодноразово розглядалися в мовознавчій літературі, однак різні аспекти цього мовного явища на сьогодні ще потребують детального уточнення.

Мета статті – з'ясувати лінгвістичний статус вставлених одиниць у мові. Окреслена мета передбачає вирішення таких завдань: охарактеризувати зміст проблеми статусу вставлених сполук; визначити лінгвістичний статус вставлених конструкцій; простежити діапазон функціонування вставлених конструкцій.

Аналіз актуальних досліджень. Уперше в мовознавчій науці речення зі вставленими словами виокремив О. Шахматов. В україністиці поняття «вставлені речення» впровадили Л. Кадомцева та Б. Кулик [3; 4]. В українському мовознавстві про особливий різновид «втручених речень» йдеться в праці О. Огоновського «Грамматика руского языка для школъ середніхъ» (1889). В академічному виданні «Сучасна українська літературна мова: Синтаксис» за редакцією І. Білодіда про вставлені конструкції є лише окремі зауваження [10].

Питання про вставлені конструкції з неоднаковою повнотою та чіткістю висвітлили в спеціальних дослідженнях А. Анікін, Є. Артеменко, Н. Валгіна, О. Галкіна-Федорук, О. Гвоздєв, К. Горшкова, С. Гостєєва, Л. Кадомцева, М. Каранська І. Кірюхіна, Д. Розенталь, А. Руднєв, Є. Сєдун, М. Фоміна, Л. Хатіашвілі, В. Цапукевич, М. Шанський, І. Щєболева та інші.

Увага дослідників була зосереджена на розмежуванні вставних і вставлених одиниць, на сутності вставлення, функціонуванні вставлених конструкцій у реченні, аналізі їх семантики, синтаксичній будові, співвідношенні й зв'язку з основним складом речення, пунктуаційному виділенні тощо. Незважаючи на широкий спектр роботи вчених, єдиної думки в розумінні цього синтаксичного явища поки що не досягнуто.

Виклад основного матеріалу. На ранніх етапах розвитку науки про мову питання про вставлені конструкції окремо не розглядалося, оскільки вони тривалий час не відмежовувалися від вставних, хоча явище парентези давно перебувало в центрі уваги дослідників. За визначенням І. Распопова, «парентеза – вставлення якихось елементів, які співвідносяться зі змістом основного складу речення або його конструктивних частин, але виходять за межі звичайних синтаксичних зв'язків, що встановлюються між компонентами цього складу» [9, с. 501].

У традиційному вченні про вставні та вставлені конструкції переважає закріплений формальним напрямком у мовознавстві погляд на них як слова і конструкції чужорідні, синтаксично не пов'язані зі структурою речення-висловлення. Їхня чужорідність полягає в тому, що вони нібито не вступають у граматичний зв'язок з іншими членами речення, адже не відповідають на логічні запитання, які ставляться від інших членів речення, а також в ізолюваності позиції, інтонаційному та граматичному виокремленню їх у складі речення. Так, В. Сімович стверджував, що вставні слова (лінгвіст до цієї класифікаційної групи, як свідчать приклади й характеристика розділових знаків при них (дужок), зараховував і

вставлені) «до самого речення не належать, вони немов самі для себе творять речення» [8, с. 382], тому їх і відділяють пунктуаційно.

На проблемі розмежування вставних і вставлених конструкцій акцентує свою увагу Є. Седун. Проаналізувавши смислове наповнення й призначення вставних і вставлених одиниць, їх інтонацію, мовознавець робить висновок, що «вставні» й «вставлені» речення не можуть бути принципово розмежовані ні за конструктивно-синтаксичним, ні за інтонаційним оформленням» [7, с. 187]. На думку Є. Седуна, розмежування між ними можливе лише до певної міри і не виключає об'єднання цих понять у синтаксичній категорії більш широкого обсягу [7].

Питання про диференціацію вставних і вставлених конструкцій порушує В. Тихомиров. Учений насамперед зупиняється на характеристиці місця вставлень у структурі речення. Детально розглядаючи цю проблему, В. Тихомиров, як і інші науковці, робить такий висновок: «...Вставлені конструкції можуть знаходитися в середині або в кінці основного речення, розташовуватися постпозитивно або становити абзац; але вони не можуть знаходитися на початку речення» [11, с. 102]. Це зумовлюється тим, що потреба у вставлених конструкціях може з'явитися тільки після того, як уже викладено основний зміст висловлювання або яку-небудь його частину.

На відміну від вставних одиниць, вставлені конструкції «виражають такі додаткові повідомлення чи побіжні асоціативні зауваження, які поповнюють, уточнюють, розвивають зміст висловлення, вказуючи на якісь деталі чи нові факти, що не були передбачені в перший момент формування думки» [4, с. 175]. Таким чином, вставлені конструкції відрізняються від вставних одиниць, у яких виражається суб'єктно-модальне ставлення до висловленого. Саме тому вставні одиниці речення не можуть існувати самостійно.

Вставлені конструкції виражають «такі додаткові повідомлення чи побіжні асоціативні зауваження, які доповнюють, уточнюють, розвивають зміст висловлювання, вказуючи на певні деталі чи нові факти, що не були передбачені за первісного формулювання думки, вираженої реченням без вставлених конструкцій» [3, с. 144]. Ці засоби синтаксичного ускладнення простого речення не зумовлені валентністю предиката: вони не пов'язані жодним з видів синтаксичних відношень з рештою слів і, як наслідок, не підлягають кваліфікації як члени речення. Л. Кадомцева визначає їх як «синтаксично ізольовані частини речення» [3, с. 224]. У групу синтаксично

ізолюваних частин речення дослідниця об'єднує звертання, вставні та вставлені компоненти.

На відміну від тези про граматичну самостійність вставлених конструкцій, у мовознавчій науці існує думка про наявність граматичного зв'язку між вставленою конструкцією та базовим реченням. Так, Т. Почтенна констатує, що вставлені конструкції можуть:

- 1) пов'язуватися з усім реченням загалом або з певними словами;
- 2) перебувати з ними в синтаксичних зв'язках;
- 3) наділятися формою членів речення [6, с. 130].

Можливі варіанти, коли певна частина речення, маркована на письмі відповідно комами або тире, може мати подвійну кваліфікаційну характеристику, тому є всі підстави визначати її:

- а) як вставлену конструкцію (вона демонструє усі його ознаки);
- б) як відповідний член речення (з виділенням усіх формально-семантичних ознак).

Особливістю вставлених конструкцій є їх місце розташування. Вони не можуть займати всі три позиції, як вставні одиниці. Зокрема, вставлені конструкції не можуть стояти на початку речення, оскільки особа не може наперед уточнювати свої думки. Від основного речення вставлені конструкції відділяються дужками, тире й зрідка комами.

Вставлені конструкції бувають різних структурних і семантичних типів. Модально-оцінні функції наближують вставлені конструкції до вставних, однак характер додаткового пояснення, що порушує синтаксичну одноплановість, залишається визначальним. У складних синтаксичних конструкціях, у яких використовуються вставлені структури, спостерігається їхнє органічне поєднання. У такому разі вони експресивно забарвлюють текст і наповнюють його різними модальними та семантичними відтінками.

Проблема функціонування сполучників як ініціальної частини вставленої конструкції мало досліджена в українському мовознавстві і має суперечливий характер. Деякі дослідники вважають, що вставлена одиниця приєднується до базового речення в сполучниковий чи безсполучниковий спосіб, і пропонують розрізняти три групи вставлених конструкцій:

- а) одиниці, приєднані до базового речення без сполучних засобів (сполучників);

б) одиниці, приєднані до базового речення за допомогою сурядних сполучників; такі вставлені конструкції розташовуються після слів, яких стосуються;

в) одиниці, приєднані до базового речення за допомогою підрядних сполучників і сполучних слів [5, с. 189-190].

Останнім часом в українському мовознавстві з'явився інший, відмінний від традиційного, погляд на вставлені конструкції, специфіка якого випливає з дворівневої природи речення. Вважається, що вставлені конструкції – це особливі синтаксичні одиниці мовлення, що належать до явищ комунікативно-синтаксичного рівня мови і разом із звертанням, вставними словами, словосполученнями та реченнями, а також словами автора утворюють так звану інфраструктуру речення, одиницям якої властива не граматична, а ситуативно-сміслова та суб'єктивно-модальна зорієнтованість на речення. Вставлені конструкції тут виступають актуалізаторами смислового прирощення [1]. Д. Баранник стверджує, що вставлені одиниці «є важливою частиною речення, вони не ізольовані від нього, а тісно пов'язані з ним. Цей зв'язок не належить до жодного з традиційно відомих граматичних зв'язків. Це особливий тип синтаксичної організації...» [1, с. 18].

Висновки. Отже, вставленими конструкціями вважаємо компоненти, в яких відсутні ознаки члена речення; їх класифікуємо як такі, що не можна визначити, не застосувавши прислівні підрядні або реченнетвірні зв'язки. Призначенням вставлених одиниць є розширення та збагачення змісту висловлення. Вставлені сполуки відмежовуємо від вставних одиниць, оскільки вони виражають додаткові повідомлення чи зауваження, що доповнюють, уточнюють і розвивають зміст висловлювання. У ролі вставлених компонентів можуть виступати окремі слова, словосполучення й речення. Вони випадають із синтаксичної структури речення й відділяються від нього дужками або тире.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранник Д. Х. Два рівні граматичної структури речення / Д. Х. Баранник // Мовознавство. – 1993. – № 6. – С. 13-19.
2. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : навч. посіб. / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища школа, 2005. – 270 с.
3. Кадомцева Л. О. Синтаксично ізольовані частини речення / Л. О. Кадомцева // Сучасна українська літературна мова : синтаксис. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 224-231.
4. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Синтаксис : підручник Б. М. Кулик. – К. : Рад. шк., 1961. – Ч. II. – 288 с.

5. Мойсієнко А. К. Сучасна українська мова. Синтаксис простого ускладненого речення : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закладів / А. К. Мойсієнко. – К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. – 207 с.

6. Почтенная Т. Г. Вводные и вставные конструкции / Т. Г. Почтенная // Современный русский язык. – М. : Высшая школа, 1976. – С. 125-131.

7. Седун Е. П. О так называемых «вводных» и «вставных» конструкциях / Е. П. Седун // Славянское языкознание. – М. : АН СССР, 1959. – С. 186-194.

8. Сімович В. Граматика української мови : для самонавчання та в допомогу шкільній науці / Василь Сімович. – Друге видання з одмінами й додатками. – Київ-Ляйпціг : Українська накладня, 1918. – 584 с.

9. Современный русский литературный язык / Н. М. Шанский, А. Н. Тихонов, И. П. Распопов, А. В. Филиппов. – Л. : Просвещение, 1981. – 584 с.

10. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис / за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1972. – 516 с.

11. Тихомиров В. Разграничение вводных и вставных конструкций в современном русском языке / В. Тихомиров // Русский язык в школе. – 1963. – № 6. – С. 100-102.

Дробна Т. В. Вопросы лингвистического статуса вставленных конструкций.

В статье рассмотрен вопрос лингвистического статуса вставленных единиц. Определены взгляды языковедов на статус и специфику использования вставленных единиц, исследована проблема разграничения вводных и вставленных конструкций.

Ключевые слова: вставлены конструкции, вставные единицы, парентеза.

Drobna T. Problems of the linguistic status of pararenthetic structures.

The article deals with the linguistic status of the inserted units. The views of linguists on the status and specifics of the use of the inserted units are outlined, the problem of delineation of inserted and inserted structures is investigated.

Key words: inserted constructs, inserts, parentezes.

В. О. Журавська

НЕОЛОГІЗМИ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто проблему вживання неологізмів у сучасному французькому політичному дискурсі на матеріалі французьких періодичних видань. Проаналізовано причини появи та способи творення «політичних» неологізмів.

Ключові слова: неологізми, актуальність, політика, преса, французька мова.

Постановка проблеми. Мова – це суспільне явище. Вона відображає у собі стан розвитку суспільства, у якому функціонує. Тому вона не стоїть на місці, а постійно змінюється відповідно до нових реалій, що з'являються у світі. Саме виникнення нових понять, яким треба бути названими, спричиняє появу неологізмів. Їх поява є ознакою того, що мова здатна

відповідати рівню пізнавальної та комунікативної діяльності людини та суспільства в цілому.

Виникнення неологізмів може відбуватися по-різному. Це і запозичення з інших мов і утворення нових лексем у самій мові: шляхом суфіксації, префіксації, аббревіації тощо... Також для французької мови є характерним надання нового значення вже існуючим словам, що дає змогу їх використовувати для нових понять.

У сфері політики неологізми займають важливе місце, бо даний суспільний інститут завжди включає актуальні проблеми до сфери своєї діяльності.

Мета статті – визначити особливості «політичних» неологізмів за способом творення та денотатом номінації, на матеріалі політичних статей французьких періодичних видань за жовтень 2017 року.

Аналіз актуальних досліджень. Тему неологізмів досліджували В. Г. Гак, Т. М. Гейко, Ф. Саблерой, Є. В. Сенько, Ж. Мунен, О. І. Чередниченко, О. В. Косович. У їх працях виражається думка про те, що процес неологізації забезпечує розвиток мовної системи в цілому і збагачує мову на різних рівнях.

Виклад основного матеріалу. Неологізмами називаються слова а також його окремі значення, вислови, які з'явилися в мові на сучасному етапі її розвитку. Новизна цих слів або значень усвідомлюється мовцями.

Питання виникнення неологізмів не має однозначного наукового підтвердження. Таким чином одні науковці дотримуються думки, що нові речі або нові вирази є причиною виникнення неологізмів. Інші говорячи про неологію мають на увазі процес перенесення значення шляхом прямої та непрямої деривації. Окремо варто виділили таку думку, щодо типів неологізмів за їх джерелами. Це спонтанне словотворення, усвідомлене словотворення і авторські новоутворення, які належать письменникам та науковцям. У дослідженнях лінгвіста Ж. Мунена розрізняються наступні причини виникнення неологізмів: розвиток світу, принцип економії, необхідність в експресивності, мода.

Говорячи про політичний дискурс французької преси, варто підкреслити, що причинами виникнення неологізмів, що зустрічаються у статтях політичної спрямованості у більшості випадків є необхідність номінувати нові поняття та феномени сучасної міжнародної політики.

Для даного дослідження були використані статті з рубрики «Politique» періодичного видання «Le Figaro» за жовтень 2017 року (№ 22750-22761).

Було проаналізовано близько 90 неологізмів, представлених у проаналізованих статтях. Наведемо приклади тих, що вживалися найчастіше.

Оскільки нещодавно у Франції відбулися вибори нового президента, багато статей присвячені саме діяльності Еммануеля Макрона. З цим пов'язана поява таких неологізмів, як «macronisme» яким позначається позиція тих, хто підтримує діяльність президента; «macroniste» – людина, що підтримує погляди Макрона.

Також однією з причин утворення неологізмів у сучасній французькій мові є проблема терактів і того, що вони здійснюються у своїй більшості представниками такого віросповідання, як іслам. Таким чином ми можемо спостерігати виникнення декількох нових слів: «islamiste» – радикально налаштований представник даної релігії; «islamique» – те, що має у собі радикальну мусульманську спрямованість; «islamophobie» – негативне ставлення окремих людей до представників даного віросповідання. Також говорячи про расистські прояви варто згадати вжитий термін «la haine anti-blancs». Дані слова представлені у статті «La politique en crise se tue en mascarade», у якій розглянуто негативні прояви до представників різних релігійних та расових груп та байдужого ставлення політичних сил до цього.

У кожному з розглянутих випусків газети ми можемо знайти багаторазово вжите слово «Brexit». Дане слово виникло у зв'язку з виходом Великобританії з Євросоюзу у 2017 році. Хоч цей процес відбувався ще у березні, але він ще часто згадується у періодичних виданнях. Зустрілося слово «Frexit». За його допомогою називаються погляди тих людей, які вважають необхідним вихід Франції з Євросоюзу.

Одна з тенденцій розвитку французького суспільства, називається словом «jeunisme». Цим терміном пояснюється надання важливого місця молоді у житті суспільства, іноді навіть надання цьому прошарку населення занадто багато уваги.

Неодноразово вживається слово «bobo». Це є скороченням від «bourgeois-bohème» і використовується для зневажливого опису людини, яку визначають як представника псевдо інтелектуальної богемі. Саме у цьому значенні воно вжите у статтях для позначення людей, що підтримують погляди діючого президента Франції.

Варто звернути увагу також на те, що однією з причин утворення нових слів у мові є науково-технічний розвиток. Ми зустрічаємо неологізм

«ubérisation». Воно означає нещодавно створену мобільну платформу, яка вже широко застосовується у транспортній та готельній сферах. Вона дає змогу залучати меншу кількість людських ресурсів для отримання кращого варіанту виконання праці у наведених галузях діяльності.

У зв'язку з всесвітнім занепокоєнням станом навколишнього середовища у розглянутих статтях піднімалися екологічні питання і неодноразово був використаний термін «écoresponsable». Він виражає позицію відповідального ставлення до природи.

Висновки. Таким чином, неологізми є відображенням стану суспільства, бо створюються вони саме у тих сферах життя, які є найбільш актуальними, обговорюваними та важливими. Мова сфери політики приймає у свій склад ці слова. Бо саме тут, у аналітичних статтях журналістів та виступах політиків, актуальні проблеми сучасності набирають обертів. А отже і лексика, що використовується для їх опису і аналізу, закріплюється у свідомості людей.

Проаналізувавши добірку політичних статей, можна зробити висновок про ті проблеми, що є актуальними для французького суспільства на даний момент, – прихід до влади нового президента і ставлення до його напрямку роботи; проблеми тероризму і спричинені ним прояви расизму та релігійної ненависті; вихід Великобританії з Євросоюзу; визначення пріоритетів у сферах економічного та соціального життя суспільства.

Говорячи про те, яким способом були утворені неологізми, треба сказати, що ми зустріли слова, що утворювалися у французькій мові та запозичені з інших мов.

До першої групи можна віднести слова різних типів: ті, що були утворені за допомогою додавання різних суфіксів: *macronisme*, *macroniste*, *islamiste*, *islamique*. Слова «écoresponsable» та «islamophobie» були створені шляхом поєднання двох різних основ для отримання нового значення. Неологізми «jeunisme» та «bobo» виникли шляхом надання вже існуючим у мові словам нового значення для позначення іншого явища.

Слова «Brexit», «Frexit» та «ubérisation» були запозичені з англійської мови. Причина цього полягала у тому, що ці явища виникли у англomовному середовищі, а потім стали актуальними і для франкомовного світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гак В. Г. О современной французской неологии / Г. В. Гак // Новые слова и словари новых слов. – Л., 1978. – С. 6-9.

2. Чередниченко О. І. Сучасна французька неологія з погляду перекладача / О. І. Чередниченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К. : Київський університет, 2009. – № 42. – С. 8-9.

3. Le Figaro [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lefigaro.fr>.

Журавская В. А. Неологизмы в французском политическом дискурсе.

В статье рассматривается проблема употребления неологизмов в современном французском языке и их использование во французских периодических изданиях. Рассмотрены конкретные случаи употребления неологизмов в статьях политической направленности, определены причины их использования и значения.

Ключевые слова: неологизмы, значение слова, политика, пресса, французский язык.

Zhuravska V. Neologisms in French political discourse.

This article analyses the problem of neologisms' use in modern French language and their usage in modern French periodicals. It shows the cases of usage of neologisms in politically oriented articles, analyses their meanings.

Key words: neologisms, word meaning, politics, press, French language.

Н. О. Захарук

**ЛІНГВОПРАГМАТИЧНА ВАРІАТИВНІСТЬ ДИРЕКТИВІВ
В АНГЛОМОВНОМУ КОНФЛІКТНОМУ ПАРЕНТАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ**

У статті розглянуто лінгвопрагматичні особливості вживання директивних мовленнєвих актів в англомовному конфліктному парентальному дискурсі. Визначено тактики, які реалізуються за допомогою основних типів директивів у контексті англомовного конфліктного парентального дискурсу.

Ключові слова: директивний мовленнєвий акт, прескриптиви, реквестиви, адвісиви, тактики невизнання, осуду, вольового натиску, байдужості, англомовний конфліктний парентальний дискурс.

Постановка проблеми. Мовленнєва діяльність людини як об'єкт антропоцентрично-орієнтованої лінгвістики складає множину утворень, що постійно нарастають і відображають зв'язок мови та людини як єдиного цілого. Ці утворення є різними типами дискурсу, що переплітаються в житті кожної людини. Першим для кожного індивіда є, безперечно, дискурс родинного спілкування, дослідженням якого займаються багато науковців, вивчаючи всі можливі аспекти та продукти мовленнєвої діяльності людини як частини сім'ї. Парентальний дискурс є «особистісно орієнтованою комунікативною взаємодією батьків та дітей, що

відбувається в сімейно-побутовій сфері спілкування, де метою батьків є виховання та соціалізація дитини, підготовка її до виконання певних соціальних ролей, а також передання знань, розвиток здібностей, сприяння набуттю вмінь та навичок соціального життя [4, с. 156].

Аналіз актуальних досліджень. Англomовний парентальний діалогічний дискурс вивчають багато науковців, серед них: В. В. Козлова [4], С. В. Баранова [1], О. І. Коропецька [5], О. В. Бровкіна [2], А. А. Семенюк [8], Л. В. Солощук [10] та ін.

Мета статті полягає у визначенні лінгвопрагматичної варіативності директивів в англomовному конфліктному парентальному дискурсі. **Об'єктом дослідження** є директиви в англomовному конфліктному парентальному дискурсі. **Предметом** є особливості вживання різних типів директивних мовленнєвих актів в англomовному конфліктному парентальному дискурсі.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики вчені вже працюють над виявленням засобів реалізації директивності у педагогічному дискурсі – С. Dalton-Puffer [13], релігійному – L. Moessner [14] та політичному дискурсах А. Ю. Любавина [6].

Виклад основного матеріалу. Учасниками парентального дискурсу є батьки (або інші особи, що їх замінюють) та діти (нащадки). Особливістю даного типу дискурсу є асиметричність рольових стосунків, оскільки учасниками є різні за віком та соціальним статутом особистості [8, с. 6-7]. Спілкування носить побутовий характер та не має чітко регламентованих норм чи форм, тому часто може варіюватися відповідно до встановленої протягом років «малої культури» родини, яка утворюється з традицій та атмосфери всередині та поза родинним колом [7, с. 220-221].

Англomовний конфліктний парентальний дискурс – конфліктно спрямоване міжособистісне спілкування батьків та дітей, під час якого «порушується гармонія стосунків комунікантів на підґрунті наявності уявного чи реального протиріччя» [12, с. 70].

Соціалізація індивіда як головна мета та завдання батьків має багатогранну природу та часто протікає в межах конфліктно-забарвлених ситуацій з відтінком мовленнєвого впливу або спонування. Характерною ознакою є гостре протистояння конфліктуючих на основі зіткнення конфронтуючих точок зору. Конфліктна стратегія реалізується через тактики невизнання, осуду, залякування, вольового натиску, байдужості, інформування, звинувачення [2, с. 13-14].

Основними типами директивних мовленнєвих актів є прескриптиви, реквестиви та адвісиви. Характерною ознакою прескриптивних мовленнєвих актів є облігаторність виконання каузованої адресантом дії, що зумовлюється його перевагою в соціальному статусі. До прескриптивів відносять: наказ, розпорядження, вимогу, команду, настанову, заборону, дозвіл, примус. Реквестиви характеризуються пріоритетністю адресата, а виконання дії є вигідним для адресанта та включають прохання, благання та заклинання. Група адвісивів включає мовленнєві акти запрошення, поради, рекомендації, рецепту, інструкції та пропозиції. Їх виконання бажано, і навіть вигідно адресату, в той же час, користуючись ними адресант виражає свою досвідченість та обізнаність [11, с. 34-40].

Мовленнєвий акт наказу є ядерним мовленнєвим актом класу прескриптивів і базується на авторитетності адресанта та облігаторності виконання каузованої ним дії. Розглянемо на прикладі вживання мовленнєвого акту наказу в англomовному конфліктному парентальному дискурсі.

(1) *Momma's voice got strange, hissing like a snake. "Joetta, go out to the kitchen and bring me a book of matches."*

"But Mommy ..., "Joey said, starting to get all sobby.

"Joetta, do what I told you."

"Mommy, I can't ..."The tears really started coming and Joey was squeezing my arm.

"Joetta, go get those matches!"

"Please, Mommy, he won't do it again, will you, Byron? (C. Curtis, p. 45-46).

Зазначений приклад репрезентує семантику наказу через вживання матір'ю імперативів *go, bring* та *do*, що реалізує тактику вольового натиску. Априорі виконання наказу не має обговорюватися, але зважаючи та той факт, що каузована адресантом дія не є вигідною для адресата, ми спостерігаємо вживання донькою імпліцитного мовленнєвого акту заперечення. Це, в свою чергу є реалізацією тактики невизнання. Використання лексеми *please* вказує на пріоритетність матері в ситуації мовлення.

Прескриптивний мовленнєвий акт вимоги є одним з тих, які широко використовуються у конфліктах, оскільки категорично спонукає до дії та вказує на пріоритетність адресанта.

(2) *"Bad mommy! I want snack!"*

"It's not here," Sarah said? Handing her daughter the diaper bag. "See for yourself" (T. Perrota, p. 8).

У розглянутому прикладі мовленнєвий акт вимоги виражається в імпліцитній формі, що є характерною ознакою сімейного дискурсу. Дочка вимагає перекус, тим самим спонукаючи матір до того, щоб вона дала дочці їжу, при чому каузована адресантом дія не має експліцитного відображення в локутивній формі мовленнєвого акту. Це свідчить про те, що мовці легко розпізнають ілокутивну мету мовленнєвих актів і не потребують експліцитних маркерів для їхньої ідентифікації та декодування адресатом [3, с. 90]. Оскільки використання прескриптивів є типовим для старшого покоління, дочка, наслідуючи поведінку дорослих, використовує прескриптивний мовленнєвий акт вимоги для реалізації тактики осуду та байдужості в конфлікті.

(3) *"Sweetie." Sarah spoke calmly, pointing at the mess. "Clean that up, please." "I... want...my...snack!" Lusy gasped. (T. Perrota, p.8).*

У зазначеному прикладі мати використовує реквестивний мовленнєвий акт, на що вказує використання лексеми *please*. Семантика спонукання виражається імперативом *clean*, спокійний тон мовленнєвого акту виражається лексемою *calmly*, що вказує на дотримання адресантом нейтральної лінії поведінки в даній конфліктній ситуації. Оскільки виконання прохання не є обов'язковим, дочка для маніфестації тактики невизнання використовує мовленнєвий акт вимоги в імпліцитній формі.

Вживання адвісивних мовленнєвих актів у конфліктному дискурсі виражає нейтральну лінію поведінки адресанта, який володіє більшим життєвим досвідом. Але рішення щодо виконання каузованої адресантом дії належить адресатові:

(4) *"Don't tell me how I'm behaving! How do you think I feel? I work my ass off getting the car street-legal – over two and a half months I worked on it – and when I bring it home, the first thing you say is get it out of the driveway. How am I supposed to feel? Happy?"*

"There's no reason to take that tone to your mother." Michael said (S. King, p. 49).

Зазначений уривок репрезентує вживання адвісивного мовленнєвого акту в імпліцитній формі, ілокутивною метою якого є порадаспонукування сина до корегування своїх дій стосовно матері. У контексті конфліктної ситуації батько реалізує тактику осуду.

Висновки. Таким чином, директивні мовленнєві акти можуть бути використані в англomовному конфліктному парентальному дискурсі для реалізації комунікативних тактик. Для реалізації тактик осуду, байдужості

та вольового натиску учасники англомовного конфліктного парентального дискурсу використовують прескриптиви, а саме: наказ, вимога тощо. Тактика невизнання може реалізуватися через реквестивний мовленнєвий акт прохання. Адвісивний мовленнєвий акт в англомовному конфліктному парентальному дискурсі слугує для вираження тактики осуду з боку більш досвідчених членів родини.

Дослідження лінгвопрагматичної варіативності директивів в інших типах сімейного дискурсу становить перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранова С. В. Утішання в парентальному дискурсі / С. В. Баранова, О. Б. Проценко. // ВІСНИК Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – № 49. – С. 126-129.

2. Бровкіна О. В. Стратегії англомовного родинного дискурсу в ситуаціях відвертого спілкування, утішання, непорозуміння : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.04. «Германські мови» / О. В. Бровкіна. – Харків, 2015. – 20 с.

3. Врabelь Т. Т. Словотворча грамати́ка у сучасній англійській мові : дис. канд. філ. наук : 10.02.04. / Томаш Томашович. – Ужгород, 2005. – 241 с.

4. Козлова В. В. Структурно-семантичні та прагматичні особливості раціонально-інформативного впливу в домінантному парентальному дискурсі / В. В. Козлова. // Наукові записки. [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Філологічна. – 2013. – № 35. – С. 156-159.

5. Коропецька О. І. Засоби вираження мовленнєвої тактики запиту інформації в парентальному діалогічному дискурсі / О. І. Коропецька // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Філологічна. – 2012. – № 29. – С. 93-96.

6. Любавина А. Ю. Функционально-прагматический анализ директивных речевых актов в агитационных текстах / Анастасия Юрьевна Любавина // Вестник Челябинского государственного университета «Филология. Искусствоведение». – 2009. – №34. – С. 78-81.

7. Резницкая Г. И. Особенности семейного дискурса и его роль в процессе социализации ребенка / Г. И. Резницкая // Вестник МГЛУ. – 2010. – Вып. 7(586). – С. 219-249.

8. Семенюк А. А. Гендерні та вікові особливості кооперативної мовленнєвої поведінки в сімейному дискурсі (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / А. А. Семенюк. – Донецьк, 2007. – 27 с.

9. Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов / Дж. Серль // Новое в зарубежной лингвистике / под общ. ред. Б. Ю. Городецкого – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 170-187.

10. Солощук Л. В. Функціонування невербальних компонентів комунікації у кооперативно спрямованому парентальному діалогічному дискурсі / Л. В. Солощук // Вісник ХНУ. – 2006. – № 726. – С. 77-82.

11. Формановская Н. И. Прагматика побуждения и логика языка / Н. И. Формановская // Русский язык за рубежом. – 1994. – № 5-6. – С. 34-40.

12. Фролова І. Є. Конфронтація як різновид міжособистісної взаємодії / І. Є. Фролова // Вісник ХНУ. – 2010. – № 928. – С. 68-74.

13. Dalton-Puffer Ch. Negotiating interpersonal meanings in naturalistic classroom discourse : Directives in content-and-language-integrated classrooms / Ch. Dalton-Puffer // Journal of Pragmatics. – 2005. – № 37.

14. Moessner L. Directive speech acts – Across-generic diachronic study / L. Moessner. – Journal of Historical Pragmatics, 2010. – №11(2). – С. 219-249.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Curtis C.P. *Watsons go to Birmingham* – 1963. – New-York : Delacorte Press, 1995. – 154 p.

2. King S. Christine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readli.net/chitatonline/?b=123266&pg=51>.

3. Perrota T. *Little Children*. – New-York : St. Martin's Griffin, 2004. – 355 p.

Захарук Н. О. Лингвопрагматическая вариативность директивов в англоязычном конфликтном парентальном дискурсе.

В статье рассмотрено лингвопрагматические особенности употребления директивных речевых актов в англоязычном конфликтном парентальном дискурсе. Определены тактики, которые реализуются при помощи основных типов директивов в контексте англоязычного конфликтного парентального дискурса.

Ключевые слова: директивный речевой акт, прескриптивы, реквестивы, адвисивы, тактики непризнания, осуждения, волевого напора, равнодушия, англоязычный конфликтный парентальный дискурс.

Zakharuk N. Lingoupragmatic variability of directives in the english conflict parental discourse.

The article deals with the lingoupragmatic peculiarities of using of the directive speech acts in the English conflict parental discourse. The tactics which are realized by the main types of directives in the context of the English conflict parental discourse are determined.

Key words: directive speech act, prescriptive, requestive, advisable, tactics of non-admittance, condemnation, volitional pressure, indifference, the English conflict parental discourse.

М. В. Карпенко

СУЧАСНЕ ПОТРАКТУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті досліджено приклади сучасного потрактування риторичної особистості. Автор подає назви дисциплін, які необхідно включити у вузівський курс, що формують мисленнево-мовленневу та комунікативну культуру студента, майбутнього

оратора. У праці наведено навички, які повинна мати риторична особистість та основні сфери застосування набутих ораторських вмінь.

Ключові слова: сучасна риторична особистість, мовленнєва культура, ораторські навички та вміння, професійна майстерність, техніка мовлення, культура спілкування.

Якщо хто вирішив оволодіти
красномовством по-справжньому,
він повинен бути людиною справедливою
Платон

Постановка проблеми. Необхідність широкого запровадження риторики в систему освіти та формування риторичної особистості зумовлена, з одного боку, загрозою тотального безкультур'я і бездуховності в державі, з іншого – освітньо-виховним потенціалом риторики як навчальної дисципліни, засобу інтелектуально-естетичного впливу української мови. Традиційно в Україні цінувалася мовна майстерність як одна з головних характеристик людини і показник морального клімату суспільства.

Аналіз актуальних досліджень. У наші дні інтерес до риторики та до потрактування сучасної риторичної особистості значно зріс. Створюються авторські програми, видаються підручники, посібники, хрестоматії і словники, упорядковується українська риторична термінологія, розробляються сучасні системи навчання. Найвідомішими дослідниками у цій галузі є Л. Мацько, Г. Сагач, Н. Голуб, О. Семенов, В. Молдован, М. Чикарькова, Н. Колотілова, Л. Спанатій, Я. Білоусова та інші. Відродження цього інтересу закономірне, адже знання риторики, сформовані риторичні вміння дають можливість людині відчувати себе дієвим учасником професійного та суспільного життя.

Метою статті є дослідити та проаналізувати роль ораторського мистецтва у формуванні сучасної риторичної особистості.

Виклад основного матеріалу. Сучасна риторика – це теорія та майстерність ефективного (доцільного, впливового, гармонійного) мовлення [6, с. 102]; це наука про мисленнєво-мовленнєву діяльність, спрямовану на досягнення цілей у процесі мовної комунікації, вироблення вмінь і навичок аналізувати та продукувати тексти різного типу відповідно до мети, призначення й умов спілкування в процесі будь-якої діяльності людини [1]. Предметом сучасної загальної риторики є загальні закономірності мовленнєвої поведінки, що діють у різних ситуаціях спілкування, сферах діяльності, та практичні можливості використання їх з

метою створення ефективного висловлювання. Характерними ознаками риторичної особистості, як зазначає В. Ницета, є володіння комунікативною компетентністю, готовністю отримувати необхідну інформацію, переконувати в правоті своїх думок, впливати на прийняття рішень, відстоювати позиції на основі толерантного ставлення до цінностей та інтересів інших людей [4, с. 96].

Риторична освіта – це один із найбільш важливих і перспективних сучасних лінгводидактичних напрямків, мета якого не обмежується формуванням навичок гарного й переконливого мовлення, а одним із найважливіших завдань вбачає всебічне формування риторичної особистості, виховання моральних і патріотичних складників характеристики людини, що в сумі зі знаннями мови сформують носія елітарного типу культури [5, с. 8].

Виховання культури сучасної риторичної особистості вимагає формування спеціальних умінь на основі тісного зв'язку із вихованням мовленнєвої культури особистості. З цією метою необхідно включити, наприклад, у вузівський курс навчальні дисципліни, які формують мисленнєво-мовленнєву та комунікативну культуру студента, у тому числі такі: рідна мова (стилістика, культура мовлення, теорія та практика перекладу), іноземна мова (латинська або давньогрецька, одна-дві романо-германські), логіка, педагогіка, психологія, філософія (I-II курси); риторика, прагматорика, ораторське мистецтво, мистецтво ділового спілкування (III-IV курси); еристика, полемічна майстерність оратора, теорія і практика аргументації (V курс). Зміст програми риторики охоплює знання теорії та історії риторики, красномовства, розуміння звукової моделі мови й мовлення як моделі відображення дійсності, уміння вичленити у ній основні компоненти, які б сприяли розвиткові педагогічної техніки, культури мовлення, ораторського мистецтва, полемічної майстерності справжнього оратора.

Ораторське мистецтво є прикладною дисципліною, комплексом знань, умінь і навичок оратора щодо підготовки й проголошення переконливої промови [3, с. 89]. Іншими словами, ораторське мистецтво – це діяльність, спрямована на переконання аудиторії засобами живого слова [3, с. 92]. Якщо риторика – це теорія ораторського мистецтва, то красномовство – це вміння красиво говорити. Відомий літератор А. Коні розрізняв поняття «красномовність» і «ораторське мистецтво». Перше він розумів як «дар

слова, що хвилює й притягує слухача красою форми, яскравістю образів і силою точних висловів» [2, с. 107], тобто як уміння говорити грамотно, переконливо. Сучасні словники теж визначають красномовність як здатність уміння говорити красиво, переконливо, як ораторський талант. Наприклад, «Академічний тлумачний словник української мови» подає таке трактування цього терміна: «Красномовність – це здатність, уміння гарно, майстерно говорити; ораторський хист» [1].

Сучасна риторична особистість, наприклад, викладач насамперед повинен володіти живим словом як інтеграційною якістю професійної майстерності, з установкою на педагогічну діяльність через сформовані спеціальні знання й уміння, через переконаність та ціннісні орієнтації на доцільність володіння мистецтвом живого слова у педагогічному процесі, педагогічному спілкуванні. Живе ораторське слово є творчим актом його ефективного спілкування з аудиторією, де матеріалом для спілкування найчастіше є власні думки оратора або думки, втілені письменником, ученим у спеціальному тексті. Вплив сучасного ритора на інтелект та емоції аудиторії є необхідною умовою впливової усної переконуючої комунікації.

Викладач-оратор не повинен задовольнятися епізодичним сплеском інтересу до його дисципліни. Значно важливіше – породжувати, стимулювати потяг до знань й активного їх застосування. Результат педагогічного успіху залежить не тільки від змісту промови, а й від враження, яке викладач справляє на слухачів, адже будь-яке спілкування сприймається ще й візуальним шляхом. Враження про сучасну риторичну особистість складається уже з перших хвилин її появи перед аудиторією. «Зовнішній вигляд, стиль, манери, жести і міміка ритора формують його імідж, який істотно впливає на готовність аудиторії слухати та сприймати інформацію» [7, с. 23]. Варто зазначити, що сучасна риторична особистість повинна мати такі навички та вміння:

- вести розгорнутий монолог (лекцію тощо) з фахової проблематики;
- вести ефективну, конструктивну бесіду на будь-яку тему з кола культурної, високоосвіченої людини;
- володіти полемічним мистецтвом, етичною культурою конструктивного діалогу та полілогу (диспут, полеміка, дискусія);
- володіти етикою оратора;
- виробити індивідуальний образ оратора, власний ораторський стиль;

- розуміти і виявляти риси національної специфіки виступів та риторичних текстів із скарбниці українського красномовства.

Зауважимо, що серед сукупності ораторських навичок та умінь, якими повинна володіти сучасна риторична особистість, можна виділити також монологічну та діалогічну форми усної переконуючої комунікації, наголосивши на дефіциті культури конструктивного діалогу оратора у нестандартних, конфліктних ситуаціях (виступ на масовому мітингу, під час страйку тощо). Зокрема, вимагає серйозної фахової уваги підготовка викладача у плані здобуття умінь полемічної майстерності, теорії й практики аргументації виступу, логічної культури мислення та інше.

Можна виділили такі основні сфери застосування набутих ораторських навичок та умінь сучасної особистості:

- навчально-пізнавальна;
- професійно-педагогічна;
- громадсько-політична;
- культурно-просвітницька.

Саме риторика традиційно ставить проблему образу риторичної особистості як доречного й доцільного представлення себе в мовленні. Сукупно образ ритора пов'язано з вихованням і виявом особистості мовця в думці і слові, тому базується на понятті ораторської моралі – вимог до сучасного ритора. Ці вимоги перш за все починаються із етичних якостей чесності, мудрості, доброти, скромності, справедливості тощо. Показником сформованості професійно важливих риторичних умінь вважаємо: влучний вибір стратегій і тактик залежно від ситуацій спілкування; активне використання у мовленні різноманітних мовно-виражальних засобів; самовладання перед аудиторією; уміле використання жанрового багатства мови; аналіз власних і чужих виступів; варіювання жестів та міміки; формування власного іміджу; майстерно виголошення промов будь-якого виду тощо.

Висновки. Отже, формування сучасної риторичної особистості дає якісні результати з врахуванням таких основних показників: культура мислення (логічна культура); культура мовлення (лінгвістична культура), техніка мовлення; культура спілкування з аудиторією (психолого-педагогічна культура). Сучасний оратор має володіти умінням вести демократичну дискусію, полеміку; комфортно почуватися тоді, коли треба

аргументовано відстояти свою думку, особливо у нестандартних ситуаціях; виступати на публічних виступах; завжди вірити у свої ораторські потенції; мати достатню ораторську практику; розвивати навички та уміння спонтанного імпровізаційного публічного монологічного мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>.
2. Кони А. Ф. Избранные произведения / А. Ф. Кони. – М. : Изд. «Юридическая литература», 1956. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dugward.ru/library/koni/koni_sovety_lectoram.html.
3. Мацько Л. І. Риторика / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К. : Вища школа, 2006. – 311 с.
4. Ницета В. А. Життєтворчий аспект риторизації шкільної мовної освіти / В. А. Ницета // Педагогічні науки : [зб. наук. праць] : випуск 55. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2010. – С. 94-98.
5. Радзівіл Г. Риторика в контексті філологічної освіти / Г. Радзівіл // Українська мова та література. – 2007. Жовтень. – № 40. – С. 8.
6. Сагач Г. М. Загальна риторика : сучасна інтерпретація / Г. М. Сагач, О. А. Юніна. – К. : Райдуга, 1998. – 304 с.
7. Сарапулова Є. Основи майстерності володіння увагою слухачів / Є. Сарапулова // Дивослово. – 2002. – № 3. – С. 22-23.

Карпенко М. В. Современная трактовка риторической личности.

В статье исследованы примеры современной трактовки риторической личности. Автор приводит названия дисциплин, которые необходимо включить в вузовский курс, так как они формируют мыслительно-речевую и коммуникативную культуру студента, будущего оратора. В работе приведены навыки, которые должна иметь риторическая личность и основные сферы применения приобретенных ораторских умений.

Ключевые слова: *современная риторическая личность, речевая культура, ораторские навыки и умение, профессиональное мастерство, техника речи, культура общения.*

Karpenko M. The current value of the rhetorical personality.

The article examines examples of modern interpretations of the rhetorical personality. The author gives the names of subjects that should be included in University courses, form speech and communicative culture of the student, the future speaker. The skills that should be a rhetorical identity and main areas of application of acquired oratorical skills.

Key words: *modern rhetorical personality, voice culture, public speaking skills and ability, professional skills, speech technology, communication culture.*

КЛАСИФІКАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ, ЯКІ ВІДОБРАЖАЮТЬ КОХАННЯ

У статті розглянуто основні особливості репрезентації почуття кохання у німецькій фразеологічній картині світу, а також здійснено класифікацію фразеологізмів німецької мови, які відображають кохання. У праці простежено специфічні риси поняття кохання на прикладі фразеологічних одиниць німецької мови.

Ключові слова: фразеологізм, семантика, класифікація, еталон.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку когнітивної лінгвістики, характерною рисою науки стає антропоцентризм. Даний факт привертає увагу до внутрішнього світу людини. Тому, почуття любові, яке є важливим компонентом внутрішнього світу людини, безперечно, цікавить лінгвістів. Лінгвокультурний фактор, який є одним з основних методів сучасної лінгвістики, визначає інтерес до етнічних особливостей концепту «Кохання».

У наш час особливого значення набувають розробки таких теоретичних напрямів, які дозволять поглянути по-новому на накопичений століттями багатий фразеологічний матеріал, звернувшись до проблеми фразеологічного моделювання, механізмів створення фразеологічних одиниць, побудови концепту фразеологізмів, їх ментального образу.

Аналіз актуальних досліджень. Останнім часом спостерігається підвищена увага до області репрезентації почуттів людини з боку мовознавців і вона є цілком виправданою. Адже існування людини в реальному світі спонукає її до пізнання дійсності і всього того, що людину безпосередньо оточує, включаючи і взаємини з іншими людьми. Результат цього пізнання відбивається в свідомості індивіда і представлений за допомогою почуттів і емоцій. Почуття любові, з одного боку, є проявом форми відображення дійсності. З іншого боку, актуалізуючи внутрішні переживання суб'єкта, почуття і емоції становлять невід'ємну частину людського існування і неодмінно знаходять своє відображення у фразеологічному складі мови. Проблемам фразеології як окремої лінгвістичної дисципліни присвячено праці О. Куніна, М. Алефіренка та інших науковців.

Мета статті полягає у здійсненні класифікації фразеологізмів німецької мови, які відображають кохання.

Виклад основного матеріалу. З усього різноманіття людських почуттів дослідження способів актуалізації в мові, кохання представляє для нас найбільший інтерес. Перш за все, необхідно відзначити, що поняття любові є дуже багатогранним. Можна говорити про любов до батьківщини, до мистецтва, роботи, природи, до Бога, про любов до батьків, друзів. Людське суспільство визначає кохання як захоплення, пристрасть до знань, грошей, влади, поваги оточуючих. Слід звернути увагу на багату різноманітність характеристик, властивостей і якостей цього почуття.

Як відомо, кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група має свої звичаї, що виробилися протягом багатьох століть і освячені віками. Тому поняття кохання також матиме свої специфічні риси в німецькій мовній картині світу. Ці риси можна простежити на прикладах фразеологічних одиниць німецької мови. Адже саме фразеологізми асоціюються з культурно-національними еталонами, стереотипами, міфологемами і у вживанні в мові відтворюють характерний для тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти менталітет. Вони відіграють важливу роль у виявленні національно-культурних особливостей. Фразеологічні одиниці відображають в своїй семантиці тривалий процес розвитку культури народу, фіксують і передають від покоління до покоління культурні установки і стереотипи, еталони і архетипи. [4, с. 310]. Фразеологічні номінації представляють собою великий обсяг «згорнутої» культурно-маркованої інформації, оскільки актуалізують соціально релевантні явища на певному етапі розвитку суспільства. На цій підставі постулюється наявність особливої, фразеологічної картини світу, яка особливо яскраво розкриває національно-культурну специфіку.

Отже, вже відомий факт, що кохання є одним з найбільш сильних і складних почуттів. Любов оспівувалась завжди і у всіх народів, як найкрасивіше і сильне почуття, що ми і можемо простежити в фразеології німецької мови. Більшість умів людства сходяться на думці, що люди іноді плутають любов з суміжними переживаннями. До таких відносяться: захоплення, закоханість, прихильність, пристрасть. Любов зароджується з захоплення. Важлива частина цієї стадії – залицяння. Кульмінація даної стадії – любовні стосунки. Тому ми виділили першу класифікацію досліджуваних фразеологізмів під назвою «Етапи розвитку почуття кохання». До неї належать:

1. Етап захоплення – *sein Herz an j-n verloren haben; engagiert sein bei j-m; von j-m angetan sein* – захопитися ким-небудь.

2. Етап залицяння – *j-m den Hof machen* – залицятися до когось; *auf Händen tragen* – носити на руках кого-небудь; *j-n schöne Augen machen* – вабити поглядом кого-небудь.

3. Етап закоханості – *Feuer fangen* – спалахнути почуттям; *j-m zu tief ins Auge geschaut haben* – закохатися в когось.

4. Етап відносин між закоханими – *Beziehungen mit j-m haben* – крутити роман; *scharfmachen* – амури розводити.

5. Етап власне кохання – *j-m grün sein* – любити кого-небудь; *liebestrunken sein* – бути п'яним від кохання.

6. Етап пристрасті – *an j-m einen Narren gefressen haben* – збожеволіти від кого-небудь; *nach j-m verrückt sein* – божеволіти по кому-небудь.

7. Етап прихильності – *sein Herz an j-m hängen/ jn ins Herz schliessen* – бути прив'язаним до кого-небудь всім серцем; *Liebesbesetzung* – любовна прихильність.

Як бачимо, кохання найчастіше починається із захоплення. В цей період люди пізнають один одного та починають закохуватися. Потім, на етапі залицяння, вже закохані починають робити перші кроки назустріч, дарувати подарунки, обмінюватися приємними словами та ходити на побачення. Коли люди розуміють що закохані по вуха, починаються їх відносини, які сповнені радісними моментами. На етапі власне кохання, люди, напевно, перебувають на «вершині» власних почуттів. Вони окрилені любов'ю та сповнені щастям. Таке сильне почуття звичайно супроводжується пристрастю, коли люди сходять з розуму один від одного. І потім, на кінцевому етапі прихильності, пара створює сім'ю, вони розуміють, що знайшли саме ту людину, яку шукали все своє життя.

Нам відомо, що почуття любові не завжди є синонімічне таким поняттям як щастя, радість, задоволення. Воно може також бути передвісником негативних почуттів та емоцій. Багато людей не знаходять спільну мову, сваряться та конфліктують. Таким чином, ми виділяємо ще одну групу фразеологічних одиниць німецької мови, які відображають кохання з негативним значенням. До таких фразеологізмів відносяться:

1. Die Streite in den Beziehungen

wie Hund und Katze miteinander leben – жити як кіт з собакою, не ладити один з одним; *sich in die Haar geraten / liegen* – заводити суперечки; *j-m eine Szene machen* – влаштовувати сцени;

2. die Unstimmigkeit in den Beziehungen

bei j-m hängt der Haussegen schief – чвари, розбрат у сім'ї; *sich streiten / das ist ein Streit um des Kaisers Bart* – суперечка про щось несуттєве;

3. der Verrat in der Liebe

Ein gutes Gewissen ist ein sanftes Ruhekissen – хто чисте сумління має, той спокійно спати лягає; ein reines/schlechtes Gewissen – бути с чистим / нечистим сумлінням; haben Butter auf dem/am Kopf haben – мати підмочену репутацію;

Висновки. Таким чином, кохання, яке є важливою складовою внутрішнього світу людини, безперечно, цікавить лінгвістів. Поняття любові є дуже багатограним та вмещає в себе цілу низку характеристик. Особливі риси поняття кохання можна простежити на прикладі фразеологічних одиниць німецької мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефиренко Н. Ф. Фразеология в свете современных лингвистических парадигм : Монография / Н. Ф. Алефиренко. – М. : ООО Изд-во «Элпис», 2008. – 271 с.

2. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – М. : Высшая школа, 1986. – 336 с.

3. Лисецька Н. Г. Фразеологічні інновації в сучасній німецькій мові : когнітивний та функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук. : 10.02.04 / Наталія Григорівна Лисецька. – Л., 2003. – 218 с.

4. Левченко О. П. Фразеологічна репрезентація світу / О. П. Левченко // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – К. : КНУ, 2002. – № 7. – С. 307–315.

5. Німецько-український фразеологічний словник / [авт.-уклад. В. І. Гавриць, О. П. Пророченко]. – У 2 т. – К. : Рад. школа, 1981. – Т. 1. – 416 с.; Т. 2. – 382 с.

Кимлык О. О. Классификация фразеологизмов немецкого языка, которые отражают любовь.

В статье рассмотрены основные особенности репрезентации чувства любви в немецкой фразеологической картине мира, а также осуществлена классификация фразеологизмов немецкого языка, которые отражают любовь. В работе прослеживаются специфические черты понятия любви на примере фразеологических единиц немецкого языка.

Ключевые слова: фразеологизм, семантика, классификация, эталон.

Kimlyk O. The classification of the German phraseological units, which reflect the love.

In the article the main features of representation of feeling of love in the German phraseological picture of the world are considered and also classification of phraseological units of German which reflect love is carried out. In work peculiar features of a concept of love on the example of phraseological units of German are traced.

Key words: phraseological unit, semantics, classification, reference.

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ БАГАТОКОМПОНЕНТНОГО СКЛАДНОПІДРЯДНОГО РЕЧЕННЯ З ПОСЛІДОВНОЮ ПІДРЯДНІСТЮ

У статті розглянуто основні проблемні питання теорії багатокомпонентного складнопідрядного речення з послідовною підрядністю, проаналізовано праці мовознавців щодо критеріїв класифікації зазначених синтаксичних одиниць.

Ключові слова: багатокомпонентне складнопідрядне речення з послідовною підрядністю, включення, поліпредикативні одиниці, послідовна підрядність, синтаксис.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві немає одностайної думки щодо критеріїв класифікації багатокомпонентних складнопідрядних речень, дефініції зазначеної синтаксичної одиниці. Існує ряд досліджень, котрі пропонують різні погляди на це синтаксичне явище.

Мета статті – висвітлити основні дискусійні питання теорії багатокомпонентного складнопідрядного речення з послідовною підрядністю.

Аналіз актуальних досліджень. Складні речення, що містять у собі три і більше предикативні одиниці, досить поширені в сучасній українській літературній мові. Питання структури та функціонування таких складних речень досліджували такі мовознавці як С. Бевзенко, О. Вержбицький, Г. Гаврилова, Л. Гукова, Л. Калашникова, О. Кузьмич, С. Морозова, О. Стеценко, В. Шитов, К. Шульжук та ін.

Виклад основного матеріалу. Питання теорії складнопідрядного речення залишається дискусійним у сучасній лінгвістиці. Висвітлюючи його, мовознавці не мають єдиної спільної думки. Так, К. Шульжук стверджує, що такі конструкції були «широковживаними у давньоруській, староросійській та староукраїнській мовах» [6, с. 23].

У сучасному мовознавстві є різні терміни для їх позначення. Зокрема М. Плющ пропонує називати їх «складними реченнями ускладненого типу», «складними синтаксичними конструкціями» [3, с. 245], А. Загнітко, І. Вихованець, Г. Калашникова, К. Шульжук уводять поняття «багаточленних складних речень» або «поліпредикативних складних речень» [6, с. 128]. Г. Гаврилова та П. Лекант називають такі конструкції «ускладненими складними реченнями» [6, с. 134]. Усі ці визначення функціонують паралельно і є синонімами.

Складні речення, котрі складаються з трьох і більше предикативних одиниць, можуть мати в собі декілька видів синтаксичного зв'язку. Такі

речення називають «полізв'язковими» та кваліфікують як складні синтаксичні конструкції. А. Загнітко пропонує таке визначення складних синтаксичних конструкцій: «Це такі утворення, в яких поєднуються різні види синтаксичного зв'язку (сурядний і підрядний). [2, с. 488]. Вони можуть бути трьох типів: багатокomпонентні складносурядні, багатокomпонентні складнопідрядні та багатокomпонентні безсполучникові.

Серед багатокomпонентних складнопідрядних речень науковці виділяють окремі різновиди: конструкції з послідовною підрядністю, конструкції з супідрядністю (однорідною чи неоднорідною) та конструкції з комбінацією різних типів підрядності.

Супідрядність – це такий тип підрядності, при якому дві і більше підрядні частини залежать від тієї самої головної частини. Традиційно супідрядність поділяють на однорідну (в якій усі підрядні частини залежать від одного слова чи словосполучення та відповідають на одне й те саме питання) та неоднорідну (підрядні частини залежать від різних слів головної, відповідають на різні питання) [2, с. 442].

Ми вважаємо, що для одиниць, обраних нами для дослідження, найдоречнішим є термін багатокomпонентні складнопідрядні речення з послідовною підрядністю.

Багатокomпонентні складнопідрядні речення з кількома підрядними можуть поєднуватися з головним способом послідовного підпорядкування. Важливою ознакою, яка вирізняє конструкції з послідовною підрядністю, є характер синтаксичного зв'язку між підрядними компонентами і особливості поділу їх на рівні членування. У цих реченнях кожен підрядний компонент, крім останнього, є одночасно і головним, і підрядним, оскільки має «два вектори синтаксичної залежності, спрямовані від головної частини і від залежної від неї підрядної» [4, с. 313].

К. Шульжук зазначає, що конструкції з послідовною підрядністю є «найпоширенішою моделлю серед складнопідрядних багатокomпонентних речень» [4, с. 311]. У навчальному посібнику «Синтаксис української мови» він подає таке визначення: «Це такі конструкції, в яких лише перша підрядна частина перебуває в прямому, безпосередньому зв'язку з абсолютно незалежною у синтаксичному плані головною частиною, а кожне наступне підрядне синтаксично залежить від попереднього» [4, с. 312].

На думку С. Бевзенка, багатокomпонентні складнопідрядні речення з послідовною підрядністю – це «такі складнопідрядні речення, в яких при одній головній частині виступає дві і більше підрядних частин» [1, с. 5].

Залежно від того, яке місце займає підрядна частина стосовно головної, у багатокomпонентних складносурядних реченнях з послідовною підрядністю розрізняють підрядні частини різних ступенів: першого (перша підрядна частина), другого (друга підрядна частина), третього (третя підрядна частина) тощо. Такі речення у мовознавстві прийнято називати реченнями зі ступеневою підрядністю (залежно від кількості частин).

У мінімальній, трикомпонентній, конструкції наявні два організуючі центри: абсолютно незалежне головне речення і підрядне першого ступеня підпорядкування, що поєднує в собі одночасно ознаки і підрядного, і головного речення. Конструкції з послідовною підрядністю завжди мають чітко визначену кількість рівнів членування: у трикомпонентних – два, наприклад: *«Буває такий противник, проти котрого остогидне чоловікові тривати в опозиції вже навіть поминувши те, що тая опозиція не приносить жодного пожитку»* [4, с. 315]; *«Жаль сказати, що між нашою руюкою інтелігенцією, котра так любить називати себе демократичною, досить часто стрічаються такі чисто аристократичні погляди»* [4, с. 319]; *«Дякуймо Богу, що він з тим страшеним оружієм не взявся обробляти нашого мужика, котрого й так уже досить обробляють усілякі «теоретики і практики»* [5, с. 69]; у чотирикомпонентних – три, наприклад: *«Від давен-давна констатують і показують руські газети, опираючись на совісній і ненастанній аналізі всіх польських праць і починань в Галичині, що браття наші поляки помимо так многих і тяжких досвідів, які досі зібрали на полі «високої політики», яка не вилічилася ще зі своєї тяжкої недуги – мрій о політичній реставрації Польщі в давніх границях»* [4, с. 342]; у п'ятикомпонентних – чотири: *«В тій же «Зірці» находимо відзив покійного Володимира Навроцького, котрий виражається про той стих, що, хоч ім'я його автора знане вже і цінне в руській літературі, то предсі сей стих подобається йому ліпше, ніж всі інші, печатані досі твори Данкевича»* [4, с. 349]; *«Загальнорозширена думка, що Франція – край демократичних порядків, котрі особливо ясно визначаються в тім, що земля там поділена на дрібні частки, находиться переважно в руках рільників-хліборобів, що обробляють її при помочі найманних робітників»*

[5, с. 54]; тощо, тобто кількість рівнів членування завжди на одиницю менша, ніж кількість компонентів.

Класифікуючи багатокомпонентні складнопідрядні з послідовною підрядністю, вчені беруть за основу різні критерії: кількість предикативних одиниць, характер зв'язку між компонентами та ін. Так, наприклад, С. Бевзенко класифікує багатокомпонентні складнопідрядні речення залежно від кількості одиниць у їх складі. Він виділяє речення з три, чотири та більше ступеневою підрядністю. К. Шульжук та А. Загнітко пропонують класифікувати речення за характером зв'язку між його компонентами. Таку думку також підтримують М. Я. Плющ та І. Вихованець. Вони пропонують поділяти багатокомпонентні речення на з'ясувальні, означальні та обставинні.

Висновки. Таким чином, підтримуючи погляди К. Шульжука, вважаємо, що багатокомпонентні складнопідрядні речення з послідовною підрядністю – це такі конструкції, в яких лише перша частина перебуває в прямому, безпосередньому зв'язку з абсолютно незалежною у синтаксичному плані головною частиною, а кожне наступне підрядне залежить від попереднього. Відповідно до цього, розрізняємо підрядні частини різних ступенів: першого, другого, третього тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко С. П. Складне речення як синтаксична одиниця / С. П. Бевзенко // Структура складного речення в українській мові. – К. : КДПІ, 1987. – С. 3-10.
2. Загнітко А. П. Український синтаксис : теоретико-прикладний аспект / А. П. Загнітко. – Донецьк, 2009. – 137 с.
3. Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова : підручник / М. Я. Плющ. – 7 вид., стереотипне. – К. : Вища школа, 2009. – 430 с.
4. Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах / І. Я. Франко. – К. : Наук. думка, 1980. – Т. 46. – 567 с.
5. Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах / І. Я. Франко. – К. : Наук. думка, 1980. – Т. 26. – 456 с.
6. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник / К. Ф. Шульжук. – К. : Академія, 2004. – 397 с.

Ковган Т. Н. Проблемные вопросы теории сложноподчиненного предложения с последовательной подчиненностью.

В статье рассмотрены основные проблемные вопросы теории многокомпонентного сложноподчиненного предложения с последовательной подчиненностью, проанализированы работы ученых относительно критериев классификации указанных синтаксических единиц.

Ключевые слова: включения, многокомпонентное сложноподчиненное предложение с последовательной подчиненностью, синтаксис, полипредикативные единицы, последовательная подчиненность.

Kovgan T. Problem theory questions of the compound structures with multiple subordinate clauses.

The article deals with the main problem issues of the theory of multicomponent complex sentence with successive subtraction, analyzes works of linguists on the criteria for the classification of these syntactic units.

Key words: multicomponent complex sequence with sequential subtraction, inclusion, polipredicative units, sequential subordination, syntax.

Ю. В. Леміш

МОДЕЛІ МЕТАФОРИЗАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКИХ ЗАГАДКАХ

У статті розглянуто моделі метафоризації англійських загадок як прояв лінгвокультурних особливостей таких текстів малої форми. Аналіз актуальних наукових досліджень доводить недостатність вивчення цих особливостей в контексті діалогу культур. Дискурсивний підхід до вивчення англомовної загадки є найбільш цікавим із наукової точки зору, і автор наводить яскраві приклади для підтвердження важливості вивчення цього жанру за допомогою різних наукових підходів.

Ключові слова: тексти малої форми, загадки, лінгвокультурні особливості, дискурс, діалог культур.

Постановка проблеми. Ядро будь-якої культури складають ідеї та особливо цінності, що передаються традиціями. Традиції кожної культури мають цілісний характер та представляють собою складну систему взаємопов'язаних елементів – ідеалів, норм, переконань, що є регуляторами людської поведінки.

Тема діалогу та взаєморозуміння культур є все більш актуальною в наші дні. В ній все більше значення відіграють питання специфіки, самотності та розбіжностей між культурами різних народів, що робить питання ґрунтовного дослідження проблеми спілкування та взаєморозуміння різних народів та культур актуальним.

Загадка як жанр є однією з найдавніших форм культури. Вона виступає у ролі своєрідного вчителя, представляючи світ із точки зору соціуму, відображаючи колективну систему цінностей. Цей жанр у першу чергу виконує дидактичну функцію, транслюючи певний погляд на предметний світ за допомогою фольклорного коду [9]. Вивчення і дослідження загадки залишається актуальним з огляду на зв'язок її

когнітивно-семіотичної природи з домінуючою в сучасному мовознавстві когнітивно-дискурсивною парадигмою.

Оскільки для вивчення будь-якого явища важливим є дослідження його природи, **метою** нашої розвідки є аналіз сучасних і традиційних підходів до тлумачення природи загадки і розгляд її лінгвокультурних аспектів.

Аналіз актуальних досліджень. Загадка, як “жанр фольклору, дотепне запитання, часто у віршованій формі” [1, с. 7], “афористичний твір, що складається зі стислого поетичного, часто ритмізованого вислову, в якому певний предмет чи явище зображується через його метафоричний еквівалент” [9, с. 65], короткий, стислий поетичний твір, в основі якого є метафоричне запитання [8, с. 127], часто привертає увагу лінгвістів. Цей жанр фольклору був об’єктом досліджень таких науковців, як М. О. Абдрашитової, Н. В. Захарової, А. Jolles, Е. Кьонгес-Маранди, Ю. І. Левіна, А. І. Мамедової, А. Taylor, R. Georges, Л. В. Салтовської, О. С. Селіванової.

Розглядаючи природу загадки, дослідники застосовують структурно-семантичний, когнітивно-семіотичний і дискурсивний підходи. Прихильники структурно-семантичного підходу до вивчення загадки [4; 6] фокусують увагу на її складниках. Загадка розглядається як “структурна одиниця, що завжди складається з двох компонентів – образної частини і відгадки” [6, с. 284].

Високий рівень змістової і композиційно-структурної цілісності загадок досягається за наявності двох конструктивних членів – образної частини і відгадки. Обидві частини є стійкими, кодованими й наділеними майже ідентичними семантичними та структурними характеристиками, які визначають її *семіотичну природу*. Нерозривна єдність образної частини загадки та відгадки базується на відношеннях когнітивно-семантичного ізоморфізму, перша частина містить у собі всі когнітивно-релевантні риси другої, а друга – першої, що відбивається на їх синтаксичній організації [3, с. 8, 14].

Із семіотичної точки зору загадка – особлива мова, користуючись якою певна група може говорити про різні соціальні дії. Таким чином, як об’єкт семіотики загадка – це свідома зашифрованість (сам текст загадки) у його відношенні до денотата – розгадки [2, с. 29].

Виклад основного матеріалу. Жанр загадки характеризується своєрідністю когнітивних установок і їх вербальної репрезентації.

В ролі основних когнітивних моделей виступає стереотипний образ, під яким мається на увазі особливе ментальне утворення, яке відображає колективне уявлення про який-небудь об'єкт дійсності. Стереотипний образ, який постає в жанрі загадки, містить важливі для соціуму знання про світ фізичних речей. Однак бачення фрагмента дійсності не є статичним. Як правило, модифікація уявлення стереотипних образів детермінується певними факторами, включаючи соціальне середовище [1, с. 8].

Загадки – це одиниці з навмисною імпліцитністю, оскільки вони передбачають наявність імпліцитних значень, що входять до задуму мовної комунікації і впливають на її успішність. Це пояснюється тим, що загадки здатні викликати у свідомості людини перехресні образні асоціації, що виникають у результаті тісної взаємодії окремого, знаково вираженого, фрагмента навколишньої дійсності і всього обсягу знань про світ. Тож у кожній загадці спостерігається своєрідне накладання двох картин світу.

У складі загальної картини світу науковці розрізняють концептуальну і мовну картини світу: сума знань і уявлень про світ, упорядкована у мозку людини, упорядковується, перш за все, у певну систему, субстрат якої складається з концептів, образів, уявлень, схем дій. Всі вони матеріально виражені в мові. Мовна картина світу, організована за законами мови, і концептуальна модель світу, що базується на законах фізичного світу, співвідносяться, але не заміняють одна одну. Структура загадки (відгадка і образна частина) безпосередньо відображає співвіднесеність двох картин світу – концептуальної і мовної [7, с. 14].

Загадки – це семіотичні знаки специфічної синтактики, семантики та прагматики. Вони – яскравий приклад нетипових текстів. Вони реалізують питальність вербальними та невербальними засобами за допомогою слів та просодики. Нетиповість є прозорою у подачі блоків теми та реми, їх реверсії. Тема імплікується, залежить від пошуків з боку адресатів, їх креативного менталітету. Усе аномальне сприймається на фоні певного стандарту, норми. Нормою художнього тексту є наявність фабули, образної системи та специфічної композиції. Ідейно-образна система художнього тексту реалізується у його змісті, якому підпорядковані поверхнева структура та композиція [9, с. 12].

Текст як елемент культури виступає важливим інгредієнтом конвенційних канонів і традицій. Як об'єкт літератури текст корелює із

грою за змістом, з ритуалом – за формою. У текстах репрезентуються реальні та ірреальні події, зберігаються традиції минулого, у домислах і фантазіях створюються нові картини світу. Загадки належать до вторинної дериваційної когнітивної зони. Їх поява зумовлюється облігаторним досвідом порівнювати, аналізувати та абстрагувати. Загадки в основному базуються на метафорі, мають форми запитання (графічного або еліптованого), шаради, головоломки [9, с. 13]. Наприклад: *“All about, but cannot be seen, can be captured, cannot be held, no throat, but can be heard. What is it? (The wind);”* *“At night they come without being fetched, and by day they are lost without being stolen. What are they?” (Stars).*

Загадка живе у двох контекстах – адресата й адресанта, в чому полягає її діалогічна природа [2, с. 29]. Осмислення загадки з огляду на формально-структурну організацію уможлиблює її визначення як текстового утворення, продукта когнітивно-комунікативної творчості, що передає предметно-логічну, естетичну, образну, емоційну та оцінну інформації про навколишню дійсність.

Створити загадку означає стисло описати за допомогою певних яскравих метафоричних образів кілька найбільш характерних для предмета чи явища ознак (матеріал, форму, звук, колір, кількість тощо). Відгадати її можна лише шляхом логічної заміни метафоричних образів на реальні, адже між предметами та створеними метафоричними образами існує помітна подібність, яку й покладено в основу образу.

Процес метафоричного перенесення – це співвіднесення різних предметів за їхніми якостями та властивостями. У зв'язку з цим можна визначити декілька типів чи засобів побудови загадок. Предмети зіставляються на основі:

- загальної зовнішньої подібності: *“My teeth are sharp, but I don't bite, / And you make use of me all right. / My humble duty's plain and fair – To help you comb your lovely hair (a comb)”*
- подібності за кольором: *“Queen's face is black as night. / On it, with chalk, all pupils write. / All right, but it is a disgrace / When they forget to wipe my face (a blackboard);”*
- подібності за особливостями руху: *“What runs all around the yard without moving? (a fence);”*
- спільності / відмінності їхньої поведінки: *“What's the difference between a horse and the weather? (one is reined up and the other rains down!);”*
- внутрішньої організації: *“This coloured stick is a holder of wood / For drawing and writing is perfectly good (a pencil);”*

- функції, ролі в побутовому житті людини: *"In a ball of glass there lives this light. / It sleeps in the day time, and works all night (an electric bulb)."*

Ми вважаємо за можливе виділити такі моделі переносу значень:

- істота – істота: *"When is a man two men? (when he is beside himself);"*
- неістота – неістота: *"How can you tell the difference between two trees? (listen to their barks);"*
- істота – неістота: *"Why is a big dog like a tree? (they both have lot of bark);"*
- неістота – істота: *"How do you tell the difference between an orange and a walrus? (Put your arms around it and squeeze it. If you don't get orange juice, it's a walrus)."*

За способом творення, співвіднесення реальних і метафоричних образів, загадки можна розділити на чотири групи:

1) Реалія, яка згадується, зіставляється з одним метафоричним предметом: *"What is it that you cannot hold even ten minutes, even though it is lighter than a feather? (your breath)."*

2) Предмет, який згадується, виражається через декілька метафоричних предметів: *"Little old woman with twelve children, Some short, some long, Some cold, some hot What is she? (a year)."*

3) Декілька предметів виражаються через один умовний метафоричний образ: *"Keys without locks Yet I unlock the soul. What am I? (a piano or harpsichord)"*

4) Декілька предметів можуть виражатися через декілька метафоричних предметів: *"There are four brothers in the world That were all born together. The first brother runs and never wearies, The second brother eats and is never full. The third brother drinks and is never thirsty, And the fourth brother sings a song that is never good. Who are we? (water, fire, Earth, wind)."*

Невеликі за розміром, загадки та курйозні (каверзні) питання тяжіють до стилістичних маркерів емоційності, експресивності. За формою загадки – це речення, за значенням – вони актуалізують сему питальності, за прагматикою – це креативний пошук імплікованої в ініціальному блоці інформації. Поверхнева та глибинна структури загадок, інтегруючись, експлікують певний концепт. Перерозподіл тривіальне / нове об'єктивує статус загадок як реверсивів. Фокус загадки детермінується інтенціями адресанта, його зацікавленістю референтом пошуку. Адресат не є автором питання, але він комплементує діалог, включається в словесну гру, веде її за правилами, знімає ситуативну енігматичність, використовуючи при

цьому підказку. Ці нетипові тексти не знімають бісемію, вона є прозорою у "хитрощах" малих діалогів.

Наприклад: Q: *"Why did the man throw a bucket of water out the window?"*
A: *He wanted to see the waterfall;* Q: *Why did the man throw the butter out the window?*
A: *He wanted to see the butterfly;* Q: *Why did the man put the clock in the safe?*
A: *He wanted to save time."*

Питальність у цих текстах генерується цілою низкою чинників: інакомовленнєвою дескрипцією, умовчанням, омонімією, полісемією, зміщенням фокусу, порушенням логічної послідовності. Тексти малої форми гнучкі, здатні до модифікації, репродукції, семантичних зсувів та деривації.

Висновки. Загадка як жанр є однією з найдавніших форм культури. Вона виступає у ролі своєрідного вчителя, представляючи світ із точки зору соціуму, відображаючи колективну систему цінностей. Створити загадку означає стисло описати за допомогою певних яскравих метафоричних образів кілька найбільш характерних для предмета чи явища ознак.

Можна визначити декілька моделей метафоризації загадок. Предмети зіставляються на основі їхньої: загальної зовнішньої подібності, подібності за кольором, подібності за особливостями руху, спільності / відмінності їхньої поведінки, внутрішньої організації, функції, ролі в побутовому житті людини. Виділяють такі моделі переносу значень: істота – істота, неістота – неістота, істота – неістота, неістота – істота.

Отже загадка – особлива мова, користуючись якою певна група може говорити про різні соціальні дії, описувати чи тлумачити певні явища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдрашитова М. О. Загадка как жанр современного фольклорного дискурса / М. О. Абдрашитова // Молодой ученый. – 2012. – Т. 2, № 1. – С. 6-9.
2. Берегова О. А. Композиційно-структурні особливості декодування референта (на матеріалі іспанської мови) / О. А. Берегова // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – Вип. 25. – 2010. – С. 28-34.
3. Захарова Н. В. Лінгвокультурні особливості українських і німецьких народних загадок : структура, семантика, прагматика : автореф. дис. ... канд. філол. наук спец. 10.02.17 / Захарова Ніна Володимирівна. – К., 2009. – 20 с.
4. Кёнгэс-Маранда Э. Логика загадок / Э. Кёнгэс-Маранда // Паремнологический сборник. – М. : Наука, 1978. – С. 249-283.
5. Ларионова О. Н. Когнитивная составляющая русских загадок / О. Н. Ларионова // Вестник Тюменского государственного университета. – 2010. – № 1. – С. 264-269.
6. Левин Ю. И. Семантическая структура загадки / Ю. И. Левин // Паремнологический сборник. – М. : Наука, 1978. – С. 283-314.

7. Селіванова О. О. Комунікативні стратегії і тактики в українських загадках / О. О. Селіванова // Вісник Черкаського ун-ту. – Вип. 60. Серія “Філологічні науки”. – Черкаси, 2004. – С. 10-23.

8. Українська народна поетична творчість / за ред. М. Рильського. – К. : Рад. школа, 1965. – 231 с.

9. Brain Teasers With Answers for Kids and Adults [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://icebreakerideas.com/brain-teasers/>

10. Awesome Brainteasers With Answers To Rack Your Brains [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://obviousfun.com/awesome-brainteasers-with-answers-to-rack-your-brains-20/>.

11. Riddles [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://riddlesbrainteasers.com/category/riddles>.

Леміш Ю. В. Модели метафоризации в английских загадках.

В статье рассмотрены модели метафоризации английских загадок как проявление лингвокультурных особенностей таких текстов малой формы. Анализ актуальных научных исследований доказывает недостаточность изучения этих особенностей в контексте диалога культур. Дискурсивный подход к изучению англоязычной загадки является наиболее интересным с научной точки зрения, и автор приводит яркие примеры для подтверждения важности изучения этого жанра с помощью различных научных подходов.

Ключевые слова: тексты малой формы, загадки, лингвокультурные особенности, дискурс, диалог культур.

Lemish Y. The models of metaphorization of English riddles.

The article deals with models of the metaphorization of English riddles as a manifestation of the linguistic and cultural features of such texts of the small form. The analysis of actual scientific research proves the lack of study of these features in the context of the dialogue of cultures. The discursive departure to studying the English-language puzzle is most interesting from a scientific point of view, and the author gives vivid examples to confirm the importance of studying this genre through various scientific approaches.

Key words: small texts, riddles, linguistic-cultural features, discourse, dialogue of cultures.

І. О. Липова

ВИКОРИСТАННЯ МОВНИХ ЗАСОБІВ КОМІЧНОГО НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті здійснено методичний огляд реалізації комічних елементів на уроках української мови. Розглянуто основні напрями роботи з гумористичним матеріалом, прийоми роботи з гумористикою й засобами творення комічного під час вивчення української мови, здійснено їх класифікацію. Окреслено передумови творчого розвитку учнів у сфері гумору.

Ключові слова: мовні засоби комічного, гумористичний текст, напрями й етапи роботи над комічним матеріалом.

Постановка проблеми. Засоби комічного традиційно розглядають на уроках літератури, оминаючи їх у мовній практиці. Проте, на наш погляд, серед різноманіття мовних засобів у художній літературі слід виокремлювати місце й засобам комічного на різних рівнях мови, добираючи дидактичний матеріал, на якому учні не лише б вчилися знаходити явище творення комічного ефекту, а й «відчували» засоби його реалізації, аналізували їх.

Мета статті – визначити й класифікувати методи й прийоми роботи над комічним матеріалом на уроках української мови.

Аналіз актуальних досліджень. Методичні розвідки підтверджують, що емоції, які виникають під час сміху, сприяють більш успішному запам'ятовуванню й засвоєнню навчального матеріалу, а практичний досвід вчителів переконує, що в діяльності педагогів, які добре володіють почуттям гумору (згадаймо В. О. Сухомлинського, А. С. Макаренка), дієвість і результативність навчання значно вищі, ніж у вчителів, які його цураються [3; 5; 6; 7]. Крім того, почуття гумору педагога є важливим фактором удосконалення його професійної майстерності, що реалізує гуманістичну спрямованість особистості вчителя, сприяє поглибленню його методичних знань, повному розкриттю його індивідуальних здібностей [5, с. 69].

Виклад основного матеріалу. Формування уявлення про засоби комічного в українській гумористиці потребує систематизованих підходів. Пропонуємо два напрями роботи: 1) планування навчальної роботи над розвитком почуття гумору – цей напрям, у свою чергу, реалізується у три етапи: початковий, проміжний та творчий; 2) створення «нестандартних ситуацій» на уроці з метою вияву гумористичного потенціалу учнів (проблемна ситуація, самостійна / контрольна робота і т.п.).

На початковому етапі вивчення певного мовного матеріалу ефективним засобом є ознайомлення учнів з «художньою лабораторією гумору». На цьому етапі доцільно підбирати такі прийоми: 1) читання з помітками; 2) читання тексту з зупинками; 3) читання тексту частинами; 4) читання тексту з подальшим складанням простого або складного плану до нього, складанням переліку питань, опорних схем, таблиць; 5) читання тексту з метою пошуку помилок, зроблених навмисне.

На проміжному етапі можна застосувати на уроках такі прийоми з використанням мовних засобів комічного:

1) використовуючи літери одного слова або просто випадково подані голосні або приголосні, утворити якомога більше слів, зв'язне речення

або – якщо можливо – утворити омоніми / пароніми: наприклад, зі слів *комюніке, холерик, міна, котик* і под.;

2) утворити за допомогою суфіксів / префіксів / постфіксів / закінчень усі можливі форми певного слова, які б мали певний стилістичний відтінок (наприклад: утворити усі можливі форми (зі зміною частини мови) від слова *кіт, хитрий, свистіти* та ввести їх у речення; від кореня *-літ-* утворити якомога більше неологізмів і т.п.);

3) дібрати до слова / слів такий контекст, у якому це слово стало б комічним засобом, і ввести його в речення (означення до поданого слова, порівняння, антонімічні чи синонімічні форми, які б створили комічний ефект у певному реченні: наприклад, дібрати усі можливі синоніми / антоніми до слів *голова, обличчя, веселий, брехати, говорити*, які мають стилістичне забарвлення, і ввести їх у речення з комічним змістом; до героїв гуморесок П. Глазового *Гнат Вареник* [1, с. 32], *Панько Кваша* [1, с. 281]; *Пилип Добряк* [1, с. 356]; дібрати якомога більше означень / порівнянь і скласти речення з ними і т.п.).

Наведені вище види вправ на проміжному рівні доцільно проводити у формі гри, змагання («Хто швидше», «Хто більше» і под.).

Використовуючи комічний текст у повному обсязі як дидактичний матеріал, можемо здійснювати такі прийоми:

1) вибрати найвдаліший варіант серед пропонуванних (наприклад, у гуморесці «Ерудований Филімон» П. Глазового вибрати правильний варіант вживання слів: – *Чує/їш, тату, – син не/итає, – що таке хаму/і/елу/і/еон?* / – *Відчу/епися, я не/знаю, – каже Фе/иле/имон.* / *Мати серде/уться/ця на хлопця: – Ну чого ти пре/устаїе/еш?* / *Батьку навіть у ну/еді л/ллю відпочити не даїе/еш.* / – *Не кре/учи, – говорить батько. – Я люблю балакати з ним. Хай не/итає, що не/знає, а то виросте дурним* [1, с. 26]);

2) об'єднати слова, словосполучення, частини речення або кілька речень у текст (у гуморесці «Погані приклади» Г. Єлишевича перебудувати її частини й намалювати схему речень з прямою мовою: – *Не показує ніколи, а завжди ховає!* / – *Чи показує твій батько приклади погані?* / *Вихователька сувора підійшла до Вані: / Новачок не розгубився – вмить відповідає:* [2, с. 160]);

3) розчленувати текст на складові частини з метою аналізу конкретних одиниць: звуковий склад, морфемний склад, морфологічна характеристика тексту, слова зі схожим значенням, виділення

словосполучень / речень, виділення теми / реми тощо (наприклад, у гуморесці «Увертюра» П. Глазового [1, с. 304] визначити, до якої дієвідміни належать усі дієслова);

4) змінити (розширити, згорнути, замінити) мовний матеріал (наприклад, гумореску «Казка» П. Глазового [1, с. 37] можна розширити, вживаючи вставні слова/означення до іменників, згорнути за рахунок уникнення наявних вставних слів, замінити вставні слова іншими словами задля уникнення тавтології, визначити їхню стилістичну роль у тексті); або перебудувати прості речення на складні з різними видами зв'язку, визначити смислові відношення між частинами складних речень і мовні засоби зв'язку між ними. Цей прийом можна застосовувати до текстів, у яких використаний суржик, замінюючи його нормативним варіантом.

На уроках української мови для творчого потенціалу учнів доцільно застосовувати такі прийоми:

1) розкрити значення поданих словосполучень або речень у прозовому або поетичному контексті (наприклад, розкрити значення фразеологізмів: *язик за зубами, ні бе ні ме, за царя Гороха, під носом*; афоризмів: *Немає гірш – ускочити туди, де хтось перед тобою насвинячив; Від лиха зроду не втече той, хто крутиться починає лише тоді, як припече та ін.*);

2) написати гумористичний твір, уживаючи в ньому певні мовні засоби комічного, підібрані самостійно. Обов'язковим для вчителя є подання декількох тем на вибір учня та жанрових особливостей твору. Після написання учень здійснює аналіз мовних засобів комічного, використаних у власному творі;

3) скласти розповідь на одну з тем, використовуючи вже подані мовні засоби комічного або слова, словосполучення, цитати з творів письменників. Темами можуть бути заголовки або цитати з гуморесок письменників (для прикладу: «Доки грім не вдарить...», «Чом нема у нас охоти до домашньої роботи», «Гоголь і Шевченко» і т.п.), а мовними засобами комічного можуть виступати фонетичні, морфемні, лексичні, морфологічні або синтаксичні елементи з їхніх гуморесок;

4) дібрати можливий варіант, продовжити або змінити (переробити) назву / початок / закінчення гумористичних текстів (наприклад: використовуючи можливі мовні засоби комічного, доберіть влучний кінець до гумористичного афоризму: *Хто не жениться – той ...* (оригінал: не помиляється) [1, с. 115]; або до описаної ситуації: *Прибіг якось до*

райради Тягнирядно Сава. – Хочу прізвище змінити. Ось моя заява. Бо прізвище Тягнирядно допотопне стало. Я нове собі придумав: ... (оригінал – Тягниодіяло) [1, с. 141]. Цей прийом спрямований на розвиток фантазії, гіпотетичного мислення учнів.

«Нестандартні ситуації» на уроці української мови можуть виникнути в будь-який момент: як під час вивчення дидактичного матеріалу, контролю й перевірки знань учнів, так і в найнеочікуваніший момент. Тому вчитель має бути готовим до сприймання комічного від учнів і вміти спрямувати їхню творчість «у правильне русло», обіграти її в контексті уроку мови, використовуючи інноваційні або традиційні форми навчання.

Висновки. Методи й прийоми навчальної роботи з гумористичним матеріалом характеризуються багатьма чинниками і вимогами. На кожному з етапів вивчення навчального матеріалу передбачаються різні форми роботи, які можуть мати гумористичний характер, а їх застосування оптимізує навчальний процес і підвищує пізнавальну активність учнів на уроках української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глазовий П. П. Сміхологія / П. П. Глазовий. – Видання п'яте, доповнене. – К. : ФОРТЕ, 2013. – 392 с.
2. Єлишев Г. Л. Гумористичний літопис : вибране / Г. Єлишев. – Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1», 2016. – 218 с.
3. Леонтьев А. А. Языкознание и психология / А. А. Леонтьев. – М. : Наука, 1966. – 80 с.
4. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / М. І. Пентиліук, С. О. Караман, О. М. Горошкіна та ін. [за ред. М. І. Пентиліук]. – К. : Ленвіт, 2004. – 400 с.
5. Солуянова Г. А. Гумор як умова ефективності вчительської праці / Г. А. Солуянова // Відкритий урок : розробки, технології, досвід. – 2015. – № 3. – С. 68-69.
6. Станкин М. И. Юмор как средство психолого-педагогического воздействия. От смешного до серьезного один шаг : учеб. пособие / М. И. Станкин. – Воронеж, 2007. – 253 с.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 5. – 639 с.

Липовая И. О. Использование языковых средств комического на уроках украинского языка.

В статье осуществлен методический обзор реализации комических элементов на уроках украинского языка. Рассмотрены основные направления работы с юмористическим материалом, приемы работы с юмористикой и средствами создания

комического во время изучения украинского языка, осуществлено их классификацию. Очерчены предпосылки творческого развития учащихся в сфере юмора.

Ключевые слова: языковые средства комического, юмористический текст, направления и этапы работы над комическим материалом.

Lypova I. Use of linguistic comic means on the lessons of the Ukrainian language.

The article presents a methodical overview of the implementation of the comic elements at the lessons of the Ukrainian language. The basic directions of work with humorous material were reviewed, methods of work with humouristics and comic creation during the study of the Ukrainian language, carried out its classification. The prerequisites of pupils' creative development in the field of humor were described.

Key words: linguistic means of comic, humorous text, directions and stages of work on the comic material.

С. А. Литовченко

**ФРАЗЕОЛОГІЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ
«НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ» В НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ПРЕСІ**

У статті розглядаються особливості відображення фразеологічної картини світу німецькомовної преси через призму сприйняття людьми навколишнього середовища та погляди лінгвістів на поняття мовної картини світу як інструменту пізнання людиною світу та свого місця в ньому.

Ключові слова: картина світу, фразеологізм, концептосфера, навколишній світ, преса.

Постановка наукової проблеми та її значення. Мова відіграє важливу роль у пізнанні людиною навколишнього світу, вона впливає на свідомість та поведінку людини, обумовлює характер мислення та спосіб пізнання світу. Формування мовної картини світу безпосередньо пов'язане з взаємодією людини та навколишнього середовища. Багато зарубіжних та вітчизняних вчених поділяють цю думку (В. фон Гумбольдт, Г. В. Колшанський, О. О. Потебня, Ю. Д. Апресян, А. Вержбицька, Р. М. Фрумкіна, В. А. Маслова та ін.).

Аналіз актуальних досліджень. Кожен день людина переживає безліч подій, як на фізичному, так і на психічному рівні. Саме тому одиниці мовлення, які вербалізують сфери сприйняття навколишнього світу, завжди привертають увагу лінгвістів. Тема навколишнього середовища є нейтральною і водночас вона відображає загальноуявлення людини про будову та особливості функціонування навколишнього світу. На думку О. О. Селіванової це є «способом засвоєння світу людиною –

герменевтичним колом від самого себе до себе...» [8, с. 83]. Тобто, картина світу це не просте відображення предметів, властивостей, процесів, а суб'єктивна думка людини щодо предметів, які вона сприймає та відображає.

Мета. У зв'язку з вище викладеним, метою статті є відображення фразеологічної картини світу німецькомовної преси через призму сприйняття людьми навколишнього світу.

Мета вимагає розв'язання таких завдань:

– проаналізувати погляди лінгвістів на мовну картину світу як інструмент пізнання людиною навколишнього середовища та свого місця в ньому;

– проілюстрували прикладами особливості відображення фразеологізмів концептосфери «Навколишнє середовище» в німецькомовних газетах та журналах.

Виклад основного матеріалу. Лінгвісти з усього світу детально вивчили та опрацювали поняття «картина світу». Завдяки цим дослідженням ми розуміємо «картину світу» як явище на межі об'єктивного значення і суб'єктивного оцінювання навколишнього світу. Так Г. В. Колшанський зазначає, що мовна картина світу формується на основі особливостей трудового та соціального досвіду кожного народу. В мові «закріплюється все різноманіття творчої, пізнавальної діяльності людини (соціальної та індивідуальної)» [6, с. 33]. Ю. Д. Апресян говорить, що «кожна мова відображає певний спосіб сприйняття та організації (концептуалізації) світу... Носії різних мов можуть сприймати світ по-різному, через призму своїх мов» [1, с. 43].

Судячи з вищесказаного, можна сказати, що картина світу завжди обумовлена соціальним положенням, історичним періодом і навіть характером людини, але в той же час вона є колективним поняттям. Картина світу – це своєрідний міст, що забезпечує спілкування індивідів та їх взаєморозуміння. Розуміння можливе лише тоді коли люди, що спілкуються, мають єдине значеннєве поле, своєрідне ядро на національному підґрунті. Не дарма Б. О. Серебренніков говорить про те, що індивідуальна картина світу – це єдність особистого й народного. Слід зазначити, що картина світу є не лише своєрідним посередником у спілкуванні між індивідами, вона також грає важливу роль у контактуванні різних сфер людської діяльності.

Фразеологічні одиниці є інструментом осмислення світу людиною, вони фіксують, зберігають та відтворюють емоції, почуття, настрої та

оцінки. Фразеологічна картина світу найбільш яскраво відображає національно-специфічні особливості сприйняття дійсності носіями мови. Газетно-публіцистичні фразеологізми найбільш наглядно демонструють спосіб світосприйняття, історію, характер, культурний досвід, звичаї та традиції певного народу, який об'єднаний однією культурою та є невід'ємною частиною сучасної німецькомовної преси. Як ми знаємо, людина стає особистістю лише в процесі взаємодії з іншими людьми, вона – діяльна істота, а не пасивний продукт середовища, тому діяльність є провідним фактором її становлення та самореалізації серед інших індивідів у суспільстві. Таким чином в концептосфері «Навколишнє середовище» ми виділили два головних фактори – зовнішнє оточення людини та сфери її діяльності. На основі цього виокремили наступні фразеосемантичні групи: 1) стосунки з представниками соціуму; 2) інтелектуальна сфера діяльності людини. До фразеосемантичного поля «стосунки з представниками соціуму» ми віднесли фразеологізми, що характеризують дії людини на основі її взаємовідносин з колективом і взаємозв'язку з навколишнім середовищем. Аналізуючи окремі рубрики німецькомовної преси, ми знайшли наступні фразеологічні одиниці: *vor jemandem katzbuckeln* – не мати своєї думки і виконувати волю іншої людини; *dummes Zeug reden* – вести пусті балачки, точити лясси; *j-n an der Nase herumführen, nasführen* – обманювати когось, водити за носа; *müßjesstell* – тихше води, ніжче трави, про несміливу, скромну, непомітну людину; *sich aus der Affäre heraushelten (ziehen)* – вийти сухим з води, про хитрих людей, які уникають заслуженого покарання; *die Ohren steifhalten* – тримати ухо на сторожі, не довіряти кому-небудь; *alle naselang etwas anderes* – сім п'ятниць на неділі, про людину яка швидко змінює прийняті нею рішення; *zwei Fliegen mit einer Klappe schlagen* – одним пострілом двох зайців вбити, зробити декілька справ одночасно; *wie ein begossener Pudel* – піджавши хвіст, так говорять про боягузливих людей, які не можуть себе захистити; *kein Blatt vor den Mund nehmen* – говорити прямо, щиро, без натяків, не соромлячись.

Наступні фразеологічні одиниці характеризують рівень інтелектуального розвитку людини: *Jemand ist eine Leuchte* – так говорять про людину, яка володіє видатними розумовими здібностями, великими знаннями; *J-d reißt sich keine Beine aus* – зірок з неба не хапає, звичайний, недалекого розуму, непримітний; *j-d hat Grips im Köpf* – в тім'я битий, тобто не позбавлений здібностей, умінь, знань; *um einen Köpf größer sein als j-d* –

бути на голову вище кого-небудь, перевершувати когось в інтелектуальному плані; *beim Klugen bedarfs nicht vieler Worte* – кмітливий розуміє з півслова, про кмітливу, винахідливу людину, яка легко засвоює знання; *Faseler* – базікало, людина, яка любить говорити, базікати, молоти пусте; *nicht viel Grütze im Köpf haben* – олух царя небесного, бути без царя в голові, про дурну людину; *Holzkopf* – дубова голова, про тупу, безглузду людину; *gucken wie die Gans, wenn es donnert* – дивитися як баран на нові ворота, про людину, яка поводить розгублено, дурнувато; *jemand ist ein windiger Geselle* – у когось вітер в голові, про вітряну, несерйозну, безтурботну людину, яка живе одним днем.

Висновки. Таким чином, можемо зробити висновок, що картина світу – це інтерпретація індивідом та суспільством загалом розуміння навколишнього світу та свого місця в ньому. Сучасна німецькомовна преса багата на фразеологізми, що характеризують світосприйняття, зовнішнє оточення та сфери діяльності людини. Фразеологізми є інструментом вираження процесу пізнання людиною світу та відображенням зв'язку між мовою та людиною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян Ю. Д. Эмоциональная система. Образ человека по данным языка : попытка системного описания / Ю. Д. Апресян // Вопросы языкознания. – 1995. – № 1. – С. 37-65.
2. Баранов А. Н. Аспекты теории фразеологии / А. Н. Баранов, Д. О. Добровольский. – М. : Знак, 2008. – 657 с.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – М. : Прогресс, 1974. – 448 с.
4. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. / А. Вежбицкая, пер. с англ. М. А. Кронгауз, вступительная статья Е. В. Падучевой. – М. : Русские словари, 1996. – 412 с.
5. Гаврись В. І. Німецько-український фразеологічний словник: у 2-х т. / уклали: В. І. Гаврись, О. П. Пророченко. – К. : Рад. школа, 1981. – 416 с.
6. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке / Г. В. Колшанский. – М. : Наука, 1990. – 103 с.
7. Маслова В. А. Лингвокультурология: [учебное пособие] / В. А. Маслова. – М. : Издательский центр "Академия", 2001. – 208 с.
8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с.
9. Серебренников Б. А. Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира / Б. А. Серебренников. – М. : Наука, 1988. – 242 с.
10. Фрумкина Р. М. Психолінгвістика : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Р. М. Фрумкина. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 320 с.

Литовченко С. А. Фразеологическая репрезентация концептосферы «Окружающая среда» в немецкоязычной прессе.

В статье рассматриваются особенности отражения фразеологической картины мира немецкоязычной прессы через призму восприятия людьми окружающей среды и взгляды лингвистов на понятие языковой картины мира как инструмента познания мира человеком и своего места в нем.

Ключевые слова: картина мира, фразеологизм, концептосфера, окружающий мир, пресса.

Lytovchenko S. Phraseological representation of the conceptosphere "Environment" in the German press.

In the article are considered features of reflection of the phraseological world view in the German press through the prism of people's perception of the environment and views of linguists on the concept of the linguistic world view as an instrument for the cognition of the world by human being.

Key words: world view, phraseological unit, conceptosphere, environment, press.

А. П. Манько

МОВНА ОСОБИСТІТЬ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ А. МЕРКЕЛЬ

У статті розглядаються особливості мовної особистості політичного лідера на матеріалі промов канцлера Німеччини Ангели Меркель.

Ключові слова: мовна особистість, когнітивна система, політична промова.

Постановка проблеми. Будь-який політичний текст повинен вивчатися лише в дискурсі, тобто «З огляду на політичну ситуацію, в якій він створений, з урахуванням його співвідношення з іншими текстами, цільових установок, політичних поглядів і особистих якостей автора» [5, с. 12]. Отже, **метою** даної статті є розгляд антропоцентричності при аналізі феномена мовної особистості (зокрема канцлера Ангели Меркель).

Актуальність дослідження особливостей мовної особистості політика як різновиду мовної особистості очевидна. У рамках теорії мовної особистості, що розробляється переважно у пострадянському мовознавстві, під мовною особистістю розуміється «особистість, виражена в мові (текстах) і через мову, ... особистість, реконструйована в основних своїх рисах на базі мовних засобів» [2, с. 38], якась абстракція від всіх результатів використання мови [1, с. 7].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Огляд сучасних робіт з проблематики дослідження показує, що предметом аналізу найчастіше

стає окрема система мовної особистості політика або елемент даної системи. Так, дослідники зосереджують увагу на аналізі таких компонентів:

- структурні особливості (когнітивні системи Н. Назарбаєва (В. І. Жумагалова), Н. Саркозі (В. В. Фенина), Б. Обама (С. Гесслер, К. В. Трошина, Е. В. Шустрова), В. Матвієнко, Х. Клінтон (Е. С. Храброва) і ін.);
- конкретні концепти (оцінка в передвиборній кампанії В. В. Путіна (А. М. Стрельников), оцінка в промовах Р. Херцога, Г. Коля (І. Е. Езан), індивідуально-авторський концепт в передвиборній боротьбі Дж. Буша, Дж. Керрі (Н. Л. Ноб-лок), концепт «свобода» в посланні В. В. Путіна Федеральним зборам (Т. А. Светоносова) і ін.);
- системи концептуальних метафор (концептуальні метафори А. Гітлера (А. Мусолфф), У. Черчілля, М. Тетчер, Б. Клінтона, Т. Блера, Буша (Дж. Чартеріс-Блек), Х. Д. Перона (Д. Бехо), Г. Шредера, В. В. Путіна (В. В. Михайлов).

У даній роботі, спираючись на результати власного дослідження і узагальнюючи результати робіт німецьких вчених, присвячених особливостям політичного дискурсу канцлера ФРН Ангели Меркель, розглядаються особливості мовної особистості цього політика.

Виклад основного матеріалу. Під мовною особистістю в мовознавстві розуміється «сукупність здібностей і характеристик людини, що обумовлюють створення і сприйняття нею мовних творів, мовна компетенція, що характеризується глибиною і точністю відображення дійсності, ступенем структурно-мовної складності» [4, с. 258].

У статті мовна особистість окремого політика розглядається як варіант, конкретна комбінація елементів різних рівнів даного типу мовної особистості, тобто як комплекс, що складається з когнітивної, вербальної, прагматичної систем політика.

Когнітивна система канцлера базується перш за все на універсальних і групових цінностях, оскільки дискурс канцлера – дискурс глави уряду, який визначає напрямок зовнішньої і внутрішньої політики держави, що втілює кристалізацію влади [10, с. 63], – переважно інституціональних, тобто представляє позицію держави як інституту, враховує інтереси різних соціальних груп [3, с. 60].

Як наслідок, Ангела Меркель спирається на універсальні духовні (знання, справедливість, дружба), матеріальні (природні ресурси, праця, знаряддя праці) і соціальні цінності (сім'я, соціум, нація, держава). Серед групових цінностей особливого значення набувають такі

загальноєвропейські цінності, як людина, її індивідуальність, свобода; християнські цінності (толерантність, любов до ближнього); національні цінності (орієнтація на порядок, надійність, перфекціонізм, ієрархічність, почуття відповідальності, підкреслена індивідуальність, особливе ставлення до особистого простору). Особливість партійних цінностей Ангели Меркель як лідера ХДС – християнсько-соціальної ліберальної консервативної демократичної партії – полягає в тому, що вони перегукуються з західними, європейськими та універсальними цінностями.

Іншими словами, в когнітивній системі даного політика на передній план висувається її колективна ідентичність, що знаходить відображення у вербальній системі: *wir Christdemokraten, wir in christlich-liberalen Koalition (als Union und FDP), wir als Bundesregierung, wir in Deutschland, wir in Deutschland und Frankreich, wir in der Europäischen Union (als EU-Mitgliedstaaten, seitens EU-Teilnehmer, als Euroländer, im Euroraum, in der Eurogruppe), wir in Europa (als Europäer, auf europäischer Ebene), wir als G-3, G-6 (G-8) Länder, wir im Gesamtkontext*, – в той час як індивідуальна ідентичність відступає на задній план або повністю нівелюється.

Як відзначають німецькі дослідники, в гендерному аспекті Ангела Меркель представляє собою нейтральний (збалансований) тип жінки-політика («*keine Frauenquote braucht*» [8, с. 40], «*kein Frausein*» [9, с. 93]).

У психологічному плані Ангела Меркель – явний інтроверт, стриманий, холодний стратег, перфекціоніст [8, с. 45]; для неї характерне чітке розмежування особистого і інституціонального, практично повна відсутність жестів («*mal Sphinx, mal Weltpolitikerin*», «*Automat*», «*unbeweglicher Blick*»), що зазвичай пов'язують з небажанням акцентувати своє східне походження [9, с. 112], («*keine "normale" Ossi-frau*») [7, с. 29]. Аналіз матеріалу показує, що професійна ідентичність як фізика проявляється тільки в схильності до використання абстракцій, чисел, статистик.

Лексичні одиниці, які використовуються Ангелою Меркель, досить прості і постійні: її виступи не рясніють подібними засобами, характеризуються високим ступенем імпліцитності, в них практично відсутній емоційно-експресивна лексика. У синтаксичному плані канцлер віддає перевагу складним пропозиціям з кількома підрядними (Schachtelsatz). Крім того, канцлер уникає прямих звертань, що дає підставу дослідникам говорити про «сухість» та надмірну формальності

її мови («*holzerne, krampfhafte Art*», «*unnatürlich formal*», «*weltfremd*») [11, с. 208-213; 8, с. 146].

Аналіз текстів прес-конференцій з 2005 по 2017 роки показав, що лише по відношенню до 20 з 100 глав держав і урядів Ангела Меркель використовує звернення, які включають антропоніми, при цьому тільки до лідерів 7 країн канцлер звертається за допомогою особистих імен: Nicolas (Н. Саркозі, Франція), Tony, Gordon, David (Т. Блер, Г. Браун, Д. Кемерон, Великобританія), Romano (Р. Проді, Італія), Joze (Х. Сапатеро, Іспанія), Jean-Claude (Ж.-К. Юнкер, Люксембург), George, Barack (Дж. Буш, Б. Обама, США). Займенник «*du*» канцлер використовує щодо лідерів чотирьох країн, а саме при зверненні до колишніх президентів Франції Н. Саркозі, Ж. Ширака, прем'єр-міністрів Великобританії Т. Блера, Г. Брауна, Д. Кемерона, прем'єр-міністра Нідерландів Я. П. Балкененде і президента Бразилії Л. І. Лулі да Сільви. У 2011 році до цього списку додалися прем'єр-міністри Люксембурга Ж.-К. Юнкер і Португалії Ж. Сократіш:

Ich ... möchte dir, Nicolas, das Wort geben; Ich möchte mich gerne zuerst beim Premierminister, bei Dir, Gordon, und Deiner Frau, für die Gastfreundschaft bedanken; Ich freue mich auch sehr, dass ich hier in den Niederlanden und bei dir, Jan Peter, zu Gast sein darf; Noch einmal herzlich willkommen, lieber Jean-Claude, und danke für die Arbeit, die du ja nicht erst seit gestern für den Zusammenhalt Europas leistest!

Перевага, однак, віддається не прямим зверненням, а нейтральним вказівкам на учасників конференцій за допомогою загальних іменників, що позначають статус, рід занять, що переводять адресата повідомлення в категорію «третіх осіб», що дозволяє інтерпретувати дані одиниці як маркери дистанційованості: *ich freue mich, dass heute der japanische Ministerpräsident, Herr Abe, bei uns in Deutschland ist.*

Дистанційованість і «сухість» мови Ангели Меркель проявляється і в її зайвій схильності до наступних прийомів:

- субстантивзації (*Weichenstellungen* замість *Weichen stellen*);
- пасивних конструкцій (*die Entscheidungen wurden getroffen* замість *wir haben entschieden*);
- використання неозначено-особового займенника «*man*» (*das kann man zusammenfassen* замість *ich fasse zusammen*; *man kann uns nicht gegeneinander ausspielen* замість *sie können uns nicht gegeneinander ausspielen*).

У ряді випадків Ангела Меркель знімає зайву дистанційованість по відношенню до висловлювання або адресата за допомогою лексем з семантикою наближення. У корпусі прикладів відзначається і значна кількість лексем з семантикою об'єднання (*gemeinsam, gesamt, zusammen, miteinander, einig, eng*), розмовних лексем (*toll, wirklich, spannend*). Примітно, що у виступах канцлера практично відсутні номінації опозиції.

До ключових слів Ангели Меркель на передвиборному етапі А. Буркхардт відносить так звані «три з половиною колони» (*dreieinhalb Säule*): (1) *Arbeit, Wachstum, Ideen, Innovation, Chancen*, (2) *Politikwechsel*, (3) *Rot-Grün – Schuldzuweisung*, (3,5) *Abbau der Bürokratie* [6, с. 24]. Аналіз матеріалу показує, що під час першого терміну перебування А. Меркель на посаді канцлера в набір ключових слів включаються такі: *Grosse Koalition, Steuerreform, Zwei-Grad-Ziel, Stabilität und Wachstumspakt, Währungsstabilität*, – а після перевиборів на другий термін до цього списку додалися наступні: *schwarz-gelbe Koalition, Nachhaltungstendenz*.

У системі цілей політика поряд із загальною метою завоювання і утримання влади виділяється і ряд конкретних цілей, визначених фазою влади політика і жанрової реалізації її дискурсу. Так, якщо спочатку метою Ангели Меркель було завоювання авторитету, що виражалось в спонуканні проголосувати за неї, то після приходу до влади і набуття статусу найвпливовішої жінки-політика в світі в 2006-2008 рр. канцлер націлена на реалізацію влади всередині країни і нав'язування своєї системи цінностей за кордоном. При цьому для досягнення поставлених цілей був вироблений цілий комплекс стратегій: «серйозність, відповідальність», «планування, координація», «розмежування особистого та інституційного», «інсценування неінсценування», «чуйність і близькість до народу». [9, с. 117-140].

М. Шретер розрізняє внутрішньополітичні жанри дискурсу Ангели Меркель за переважаючими цілями: 1) позитивне оцінювання «своєї» (партійної) і негативне оцінювання «чужої» систем цінностей (урядові заяви, парламентські дебати), 2) уявлення і переконання в правильності «своєї» системи цінностей (виступи перед громадськими організаціями), 3) інтеграція «своїх» (урочисті та пам'ятні мови) [12, с. 47-48].

Висновки. Таким чином, інтерпретуючи мовну особистість політичного лідера Німеччини Ангели Меркель як абстракцію від результатів використання мови, ми виділяємо в її структурі когнітивну, вербальну і прагматичну системи, що характеризуються набором

унікальних особливостей. Результати аналізу мовної особистості цього політика вказують на те, що вербальна система Ангели Меркель характеризується чіткістю, інституціональністю та імпліцидністю, а також вона орієнтована переважно на універсальні і групові цінності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002.
2. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Изд-во ЛКИ, 2010.
3. Котляр В. Глобальный кризис и отношения США и Европы / В. Котляр // Обозреватель – Observer : науч. – аналит. журн. 2009. – № 9. – С. 59-64.
4. Кочерган М. Вступ до мовознавства : підручник / М. Кочерган. – К., 2005. – 367 с.
5. Чудинов А. П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации : моногр. / А. П. Чудинов // Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2003.
6. Burkhard A. „DEUTSCHLAND BRAUCHT DEN WECHSEL“. Linguistische Beobachtungen zur Sprache der CDU und ihrer Chefin im Bundestagswahlkampf 2005 / A. Burkhard // Вестник НГЛУ. Язык и культура. 2010. – Вып. 10. – С. 11-33.
7. Neubrand A. Frauen in Führungspositionen. Ein Vergleich zwischen Deutschland und Frankreich / A. Neubrand. – Hamburg : Diplomica Verlag GmbH, 2009.
8. Osang A. Ankunft in der neuen Mitte : Reportagen und Porträts / A. Osang. – Berlin : Links, 2000.
9. Riesmeyer C., Thiele M. Ersatz für Queen Blabla gesucht! Wie Spiegel und SpiegelOnline Geschlechterstereotype reproduzieren / C. Riesmeyer, M. Thiele // Politik auf dem Boulevard? Die Neuordnung der Geschlechter in der Politik der Mediengesellschaft / hrsg. M. Lünenborg. – Bielefeld: transcript Verl., 2009. S. 44-174.
10. Rosumek L. Die Kanzler und die Medien. Acht Porträts von Adenauer bis Merkel / L. Rosumek. – Frankfurt am Main: Campus Verlag GmbH, 2007.
11. Scheuerle Ch. Die deutschen Kanzler im Fernsehen. Theatrale Darstellungsstrategien von Politikern im Schlüsselmedium der Nachkriegsgeschichte / Ch. Scheuerle. – Bielefeldt: transcript Verl., 2009.
12. Schröter M. Bezüge auf die Adressierten als Handelnde in der öffentlich-politischen Rede / M. Schröter // Strategien politischer Kommunikation. Pragmatische Anaysen / hrsg. H. Girnth, C. Spiess. – Berlin: Erich Schmidt Verlag GmnH&Co, 2006. S. 46-60.

Цитовані джерела

1. Rede von Bundeskanzlerin Merkel beim Internationalen Friedenstreffen von Sant'Egidio am 10. September in Münster [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Rede/2017/09/2017-09-10-rede-bk-santegidio.html>.
2. Rede von Bundeskanzlerin Merkel beim Parlamentarischen Abend des Deutschen Behindertensportverbandes am 18. Oktober 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Rede/2016/10/2016-10-19-rede-bkin-parlamentarischer-abend-dbs.html>.

3. Rede von Bundeskanzlerin Merkel beim Unternehmertag des Bundesverbands Großhandel, Außenhandel, Dienstleistungen e. V. am 5. Oktober 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Rede/2016/10/2016-10-06-rege-bga-unternehmertag.html>.

Манько А. П. Языковая личность политического лидера на материале речей Ангелы Меркель.

В статье рассматриваются особенности языковой личности политического лидера на материале речей канцлера Германии Ангелы Меркель.

Ключевые слова: языковая личность, когнитивная система, политическая речь.

Manko A. The linguistic personality of the political leader on the material of speeches of Angela Merkel.

The article examines the peculiarities of the linguistic personality of the political leader on the material of speeches German Chancellor's Angela Merkel.

Key words: linguistic personality, cognitive system, political speech.

А. А. Машталер

МОВЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКА В СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ)

У статті досліджено особливості передачі мовлення старшокласника в художніх текстах, проаналізовано стилістичні функції мовлення старшого підлітка в художньому тексті відповідно до рівнів мови. У праці зазначені функції систематизовано на кожному окремому мовному рівні.

Ключові слова: стилістична функція, стилізація, колорит, конотація, сленгізми, жаргонізми, просторічні слова.

Постановка проблеми. У структурі художнього тексту вагоме місце посідають діалог і полілог. Ці форми спілкування й передачі інформації несуть чи не найбільше стилістичне навантаження, адже надають текстові емоційного напруження, виразності, творять своєрідний колорит. Так, дослідниця К. Олексій наголошує на тому, що в сучасному художньому дискурсі «традиційно високі слова з репрезентативною поетичною лексикою контрастують із стилістично зниженим жаргонним лексиконом» [3, с. 66]. Уживання такого контрасту формує оригінальний стиль твору, відіграє важливу роль у змістовому плані.

Дослідження мовлення персонажів у стилістичному аспекті найпродуктивніше здійснюється при їх розподілі на вікові групи. Антропоцентричний характер досліджень мовленнєвої сфери суспільства зумовив появу особливого інтересу до явищ уживання молодіжного

сленгу, тому мовлення старшокласника, зафіксоване в художньому тексті, потребує окремої уваги.

Мета нашої статті – виокремити та проаналізувати стилістичні функції мовлення старшокласника в сучасному художньому тексті.

Аналіз актуальних досліджень. Специфіка мовлення підлітка (позначена його потребами в підтримці, у задоволенні, у повазі й визнанні, у творчому саморозвитку й самореалізації тощо [1, с. 31-32]) спричинила появу наукового інтересу до розгляду позицій його вживання в художньому творі. Особливості функціонування сленгу в поетичних і прозових текстах досліджували О. Бугера, Н. Гаврилюк, Т. Должикова, К. Олексій, Я. Рибалка, К. Шеремета тощо. Дослідники акцентують увагу на необхідності повного відображення мовної картини світу сучасної молоді в художніх творах ХХІ століття, а також здійснюють спроби різнобічного аналізу сленгізмів у тексті (з погляду їх походження, мовних характеристик, функціонального навантаження тощо).

Говорячи про вживання жаргонізмів у художньому тексті, О. Рижко підкреслює: «За допомогою цих мовних засобів письменник може повніше змалювати певне середовище, схарактеризувати загальний культурний рівень персонажа, спосіб його мислення, належність до певної соціальної категорії» [4, с. 205]. Тож аналіз підліткового мовлення як засобу стилізації в художній літературі донині є актуальним.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи функції мовлення старшокласника в стилістичному аспекті, слід звернути увагу на різні варіанти реалізації цього мовлення в літературному тексті. З огляду на це, доречним є висвітлення його стилістичних особливостей за мовними рівнями. За основу для аналізу взято твори сучасних письменників О. Ірванця, Л. Дереша, С. Гридїна.

Наявність своєрідних фонетичних видозмін є невід'ємним складником мовного портрета старшого підлітка. Виявлено такі найбільш характерні зміни:

1) заміна ненаголошених [о], [е], [а], [и], [у] відповідно на [а], [йе], [йа], [і], [йу] під впливом російської мови та кримінального жаргону: *ванючій* – *вонючий*, *адін* – *один*, *шкет* – *шкет*, *де* – *де*, *хочеш* – *хочеш*, *час* – *час*, *кітаєць* – *китаєць*, *бачю* – *бачу*, *чюєш* – *чуєш*;

2) гра зі словом, цілеспрямована заміна нормативних фонем:

а) ненормативне чергування [о] з [і]: *слін* – *слон*, *Пільща* – *Польща*, *нісоглітка* – *носоглотка*, *гіртань* – *гортань*;

б) особливості вимови, що уможливають появу додаткових асоціацій: *хитара* – *гітара* (пор. *хитатися*, *хіт*), *арол* – *орел* (пор. *ореол*).

Застосування трансформацій на фонетичному рівні допомагає письменнику яскравіше змалювати мовну особистість персонажа, а ще створює гумористичний ефект. Слід зазначити, що основним мотивом уживання таких фонетичних варіантів є прагнення старшокласника виглядати модно, незалежно, оригінально, урешті-решт – *круто*.

Найбільшим різноманіттям у функціональному плані відзначається лексичний рівень мовлення старшокласника. Основну його частину складають сленгізми, що являють собою слова іншомовного походження, елементи професійного й кримінального жаргону, аргю тощо.

Використання іншомовних слів у мовленні старшокласника переважно сприяє творенню гумористичного чи іронічного ефекту: – *Е-е-е... Зе уезер із файн... ой, забувся... Май фейворіт... ги...* (Дереш₁, 4); – *Захотілося з'їсти чогось такого, на зразок омлетте ду фромаж із перепелиних яєць під соусом із слимачиних ніжок* (Дереш₂, 43). Інколи іншомовна лексема, що насправді не має негативного значення, у мовленні старшого підлітка набуває негативної конотації й постає як лайка: – *Ах ти, Betula Pandula засрана...* (Дереш₂, 5). У цьому разі контекст «конкретизує» значення іншомовного слова.

Елементи тюремного жаргону формують знижений стиль художньої мови й виконують наступні функції:

1) експресивну: – *Фєдя ... жив «на панятіям»* (Дереш₂, 3); – *Філки давай, чюєш?* (Дереш₂, 8).

2) емоційно-оцінну: – *Треба ж так: мудак (таки-так!) – а поцілив он як!* (Дереш₂, 7); – *Ну що, шкет?* (Ірванець, 174).

Подібна дисфемізація мовлення старшого підлітка «полягає в заміні звичайної, нейтральної назви грубим, вульгарним словом або висловом з метою приниження об'єкта її позначення, для емоційного підсилення та увиразнення висловлення» [5, с.143].

Особливе місце в мовленні сучасного старшокласника посідають суржикізми. Старший підліток часто вживає адаптовані лексеми з російської мови: *на остановці* (рос. *на остановке*; укр. *на зупинці*), *дівчонка* (рос. *девчонка*; укр. *дівчинка*), *півчаса* (рос. *полчаса*; укр. *півгодини*), *у лагері* (рос. *в лагерьне*; укр. *у таборі*). Також до його мовлення входять елементи російського просторіччя в суржиковому оформленні: *не* – *ні*, *хочють* – *хочуть*, *шота* – *щось*.

Суржик надає текстові відтінку розмовності, творить знижений колорит художнього письма.

Значну частину підліткового сленгу складають просторічні лексеми, що мають виразно експресивне забарвлення: *втикати, ковбасити, жрати, поламати*. Напр.: – **Валимо** до тебе, бо вони можуть **засікти** нас (Дереш₂, 15); – *Сидить Галя, Галя молодая, та й собі **втикає**, гей!* (Ірванець, 39).

Значно меншу кількість специфічних рис містить морфологічний рівень мовлення старшокласника. У художніх текстах, зокрема, виявлено випадки неузгодження прикметника з іменником у роді: – *Какой **птица гордий!*** (Дереш₁, 11); – *Куди біжиш **в такой жара?*** (Гридін, 4). За допомогою такого засобу – імітації іноземного акценту – письменник передає бажання підлітка виділитися, показати себе. Подібні конструкції слугують для створення ефекту несподіваності, для привернення уваги читача.

Діалоги й полілоги наповнені вигуками, звуконаслідувальними словами, що формують особливий стан експресії, напруги: – **Ай!..** – *і по паузі, геть розпачливе: – **Ой-йо-йой!*** (Дереш₁, 4); – *А так... **Вах-вах-вах!*** (Дереш₂, 11).

Мовлення старшокласника характеризується й специфікою словотворення. Часто старший підліток використовує усічені слова, що свідчить про його схильність до мовної економії у спілкуванні: – *Ой, **Наташк**, які кра-асовки...* (Ірванець, 136). *Постійно здається, що він десь **зара'** вибіжить з лісу...* (Дереш₂, 10). – ***Пра'**, Василь?* (Дереш₂, 36). Своєрідні новотвори виникають при поєднанні основ слів: *фігвам* (від *фіга вам*; пор. *вігвам*).

Багатим є мовлення старшокласника на синтаксичному рівні. Окрім простих двоскладних, а подекуди – і складних синтаксичних конструкцій, у текстах часто використовуються зазначені нижче різновиди речень.

1. Поширені односкладні речення, що вказують на автономність й анонімність спілкування: – *Не маю ні купона* (Дереш₂, 8); – *Маємо таку ж аналогію з москальською «носоглоткою»...* (Дереш₂, 6).

2. Речення-імперативи, котрі надають тексту додаткової експресії, емоційної напруги: – *Давай, різко встав!* (Дереш₂, 8); – ***Ану стій!** – несподівано почув за спиною* (Гридін, 4).

3. Номінативні речення, що, як зазначає Л. Мацько, «передають спогади, роздуми, схвильовану розповідь і подібне» [2, с.59]: – *Стіл* (Дереш₂, 6); – *Води!* (Дереш₁, 7); *По-дарив?* (Ірванець, 136).

4. Незавершені речення, що створюють ефект недомовленості, загадковості: – *Один мальчик... Ладно, потом розкажу* (Ірванець, 136); *А в мене... Он, ідьом на лавочку, поки нічого не їде, сядемо, розкажу* (Ірванець, 136).

Висновки. Таким чином, стилістичний аналіз мовлення старшокласника в художньому тексті вимагає покрокового дослідження цього мовлення на різних мовних рівнях. Письменники використовують різні засоби стилізації «живої» мови старших підлітків не лише задля того, щоб глибше змалювати образ, але й для того, щоб створити ефекти експресивності, емоційності, несподіваності, загадковості тощо. Контрастне вживання різностильових одиниць, з одного боку, допомагає виявити додаткові значеннєві відтінки книжної лексики, а з іншого, – посилює негативну конотацію зниженої лексики, що, у свою чергу, формує особливу емоційну напруженість тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гридін С. Не такий : повість [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rulit.me/books/ne-takij-read-399892-1.html>.
2. Дереш Л.1 Намір : роман [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrbooks.com/ua/Namir/>.
3. Дереш Л.2 Поклоніння ящірці : роман [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.aldebaran.ru>.
4. Емельянова Е. В. Психологические проблемы современного подростка и их решение в тренинге / Е. В. Емельянова. – СПб. : Речь, 2008. – 336 с.
5. Ірванець О. Очамимря : повість та оповідання / О. Ірванець. – К. : Факт, 2003. – 184 с.
6. Мацько Л. І. Стилїстика української мови : підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 462 с.
7. Олексій К. Б. Особливості жаргонної лексики в художніх творах Ю. Андруховича / К. Б. Олексій // Сборник научных трудов SWorld. – Одесса, 2013. – Том 23. – С. 62-66.
8. Рижко О. М. Практична стилїстика : навч. посїбник / О. М. Рижко. – К. : НАУ, 2010. – 320 с.
9. Тараненко О. О. Дисфемїзм / О. О. Тараненко // Українська мова : Енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (спївголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 143.

Маїталер А. А. Речь старшекласника в современном художественном тексте (функциональный аспект).

В статїе досліджені особливості передачі речі старшекласника в художественних текстах, а також проаналізовані стилістическі функції речі старшого подростка в художественном тексті в соответствии с уровнями языка. В работе данные функции систематизированы на каждом отдельном языковом уровне.

Ключевые слова: стилистическая функция, стилизация, колорит, коннотация, сленгизмы, жаргонизмы, просторечные слова.

Mashtaler A. Senior pupil's language in modern artistic text (functional aspect).

The speciality of a reproduction of senior pupil's language in the artistic compositions is researched in the article. The stylistic functions of a youth style of speaking in the fiction are analyzed and systematized according to the linguistic structure.

Key words: stylistic functions, stylization, coloration, connotation, slang, jargon, common language.

Є. В. Мельник

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ АВТЕНТИЧНИХ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ У СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ 1-ГО КУРСУ

Стаття розкриває проблему урахування індивідуальних психолого-педагогічних особливостей у процесі формування англомовної лексичної компетентності засобами автентичних відеоматеріалів у студентів-філологів 1-го курсу. У статті розглянуті психологічні аспекти адаптації студентів 1-го курсу до зміни діяльності, труднощі опанування студентами лексичного матеріалу та можливості автентичних відеоматеріалів у подоланні цих труднощів.

Ключові слова: автентичні відеоматеріали, англомовна лексична компетентність, труднощі формування лексичної компетентності, студенти-філологи, психолого-педагогічні особливості.

Постановка проблеми. Формування лексичної компетентності є інтегральним елементом іншомовної освіти студентів-філологів. При цьому умови життя сьогодення у рамках активних інтеграційних процесів та міжнародного співробітництва висувають принципово нові вимоги до рівня підготовки майбутніх учителів іноземних мов і, відповідно, пошуку сучасних ефективних засобів навчання, здатних забезпечити відповідність результатів навчального процесу таким вимогам. Одним із найбільш ефективних засобів формування іншомовної лексичної компетентності студентів є автентичні відеоматеріали, які поєднують у собі позитивні характеристики засобів навчання різних типів – наочність представлення лексичного матеріалу, створення комунікативно-мовленнєвого контексту, широкий потенціал у формуванні лінгвосоціокультурної компетентності студентів тощо.

У той же час, використання у процесі формування англомовної лексичної компетентності автентичних відеоматеріалів вимагає

урахування цілої низки важливих аспектів, у тому числі й психолого-педагогічних особливостей у студентів-філологів 1-го курсу.

Аналіз актуальних досліджень. Питаннями застосування автентичних відеоматеріалів у процесі навчання іноземної мови займалися такі дослідники та методисти, як Є. Л. Амірова, О. І. Барменкова, Н. І. Бичкова, Ю. І. Верисокін, Т. П. Леонтьєва, О. С. Дворжец, С. В. Колбіна, Т. В. Сидоренко, Т. О. Яхнюк та інші. Вивченням проблем навчання іншомовної лексики займалися такі провідні вчені-методисти, такі як В. А. Бухбіндер, С. Ю. Ніколаєва, І. Л. Бім, С. П. Шатілов, В. С. Цетлін, О. М. Соловова, О. П. Аматыєва, О. О. Коломінова, В. С. Коростилєв, С. В. Смоліна, А. Н. Шамоєв та інші.

Метою статті є характеристика психолого-педагогічних особливостей використання автентичних матеріалів для формування англомовної лексичної компетентності студентів-філологів 1-го курсу.

Виклад основного матеріалу. *Іншомовна лексична компетентність (ІЛК)* – це наявність певного запасу лексичних одиниць з урахуванням вікових особливостей, здатність адекватно їх використовувати: коректно вимовляти і писати, правильно організовувати граматично, розуміти на слух і в процесі читання, оперувати ними в актах комунікації у потрібному темпі і в різноманітних значеннях, доречно вживати образні вислови, прислів'я, приказки, фразеологічні звороти для досягнення відповідного комунікативно-функціонального результату [6, с. 48]. Формування ІЛК є важливим елементом вивчення іноземної мови, адже саме з накопичення лексичного запасу, із збагачення словника студентів починається оволодіння ними іншомовним мовленням [8, с. 44].

Створення сприятливих психолого-педагогічних передумов комунікативно орієнтованого навчання відіграє важливу роль у забезпеченні ефективності процесу формування англомовної лексичної компетентності студентів-філологів (тобто забезпечення повноти та адекватності передачі знань, формування міцних і стійких лексичних навичок, формування здатності та готовності використовувати набуті знання та навички у процесі іншомовного спілкування). У створенні таких умов, зокрема, є важливими такі чинники, як мотивація до вивчення іноземної мови, сприятливий психологічний клімат у студентському колективі, врахування індивідуальних і статусних особливостей кожного студента, створення комунікативних ситуацій для контекстного засвоєння

лексики, адекватних навчальним завданням, використання автентичних матеріалів, що відповідають інтересам та потребам студентів.

Вагомий потенціал у забезпеченні даних вимог мають автентичні відеоматеріали. *Автентичні матеріали* у рамках даного дослідження розглядаємо як матеріали, які використовуються у реальному житті країни, мова якої вивчається, а не є спеціально створеними для умов іншомовного навчання [1, с. 25]. Відповідно, під *автентичними відеоматеріалами (АВМ)* розуміємо призначені для носіїв мови відеозаписи, що поєднують у собі візуальний та звуковий ряд, записані на плівку або цифрові носії з можливістю багаторазового перегляду, містять лінгвістичну та екстралінгвістичну інформацію про різні сфери життя іншомовного суспільства та не є спеціально створеними навчальними матеріалами.

При вивченні проблеми використання АВМ у формування лексичної компетентності студентів-філологів 1-го курсу необхідно, перш за все, розглянути психолого-педагогічні характеристики студентів 1-го курсу. Вища освіта здійснює значний вплив на розвиток людини як особистості та на розвиток усіх рівнів її психіки. Так, згідно з твердженням Б. Г. Ананьєва, студентський вік – це особливий період життя людини, який є сензитивним для розвитку основних соціогенних потенцій людини [2, с. 82]. Вища освіта здійснює значний вплив на розвиток людини, як особистості, та на розвиток усіх рівнів її психіки. Студентський вік характеризується завершенням процесу зростання та початком періоду розквіту організму. Саме у студентському віці починаються зміни у внутрішньому світі та самосвідомості молодої людини, активно розвиваються психічні процеси, властивості особистості, відбувається перестановка емоційно-вольового устрою життя [2, с. 82-83].

Характерною особливістю студентів 1-го курсу навчання є те, що вони проходять адаптацію до нових умов діяльності, а тому особливо потребують уваги та допомоги. Головною рисою цього періоду є високий рівень конформізму та відсутність диференційованого підходу до власних ролей [9, с. 15]. Відповідно, в навчальних умовах необхідно розвинути у студентів-філологів 1-го курсу позитивну мотивацію до оволодіння вміннями іншомовної комунікації, щоб сприяти формуванню комунікативної поведінки, яка є адекватною ситуації спілкування, і правильної орієнтації в непростих умовах іноземного культурного середовища [10].

Потенціал АВМ у досягненні цих цілей полягає у тому, що робота з відеоматеріалами розкриває перед викладачем широкі можливості у підборі цікавих та актуальних АВМ, здатних зацікавити студентів своєю тематикою чи сюжетом, а також забезпечити наявність комунікативно-мовленнєвого контексту, демонстрацію пара лінгвістичних засобів, тобто реалізацію лінгвосоціокультурної спрямованості навчання, демонстрацію норм та узусу вживання англійської мови безпосередньо в аутентичному мовному середовищі.

Психологічні механізми формування лексичної компетентності у студентів 1-го курсу мають свої особливості: сприйняття відрізняється швидкістю протікання, осмислення стає глибоким і системним, ймовірність запам'ятовування англійських лексичних одиниць зростає, оволодіння лексичним матеріалом і його використання здійснюється з метою вирішення професійних, практично значущих проблем [13, с. 72].

У той же час, вагомим негативним проявом особливостей сприйняття та уваги сучасного юнацтва є так зване «кліпове» сприйняття, яке психологи та педагоги вважають наслідком поширення засобів масового впливу на свідомість та психіку людей, інформаційне перенасичення сучасної молоді, яке відбувається у результаті активного користування Інтернетом та телебаченням, соціальними мережами [5, с. 38].

Сучасні дослідники визначають «кліпове» сприйняття як процес відображення безлічі різноманітних властивостей об'єктів без урахування зв'язків між ними, що характеризується фрагментарністю інформаційного потоку, алогічністю, повною різноманітністю інформації, яка надходить до людини, високою швидкістю її надходження та сприймання [5, с. 38]. На відміну від цілісного сприйняття, таке «кліпове», фрагментарне сприйняття розбиває сприйняту людиною інформацію на мозаїку слабо пов'язаних між собою елементів інформації. Дана особливість сучасних підлітків значною відрізняє їх від попередніх поколінь, та, до деякої міри, зумовлює втрату актуальності традиційних словесно-логічних способів вивчення лексичного матеріалу [7].

Масова комп'ютеризація майже усіх сфер життя спричиняє також так звану «кризу вербального тексту», висуваючи на перший план візуальну інформацію [7]. Це зумовлює стрімке зростання актуальності використання невербальних засобів комунікації, які відрізняються значно вищим як прагматичним, так й інформаційним потенціалом у порівнянні з попередніми, вербальними засобами. Психолінгвісти Ю. А. Сорокін та

Є. Ф. Тарасов, які займалися вирішенням проблеми «кліпового» сприйняття сучасних підлітків, висунули пропозицію використовувати з метою підвищення ефективності навчання у школах та інших навчальних закладах засобів, які мають домінантним паралангвістичним засобом іконічні (тобто зображувальні) засоби [12, с. 180].

Саме до таких засобів належать АВМ, які, завдяки своєму візуальному ряду, яскравим образам, постійній зміні картинок та розвитку сюжету здатні значно ефективніше утримувати увагу студента, ненав'язливо подавати відібраний для вивчення матеріал безпосередньо у рамках тієї чи іншої комунікативної ситуації, забезпечувати асоціативне запам'ятовування лексичного матеріалу.

Ще одною проблемою формування лексичної компетентності є те, що лексичний аспект об'єктивно є одним з найскладніших аспектів навчання іноземної мови. Процес формування англомовної лексичної компетентності студентів 1-го курсу містить комплекс проблем, які пов'язані із багатоаспектністю слова, багатовимірністю його змістових значень та безпосереднім співвідношенням слова з немовною дійсністю. До факторів, які негативно впливають на успішність оволодіння лексику, можна віднести складність процесів сприйняття, розрізнення і запам'ятовування звукової та графічної форми значної кількості нових лексичних одиниць (ЛО), неналежне розуміння їх значень рідною мовою. Студентам іноді важко зрозуміти способи деривації ЛО та правила їх сполучуваності з іншими словами. Студенти часто стикаються з труднощами вживання ЛО адекватно ситуації або комунікативному наміру при продукуванні висловлювань в усній і письмовій формах [4, с. 56].

Пояснення викладача чи демонстрація вербальних зразків використання лексичного матеріалу, що вивчається студентами, не завжди здатні вирішити дані проблеми. Однак застосування АВМ допомагає у комплексі продемонструвати студентові як фонетичне оформлення лексеми (а з використанням АВМ із субтитрами і графічне оформлення), так і її граматичну форму. Будучи вплетеною у мовлення персонажів АВМ, лексичний матеріал реалізується безпосередньо у ситуації живої комунікації носіїв мови.

На думку психологів та методистів, застосування АВМ у навчальному процесі значно підвищує ефективність останнього, спонукаючи студентів до більш активної комунікативної діяльності. Застосовуючи відеофрагменти у рамках формування англомовної лексичної

компетентності, викладач спонукає до дії зорові та слухові центри студента, які, у свою чергу, впливають на процес засвоєння та запам'ятовування інформації [3, с. 32].

Робота з АВМ у процесі опанування іноземної мови урізноманітнює види діяльності студентів, робить заняття цікавішим, підвищує рівень мотивації вивчення іноземної мови та дає можливість працювати із автентичними зразками англійської мови. Спостерігаючи за процесом перегляду студентами відеоматеріалів, можна зазначити, що вони підвищують інтерес та мотивацію до вивчення іноземних мов, покращують навчальні здібності студентів, викликають у них натхнення та ентузіазм [14, с. 34].

Висновки. Таким чином, АВМ розкривають широкі можливості для активної роботи в процесі формування іншомовних навичок та умінь студентів та роблять навчальний процес оволодіння іноземною мовою цікавим та привабливим. Використання відеоматеріалу допомагає заповнити відсутність іншомовної мовної середовища, розширює кругозір, виховує естетичний смак студентів. Використання АВМ є актуальним сучасним підходом до вивчення лексичного матеріалу у процесі навчання іноземній мові студентів-філологів 1-го курсу також тому, що має значно більші можливості у вирішенні таких проблем, як, наприклад, «кліповість» сприйняття матеріалу підлітками, та відсутність у студентів 1-го курсу диференційованого підходу до вивчення іноземної мови на засадах комунікативного підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – М. : Издательство ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Ананьев Б. Г. К психофизиологии студенческого возраста / Б. Г. Ананьев // Современные психологические проблемы высшей школы. – Л., 1974. – Вып. 2. – С. 82-89.
3. Брушлинский А. В. Психология мышления и проблемное обучение / А. В. Брушлинский. – М. : Знание, 1983. – 96 с.
4. Ветрова І. Проблема формування лексичної компетенції при підготовці майбутнього вчителя іноземної мови / І. Ветрова // Обрії. – 2013. – № 1. – С. 56-58.
5. Гич Г. М. «Кліпове» мислення молоді : друг чи ворог навчання? / Г. М. Гич // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія : Педагогіка. –2016. – Т. 269, Вип. 257. – С. 38-42.
6. Іванова О. В. Практичний курс основної іноземної мови : Learning English Through Video : навч. пос. / О. В. Іванова, В. В. Тарасова. – К. : ДДП «Експодрук», 2015. – 400 с.

7. Игнатова Е. Е. Психологические проблемы понимания текста современными школьниками. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.msu.ru/projects/amv/doc/171/v/4/h7_1_7_1_nim1_vg16.pdf.

8. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.

9. Психологічні особливості студентського віку. На допомогу кураторам. Вип. 3 / [укладачі : Л. М. Яворовська, Р. Ф. Камишнікова, О. Є. Поліванова, С. Г. Яновська, С. М. Куделко]. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 88 с.

10. Подосиннікова Г. І. Методична типологія фрагментів автентичних художніх відеофільмів для навчання студентів-філологів англійського ідіоматичного розмовного мовлення / Г. І. Подосиннікова // Міжнародна науково-практична конференція «Україна і світ: діалог мов і культур» (Київ, КИЛУ, 03-05 квітня 2013 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.knlu.kiev.ua/research/conferences.

11. Семенчук Ю. А. Повышение мотивации студентов к формированию межкультурной компетенции / Ю. А. Семенчук // Вестник науки Сибири. – 2016. – № 1 (20). – С. 38-45.

12. Сорокин Ю. А. Креолизованные тексты и их коммуникативная функция / Ю. А. Сорокин, Е. Ф. Тарасов // Оптимизация речевого воздействия. – М. : Наука, 1990. – С. 180-186.

13. Сунцова Е. Н. Обучение монологическому высказыванию в условиях профессионально-ориентированного общения с использованием аутентичных видеодокументов : английский язык, неязыковой вуз : дисс. ... канд. пед. наук / Е. Н. Сунцова. – Томск, 2005. – 215 с.

14. Яхнюк Т. О. Використання фрагментів художніх відеофільмів для навчання студентів мовних спеціальностей соціокультурної англійської лексики : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Т. О. Яхнюк. – К. : Нац. лінгв. ун-т. – К., 2002. – 20 с.

Мельник Е. В. Психолого-педагогические особенности формирования англоязычной лексической компетентности у студентов-филологов 1-го курса с использованием аутентичных видеоматериалов.

Статья раскрывает проблему учета индивидуальных психолого-педагогических особенностей в процессе формирования англоязычной лексической компетентности средствами аутентичных видеоматериалов студентов-филологов 1-го курса. В статье рассмотрены психологические аспекты адаптации студентов 1-го курса к изменению деятельности, трудности освоения студентами лексического материала и возможности аутентичных видеоматериалов в преодолении этих трудностей.

Ключевые слова: аутентичные видеоматериалы, англоязычная лексическая компетентность, студенты-филологи, психолого-педагогические особенности.

Melnyk Ye. Psycho-pedagogical peculiarities of future English teachers for forming lexical competence with the use of authentic video materials.

The article reveals the problem of considering the individual psychological and pedagogical features in the process of the formation of English-language lexical competence by means of authentic video materials of 1st year students of philology. The article deals with the

psychological aspects of the 1st year students' adaptation to the change of activity, the difficulty of mastering lexical material by 1st year students and the possibilities of authentic video materials in overcoming these difficulties.

Key words: *authentic video materials, English lexical competence, students-philologists, psychological and pedagogical peculiarities.*

В. В. Нерод

ХУДОЖНІ ОБРАЗИ В АВТОРСЬКИХ КОЛИСКОВИХ ПІСНЯХ

Стаття присвячена дослідженню художньо-образної системи колискових пісень. Простежуються особливості вживання мовностилістичних знаків-символів, обґрунтовується їх емоційно-експресивний потенціал.

Ключові слова: *колискова пісня, потішка, забавлянка, художній образ, символ, мовностилістичний знак-символ.*

Постановка проблеми. Колискові пісні викликають захоплення простотою, безпосередністю та ніжністю. У них відбивається щирість до дитини, любов, ласка, якими її оточують у колі сім'ї [3, с. 56]. Свою назву колискові отримали від слова «колиска». Так, Т. В. Попова, справедливо називаючи колисанки «старовинними» піснями, вказує на те, що багато які з них мають жартівливий характер. Оскільки в колискових, на її думку, зображуються образи кота-Баюна, кози рогатої, і це наближає їх до пісень-забавлянок [7, с. 67]. Буденні картини колисанок відображають навколишній світ з усіма його морально-етичними правилами. Їх пізнання відбувається в ранньому дитячому віці завдяки колисковим пісням та потішкам.

Метою статті є семантико-експресивний аналіз образної системи українських колискових авторських пісень.

Аналіз актуальних досліджень. Народнопісенна мова, її образність, символіка привертають увагу багатьох учених. Символіка, образи українських колискових пісень були об'єктом вивчення мовознавців Г. Довженок, А. Іваницького, В. Кононенка, Св. Єрмоленко, В. Жайворонка, Н. Данилюк та ін.

Виклад основного матеріалу. Хоча колискові пісні є простими та безпосередніми, проте вони засвідчують унікальні художні образи. Дуже часто це – **кіт**: *“Ти набігався, вухатий, / Коло двору, коло хати, / Ще й по стінах у хатині, / Ще й у котика по спині [10, с. 222]; “Ой котику білий, / До нас іди сміло! / Будеш у нас жити, Будеш мишки ловити / Будеш люльку колихати” [10, с. 223].* Образ кота є, фактично, основним у колискових

піснях. У словнику В. Жайворонка «Знаки української етнокультури» зазначено: «З котом порівнюють людину (зокрема й дитину), яка любить поспати; перед тим як покласти новонародженого в колиску, баба-повитуха клала туди kota, «щоб дитя спало, як кіт»; поколисавши kota, баба викидала його з колиски, а натомість клала дитину («*На kota вуркота, а на дитину дрімота*»)» [4, с. 437]. Тому не є випадковими часті згадки про kota в колискових піснях. Мабуть, давно була помічена здатність цієї тварини швидко засинати. Він став символом оберегу дитини і всього дому. Це позитивний у емоційно-експресивному плані образ.

Сон є також одним із ключових образів у колискових піснях: «*Сяє в небі зірниця, / Сплять хлоп'ята малі. / Наче казка ласкава, / Ходить сон по землі*» [8, с. 15]. Сон виступає одухотвореною істотою, яка може заспокоїти і приспати дитину: «*Хай до тебе, тату, / Сон прийде чудовий – Я співати буду / Пісню колискову*» [8, с. 17].

Зазвичай разом зі **Сном** присутня і така міфічна істота, як **Дрімота**. У колискових піснях Сон та Дрімота дуже схожі своєю поведінкою на людей: «*Коли, коли, коли Сонко / Ще був маленький, / Колисала колисоньку / Дрімота-ненька*» [8, с. 15].

Центральними в колисанках виступають образи **дитини** та **матері**. Мати хвилюється про свою дитину, її сон, здоров'я та красу: «*Рости сміливий, як Богдан, / І своєму слову пан, / І, як лицар, хоробрий, / І до матінки добрий... / А-а-а!*» [6, с. 339]; «*Мати сина* колихала, / Колихаючи співала: – *Ніч приходить, треба спати, / Коло тебе рідна мати, / Я тебе нагодувала, / І сповила, і приспала, / Колишу тебе й співаю: / Спи, дитино, баю, баю*» [6, с. 341].

Образ дитини вимальовується через уявлення матері, котрі засвідчені у формулах звертань (*дитя, дитинка, дитиночка, дитинонька, дитятко*): «*Підеш ти по Україні, / Де життя буя. / Виростає, моя дитино, / Зіронько моя!*» [5, с. 221]; «*Спи, дитиночко, кохана, / Баю, люлі, бай, А ти, місяцю, до рана / В колисоньку сядь*» [6, с. 578]; «*Спи, моя дитинко, на порі. / Тіні сплять і сонна яворина... / Та як небо в нашому Дніпрі, / Так в тобі не спить хай Україна*» [9, с. 73].

Образ дитини, спонування до сну пов'язані із словесно-образним знаком **очі**: «*Спи, мій малесенький, спи, мій синок... / Я розкажу тобі безліч казок! / Нащо ж ти віченьки знову розкрив?! / Спи, моя пташко, то вітер завив*» [6, с. 620].

Зрідка в колискових піснях впливає образ **батька**: “В білій льолі, люлі, / Спатоньки-спатулі, – / **Тато-мамо, тато-мамо** / Колисали...” [2, с. 101-102]. Образи батька й матері є неподільними, що засвідчено у складному слові.

Майже жодна колискова не обходиться без мовностилістичного знака **колиска**: “Спи, дитиночко, кохана, / Баю, люлі, бай, / А ти, місяцю, до рана / В **колисоньку** сядь” [6, с. 621]. Колиска (люлька, колибка) – сакральне місце, перша земна домівка людини, наповнена магічними властивостями і наділена охоронними силами, аби захистити життя та здоров'я дитини [4, с. 357].

Значно рідше в колисанках присутні образи тварин. Їх поява співвідноситься з сюжетами про усипляння дитини надворі, де, за традицією, перебувала колиска. Це переважно образ **зайчика, лисички, вовка**: “Бігають **зайчики**, мерзнуть, тремтять, / Затишок хочуть собі відшукать. / Ось вони вгледіли, / кущик стоїть, / Годі! Давно вже **лисичка** там спить. / Кинулись знову кудись на грядки, / Ой, там ночують сьогодні **вовки**” [6, с. 621-622]. Якщо образ зайчика позначений позитивним емоційно-експресивним забарвленням, то образи вовка і лисички характеризуються негативними відтінками.

Мовностилістичний знак-образ **вітер** у колисанках, очевидно, пов'язаний із давнім звичаєм колихати дитину на свіжому повітрі: “Спи, дитячко, спи! / Чуй, як **вітер** шелестить / І як Черемош шумить, / То вони співають, / тебе засипляють” [9, с. 74]. Вітер позначений позитивними конотаціями.

Характерними для колискових пісень є такі образи, як **ніч, місяць і зірки**: “Спи, дитиночко, кохана, / Баю, люлі, бай, / А ти, **місяцю**, до рана / В **колисоньку** сядь” [6, с. 622]; “Спи, засни, моя дитино, / Спи моє маля, / **Ніч** іде в гаї, в долини, / Трави нахилля”; “**Місяць** ясененький / Промінь тихесенький / Кинув до нас. / Спи ж ти малесенький, / Пізній бо час” [9, с. 73]. Зірки є символами людського життя, вісниками прекрасного. У словнику В. Жайворонка відзначено: «Родитися на зорі – це щастя, бо зоря приносить добру долю» [4, с. 311]: “Небом сяє вже **зоря**, / З гаю **місяць** вирина, / Все позасипало, / Всюди тихо стало, / Спи, дитячко, спи! / Спи, дитячко, спи!” [9, с. 74]. Мовно-естетичні знаки **місяць, зорі** відзначаються позитивним емоційно-експресивним забарвленням, в той час як **ніч** асоціюється з чимось таємничим, незвіданим та невідомим.

Висновки. Отже, образи-символи в колисанках відображають погляди і стародавні звичаї нашого народу. У мовностилістичній системі коліскових пісень земне життя – люди, природа, тварини здебільшого позначені позитивними емоційно-експресивними конотаціями, хоча іноді спостерігаємо вплетення елементів тривоги за долю дитини, за її доросле життя.

У цілому мовно-образна організація колисанок характеризується позитивною емоційністю. Для цих пісень властиві емоційні відтінки ліричності, задушевності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беценко Т. П. Наука про мову усної народної словесності : загальні питання / Тетяна Беценко // Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації. Матеріали IV Міжнародної наукової конференції (ELLIC 2017). – Івано-Франківськ, 2017. – С. 3-11.
2. Вінграновський М. С. Вибрані твори : в 3 т / Микола Вінграновський. – Тернопіль : Богдан, 2004. – Т.1. – 400 с.
3. Довженок Г. В. Український дитячий фольклор : Віршовані жанри / Г. В. Довженок. – К. : Наукова думка, 1981. – 272 с.
4. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури [Електронний ресурс] : словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
5. Малишко А. С. Дні : вибрані поезії для дітей / А. С. Малышко. – К. : Молодь, 1952. – 300 с.
6. Олесь О. І. Твори : в 2 т. / Олександр Олесь ; [упоряд., авт. передм. та приміт. Р. П. Радишевський]. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 1 : Поетичні твори. Лірика. – 1990. – 958 с.
7. Попова Т. В. Основы русской народной музыки / Т. В. Попова. – М. : Музыка, 1977. – 223 с.
8. Сингаївський М. Ф. Краплі зорі : вірші / М. Ф. Сингаївський. – К. : Веселка, 1985. – 29 с.
9. Українка Л. П. Твори : в 12 т. / Леся Українка. – К. : Наук. думка, 1975. – Т. 1. – 447 с.
10. Усач Г. Д. Час журавлів : поезія та проза : вибране / Григорій Усач. – Вінниця : Консоль, 2012. – 400 с.

Нерод В. В. Художественные образы в авторских колыбельных песнях.

Статья посвящена исследованию художественно-образной системы колыбельных песен. Прослеживаются особенности употребления лингвостилистических знаков-символов, обосновывается их эмоционально-экспрессивный потенциал.

Ключевые слова: *колыбельная песня, потешки, забава, художественный образ, символ, лингвостилистический знак-символ.*

Nerod V. Images of author's lullabies.

The article is devoted to the study of the artistic-shaped system of lullabies. The features of the use of these lexical units and their symbolic potential are traced.

Key words: *lullaby, nursery rhyme, amusement, artistic image, symbol, language stylistic character-symbol.*

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ ПОНЯТТЯ «РАДІСТЬ» У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто та описано лексико-семантичне поле «радість». Виявлено лексичні одиниці, які репрезентують поняття «радість» у німецькій мові. Виокремлено групи лексичних одиниць, які формують лексико-семантичне поле «радість» за особливими семантичними ознаками.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, лексична одиниця, радість.

Постановка проблеми. Оскільки поле є основною структурою, яка організовує тезаурус мови, то дослідження лексико-семантичних полів має важливе значення для виявлення лінгвістичних основ міжкультурної комунікації. Перш ніж вербалізувати свою думку в мову, людина складає програму своєї промови, добираючи необхідну їй лексему для реалізації необхідної інформації.

Аналіз актуальних досліджень. У сучасній науці лексико-семантичне поле розглядається як спосіб існування лексичних засобів із спільними ознаками [3, с. 209]. Особливої уваги даному питанню надавав німецький лінгвіст Й. Трір, який доводив, що слова існують в свідомості людини за групами, утворюючи смислову сферу. На його думку, мова представляє собою стабільну замкнену систему, в якій все отримує сенс тільки із цілого [3, с. 207].

Також польовий підхід до вивчення лексики застосовували Ю. Н. Караулов, Ф. П. Філін, С. Д. Канцельсон, М. С. Ротовий, А. А. Уфимцев.

Метою дослідження є вивчення семантичної області поняття «радість» за допомогою лексичних одиниць, які репрезентують досліджуване поняття в німецькій мові, а також проаналізувати їх згідно з виявленими в тлумачних словниках одиницями.

Завдання: визначити групи слів, які формують лексико-семантичне поле «радість» у німецькій мові.

Виклад основного матеріалу. Семантична область досліджуваного поняття «радість» включає в себе емоційну перцепцію подій, які відбуваються в людському житті, а також реакцію на них. Емоції і почуття – це відношення людини до об'єктів, з якими вона зіштовхується у своєму житті [5, с. 20].

Емоційний настрій впливає на ступінь розкриття фізичного та духовного потенціалу людини. Найбільш повному розкриттю потенціалу

особистості сприяє відчуття радості. Згідно з тлумачним словником С. І. Ожегова поняття «радість» – це: 1) веселе почуття, відчуття великого душевного задоволення, відчувати радість, доставити радість, у нестямі від радості (дуже радий); 2) те, що (той, хто) викликає таке почуття, радості життя; 3) радісна, щаслива обставина [4, с. 630].

Радість має біологічну та соціальну функції. Біологічна проявляється в психологічному стані людини, а соціальна проявляється у взаємодії з іншими людьми. Функції емоції «радість» показують, що семантична область досліджувало компонента може входити в такі лексичні одиниці, як бадьорість, спокій, упевненість в собі, у власних силах, довіра до оточуючих. У нашому дослідженні ми будемо розглядати лексичні одиниці з основною домінантою радість – “Freude”.

Аналіз синонімічного ряду ключового слова показав, що значення лексичної одиниці “Freude”, а також дієслова “freuen” і прикметника “freudig” – слів близьких за значенням і походженням – знаходить в мові досить широке коло мовних репрезентантів. Саме через таку кількість репрезентантів ми структурували їх за трьома групами, яким притаманні певні ознаки.

До першої групи відносяться лексеми, які можуть бути схарактеризовані наступним чином: *“Freude” ist Frohsein, mehr als Vergnügen, etwas weniger als Lust. Це: amüsan, erfreuen, genussvoll, genüsslich, die Freudigkeit, die Fröhlichkeit, freuen, freudig, freudenreich, fröhlich, die Frohheit, genussfreudig, lächeln, die Empfindung, erfreut, erfreulich, froh, frohgemut, glücklich, das Gefühl, abstinent, aufstrahlen, versüßen, die Glückseligkeit, Gemütlichkeit* [8, с. 570; 572].

Лексичні одиниці, які задовольняють це визначення, позначають саме почуття, тобто радісний стан людини. Дієслова *freuen (Freude empfinde, voller Freude über etwas sein), erfreuen (jemandem Freude bereiten, in freue Stimmung versetzen)*, прикметники *freudig (von Freude erfüllt, Freude bereitend), erfreulich (freudig stimmend)* відносяться також до першої групи і виражають це почуття. Коли людина відчуває радість, то їй працюється легше, жити краще.

Друга група складається з лексичних одиниць, які відображають поняття «радість», змушуючи людину бути в дуже гарному настрої. До таких лексем належать: *der Rausch (durch Genuss von zu viel Alkohol, von Drogen hervorgerufender Zustand)* – це перебільшений захоплюючий стан.

Дієслово *lachen* (*eine bestimmte Gefühlsregung (Freude) lachend ausdrücken*), показує нам, що людина, яка зазвичай сміється, перебуває в стані радості, сповнена щастя. Радісна людина бачить світ і все, що її оточує, зовсім в інших кольорах.

Радість також може означати бадьорий, радісний душевний стан. Наприклад, лексична одиниця *der Stolz (Selbstbewusstsein und Freude über einen Besitz, eine Leistung)*, яка має значення упевненості в собі і радості від досягнень. Це почуття упевненості в собі передається і оточуючим людям, які знаходяться поруч.

Наступну групу дають лексичні одиниці, в яких особливо часто вказується причина чи джерело радості: *“Freude” ist Gefühl von Glück oder Zufriedenheit, das mit Person oder Sache verbunden ist: begeistern, das Amulett, der Aventurin, beglückwünschen, die Beglückwünschung, begünstigen, beseligen, gratulieren, die Begier, bezaubern, der Enthusiast, der Konsum, der Genüßling, das Fest, die Freudenbotschaft, das Freudenmahl, der Freudentanz, die Genießbarkeit, der Spieltrieb, glückbringend, die Glücksfee, das Glückskind, der Glücksklee, der Glückspfennig, der Glückspilz, das Glücksrad, der Glücksritter, Glückssache, der Glücksstern, das Los, der Glücker, der Glücksumstand, die Glückzahl, der Glückwunsch, der Stern, die Swastika, nett, rosig, der Quatsch, erwischen* [7, с. 126-131].

В окрему групу можна винести слова, які мають негативний відтінок значення. Ці одиниці були знайдені в тлумачних словниках. Хоча ці лексеми належать до цієї групи, вони містять компонент, який є предметом дослідження. До цих одиниць належать: *das Pech, traurig, unglücklich, unglücklichselig, unglücklicherweise, der Unfall, die Unglückseligkeit, das Unglückskind, die Unglücksnachricht, der Unglücksort, der Unglücksrabe, die Unglücksstelle, der Unglücksvogel, der Unglückswagen, der Unglückswurm, das Unglückszeichen, das Verderben, austräumen*.

Усі лексичні одиниці будуть несуть негативну інформацію, яка впливає на почуття людини. Наприклад, *der Unglückstag (Tag, an dem ein Unglück geschehen ist oder Tag, der für jemanden unglücklich verlaufen ist)* – це день, коли відбулося нещастя. Звичайно, що в цей день людина не відчула радості, це день, який пішов не за планом.

Дуже схожа за значенням лексична одиниця *Pech (unglückliche Fügung; Missgeschick, das jemandes Vorhaben, Pläne durchkreuzt)* – якась нещаслива

подія. Неприємна подія може викликати негативні емоції. Радість – це величезна сила, а нещастя може зруйнувати все навколо.

Висновки. Лексико-семантичне поле «радість» у німецькій мові представлено трьома групами лексичних одиниць, які характеризують основне досліджуване поняття. Виокремлюється також особлива група слів, які з будовою подібні до тих, що реалізують почуття радості німецькій мові, але за семантикою протилежні до них.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильев Л. М. Теория семантических полей // Вопросы языкознания. –1971. – № 3 – С. 105–113.
2. Изард К. Эмоции человека / К. Изард. – М. : Изд-во МГУ, 1980. – 464 с.
3. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : [підручник] / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2001. – 361 с.
4. Лекомцев Ю. К. Дискретные лексические поля и строение семантических единиц (Опыт формальной теории) / Ю. К. Лекомцев // Известие АН СССР. Серия литературы и языка. – 1979. – № 3. – С. 207–218.
5. Словарь русского языка / С. И. Ожегова. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Азъ, 1994. –908 с.
6. Толковый словарь русского языка / под редакцией Д. Н. Ушакова. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://ushakovdictionary.ru/> (дата обращения 30.01.2017).
7. Duden Das Herkunftswörterbuch. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich, 2007.– S. 960.
8. Duden Sinn- und sachverwandte Wörter. – Mannheim, Leipzig, 1997. – S. 863.
9. Digitales Wörterbuch der Deutschen Sprache. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.dwds.de/>
10. Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://woerterbuchnetz.de/DWB/>

Нестерова А. И. Лексико-семантическое поле понятия «радость» в немецком языке.

В статье рассмотрено и описано лексико-семантическое поле «радость». Выявлено лексические единицы, которые представляют понятие «радость» в немецком языке. Выделены группы лексических единиц, формирующих лексико-семантическое поле «радость» по особым семантическим признакам.

Ключевые слова: лексико-семантическое поле, лексическая единица, радость.

Nesterova A. The lexical-semantic field “joy” in German.

The lexical-semantic field “joy” is described in this article. The lexical units which represent the notion “joy” in the German language are revealed. The groups of lexical units forming the lexical-semantic field “joy” are distinguished on the basis of special semantic features.

Key words: lexical-semantic field, lexical unit, joy.

КОНЦЕПТОСФЕРИ ЧЕСТЬ І ГІДНІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

У статті описано основні лінгвістичні напрямки та підходи до аналізу мовних одиниць ХХ-ХХІ ст. Розглянуто різні точки зору вчених стосовно поняття концепту. Проаналізовано концептосфери ЧЕСТЬ і ГІДНІСТЬ у системі української мови. Аналіз був здійснений на основі лексикографічних джерел та паремій.

Ключові слова: вербалізація, концепт, концептосфера, картини світу, парадигма.

Постановка проблеми. Формування антропоцентричної парадигми у мовознавстві відбувається дуже стрімко, що зумовлює посилення інтересу до різних лінгвістичних напрямків, зокрема до когнітивної лінгвістики, етнолінгвістики, психолінгвістики та лінгвоконцептології. Увага зосереджується на таких поняттях, як “картина світу”, “концептуальна картина світу”, “мовна картина світу” та їхні різновиди [1]. Одне з головних місць в україністиці посідає сьогодні вивчення різних картин світу як репрезентанта культурного коду українців, що демонструють праці О. Городецької, В. Жайворонка, В. Іващенко, Л. Лисиченко, Т. Радзіївської, В. Сімонок, Ж. Соколовської, Н. Сукаленко та інших.

Дослідницький інтерес зростає і за останні десятиліття увагу почали приділяти таким поняттям, як картина світу, зокрема концептам та концептосферам, передусім у когнітивній лінгвістиці, спрямованій на встановлення співвідношення між мовними й концептуальними структурами, почали пояснювати когнітивну діяльність людини, з'ясовувати основні принципи категоризації та концептуалізації світу, форми мовної репрезентації знань, моделювання концептуального простору [2].

Багато вітчизняних і зарубіжних науковців присвятили свої праці аналізу лінгвокультурних концептів, зокрема, А. Вежбицька, Дж. Лакофф, Ю. Степанова, Є. Бартмінський, Є. Кубрякова та ін. Такі українські лінгвісти, як Г. Яворська, С. Мартінек, Т. Радзіївська працюють над аналізом концептів культури. Є. Барт – автор когнітивної дефініції досліджує базові стереотипи польської культури. Як показують події ХХІ століття, концептосфери ЧЕСТЬ і ГІДНІСТЬ є надзвичайно важливими для носіїв української лінгвокультури і їх дослідження є актуальним сьогодні.

Мета. Дослідження спрямоване на розв'язання таких важливих для сучасної лінгвістики проблем, як виявлення особливостей мовної об'єктивації концептосфер ЧЕСТЬ і ГІДНІСТЬ, характерних для української

лінгвоментальності, встановлення їхніх мовних репрезентацій в українській свідомості та художній мові [6].

Когнітологічним напрямом сучасної лінгвістики активно досліджуються категорії, що позначають взаємопов'язані структури репрезентації знань та уявлень: концепт, концепт-прототип, концептосфера, концептосистема, концептуальна та мовна картини світу, концептуальний простір тексту. Концептуальна система визначається лінгвістами як система концептів у свідомості людини, яка відтворює у вигляді структурованих й упорядкованих знань уявлення про світ, дійсність і результати внутрішнього рефлексивного досвіду людини [4]. Загальне відображення у свідомості «інтеоризованого людиною світу» [2], що лежить в основі світогляду людини, усвідомлюється у лінгвістиці як концептуальна картина світу. З концептосистемами й картиною світу комунікантів скоординовані концептосфери [6], як системи концептів, організовані у поля з ядром та периферією, що утворюють складні ієрархічні взаємозв'язки та взаємозалежності.

Аналіз актуальних досліджень. Поняття концепту як когнітивної універсалії представлене у працях різних учених та науковців: М. Алефіренка, С. Аскольдова, А. Вежбицької, Р. Джекендоффа, М. Джонсона, С. Жаботинської, В. Карасика, О. Кубрякової, Дж. Лакоффа, С. Нікітіної, М. Піменової, З. Попової, А. Приходько, Н. Слухай, Ю. Степанова, Й. Стерніна, Р. Фрумкіної та ін. У галузі словесно-поетичної творчості концепт вивчали Т. Вільчинська, К. Голобородько, О. Забуранна, О. Задорожна, В. Кононенко, Т. Космеда, В. Маслова, Л. Петрова, Л. Синельникова, М. Скаб, С. Шуляк та ін.

На рубежі ХХ-ХХІ століття зникає інтерес до різних проблем концептуалізації дійсності, стрімко починають удосконалюватися методики лінгвокогнітивного та лінгвокультурологічного підходів до аналізу мовних засобів відображення концептуальної картини світу українців.

Актуальність дослідження зумовлена його спрямованістю на розв'язання таких важливих для сучасної лінгвістики проблем, як виявлення особливостей мовної об'єктивації концептосфер ЧЕСТЬ і ГІДНІСТЬ, характерних для української лінгвоментальності, встановлення їхніх мовних репрезентацій в українській етносвідомості й художній мові.

Виклад основного матеріалу. Концептосфери ЧЕСТЬ і ГІДНІСТЬ сформовані уявленнями про честь і гідність зафіксованими в текстах різних епох, культурних традицій і жанрів, віддзеркалюючи

«загальнолюдську» орієнтацію даного поняття. Концепти ядерної, центральної та периферійної частин концептосфери ЧЕСТЬ і ГІДНІСТЬ інтегрують власні концептосфери у вигляді сукупностей ціннісних смислів, що є концептуально значущими для уявлень про справедливість і визначаються мовною діяльністю комунікантів залежно від конкретних просторово-часових, соціокультурних, етичних та інших параметрів спілкування. Засіб структурування концептосфер ЧЕСТЬ і ГІДНІСТЬ, виділення центральних і периферійних елементів певною мірою визначає відмінності між філософськими, філософсько-правовими, етичними та природно-правовими концепціями, почасти зумовлюючи міждисциплінарну наукову парадигму та культурну семіосферу. Ядерна і центральна частини концептосфер ЧЕСТЬ і ГІДНІСТЬ заповнюються концептами (з концептосферами), що інтегрують певний інваріантний мінімум загальнолюдських цінностей. Периферійні концепти / концептосфери відбивають особливості концептуалізації (динамізації) поняття справедливості соціокультурними семіосферами та науковими теоріями, співвідносячись із засобами осмислення справедливості в різноманітних «картинах світу».

Парадигматичні зв'язки поєднують ЧЕСТЬ із антонімами: *безчестя, ганьба, підлість* та синонімами: 1) *(людська) гідність, самоповага, благородство, чесність, порядність, справедливість*; 2) *слава, гордість, знак поваги, шана, пошана, шаноба*; 3) *(дівоча) невинність, незайманість, цнотливість; цнота, чеснота, дівоцтво, непорочність* [3]; ГІДНІСТЬ: *достойнство, гордість, самоповага, гонор*. Антонім до ГІДНОСТІ – *недостойність*, синоніми: *достойнство, достойність, самоповага, гонор, (з перебільшенням) гордість; власне я* [3].

Концептосфера ЧЕСТЬ часто знаходить своє відображення у таких фразеологізмах української мови, як:

бага́то (забага́то) че́сті – хто-небудь не вартий уваги, високої оцінки, хто-небудь не гідний кого-, чого-небудь. *Багато честі для мене зватись правою рукою дядька, добре було б, якби мене можна було назвати пальцем на його руці (Леся Українка). Оленка зголосилася побігти за нею, але Мокроус на правах комсорга спинив її. – Багато честі твоїй подрузі, Оленко. Нехай іде собі, куди розігналася (Д. Бедзик). Без віри і честі: І де змальовано для нас Його героїв досить, Без віри й честі у ділах, З холодним серцем у грудях (М. Рильський);*

випала честь: Шеф викликав нас до контори й . товкмачив, яка нам, мовляв, **випала честь** і як ми повинні пишатися (Ю. Яновський);

випала висока честь на долю кого. **Висока честь** зробити записи пісні про Кармалюка **випала на долю** М. Костомарова. Здійснення цього запису всього через дев'ять років після вбивства панами та їх посібниками народного месника є дуже знаменним фактом (З журналу);

віддавати / віддати честь: 1. кому. Виразити повагу до кого-небудь. Я **честь** віддам титану Прометею, що не творив своїх людей рабами (Леся Українка); 2. чому. Схвалити, вітати що-небудь. Треба зразу ж **віддати честь** прекрасному арештанському звичаєві, вірніше, людській арештантській солідарності (І. Багряний);

на (в) честь чию, кого, чого. Для вираження поваги, пошани кому-, чому-небудь, для підтвердження визнання когось, чогось і т. ін. Академія художеств дає сьогодні обід **на честь** Карла Брюллова, який нарешті повернувся з-за кордону (О. Іваненко); Вечірка **на честь** приїзду гостя почалася (Ю. Яновський); Хрестили його у нашій церкві, назвали **в** дідову **честь** теж Петром (М. Стельмах);

давати / дати слово чести: А тепер дай слово **честі** (О. Довженко); **робили честь:** Тепер же я маю тільки подякувати за **честь**, яку **зробили** мені Ви (І. Франко); **честь мундира:** Турбай зрізав кожну лозину, хоч хлопець, видно, стараючись підтримати **честь мундира** свого голови, вибрав для полковника найдебеліший сухостій (М. Руденко);

робити / зробити честь: 1. чому. Бути чиєю-небудь прикрасою, гордістю. Видавались з маси співу такі чисті та дужі голоси, котрі **зробили б честь** сцені у великих театрах (І. Нечуй-Левицький); У нашому інституті вторік відкрили картинну галерею. Навіть не підозрювали, яке багатство там лежить. Такі твори **зроблять честь** і столичному музеєві (Є. Гуцало); 2. кому. Позитивно характеризувати кого-небудь. – Такий погляд на виховання дітей **робить** вам **честь**, – сказав Ломицький (І. Нечуй-Левицький); Надзвичайна сумлінність у творчій роботі, напрочуд велика працьовитість, довіра до режисера **робили честь** талановитому російському акторові Белову (О. Довженко); 3. кому, чому. Виявляти повагу, пошану до кого-, чого-небудь. Уважав себе за найрозумнішого патріота. Для того, думав, що **робить** велику **честь** зборам своєю собою (Л. Мартович); Тепер же я маю тільки подякувати за **честь**, яку **зробили** мені Ви і Ваша редакція, запрошуючи мене до роботи (Леся Українка);

з чéстю, *перев. зі сл. виконати, вітримати, здійснити і под.* Як належить, як слід або достойно. – *Ми до фінішу вчасно прийшли. З честю виконали, товариство, завдання, що на себе взяли* (В. Сосюра); *З честю витримати іспит війни поклявся в душі кожен, слухаючи Федорова* (М. Шеремет);

честь чéстю: Як і повинно бути, як і належить. – *Я їй адресу написав. Усе честь честю. Обов'язково приїде!* (Є. Кравченко); *Завод закрили. Документи наші одправили в Бульварний район поліції. Звітлія нам оддавали честь честю забрані документи* [9].

З ГІДНІСТЮ у словниках зафіксовано вісім стійких словосполучень: *оцінити по заслугі (належно, гідно) кого, що – скласти належну ціну кому, чому; триматися з гідністю – гідно; позбавити людської гідності кого – упослід[н]ити кого; гідно (з гідністю, поважно, з повагою) триматися (поводитися) – належно, відповідно до вимог (потреб); віддати кому, чому належне; цілком свідомий своєї гідності – зберігати (заховувати) самоповагу; почуття власної гідності – самоповага; це нижче [від] моєї гідності – неприйняття; гідним чином – належно, відповідно до вимог* [10].

Висновки. Аналіз вербалізації концептосфер ЧЕСТЬ і ГІДНІСТЬ показав, що концепт ЧЕСТЬ передбачає певні якості і принципи людини, які, відповідно, формують її добре ім'я, хорошу репутацію, натомість ГІДНІСТЬ визначають через систему ставлень (ставлення людини до самої себе, інших людей, держави, суспільства); акцент зроблено на позитивних моральних якостях, усвідомленню людиною своєї громадської ваги й обов'язку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільчинська Т. Основні підходи до визначення концепту в лінгвістичній парадигмі / Тетяна Вільчинська // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія : СУПЕРЕЧЛИВІ АСПЕКТИ... 251 Мовознавство. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. – Вип. 2 (17) 2007 – 1 (18) 2008. – С. 26-33.

2. Іващенко В. Л. Типологічна диференціація концептуальних структур як одиниць ментального простору / В.Л. Іващенко // Мовознавство. – 2004. – № 1. – С. 54-61.

3. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови, близько 15000 синонімічних рядів. – К. : СП «Кобза», 1993. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://hohlopedia.org.ua/slovyk_synonimiv_karavanskogo/.

4. Кочерган М. Мовознавство на сучасному етапі / Михайло Кочерган // Мовознавство. – 2003. – № 5. – С. 24-29.

5. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина ; [под общей редакцией Е. С. Кубряковой]. – М., 1997. – 245 с.

6. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста // Антология. – М. : Academia, 1997. – С. 280-287.

7. Пименова М. В. Коды культуры и проблема классификации концептов / М. В. Пименова // Язык. Текст. Дискурс : Научный альманах Ставропольского отделения РАЛК. – Выпуск 5 / [под. ред. проф. Г.Н. Манаенко]. – Ставрополь : Изд-во ПГЛУ, 2007. – С. 79-86.

8. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке : [монографічне видання] / Олена Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.

9. Словники української мови онлайн. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://uk.worldwidedictionary.org>

10. Фразеологічний словник української мови – до 2000 сталих виразів // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://svitslova.com/idiomsdictionary.html>

Павленко А. В. Концептосфери честь и достоинство в украинской лингвокультуре.

В статье описаны основные лингвистические направления и подходы к анализу языковых единиц XX-XXI вв. Рассмотрены различные точки зрения учёных касательно понятия «концепт». Проанализированы концептосферы ЧЕСТЬ и ДОСТОИНСТВО в системе украинского языка. Анализ был проведен на основе лексикографических источников и паремий.

Ключевые слова: вербализация, концепт, концептосфера, картина мира, парадигма.

Pavlenko A. The conceptospheres honor and dignity in the Ukrainian language culture.

The article describes the main linguistic directions and approaches to the analysis of linguistic units of the XX-XXI centuries. Different points of view of scientists regarding the concept "concept" are considered. Conceptual spheres of HONOR and DIGNITY in the Ukrainian language system are analyzed. The analysis was carried out on the basis of lexicographic sources.

Key words: verbalization, concept, conceptosphere, world view, paradigm.

Т. І. Різницька

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЗОБРАЖЕНЬ У ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

У статті розглянуто та проаналізовано лексико-граматичні особливості вербального опису зображень у творах українських письменників, визначено стилістичні функції цих засобів і виявлено найбільш частотні одиниці, які використовуються у словесних описах картин. У праці з'ясовано поняття екфразису, окреслено головні причини посилення тенденції до візуалізації художніх текстів.

Ключові слова: екфразис, візуалізація, естетизація художнього мовлення, лексико-граматичний аналіз.

Постановка проблеми. В останнє десятиліття посилилася тенденція до поєднання в межах одного тексту (твору) двох різних знакових систем – вербальних і невербальних. Завдяки цьому відбувається творення нових більш пластичних, зримих образів, які читачі можуть не тільки уявити, але й «побачити». Результатом такої взаємодії вважається явище екфразису, що стало одним із провідних мистецьких прийомів ХХ-ХХІ ст. Сьогодні поняття «екфразис» трактують як «словесний опис творів візуальних мистецтв, супроводжуваний описом окремих технічних прийомів автора твору, його манери чи стилю» [2, с. 46]. Тобто йдеться про словесне вираження візуальної образності. Дослідниками явища екфразису вважаються С. Буріні, Р. Вебб, Л. Геллер, Н. Гудмен, М. Крігер, П. Ломбардо, Н. Медніс, В. Мітчелл, В. Стайнер, Дж. Хеффернен. Прагнення до візуалізації художніх текстів пов'язане, насамперед, з процесом естетизації комунікації. Мовні засоби (насамперед, стилістичні та риторичні) є найефективнішими та найпотужнішими засобами естетизації. Крім того, вербальні одиниці допомагають у повній мірі реалізувати провідні характеристики екфразису, оскільки забезпечують його експресивність та імагологічність (образність). Усе це в кінцевому підсумку дає можливість читачеві у повній мірі декодувати художній текст, зрозуміти ставлення письменника до зображуваного, адже Ю. М. Лотман стверджував: «Створений автором текст виявляється включеним в складну систему нетекстових зв'язків, які утворюють складний код, що дозволяє дешифрувати інформацію, закладену в тексті» [8]. Відповідно, виникає потреба у дослідженні можливостей мовних засобів, до яких найчастіше звертаються письменники під час словесного опису творів живопису. У цьому полягає актуальність даного дослідження.

Мета статті – проаналізувати лексико-граматичні засоби відтворення візуальних зображень у творах українських письменників.

Виклад основного матеріалу. У художньому тексті екфразис являє собою специфічну метамову, що послуговується унікальними словесними засобами відтворення мистецької картини світу. Щоб якнайточніше вербалізувати предмет образотворчого мистецтва, письменники добирають й використовують такі лексичні одиниці, які вирізняються особливою експресивністю, образністю, що сприяє естетизації художнього мовлення [5, с. 88-89]. Саме тому в художніх творах крім загальноновживаної нейтральної лексики вживаються різноманітні емоційно забарвлені лексеми.

Трансформуючи твори образотворчого мистецтва у словесну форму, українські письменники часто використовують мистецькі терміни, головне завдання яких – виконання номінативної функції: *На задньому плані притулився тихий, скромний будиночок, в якому вона живе. Ніякої **архаїки**, абсолютно сучасний **пейзаж*** [11, с. 78]; *А в самому низу картини, в окремих клітках, було ще намальовано щось на зразок **виставки** чи **прейскуранта кар за гріхи*** [4, с. 37]; *Він став зовсім упритул, бо в кутку було таки темнувато, а **етюд** не відзначався розміром і виразністю, автор мовби навмисне змазав усе, як у **модерній фотографії**, щоб не всяк і розібрав, що воно там і як замальовано* [7, с. 203]; *Спершу на **полотні** я бачив тільки схожу на ієрогліф закарлюку. Нежданно щось у мені перебудувалося, і на картині з'явився старий китаєць-селянин у трикутному головному уборі – він витягав із моря нервід* [3, с. 154]; *Розмазано – зелені лапи велетенської сосни, а може, кедр – це в самому ріжку картини, видно, для створення **місцевого колориту*** [7, с. 203]; *Всього один рвучкий закрут **пензля** – і постає цілий світ. Impossible!* [3, с. 154]). Крім називання реалій мистецької дійсності, ці одиниці, втративши свої специфічні ознаки і набувши додаткових смислових значень, слугують для адаптації художніх текстів до нової комунікативної ситуації, введення читачів у світ образотворчого мистецтва.

Оскільки художній образ «має на меті подати об'єктивну картину змалювання дійсності у формі її суб'єктно-емоційного сприйняття, тобто такою, якою її бачить і емоційно переживає автор» [1, с. 100], то в описах живописних полотен доволі часто наявні емоційно-оцінні одиниці, що безпосередньо репрезентують ставлення письменника до зображуваного:

а) пейоративна оцінка: *Привіз із собою грубий альбом зі шкіцами: все ті самі голомозі й гострорисі **чоловічки** несли по горбах крізь жовтогарячу пустелю на рогатинах то місячно-зелених вирлоокх риб, то велетенський вказівний палець лівої руки, то розмаяну вітром вишивану корогву, перебирали дитинно-вузькими босими ступнями по зубчастих коліщатах точильного станка...* [6, с. 97]; *Через усю картину серединою і по всьому низу викручувався великий голубий **ужака*** [4, с. 38]; *Там огрядна **баберя** залізла на коня, що став од обурення дибки* [11, с. 87];

б) меліоративна оцінка: *Таж ти живеш в Шевченковій Марії, // Перед тобою світ земний темніє, // Щоб **хмаркою** до ніг тобі лягти; Твоє **малятко**, круглооке й гоже, // Колись теслярський появивши хист, // Хрест витеше собі людський, не божий* [10].

Представлені в художніх творах пейоративні одиниці як виразники негативної оцінки мають іронічний та саркастичний відтінок, а тому реалізують семантику несхвалення, зневаги. Натомість демінутиви, що виражають позитивну суб'єктивну оцінку, слугують засобом вираження прихильності, ласкавості та ніжності. За допомогою цих лексем у читачів формується ставлення до зображуваного.

Аналізовані зразки художніх творів українських письменників засвідчили, що провідним засобом візуалізації є якісні та відносні прикметники. Частотність їхнього вживання значно перевищує частотність використання інших частин мови. Крім того, саме прикметники становлять основу творення епітетів – одного із головних художніх засобів літературних текстів. Ці лексеми значно підсилюють ознаки описуваних реалій, завдяки чому зображуване полотно образотворчого мистецтва стає більш зримим, чіткішим для читача: *Золотокоса дівчина з **тривожними і полохливими** очима дивиться з полотна в невідомість майбутнього», «З нього ще не зійшло щось **дитяче**, але обрис губ свідчить: за **м'якою** зовнішністю цієї вродливиці приховуються **тверда** воля, **владний** характер* [11, с. 155]; *Автопортрет сповнений **неясної** тривоги, пронизаний передчуттям **невідвортної** трагедії художника* [11, с. 78]; *У перспективі виходив **скелястий** пляж під **густо-синім** небом. **Дуже затишна, погожа** картина* [3, с. 175]. Потужне емоційно-експресивне навантаження й образність прикметників сприяє деталізації екфразису, що налаштовує читача на краще «сприйняття» зображення.

Під час дослідження також було встановлено наступний факт: більшість прикметників, наявних у словесному описі творів мистецтва, стосується колористики. Це обумовлено тим, що предметом нашого зацікавлення являється картина (пейзаж чи портрет), для якої колір – головний інструмент відтворення дійсності. Тому письменники, взявшись за словесний опис творів візуальних мистецтв, також не можуть залишити поза увагою цей елемент. При цьому вони намагаються максимально наблизити екфразис до оригіналу, що стає можливим завдяки використанню простих і складних прикметників на позначення відтінків кольорів: *Отут ніби така долина, **блідо-сіра**, тут ідуть дощі над горбами, а там скелі темніють. І ніч на горизонті; Не вдаючись у деталі, Гоца закрила альбом, і ми перейшли до нової картини, вже у кольорі. Одразу бачив якісь водяні хвилі **синього і жовтого*** [3, с. 175]; *Привіз із собою **грубий альбом зі шкіцами: все ті самі големозі й гострорисі чоловічки несли***

по горбах крізь **жовтогарячу** пустелю на рогатинах то **місячно-зелених** вирлооких риб, то велетенський вказівний палець лівої руки, то розмаяну вітром вишивану корогву [6, с. 97]; Це мініатюрна **білява** жіночка, ще не дуже стара, але вже помітно вимучена життям. У неї **землистий** колір обличчя і глибокі синці під утомленими очима [11, с. 75].

Увиразнення художнього тексту й додаткова експресія досягається за рахунок антонімів, що відповідають за конкретизацію та посилення враження від зображуваного. Зокрема, письменники часто вдаються до антонімічного вживання кольорів: *Нежданно щось у мені перебудувалося, і на картині з'явився старий китаєць-селянин у трикутному головному уборі – він витягав із моря нервід. Така приголомшлива простота – **чорне і біле*** [3, с. 154]. Цей прийом допомагає створити контрастну характеристику візуалізованих образів, розширити межі їх сприйняття. Наявні в художніх творах і просторові (координатні) антоніми: *Верхню частину картини займав дід і всі святі. Посередині лізли з домовини мерці – одні до раю **вгору**, інші **вниз*** [4, с. 37]. Вони сприяють деталізації художнього простору, завдяки чому читач отримує чітке уявлення про зображуваний твір образотворчого мистецтва.

Висновки. Отже, повнота візуалізації у текстах художніх творів українських письменників залежить від добору мовних засобів, їхнього різноманіття і виразності. Аналіз зразків художніх текстів засвідчив, що екфразис як унікальна специфічна метамова передбачає використання мистецької термінології та емоційно-експресивної лексики (зокрема, суб'єктивно-оцінних одиниць, епітетів), які визначають точність вербалізації зразків образотворчого мистецтва, особливості творчої манери і авторського стилю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галич О. Теорія літератури : підручник / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв. – К. : Либідь, 2001. – 488 с.
2. Генералюк Л. Екфразис у Т. Шевченка і Т. Готье (до проблеми взаємодії мистецтв у творчості Шевченка) / Л. Генералюк // Слово і Час. – 2008. – №3. – С. 45-54.
3. Дереш Л. Намір / Л. Дереш. – К. : Дуліби, 2006. – 296 с.
4. Довженко О. Зачарована Десна / О. Довженко. – Харків : Фоліо, 2011. – 604 с.
5. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : посібник / Т. А. Єщенко. – К. : Академія, 2009. – 264 с.
6. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу / О. Забужко. – К. : Згода, 1996. – 142 с.
7. Загребельний П. Диво / П. Загребельний. – Харків : Фоліо, 2002. – 648 с.

8. Лотман Ю. М. Текст и внетекстовые художественные структуры [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gumer.info/bibliotek/Buks/Literat/Lotman/17.php>.

9. Почепцов Г. Семиотика / Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук, 2002. – 432 с. – (Образовательная библиотека).

10. Рильський М. Зібрання творів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/buunt/ukr_lit_tvory/part4/4128.htm.

11. Слабошпицький М. Марія Башкирцева / М. Слабошпицький. – К. : Дніпро, 1987. – 234 с. – (Романи й повісті).

Ризницкая Т. И. Лексико-грамматический анализ вербализации изображений в произведениях украинских писателей.

В статье рассмотрены и проанализированы лексико-грамматические особенности вербального описания изображений в произведениях украинских писателей, определены стилистические функции этих средств и выявлены наиболее частотные единицы, используемые в словесных описаниях картин. В работе установлено понятие екфразиса, обозначены основные причины усиления тенденции к визуализации художественных текстов.

Ключевые слова: *екфразис, визуализация, эстетизация художественной речи, лексико-грамматический анализ.*

Riznitska T. Lexico-grammatical analysis of verbalization of images in the Ukrainian writers' compositions.

In the article the lexical-grammatical features of the verbal description of images in the Ukrainian writers' compositions are considered and analyzed, their stylistic functions and the most frequent units, which are used in verbal descriptions of the paintings, are determined. In the article the notion of extrasis is clarified, the main causes of the increasing tendency to visualize compositions are outlined.

Key words: *exfrase, visualization, aesthetization of artistic speech, lexical-grammatical analysis.*

А. О. Ромась

**ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ АРГУМЕНТАЦІЇ
В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ**

У статті розглянуто особливості реалізації стратегії аргументації в англомовному дискурсі соціальної реклами. Визначено тактики та встановлено граматичні та лексичні засоби реалізації стратегії аргументації в англомовному дискурсі соціальної реклами.

Ключові слова: *стратегія аргументації, дискурс англомовної соціальної реклама, тактика ілюстрування, тактика акцентування, тактика зазначення перспективи, тактика контрастивного аналізу.*

Постановка проблеми. Соціальна реклама як некомерційна форма комунікації покликана виражати громадські та державні інтереси і сприяти досягненню благодійних цілей [11]. Соціальна реклама повинна змінюватися разом з суспільством, тому необхідно створювати нові рекламні моделі. Одним з істотних питань є вибір стратегій при створенні соціальної реклами. У загальному сенсі, стратегія являє собою напрямок мовної діяльності з використанням певних підструктур, тактик, що сприяють реалізації спільного комунікативного задуму, комунікативних цілей і інтенцій мовця. Мовна стратегія є комплексом мовленнєвих дій, спрямованих на здійснення комунікативних цілей [3, с. 54]. Спілкування прийнято вважати впорядкованим явищем, тому через опис стратегічних напрямків і тактичних прийомів у ході впливу через комунікацію можна отримати пояснення механізмів і принципів міжособистісного контакту.

З метою здійснення впливу на адресата в соціальній рекламі використовують стратегію аргументації. Аргументативна стратегія ґрунтується на розумних аргументах, як раціональних, так і емоційних, що апелюють до цінностей адресата. Аргументація – це різновид комунікативної діяльності, спрямованої на переконання адресата за допомогою аргументів, де аргумент – це засіб переконання, що має мовну форму вислову і апелює до розумових здібностей адресата і його особистісних цінностей [8, с. 97]. Стратегія аргументації визначається комунікативним наміром, метою – переконати, перемогти, досягти згоди, самоствердитися і т.д. Стратегічними принципами аргументації виступають закони логіки, правила міркування [12].

Мета даної статті полягає у визначенні засобів реалізації стратегії аргументації в англomовному дискурсі соціальної реклами. **Об'єктом дослідження** є стратегія аргументації в англomовному дискурсі соціальної реклами. **Предметом** є особливості реалізації стратегії аргументації в англomовному дискурсі соціальної реклами.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз наукової літератури засвідчив, що стратегія аргументації розглядалась в інших типах дискурсу, зокрема, в межах політичного дискурсу [8; 2], корпоративного дискурсу [1], релігійного інтернет-дискурсу [9]. Персуазивна стратегія аргументації розглядається на матеріалі соціальної реклами Германії [5], комунікативна стратегія аргументації – на матеріалах реклами освітніх послуг [13], проте засоби стратегії аргументації не досліджувалися на матеріалі англomовних текстів соціальної реклами.

Виклад основного матеріалу. Соціальна реклама, впливаючи на маси, вживає той же механізми впливу, що і комерційна. При цьому соціальна реклама має певну специфіку впливу, органічно зв'язаної з її тематикою. Пріоритетними є наступні теми: суспільство, охорона здоров'я, екологія, сім'я.

У цілому вербальна частина тексту соціальної реклами характеризується більш простою синтаксичною структурою, що можна пояснити прагненням до стислості, смисловою ємністю вираження. Переважна більшість соціально-реklamних текстів характеризуються афористичністю, морально-повчальною спрямованістю. Для соціальної реклами набагато менш характерна яскрава образність (нові, несподівані метафори, мовні звороти). Використовуються переважно усталені образні вирази, афоризми з кінофільмів, з театральних постановок, пісень, літературних творів [6].

Для стратегії аргументації характерним є використання історичних фактів, статистичних даних і даних наукових досліджень, апеляція до авторитету тощо. Беручи до уваги мовну специфіку соціальної реклами в залежності від тематики, в якості мовних засобів аргументації використовують порівняння та метафору. Крім того, використовують питальні конструкції з додатковим поясненням причини, спонукання або оцінки, а також менш уживаним є прийом графічної схеми [10].

Стратегія аргументації є одним із головних факторів формування текстів соціальної реклами [5, с. 1], що реалізується за допомогою тактик: зазначення перспективи, обґрунтованих оцінок висловлювання, тактики ілюстрування, тактика вказівки на результат певних дій, тактика акцентування [7], тактика контрастивного аналізу [8, с. 98].

У результаті аналізу фактологічного матеріалу встановлено, що основними тактиками реалізації стратегії аргументації в англomовному дискурсі соціальної реклами є тактика ілюстрування, тактика акцентування, тактика зазначення перспективи, тактика контрастивного аналізу.

Тактика ілюстрування передбачає використання різних фактів і конкретних прикладів [7]. Для реалізації цієї тактики вживаються стверджувальні речення. Тактика ілюстрування представлена використанням статистичних даних, що демонструють кількісні показники загибелі тварин, смертності немовлят, проблеми забруднення навколишнього середовища, охорони природи:

SOME CATS CAN NEVER BE FOUND:

To this moment between 5,000 to 7,000 tigers are left in the wild and these numbers keep shrieking daily. Once tigers are gone, they will be going forever.

CUTTING A LIMB HURTS MORE THAN YOU THINK

Many of the world's most threatened and endangered animals live in forests and 1,6 billion people rely on benefits forests offer. Stop deforestation. Save life.

4,000 babies die every year from drinking polluted water. Every dollar raised supports UNICEF WATER and HYGIENE PROGRAMS.

Every 60 seconds a species dies out

What goes in the ocean goes in you. Recent studies estimate that fish of the west coast ingest over 12,000 tons of plastic a year

Every year we produce 3,3 billion tons of CO₂. That's why we need the rainforest more than ever [2].

1 million being treated for HIV/AIDS. Only 41 million to go [1].

Тактика акцентування полягає у виділенні певних елементів тексту, що несуть основне навантаження [7]. При реалізації цієї тактики для підсилення впливу на споживача реклами вживаються питальні конструкції, що спонукають адресата звернути увагу на проблеми забруднення навколишнього середовища:

Drink plastic? 100,000 marine mammals die every year from plastic.

Залучення спонукальних конструкцій обумовлено комунікативною установкою змінити ціннісні акценти адресата. При реалізації тактики акцентування звертається увага на необхідності збереження лісових масивів, необхідності вирішення проблеми глобального потепління, захисті окремих зникаючих тварин. Структурна організація висловлень, що несе підсилення впливу, представлена спонукальними реченнями та підрядними означальними реченнями (Attributive Clause):

CUTTING A LIMB HURTS MORE THAN YOU THINK

Many of the world's most threatened and endangered animals live in forests and 1,6 billion people rely on benefits forests offer. Stop deforestation. Save life.

1/3 of all birds risk extinction by 2050. Act now against global warming.

Say no to fur. By wearing fur you support an industry which kills over 50 million animals a year [2].

Тактика зазначення перспективи спрямована на висловлення стратегічних цілей, позицій і намірів [4]. Основний акцент тактики сфокусовано на профілактиці тютюнопаління та дотриманні здорового способу життя. Для реалізації цієї тактики залучаються статистичні дані,

вживаються умовні речення (IF CLAUSES), питальні конструкції (риторичні питання), присвійні займенники (Possessive pronouns). Допоміжними лексичними засобами, що підсилюють аргументацію і ефект впливу на адресата, є спеціальна термінологія для конкретної тематики рекламного повідомлення:

Smoking damages the tissues in your penis. There are over 4,000 chemicals in cigarette smoke. Some of them damage your arteries, including the parts that keep you hard. If they go floppy, so you do. Still want to inhale?

Avoid other people's smoke like your life depends on it. Because it does.

Secondhand smoke increases your chances of getting heart disease by 25%. It can trigger a heart attack or even worse, complete heart failure. Secondhand smoke is killer [2].

Тактика контрастивного аналізу спирається на прийом зіставлення подій, результатів, прогнозів. Зіставлення фактів, подій, результатів, прогнозів сприймається адресатом як переконливі аргументи [6, с. 98]. Тактика контрастивного аналізу представлена використанням статистичних даних, що демонструють кількісні показники загибелі зникаючих видів тварин, звертається увага на збереженні і захисті окремих зникаючих тварин. В основі представленого матеріалу зіставляються темпоральні і просторові відносини. Категорія темпоральності в англомовному дискурсі соціальної реклами полягає у зіставленні різних форм майбутнього часу. Модель структури аргументативного тексту утворюється за допомогою часових форм дієслів The Future Perfect-in-the-past і форми Future Perfect Passive. Крім того, для вказівки на позначення майбутнього часу використовуються адвербіальні конструкції «*by this time tomorrow*», «*by this time next year*»:

Not as cute as you may think

By this time tomorrow, up to 200 more animals would have disappeared. And by this time next year, more than 50,000 unique species will have been wiped off the planet forever. Be the change they need, before it's too late [2].

Висновки і перспективи. Таким чином, стратегія аргументації, що знаходить свою репрезентацію в англомовному дискурсі соціальної реклами, представлена тактикою ілюстрування, тактикою акцентування, тактикою зазначення перспективи, тактикою контрастивного аналізу. Тактика ілюстрування реалізується за рахунок залучення статистичних даних, стверджувальних речень. Тактика акцентування реалізується за рахунок залучення питальних і спонукальних конструкцій, підрядних

означальних речень. Тактика зазначення перспективи реалізується за рахунок статистичних даних, вживання умовних речень, питальних конструкцій, присвійних займенників, спеціальної термінології рекламного повідомлення. Тактика контрастивного аналізу реалізується за рахунок залучення різних часових форм дієслів. У процесі реалізації стратегії аргументації відбувається здійснення впливу на адресата. Перспективним вважаємо вивчення невербальної репрезентації стратегії аргументації в англomовному дискурсі соціальної реклами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананко Т. Р. Стратегії аргументації у корпоративному дискурсі / Т. Р. Ананко. // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2010. – № 897. – С. 105-109.
2. Гулей М. Д. Лінгвістичні аспекти аргументації у сучасному французькому політичному дискурсі / М. Д. Гулей. // Studia Linguistica: зб. наук. пр. – 2009. – С. 130-134.
3. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – М : Издательство ЛКИ, 2008. – 288 с.
4. Как нас убеждают : анализ стратегий и тактик в примерах [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.elitarium.ru/kak_ubezhdayut_strategija_taktika_primery.
5. Любке В. Е. Реализация персуазивной стратегии аргументирования в социальной рекламе Германии / В. Е. Любке // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – СПб : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2016. – № 180. – С. 46-51.
6. Особенности текстов социальной рекламы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sekretikrasoty.ru/i-osobennosti-tekstov-socialnoj-reklami/>.
7. Речевые стратегии воздействия социальной рекламы. [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://studwood.ru/835014/marketing/rechevaya_strategiya_obyasneniya.
8. Румянцева Е. А. Стратегии и тактики речевого убеждения (на материале речи Президента Украины Петра Порошенко в Конгрессе США) / Е. А. Румянцева // Записки з романо-германської філології. – Одеса : КП ОМД, 2014. – Вип.2 (33). – С. 94-104.
9. Салахова А. Г. Стратегия аргументации в религиозном интернет-дискурсе / А. Г. Салахова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2010. – № 34. – С. 109-112.
10. Современная социальная реклама : способы воздействия на адресата [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/sovremennaya-sotsialnaya-reklama-sposoby-vozdeistviya-na-adresata>.
11. Социальная реклама : тематика и стратегии персуазивности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ling-expert.ru/conference/langlaw5/bushev_kruglova.html.
12. Стратегия и тактика аргументации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://studopedia.ru/2_55581_strategiya-i-taktika-argumentatsii.html.

13. Тимофеева О. И. Коммуникативные стратегии аргументации в рекламе образовательных услуг / О. И. Тимофеева. // Вестник Омского государственного университета им. Ф. М. Достоевского. – 2011. – № 1 – С. 147-151.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

1. New Awareness Campaign Focuses on Women and Their Sexual Health [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amfar.org/articles/in-the-community/older/new-awareness-campaign-focuses-on-women-and-their-sexual-health/>.

2. Social advertising [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pinterest.com/>.

Ромась А. А. Особенности реализации стратегии аргументации в англоязычном дискурсе социальной рекламы.

В статье рассмотрены особенности реализации стратегии аргументации в англоязычном дискурсе социальной рекламы. Определены тактики и установлено грамматические и лексические средства реализации стратегии аргументации в англоязычном дискурсе социальной рекламы.

Ключевые слова: стратегия аргументации, дискурс англоязычной социальной рекламы, тактика иллюстрирования, тактика акцентирования, тактика указания на перспективу, тактика контрастивного анализа.

Romas A. Peculiarities of realisation of argumentation strategy in English social advertisement discourse.

The article deals with the peculiarities of realisation of argumentation strategy in the English discourse of social advertising. The tactics and grammatical and lexical means of realisation of argumentation strategy in the English discourse of social advertising are determined and analysed.

Key words: argumentation strategy, the English discourse of social advertising, tactic of illustration, tactic of emphasizing, tactic of indication perspectives, tactic of contrastive analysis.

А. В. Сіробаба

ФОЛЬКЛОРНІ ДЖЕРЕЛА МОВИ ТВОРІВ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

У статті з'ясовуються теоретичні аспекти фольклорних джерел літературної творчості Лесі Українки: фактори, що визначили орієнтацію поетеси на використання фольклорного матеріалу, найголовніші прикмети ідіостилю митця та особливості рецепції письменницею фольклорного матеріалу.

Ключові слова: фольклорні джерела ідіостилю, фольклорні образи, народна творчість, народнопоетичні джерела.

Постановка проблеми. Фольклор є невід'ємним складником ідеостилю будь-якого національного митця. Ідіотворчість Лесі Українки – яскравий зразок майстерного й органічного використання

народнопоетичних джерел. Потребує з'ясування питання форм і способів актуалізації різнорівневих фольклорних елементів у поетичному дискурсі Лесі Українки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про характер зв'язків творчості Лесі Українки з фольклором привертало увагу багатьох дослідників, про що свідчать розвідки М. Гайдая, І. Денисюка та Л. Міщенко, М. Деркач, О. Дея, А. Веселовської, Л. Кулінської, В. Погребенника, П. Пономарьова, Л. Скупейка та інших. У працях вчених основна увага звертається на використання компонентів народнопісенної поетики в творчості поетеси (сюжети, мотиви, образи, художньо-виражальні засоби). Рідше йдеться про закономірності відбору фольклорного матеріалу, принципи його рецепції, жанровий аспект такого синтезу та ряд інших принципово важливих питань, пов'язаних з проблемою фольклорно-літературних зв'язків творчості письменниці.

Мета статті: розглянути фольклорні джерела мовотворчості Лесі Українки, з'ясувати фактори, що визначили орієнтацію поетеси на фольклор, розкрити найголовніші прикмети ідіостилю та особливості рецепції письменницею фольклорного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння значення фольклорних джерел впливу на творчість Лесі Українки велике значення має аналіз її доробку. Сьогодні вже не викликає заперечення той факт, що Леся Українка належить до українських модерністів рубежу століть. Уся її письменницька практика, як стверджує Т. Гундорова, «варіює і розгортає проблематику не об'єктивного історичного характеру, а питання дискурсивні, проблематику, пов'язану з характером, змістом і формою, підтекстом і контекстом людського існування і спілкування» [2, с. 243]. У поезії Лесі Українки, де особливо виразно помітний вплив народної творчості, домінує реалізм з його народницьким ухилом, але є також, як стверджує М. Моклиця, багато рис неоромантизму [3, с. 16]. А неоромантизм, як відомо, завдячує потужній фольклорній традиції.

Що стосується зрілої творчості письменниці, зокрема її драматургії, то, на думку вчених, «вона цілком належить модернізму», маючи виразні типологічні ознаки символізму [3, с. 16]. Особливо послідовно це простежується в драмі-феєрії «Лісова пісня». Причина цього полягає у специфіці трансформації фольклорного матеріалу: Леся Українка у драмі ідеалізує демонів, робить їх кращими, ніж вони сформувались у народному світогляді. Означена риса відмежовує твір не лише від символізму

(у символістських творах демони частіше потворні), а й від народної творчості, де міфологічні образи виступають демонами, представниками темного світу.

Фольклорна творчість Лесі Українки була співзвучна загальним тенденціям літератури порубіжжя.

Отже, орієнтацію письменниці на використання фольклорних джерел визначили такі фактори: 1) особисте зацікавлення народною творчістю; 2) літературні тенденції порубіжжя, що стимулювали потребу індивідуально-авторського осмислення фольклору; 3) підневільні умови розвитку української літератури, потреба захисту національної ідентичності, в тому числі й шляхом використання фольклорного матеріалу; 4) психологічний фактор, співзвучність фольклорних тем і мотивів особистим переживанням авторки; 5) фактор естетичний: використання ідейно-художнього досвіду народу в літературі з метою підвищення її ідейної, виховної та емоційної діяльності.

З'ясовуючи основні прикмети фольклорних зв'язків Лесі Українки, потрібно звернути увагу на те, що впливу народнопоетичної стихії зазнали всі складники творчості – поезія, ліро-епос, проза, драматургія.

Звичайно, Леся Українка нерідко вдавалася до стилізації та наслідування фольклорних творів, особливо це характерно для раннього періоду творчості. При цьому вона брала з фольклору теми, мотиви, образи, запозичувала жанрові форми. Скажімо, «Жалібний марш», написаний у 17-річному віці і присвячений пам'яті Тараса Шевченка, нагадує форму голосінь; до творів так званої «веснянкової групи» належать «Пісня» («Чи є кращі між квітками»), «Напровесні», «Веснянка»; стилізацією під народні колядки є вірш «Ой в раю, раю, близько Дунаю».

З часом «на зміну стилізації чи наслідуванню народних пісень поступово приходять органічне творення в дусі народної поезії, з якою зріднилася Лесина лірика» [4, с. 59]. Так, з героїчним епосом перегукується цикл «Невільничі пісні» зі збірки «Думи і мрії» та цикл «Невольницькі пісні» зі збірки «Відгуки»; співзвучними з народною лірикою, однотипними за використанням народної символіки й образності є поезії «Конвалія», «На зеленому горбочку»; у циклі «В дитячому крузі» засвідчуються: мотиви волинського дитячого пісенного фольклору; у «Колисковій» органічно постає мелодійність колискових пісень.

Проникнувши в природу народнопісенної поетики і відштовхуючись від неї, Леся Українка ішла до творення складніших образів, що

виникали на ґрунті широких асоціацій. Так, вірш «Темна хмара, а веселка ясна» актуалізує використання фігури паралелізму, зміст якого далекий від фольклорних зразків. Разом із тим вірш сповнений фольклорної пісенності:

Темна хмара, а веселка ясна.

Що ти робиш, дівчино нещасна?

Ореш тугу, сієш на ній смуток,

Схаменися, який з того скуток! [5, с. 202].

Леся Українка відходить від канонічних фольклорних образів і виявляє суто індивідуальне, авторське їх розуміння.

Про особливості освоєння письменницею фольклору свідчить творче опрацювання багатого народноповідного матеріалу. У народних легендах Лесю Українку цікавили насамперед ідеї боротьби проти будь-якого гноблення. Вона майстерно переосмислила давню легенду про самогубство славнозвісної поетеси Сафо через нещасливе кохання (поезія «Сафо», однойменний драматичний фрагмент); у дусі середньовічних лицарських легенд оспівує непереможну силу кохання (легенда «Королівна»). Стиль героїко-романтичних легенд помітний також у поезії «Було се за часів святої Германдади» та в легенді «Граф фон Ейнзідель». Особливо виразовими серед творів Лесі Українки, написаних за мотивами народних легенд, є поеми «Роберт Брюс, король шотландський» та «Ізоolda Білорука», котрі «засвідчують такі характерні прикмети Лесиного поетичного обдарування, як вміння оригінально витлумачити відомий сюжет чи образ, дати актуальне «прочитання» фольклорного мотиву, інтерес до таких фольклорних чи міфологічних тем, змістом яких є боротьба проти гнобителів, за волю рідного народу» [4, с. 60].

Висновки. Отже, Леся Українка активно використовувала такі форми народної творчості, як творення в дусі народної поезії, творче опрацювання (переосмислення) багатого фольклорного матеріалу (сюжетів, образів та символіки). Леся Українка продемонструвала невичерпні можливості фольклорного матеріалу. У художньому освоєнні фольклору письменниця досягла справжніх вершин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беценко Т. Актуальні питання філологічного аналізу художнього тексту [Текст] / Т. Беценко // Українська література в загальноосвітній школі. – 2012. – № 3. – С. 24-29.
2. Скаб М. С. Вокатив на тлі взаємодії рівнів мови / М. С. Скаб // Мовознавство. – 1990. – № 5. – С. 30 – 33.

3. Погребенник В. Ф. Поетична творчість Лесі Українки і фольклор / В. Ф. Погребенник // Народна творчість та етнографія. – 1981. – № 1. – С. 58 – 61.

Сиробаба А. В. Фольклорные источники языка произведений Леси Украинки.

В статье рассматриваются теоретические аспекты фольклорных источников литературного творчества Леси Украинки: факторы, определившие ориентацию поэтессы на использование фольклорного материала, главные приметы идиостиля художника и особенности рецепции писательницей фольклорного материала.

Ключевые слова: фольклорные источники идиостилю, фольклорные образы, народное творчество.

Serobaba A. Folklore sources of the language of Lesja Ukrainka's works.

In article are investigated the theoretical aspects of folklore sources to the literary works of Lesya Ukrainka: factors determining the orientation of the poetess in folklore, the most important signs of her testily and features the reception, a writer of folklore material.

Key words: folk sources beastily, images, folk art.

В. Д. Солдатенко

**МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ СПРАВЖНЄ КОХАННЯ
У СУЧАСНІЙ АМЕРИКАНСЬКІЙ ПІСЕННІЙ ЛІРИЦІ**

Сучасні лінгвістичні дослідження спрямовані на вивчення особливостей представлення знань у мовленні, аналізу концептів на тлі англomовного простору. Стаття присвячена дослідженню мовних засобів вираження концепту СПРАВЖНЄ КОХАННЯ на матеріалі сучасної американської пісенної лірики.

Ключові слова: концептуальний аналіз, мікрополе, макрополе, мовна картина світу, концепт.

Постановка проблеми. У статті розглядаються особливості мовного вираження концепту СПРАВЖНЄ КОХАННЯ в сучасній американській пісенній ліриці. Дане дослідження зосереджене на аналізі пісенних текстів з позиції когнітивної лінгвістики із застосуванням методу концептуального аналізу.

Аналіз актуальних досліджень. Методика концептуального дослідження надає можливість прослідити когнітивний механізм утворення та функціонування мовних засобів втілення досліджуваного концепту. Вивченням даного питання займались Р. М. Фрумкіна, Л. А. Лисиченко, О. С. Кубрякова, Ю. С. Степанов. Ю. С. Степанов визначає концепт у вигляді глобальної одиниці мисленневої діяльності. Він слугує квантом структурованого знання [4, с. 42]. Р. М. Фрумкіна вважає, що робота з концептуальним аналізом – аналізувати концепти [6, с. 27].

Метою даного дослідження є аналіз особливостей мовного відображення концептуальної картини світу американців у текстових світах сучасної американської пісенної лірики, визначення місця концептуальних мікро- та макрополів у цій системі, проведення кількісного аналізу мовних засобів вираження концептів, що складають концептуальні поля та виявити ієрархію даних концептів. Це дослідження спрямоване на аналіз сучасних текстів американських пісень. Дослідження охоплює зміни двох останніх десятиріч, які відбулися у мовній картині світу американців.

Серед базових концептів сучасної американської мовної картини світу виділяють концепти, які мають загальний характер – поняття. Вони є завжди актуальними для будь-якого суспільства, відображаються в уявленні соціуму про сучасний стан світу та ставлення до нього, а також мають національно-культурне забарвлення. Саме через це концептуальна картина світу американців розглядається як єдність концептуальних макро- та мікрополів.

Виклад основного матеріалу. Пісенна лірика відіграє особливу роль у відображенні концептуальної картини світу, бо сприйняття культури кожної нації відбувається саме через ідеал цієї культури, у якому, як у краплині води є “обличчя” національного менталітету, колективна етнічна свідомість. Текстові світи пісенної лірики, у свою чергу, слугують яскравим матеріалом віддзеркалення концептуальної картини світу, адже для них властиве чисте сприйняття світу, глибокі філософські роздуми вже зрілої людини, юнацький максималізм у переживаннях та почуттях.

Концептуальна картина світу американців знаходить своє безпосереднє відображення у текстових світах сучасної американської пісенної лірики. Мова пісень фіксує особливості бачення світу, оцінки та філософського осмислення дійсності, почуття, думки, переживання носіїв мови.

Американська пісенна лірика кінця ХХ – початку ХХІ століття зосереджена на коханні.

Кохання – складний та багатовимірний феномен психічного та емоційного життя людини. Він має високий статус у багатьох негуманітарних та гуманітарних дисциплінах. Культура кохання в американському лінгво-культурному ареалі виступає культурою вербальною. Культура кохання тісно пов'язана із словесним вираженням.

Етнічно – культурне відображення емоцій та етно-специфічне уявлення про дане почуття у мові є високим.

Макрополе *справжнє кохання* є найяскравішим зображенням уявлень, знань, почуттів та переживань. Воно займає провідну позицію. Аналіз матеріалу сучасної американської пісенної лірики довів, що дане макрополе зображується за допомогою мовних одиниць, що мають позитивну конотацію.

Справжнє кохання дарує людині щастя, осяює життя, немов сонце, приносить радість. (*Joy is what you bring; you make me feel good, you are always on my mind you make me shine; you make my life much brighter*).

Даній сфері почуття приділяється дуже велика увага. Під час концептуального аналізу був зроблений висновок – номінативні одиниці сучасних американських пісень створюють вербалізовані мікрополя справжнього кохання, які існують в картині світу американців. Наведемо приклади виявлених у ході дослідження мікрополя бачення американцями справжнього кохання:

- Справжнє кохання визначають як некероване почуття: *Love is a crazy thing. Never understood the way I was supposed to feel. Is this love for real? ("Love is a crazy thing" Pink)*. Як ми бачимо, дане почуття не можливо осягнути розумом та дати логічне пояснення вчинкам людини, які диктуються цим почуттям.

- Кохання американцями розглядається, як пристрасть: *I wanna hold your hand in Rome. I wanna run naked in a rainstorm. Make love in a train cross-country. I don't wanna be your mother. I don't wanna be your sister either. I just wanna be your lover. Wanting, needing, waiting for you to justify my love. Hoping, praying for you to justify my love. Yearning, burning for you to justify my love ("Justify My Love" Madonna)*.

- Для людини справжнє кохання виступає найважливішим почуттям:

Just tell me how can I tell you that I love you more than life

Everything means nothing, if I ain't got you.

You're the only one I need in my life. Baby I just don't know how to describe how lovely you make me feel inside.

I'd rather bleed with cuts of love than live without any scars... If you can replace my fears, I need your patience and guidance. ("Love Song" Pink)

Love is all I need.

I'm so thankful that I found everything that I been looking for.

Наведені фрагменти текстів ілюструють виключну цінність справжнього кохання у житті кожної людини, що не можливо купити за гроші і коштовності. Щирі почуття здатні розвіяти всі сумніви, переживання, страх перед невідомістю, бути гідним провідником у майбутнє.

Під час концептуального аналізу стало очевидно, що мікрополя концепту *СПРАВЖНЄ КОХАННЯ* в американській пісенній ліриці вербалізуються за допомогою іменників – *passion, awe, obsession, desire, affection*; дієприслівникових словосполучень – *losing my mind, trying to see my love*; дієслів – *to admire, to fancy, to savor, to esteem*; прикметників – *great, saving, true, reliable, all – consuming*.

У ході аналізу можна виділити 4 ознаки справжнього кохання:

- гармонійність:

I love to be loved, I need yes I need to be loved by you.

Things haven't been the same since you came into my life. You found a way to touch my soul and I'm never, ever, gonna let it go... ("Secret" Madonna).

- довго тривалість:

My love for you is not iffy, I always want you with me. And I'm interested in the long haul ("Don't Plunk With My Heart" Black Eyrd Peas).

- нездоланність:

We keep on going on and on cause this is where we both belong. ("Love To Be Loved By You" Marc Terenzi).

- поступовість виникнення:

I hear you call my name and it feels like home... → when you do it, it's like a little prayer... → I hear your voice, it is like an angel sighing → There is no choice for me, I hear your voice and feel like flying.

Висновки. Концепт *КОХАННЯ* є домінуючим у сучасній американській пісенній ліриці. Під час дослідження сучасної англомовної пісенної лірики була встановлена ієрархія мовних засобів вербалізації концептуального макрополя *СПРАВЖНЄ КОХАННЯ*.

У ході подальшого дослідження американської пісенної лірики є перспективним проведення концептуального аналізу макрополя *ЗРАДА*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галич О. А. Теорія літератури : посібник для студентів філологічної спеціальності / О. А. Галич. – К. : Либідь, 2006 – 127с.
2. Кубрякова Е. С. О понятиях дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике. Обзор / Е. С. Кубрякова // Дискурс, речь, речевая деятельность. – М., 2000. –С. 6-21.

3. Кубрякова Е. С. К проблеме ментальных репрезентаций // Вопросы когнитивной лингвистики / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков. – М. : Институт языкознания; Тамбов : Тамбовский гос. университет им. Г. Р. Державина, 2007. – № 4. – С. 8-16.

4. Степанов Ю. С. Константы : Словарь русской культуры : 3-е изд / Ю. С. Степанов. – М. : Академический проект, 2004. – С. 42-67.

5. Учайкина Е. Н. Концептосфера БОГАТСТВО в англосаксонской картине мира : концептуализация и категоризация / Е. Н. Учайкина // Дис. ... кандидата филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Евгения Николаевна Учайкина. – Владивосток, 2005. – 197 с.

6. Фрумкина Р. М. Есть ли у современной лингвистики своя эпистемология? / Р. М. Фрумкина // Язык и наука конца XX века. – М., 1995 – С. 74-117.

7. Johnson M. Why cognitive linguistics requires embodied realism / M. Johnson, G. Lakoff // Cognitive Linguistics. – 2002. – Vol. 13. – №3. – P. 245-263.

Солдатенко В. Д. Языковые средства выражения концепта «настоящая любовь» в современной американской лирике.

Современные лингвистические исследования направлены на изучение особенностей представления знаний в речи, анализа концептов на фоне англоязычного пространства. Статья посвящена исследованию языковых средств выражения концепта «настоящая любовь» на материале американской песенной лирики.

Ключевые слова: концептуальный анализ, микрополе, макрополе, языковая картина мира, концепт.

Soldatenko V. Language means of expression of the concept of TRUE LOVE in modern American lyrics.

Modern linguistic researches focus on the analysis of peculiarities of representation of knowledge in speech, the analysis of concepts against the background of English-language space. The article is devoted to research of language means of expression of the concept TRUE LOVE in American lyrics.

Key words: conceptual analysis, microfield, macrofield, linguistic world – image, concept.

С. В. Торгачова

МІСЦЕ НЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто проблему збагачення словникового складу сучасної німецької мови новими лексичними одиницями – неологізмами в таких сферах, як інформаційні технології, економіка, соціум, спорт, транспорт, робота, медицина, мода та ін. Збагачення здійснюється шляхом запозичення та словотворення. У праці особливу увагу приділено місцю англіцизмів у сучасній німецькій мові.

Ключові слова: неологізм, запозичення, словотворення, англіцизм.

Постановка проблеми. Увага лінгвістики до вивчення неологізмів сучасної німецької мови почалася в другій чверті ХХ століття і зростає з кожним днем. Саме з кінця ХХ століття почали відбуватися радикальні зміни в політичних умовах життя носіїв мови, в економіці, в науково-технічній і в багатьох інших сферах. За цей період в німецькій мові накопичилося багато нових слів, лексика збагатилася новими значеннями, а інші слова втратили свою актуальність. Поява нових слів та необхідність їх дослідження призвели до створення особливого розділу лексикології – неології – науки, яка вивчає неологізми [3, с. 34].

Аналіз актуальних досліджень. Проблемі дослідження неологізмів присвячена низка робіт багатьох вчених та лінгвістів, таких як: Є. В. Гулига, Є. В. Розен, М. Д. Степанова, В. Фляйшер та ін.

Дослідження присвячене проблемі збагачення словникового складу сучасної німецької мови неологізмами в таких соціальних сферах, як економіка, наука і техніка, освіта, інформаційні технології (комп'ютер та Інтернет), транспорт, телебачення, медицина, спорт. Збагачення складу мови здійснюється шляхом запозичення, словотворення і зміни значення слова.

Мета дослідження полягає у визначенні та систематизації неологізмів сучасної німецької мови, що збагачують німецьку мову.

Об'єктом даного дослідження є неологізми сучасної німецької мови.

Матеріалами дослідження є німецькі журнали “Neue Welt für die Frauen” і “Lisa”, соціальні мережі «Facebook» і «Twitter» та новини в мережі Internet. Також детального розгляду піддалися публікації новинного Інтернет-порталу «Deutsche Welle» за період серпень – вересень 2017 року.

Виклад основного матеріалу. Неологізми – це нові лексичні одиниці, що виникли в певний момент часу, які часто вживаються в ЗМІ, і, що мають семантичну самостійність, тобто незалежність від певного контексту і, як правило, володіють словотвірною активністю [1, с. 5].

Неологізми активно вживаються молоддю, що більшу частину свого вільного часу «зависає» у соцмережах. У результаті дослідження мережі Internet виявлено наступні неологізми: *usability* (зручний для використання), *altrubidding* (відданий на благодійність), *Computerwitwe* (жінки, чий чоловіки мають комп'ютерну залежність), *App-Zocke* (додаток для телефону), *Fanboy* (фанат), *Dreikantebreit* (людина зі спортивною статурою, «качок»), *Hirnfurz* (недоброзичливий хід думок), *Cerealien* (люди,

що аплодують артисту), *simsen* (відправляти СМС-повідомлення), *Wohlstandsmüll* (покидьки суспільства), *fremdschämen* (соромитися іноземців), *Scheißhaus-Parole* (пароль від особистого кабінету в Інтернеті), *Sprechkäse* (марна балаканина), *Netiquette* (правила поведінки в мережі Інтернет, мережевий етикет), *flowlich* (багатій), *Aufhübschen* (красуня), *Reiseboom* (велика подорож), *Ausreisezentrum* (посольство).

У ході дослідження було виявлено, що особливістю німецьких неологізмів є те, що вони утворюються, переважно, шляхом складання декількох слів, тим самим створюючи нову мовну одиницю. При цьому більшість з них є іменниками (72%), рідше зустрічаються прикметники (16%) і дієслова (12%). Крім того, результати дослідження вказують на те, що багато неологізмів було утворено за допомогою іноземних запозичень – 61%. Проаналізовані неологізми можна розділити на такі групи за способом утворення за наступною класифікацією неологізмів сучасної німецької мови, яку пропонує Патрікеєва А. О. [2, с. 131]:

Таблица 1.

1.	Неологізми, утворені складанням двох або кількох німецьких слів	<i>Sprechkäse, Raucher kneipe, Dreikantebreit, Hirnfurz, Wohlstandsmüll, fremdschämen, Scheißhaus-Parole, Aufhübschen, Ausreisezentrum</i>
2.	Неологізми, утворені за допомогою одного англомовного компонента	<i>Reiseboom, App-Zocke, altrubidding, Computerwitwe, Cerealien, simsens, flowlich</i>
3.	Неологізми, утворені складанням двох або кількох англійських слів	<i>usability, Image-Center, Fanboy, Netiquette,</i>

Проаналізувавши мовний матеріал, можемо класифікувати представлені неологізми за наступними тематико-понятійними сферами:

1) **«Комп'ютер»:** *die Datenautobahn* (канал даних), *der Doppelklick* (подвійний клік мишкою);

2) **«Засоби масової інформації»:** *das Bezahlfernseher* (платне телебачення), *die Dailysoap* (телесеріал по буднях), *das Multiplexkino*

(кінокомплекс з кількістю залів від 9 і вище, оснащений сучасною проекційною та звуковою технікою);

3) **«Суспільство»:** *die Erlebnisgesellschaft* (стиль життя, при якому суспільство зосереджене на розвагах), *das Mobbing* (бойкот);

4) **«Спорт»:** *das Bungeespringen* (банджі-джампінг), *walken* (ходити пішки);

5) **«Економіка»:** *E-Commerce* (продаж через Інтернет), *der Globalspieler* (підприємство, концерн); *das Outsourcing* (аутсорсинг – залучення сторонніх співвиконавців до виконання робіт на контрактній основі), *das Direktbanking* (директ-банкінг – дистанційне банківське обслуговування);

6) **«Розваги / відпочинок»:** *abhängen* (зависати, тусуватися), *Konsolenspiele* (ігри для приставок);

7) **«Робота»:** *das Assessmentcenter* (кастинг, конкурсний відбір), *die Mobilzeit* (мобільний графік роботи), *das Telelearning* (дистанційне навчання);

8) **«Мода»:** *das Basecap* (бейсболка), *die Outdoorjacke* (куртка для активного відпочинку), *piercen* (робити пірсинг);

9) **«Транспорт»:** *der Elchtest* («лосиний» тест – тестування автомобіля), *das Jobticket* (квиток для проїзду в транспорті), *die Wegfahrsperrre* (імобілайзер);

10) **«Телефон / телефонний зв'язок»:** *call by call* (телефонний виклик з безоплатної телекомунікаційної мережі);

11) **«Здоров'я»:** *die Knopflochchirurgie* (мінімальна інвазивна операція), *die Wellness* (оздоровлення).

Дослідження показало також, що більшість неологізмів в німецькій мові є англіцизмами (61%), які вживаються та зустрічаються в різних сферах життєдіяльності німецького суспільства.

Так, як засоби масової інформації, а саме періодичні видання, є найрепрезентативнішими джерелами дослідження сучасної німецької мови, адже саме в них зустрічається найбільше неологізмів, ми обрали два автентичних журнали німецькою мовою "Neue Welt für die Frauen" і "Lisa", і методом суцільної вибірки склали групи англіцизмів, які займають значну частину серед неологізмів сучасної німецької мови. Проаналізувавши семантичне значення слів і словосполучень, ми поділили їх за сферою вживання на такі групи:

Таблиця 2.

Forschung, Wissenschaft	<i>Equipment, Know-how, Service, Standart</i>
Natur und Umwelt	<i>Greenpeace, Smog</i>
Sport, Spiel, Freizeit	<i>Baseball, Beach-Volleyball, Cross, dribbeln, Jogging, Start, Team</i>
Staat, Recht, Politik	<i>Check point, Holocaust, killen, Law and Order</i>
Wirtschaft, Handel, Finanzen	<i>Boom, Chipkarte, Discountgeschäft, Eurocard, Holding</i>
Verkehrswesen, Seefahrt	<i>Crash, Jeep, Truck</i>
Schaugeschäft und Unterhaltung	<i>Musical, Actionfilm, Cast, Personality-Show, Star</i>
Jugendjargon	<i>crazy, cool, O.K., Punk, Tattoo, Trouble</i>
Tätigkeit	<i>Babysitter, Bodyguard, jobben, managen</i>
Nahrungs- und Genussmittel, Gastronomie	<i>Bar, Brandy, Chips, Cream, grillen, Fast Food</i>
Kultur und Bildung, Literatur und Kunst	<i>Bestseller, Essay, Love-Story, Promoter</i>
Informationstechnik	<i>Bit, Byte, CD-Rom, USB, editieren, Hacker</i>
Gesundheit, Medizin, Kosmetik	<i>Aids, Conditioner, Body Lotion, Make-up, relaxen</i>
Foto und Optik	<i>Disc-Kamera, Flash, Shutter</i>

Висновки. Аналіз показав, що неологізми використовуються в німецькій мові досить широко. Часто новоутворення стають іменниками і позначають якийсь предмет або дію, пов'язане з діяльністю в мережі Інтернет. Неологізми відображають соціальні процеси, збагачують німецьку мову, але, разом з тим, надають і негативний вплив, оскільки традиційні слова і стійкі вирази використовуються все рідше. Особливо чітко це помітно в мовленні молоді та підлітків, в їхніх коментарях в соцмережах. Більш того, часто зустрічаються серед неологізмів англомовні запозичення, які вже досить міцно увійшли в німецьку мову.

Отже, можна сказати, що на даному етапі розвитку німецька мова переживає неологічний бум.

ЛІТЕРАТУРА

1. Михеева Е. И. Неологизмы современного немецкого языка : автореф. дис ... канд. филол. наук. / Е. И. Михеева. – Курск, 1998. – 41с.
2. Патрикеева А. А. Англоязычные заимствования в современном немецком языке / А. А. Патрикеева // Актуальные проблемы лингводидактики и теории языка : сб. науч. ст. аспирантов и соискателей. – Вып. 1. – Коломна : КГПИ, 2008. – С. 217.
3. Herberg D. Neologismen in der deutschen Gegenwartssprache. Probleme ihrer Erfassung und Beschreibung / D. Herberg // Sprachwissenschaft, Didaktik, Methodik, Pädagogik und Unterricht. Heidelberg, 1998.
4. Junge Magazin "Lisa". – № 46, 04.11.2015.
5. Junge Magazin "Lisa". – № 29, 16.07.2016.
6. Junge Magazin "Lisa". – № 6, 09.02.2017.
7. Junge Magazin "Lisa". – № 32, 28.08.2008.
8. Wochenschrift "Neue Welt für die Frauen". – № 44, 25.10.2017.
9. Wochenschrift "Neue Welt für die Frauen". – № 44, 25.10.2017.
10. Wochenschrift "Neue Welt für die Frauen". – № 44, 25.10.2017.

Торгачёва С. В. Место неологизмов в современном немецком языке.

В статье рассмотрена проблема обогащения словарного состава современного немецкого языка новыми лексическими единицами – неологизмами в таких сферах, как информационные технологии, экономика, социум, спорт, транспорт, работа, медицина, мода и др. Обогащение осуществляется путем заимствования и словообразования. В работе особое внимание уделено месту англицизмов в современном немецком языке.

Ключевые слова: *неологизм, заимствования, словообразования, англицизм.*

Torhachova S. The place of neologisms in modern german language.

The article reveals the problem of enriching the vocabulary of modern German by new lexical items – neologisms in such spheres as information technology, economics, society, sport, transport, work, medicine, fashion, etc. Enrichment occurs by word-borrowing and derivation. Special attention is paid to the place of Anglicisms in modern German language.

Key words: *neologism, word-borrowing, derivation, Anglicism.*

К. С. Турчина

НЕВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ В АНГЛОМОВНОМУ ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто особливості невербальної репрезентації вищого та нижчого соціального статусу особи в англomовному діловому дискурсі. Встановлено кінесичні, просодичні та проксемічні засоби, що маркують соціальний статус в англomовному діловому дискурсі.

Ключові слова: *діловий дискурс, вищий та нижчий соціальний статус, невербальні засоби, проксемічні, просодичні, кінесичні засоби.*

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства інтегративні процеси, що характеризують чи не всі аспекти соціального та культурного життя, активно сприяють підвищенню значення іншомовної комунікації у різних сферах життєдіяльності людини. Особливою мірою дані зміни виражаються у рамках ділового дискурсу, який, позначаючи діловий та професійний контексти мовної взаємодії людей, нерідко тісно пов'язаний із сферою міжнародних відносин. Важливим елементом ділових відносин є соціальний статус людини, який відображає місце людини у соціальній системі, визначає її права та обов'язки, передбачає правила поведінки тощо.

Окрім вербальних засобів вираження соціального статусу в діловому дискурсі, актуальним є вивчення особливостей невербальної комунікації як невід'ємної складової ділових взаємовідносин, та взаємовідносин у цілому. Невербальне оформлення ділового дискурсу надає можливість глибше осягнути особливості вираження соціального статусу, оскільки саме через невербальні засоби, за свідченнями психологів, надають людині 90% інформації про свого співбесідника.

Аналіз останніх досліджень. Вивченням питання мовних засобів вираження соціального статусу в англomовному діловому дискурсі займалися такі вчені, як Т. А. Ширяєва [7; 8], Т. В. Чрділелі [6], Е. Т. Hall [12] та ін. Невербальні засоби та їх роль у комунікації вивчали такі лінгвісти, як І. Н. Горелов [1], Л. В. Солощук [4], М. Argyle [9], R. L. Birdwhistell [10] та ін. Проте, проблема невербальної репрезентації вираження соціального статусу в англomовному діалогічному дискурсі не є достатньо вивченою на сьогодні.

Метою статті є встановлення кінесичних, просодичних та проксемічних засобів репрезентації соціального статусу в англomовному діловому дискурсі.

Об'єктом статті є соціальний статус в англomовному діловому дискурсі.

Предметом статті є невербальні засоби вираження соціального статусу в англomовному діловому дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Діловий дискурс являє собою складний об'єкт, який володіє низкою інституційних та когнітивно-лінгвістичних особливостей, що відрізняють його від всіх інших типів дискурсу. Т. В. Чрділелі визначає діловий дискурс як соціально обумовлену комунікативну подію, що характеризується певною формою організації

мовного матеріалу, яка обумовлюється параметрами ситуації спілкування, залежить від інтенцій та офіційного статусу комунікантів, які мають необхідні повноваження для організації та оптимізації того чи іншого виду предметної діяльності в інституційно-виробничій сфері заради досягнення практичних цілей [6, с. 10].

Т. А. Ширяєва вказує, що діловий дискурс являє собою процес творчого слідування нормі, яка диктується і пізнається через складну і багатовимірну професійну картину світу, актуалізовану через базисні поняття ділової культури, професійно спрямовані ідеї і концепти, норми інституційної та міжособистісної поведінки, що детермінують ділове спілкування, ціннісні орієнтації; схеми, фрейми стереотипних ситуацій, формули; спеціальний тезаурус (наприклад, слова-сигнали). Все це – знання, які вербалізуються в текстах професійної спрямованості на лінгвокогнітивному рівні [7, с. 44].

Будучи одним із найважливіших та найбільш розповсюджених типів спілкування у сучасному світі, діловий дискурс має такі характеристики:

- 1) шаблонність;
- 2) використання кліше;
- 3) статусно-рольові відносини комунікантів (наприклад: начальник – підлеглий тощо);
- 4) конкретні умови спілкування, у яких відбувається взаємодія комунікантів;
- 5) певна система цілей спілкування, спрямованих на вирішення проблем у рамках соціального інституту, досягнення домовленості та здійснення мовного впливу на адресата [8, с. 11].

Оскільки однією із характеристик ділового дискурсу є статусно-рольовий характер відносин комунікантів, то важливу роль у процесі цих відносин відіграє соціальний статус співрозмовників. Соціальний статус – це становище індивіда (або групи людей) у системі соціальних зв'язків і відносин, що обумовлюється її приналежністю до певної соціальної спільноти та визначає сукупність її прав та обов'язків [3, с. 590].

Окрім вербальних засобів вираження соціального статусу, істотним каналом вираження статусних відносин у діловому дискурсі є невербальна комунікація. До паралінгвістичних засобів відносять фонаційні (просодичні), пантомімічні (міміка та жести) та змішані [1, с. 75; 5]. Також виділяють проксемічні засоби, пов'язані із просторовою дистанцією між

комунікантами [2, с. 541]. У даному дослідженні беремо за основу класифікацію невербальних засобів, запропоновану Л. В. Солощук, а саме – кінесичні, проксемічні та просодичні невербальні засоби комунікації, взявши за основну їх головні характеристики – рух, час, простір, та базові системи їх відображення та сприйняття – зорову та акустичну [4, с. 36].

Кінесичні засоби ділового спілкування – це засоби, які сприймаються зором, до них належать міміка, пози, жести, погляд, хода. Кінесика в значній мірі показує статусні відносини, адже жести і міміка особи з вищим соціальним статусом характеризуються більшою свободою в межах підтримуваного етикетного режиму спілкування, ніж жести і міміка особи з нижчим соціальним статусом [11, с. 17]. Просодичні засоби спілкування стосуються власне мовлення людини. Просодика – це загальна назва ритміко-інтонаційних аспектів мови, таких як висота, гучність голосового тону, тембр голосу, сила наголосу. До проксемічних засобів вираження соціального статусу в рамках ділового дискурсу належать просторові характеристики мовленнєвої ситуації – такі як відстань, орієнтація, кут спілкування. Так, відстань демонструє статус мовця та рівень формальності ділової презентації та ступінь близькості під час спілкування. За Е. Холлом оптимальне наближення мовця до аудиторії 3 м 60 см і більше [12], порушення оптимальної дистанції спілкування сприймається негативно слухачами як вторгнення в їх особистий простір. Орієнтація виражається поворотом тіла й носків ніг учасника комунікації в напрямі чи вбік від співрозмовника, що сигналізує про відкритість мовця по відношенню до нього.

Розглянемо деякі приклади репрезентації вищого та нижчого соціального статусу особи у рамках ділового дискурсу за допомогою невербальних засобів комунікації. Так, у наступному уривку із твору Л. Вайсбергер «Диявол носить Прада» можемо спостерігати ситуацію першого знайомства головної героїні з її босом – бізнес-леді Мірандою Прістлі, де мовець активно використовує невербальні засоби вираження свого вищого статусу:

She had to turn her head upward to look me in the eye, although she did not stand to greet me. Her expertly dyed blond hair was pulled back in a chic knot, deliberately loose enough to look casual but still supremely neat, and while she did not smile, she did not appear particularly intimidating. She seemed rather gentle and somewhat shrunken behind her ominous black desk, and although she did not

invite me to seat, I felt comfortable enough to claim one of the uncomfortable black chairs that faced her. And it was then I noticed: she was watching me intently, mentally noting my attempts at grace and propriety with what seemed like amusement. (Weisberger L.).

Мовцю з вищим соціальним статусом характерне порушення правил стандартного етикету – він не встає щоб привітати свою гостю “*she did not stand to greet me*” та не пропонує їй присісти “*she did not invite me to seat*”. На вищій статус бізнес-леді вказує і її погляд, спрямований безпосередньо в очі співбесідниці “*look me in the eye*”, що свідчить про домінантність її позиції. Окрім того, Міранда надовго фокусує свій погляд на своїй потенційній працівниці – Андреа “*she was watching me intently*”, що також є нормою лише у рамках вищого статусу, тоді як для особи, що стоїть у ділових відносинах на нижчих позиціях, така кінесична поведінка буде розцінюватися як не ввічлива.

Просодичним засобом вираження вищого соціального статусу є інтонація та паузація мовця:

“When I told her I knew Hebrew”, she paused, pushed her palms flat on her desk and said icily, “Hebrew? I was hoping for French, or at least something more useful” (Weisberger L.).

Інтонація мовця виражає строгість та відсутність прихильності до співрозмовника. Використання паузації свідчить про негативну реакцію на почуту інформацію. Її незадоволеність підтверджує жест руками, що розташовані на столі долонями донизу. Такий стиль комунікативної поведінки суперечить діловому етикету рівностатусних відносин і експлікує вищий соціальний статус.

Репрезентація вищого соціального статусу мовця відбувається також і за рахунок комбінації просодичних, проксемічних та кінесичних компонентів:

“And do you read Runway, Ahn-dre-ah?” she interrupted, leaning over the desk and peering at me more intently than before (Weisberger L.).

Мовець з вищим соціальним статусом вдається до перебивання співрозмовника “*she interrupted*”. При цьому він змінює положення тіла, зменшуючи комунікативну дистанцію між ним та адресатом “*leaning over the desk*”, що свідчить про вторгнення комуніканта в особистий простір співрозмовника. Ідентифікація вищого соціального статусу забезпечується також кінесичним засобом – пильним поглядом “*peering at me more intently*”

than before”, що підкреслює особливості поведінки мовця, які за інших обставин могли б сприйматися на засадах етикету як зухвалість.

Окрім відображення вищого соціального статусу, у творі присутні й вказівки на невербальну репрезентацію соціального статусу підлеглого:

“Well, I interweaved with Sharon, and she told me that you’re looking for an assistant,” I started, my voice a little shaky. When she nodded, my confidence increased slightly (Weisberger L.).

Репрезентація нижчого соціального статусу забезпечується просодичним засобом – тембром голосу. Претендентка на посаду Андре хвилюється перед інтерв’ю з босом Мірандою. Кивок голови Міранди *“she nodded”*, як жест схвалення, впливає на Андреа та її емоційний стан *“my confidence increased slightly”*, що свідчить про комунікативну значущість кінесичних засобів репрезентації соціального статусу.

Висновки. Таким чином, репрезентація соціального статусу у англомовному діловому дискурсі забезпечується кінесичними, просодичними та проксемічними засобами. Для вищого соціального статусу характерним є можливість нехтування правил етикету, прямий, пильний погляд на співрозмовника, використання жестів, міміки, тембру голосу для вираження свого схвалення чи несхвалення співрозмовника та його слів. У той же час для осіб, нижчих за соціальним статусом, притаманною є орієнтація на невербальні засоби, що використовуються людиною вищою за статусом – саме той, хто займає нижчі позиції в діловому дискурсі, коректує свою поведінку та емоційний стан відповідно до поведінки та емоційного стану співрозмовника, які виражаються через невербальні елементи комунікації.

Перспективу подальших досліджень становить комплексне вивчення взаємодії гендерного та соціального факторів у англомовному діловому дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горелов И. Н. Невербальные компоненты коммуникации / И. Н. Горелов, [отв. ред. В. Н. Ярцева; предисл. В. И. Карасика]. – [изд. 2-е, стереотипное]. – М. : КомКнига, 2006. – 112 с.
2. Почепцов Г. Г. Избранные труды по лингвистике / Почепцов Г. Г. – Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2009. – 556 с.
3. Примуш М. В. Загальна соціологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. В. Примуш. – К. : Професіонал 2004. – 590 с.

4. Солощук Л. В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англомовному дискурсі : [монографія] / Солощук Л. В. – Харків : Константа, 2006. – 300 с.
5. Хлебцова Н. К. Негативные реакции в диалоге / Н. К. Хлебцова // Проблемы речевой коммуникации. – Саратов : Изд-во Саратовского гос. ун-та, 2005. – Вып. 5. – С. 123-128.
6. Чрділелі Т. В. Структура, семантика і прагматика ділового діалогічного дискурсу (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Т. В. Чрділелі. – Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2004. – 20 с.
7. Ширяева Т. А. К вопросу о статусе дискурса / Т. А. Ширяева. – Вестник ПГЛУ. – 2006. – С. 49-55.
8. Ширяева Т. А. Когнитивное моделирование институционального делового дискурса : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора филологических наук. – Краснодар, 2008. – 50 с.
9. Argyle M. Bodily Communication / M. Argyle. – London : Methuen, 1975.
10. Introduction to Kinesics: An Annotation System for Analysis of Body Motion and Gesture / R. L. Birdwhistell. – Washington, DC : Department of State, Foreign Service Institute, 1952.
11. Ellison C. G., Bartkowski J. P., Anderson K. L. Are There Religious Variations in Domestic Violence? / C. G. Ellison, J. P. Bartkowski, K. L. Anderson // Journal of Family Issues. – 1985. – Vol. 20(1). – P. 17.
12. Hall E. T. Hidden differences: Studies in international communication / E. T. Hall. – Hamburg: Gruner & Jahr, 1985. – 380 p.
13. Weisberger L. The Devil Wears Prada [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.onlinebook4u.net/ChickLit/Devil_Wears_Prada_1/

Турчина Е. С. Невербальная репрезентация социального статуса в англоязычном деловом дискурсе.

В статье рассмотрены особенности невербальной репрезентации высшего и низшего социального статуса человека в англоязычном деловом дискурсе. Установлено кинесические, просодические и проксемические средства, которые маркируют социальный статус в англоязычном деловом дискурсе.

Ключевые слова: деловой дискурс, высший и низший социальный статус, невербальные средства, кинесические, просодические и проксемические средства.

Turchina K. Non-verbal representation of social status in the English business discourse.

The article deals with the specificity of non-verbal representation of the higher and lower social status of the person in the English business discourse. Kinesic, prosodic and proxemic means that mark social status in the English business discourse are revealed and analyzed.

Key words: business discourse, higher and lower social status, non-verbal means, kinesic, prosodic, proxemic means.

СТЕРЕОТИПНІ ОЗНАКИ АНГЛОМОВНОГО ГАСТРОНОМІЧНОГО ДИСКУРСУ (на матеріалі роману Джоан Гарріс «Шоколад»)

Стаття присвячена аналізу стереотипних ознак англомовного гастрономічного дискурсу, підкреслюється значимість цього дискурсу з точки зору лінгвокультурології. Актуальність даної теми обумовлена інтересом сучасної лінгвістики до вивчення різних типів дискурсу, серед яких гастрономічний дискурс є провідним лінгвокультурнозначимим феноменом.

Ключові слова: стереотип, гастрономічний дискурс, глютонічна комунікація.

Постановка проблеми. Однією з головних особливостей розвитку людства на сучасному етапі є етнічне відродження, що виражається в приналежності до певного етносу (народу, національної спільності) і включає в себе інтерес до свого коріння, традицій, звичаїв [1, с. 24]. Етноспецифічні особливості англомовних народів, що виражаються в їх прагненні зберегти свою самобутність, свої фундаментальні цінності, унікальність побутової культури, знаходять своє відображення і в системі глютонії, а також в її лінгвокультурному аспекті.

Британська національна кухня складалася століттями, і так історично склалося, що на території Британських островів утворилося кілька етносів і кілька абсолютно різних культур. На перший погляд, усі регіони Британських островів є єдиним культурним та мовним простором, але при менш поверхневому знайомстві стає очевидною колосальна різниця між Англією, Шотландією, Ірландією і Уельсом, що дає підґрунтя для різних досліджень, які можуть стосуватися як різниці темпераментів, так і відмінностей кулінарних традицій.

Ця стаття є спробою наблизитись до розкриття механізмів стереотипних ознак у романі сучасної англійської письменниці Джоан Гарріс «Шоколад» (*“Chocolat”*) [6].

Аналіз актуальних досліджень. Актуальність даної теми дослідження обумовлена інтересом сучасної лінгвістики до вивчення різних типів дискурсу, серед яких гастрономічний дискурс є провідним і лінгвокультурнозначимим феноменом. Гастрономічний дискурс представляється нам базовою формою комунікації: ми відносимо його до змішаного типу, а саме до особистісно-орієнтованого, що проявляється у побутовій (повсякденній) сфері спілкування, з одного боку, і з іншого, – до статусно-орієнтованого дискурсу, що носить інституційний характер.

Вивчення дискурсу як процесу комунікативної діяльності є важливим напрямом лінгвістичних досліджень, що бурхливо розвивається в останні десятиліття. Олянич А. В. в своїй монографії «Презентаційна теорія дискурсу» досліджує складність і багатогранність цього явища. Він виділяє кілька типів дискурсу, серед яких найбільш цікавим і менш дослідженим є гастрономічний дискурс, метою якого є особливий вид комунікації, пов'язаний зі станом харчових ресурсів і процесами їх обробки і споживання [3, с. 168]. Автор пропонує своє бачення презентаційної моделі глютонічної комунікації. Займаючись дослідженнями в області закономірностей масової комунікації, науковець зауважує, що семіотика і лінгвістика обійшли цю семіотичну середу своєю увагою: «Що може бути більш масовим, ніж інформація про їжу (їжі), харчування і способи (культуру) харчування? Харчування невід'ємно від суті і існування людини як виду» [4, с. 393].

«Їжа є не що інше, як 1) когнітивна система, що є конгломератом ціннісних і культурних домінантів, пов'язаних між собою загальною ідеєю глютонії, тобто споживання і підтримки життя *Homo Consummates* – людини, що споживає; 2) особлива знакова система, що складається з досить чітко ієрархізованих знаків, що мають свою особливу лінгвістичну інтерпретацію» [3, с. 168].

Лінгвістичні знаки гастрономічного дискурсу формують значення, що складаються в особливу семантичну систему, яка структурується у фрейми (кластери значимості). У свою чергу, ці фрейми розділяються у людській свідомості (в комунікативних цілях презентації) і зберігаються в ньому у вигляді директивних повідомлень (рецепти, меню, естетичні образи страв, правила поведінки за столом, ритуали споживання їжі тощо). «Лінгвістичні знаки їжі формують особливе когнітивне та інформативно-комунікативне середовище, в якому спілкування підпорядковане законам дискурсу, його особливого різновиду, що називається масово-інформаційним дискурсом» [3, с. 169].

У процес англомовної глютонічної комунікації, що є по суті цілою когнітивною системою, залучено значну кількість взаємоорганізованих знаків, зокрема і лінгвістичних, які, в свою чергу, утворюють велику лінгвосеміотичну систему англомовної глютонії [1, с. 221]. Засобом реалізації цих систем у масовій комунікації виступає масово-інформаційний дискурс, який представляється нами як гастрономічний або глютонічний дискурс, у завдання якого входить як вплив на споживача

в сенсі вибору його харчових переваг, так і формування самих переваг і культурних домінант, пов'язаних із підтриманням життя за допомогою споживання їжі.

Виклад основного матеріалу. Вивчення мовних стереотипів може бути одним з відправних моментів для дослідження гастрономічного дискурсу.

Стереотип існує у свідомості і підсвідомості людей, а також встановлюється у мові: у етимологічному і переносному значенні, в ідіомах, у синтаксичних конструкціях, тощо. Повна характеристика стереотипу складається з його змісту, ступеня подібності, оцінки (позитивної або негативної), інтенсивності оцінки. Емпірична реконструкція стереотипу опирається або на психологічні дослідження, або на аналіз словників і текстів.

Лінгвістичне розуміння стереотипу можна звести до трьох сторін:

1) стереотип – це репродукований зв'язок слів (стереотип лінгвальний);

2) стереотип – це специфічний ментальний конструкт (стереотип ментальний);

3) стереотип – це ментальний конструкт, який утверджується у свідомості через мовний знак (стереотип лінгво-ментальний) [3, с.167].

Стереотип є специфічною когнітивною структурою, тільки з погляду на ту специфіку, яка полягає у поєднанні пізнавального і емоційного чинника, отримуємо структуру прагматичну. Тому виділяють три аспекти стереотипу: когнітивний, емоційний і прагматичний.

Розглянемо стереотипні ознаки англomовного гастрономічного дискурсу на прикладі роману «Шоколад». Цей твір уналежнюють до творів магічного реалізму, де елементи чарівного зливаються з уявно реальним світом, формуючи двовимірну художню реальність, будується навколо намагань молодої жінки, Віанн Роше, яка разом із своєю шестирічною донькою Анук відкриває під час посту у невеличкому французькому містечку кондитерську, змінити затхлу атмосферу затиснутого католицькими традиціями містечка, розкривши його мешканцям смак і силу шоколаду ручної роботи як символу насолоди буттям, де діють не лише фізичні закони, а й своєрідна магія алхімії:

“There is a kind of alchemy in the transformation of base chocolate into this wise fool's gold; a layman's magic which even my mother might have relished” [6, с. 21].

Магічне у сюжеті пов'язано, передовсім, з сенсорикою – зі здібностями Віанн впливати на людей, зачаровуючи їх не лише смаком і ароматом гарячого шоколаду, а й власними чарами, котрі вона успадкувала від своєї матері, індіанської чаклунки, та з фантазіями Анук, поряд з якою, як їй здається, живе симпатичне уявне створіння на ім'я Пантуфль – кролик.

Роман, написаний на кшталт щоденника героїні та її доньки, що чергується з листами антагоніста Віанн, кюре Рейно, до свого батька, від самого початку інтимізує розповідь, акцентуючи індивідуальність сприйняття світу персонажами твору, і програмує, вже з першої сторінки, свою сенсорну матрицю – температурну (*warm, hot*), тактильну (*greasy*), ольфактивну (*hot greasy scents of frying pancakes and sausages and powdery-sweet waffles*), візуальну (*a special lustre*) та смакову (*powdery-sweet*), проте лише натякаючи на присутність шоколаду (*sweets*), як-от, наприклад, у наведеному нижче описі завершення лютневого карнавалу, на якому опинилися Віанн з донькою:

"February 11, Shrove Tuesday

We came on the wind of the carnival. A warm wind for February, laden with the hot greasy scents of frying pancakes and sausages and powdery-sweet waffles <...>. There is a febrile excitement in the crowds <...>. But at six the world retains a special lustre. <...> Her [Anouk's] hair is a candyfloss tangle in the wind.

<...> a squat Santa Claus <...> hurls sweets at the crowd with barely restrained aggression" [6, с. 1].

Якщо виходити з того, що механізми створення стереотипних уявлень в художній комунікації принципово схожі і спираються на взаємодію іконічності, конкретні вияви цих механізмів з огляду на магію смаку й аромату шоколаду, як показує аналіз, відрізняються очевидною специфікою.

Так, у змістовому плані стереотипність у романі актуалізується як сукупність семантичних опозицій, що вкладаються у ключову антиномію ПОЗИТИВНЕ :: НЕГАТИВНЕ. Наприклад, ці опозиції виражено ізотопіями різноманітних сенсорних позначень, пов'язаних зі смаком і ароматом шоколаду (*The mingled scents of chocolate, vanilla, heated copper and cinnamon are intoxicating and suggestive; The scent of chocolate, like that of my anger, made me light-headed, almost euphoric with rage*) [6, с. 21]; переліками "шокофактів" (*the chocolates, the pralines, Venus's nipples, truffles, mendiantes, candied fruits, hazelnut clusters, chocolate sea-shells, candied rose-petals <...>*

Aladdin's cave of sweet clichés) [6, с. 8]; описами галюцинаторних видінь, що переслідують героїню внаслідок магичної дії шоколаду (*in the vapours of the melting chocolate something begins to coalesce – a vision <...> a smoky finger of perception which points ... points*) [6, с. 21].

Гріховне зваблення шоколадом в романі метафтонімічно характеризується як «підморгування проти відмови, проти віри» (*a wink against denial, against faith*). Підсиленню емоційного резонансу сприяє і сенсорна пам'ять, що відтворює смакові відчуття, асоційовані з шоколадом і пов'язані з емоційно і соматично насиченою довгостроковою пам'яттю.

До цього часу не до кінця зрозуміло, чим викликана притягальна сила шоколаду у романі викликана поєднанням багатьох чинників: 1) чуттєвим сприйняттям його гіркувато-солодкого смаку, аромату і кремоподібної текстури? “*There is moisture on my face. Something, perhaps, the bittersweet aroma of the chocolate vapour, stings my eyes*” [6, с. 15]; 2) тим, що шоколад є надійним джерелом магнію і флавоноїдів (речовин, що містяться також у вині і винограді і є корисними для серця і судин), необхідних для життєдіяльності людини? *A bitter elixir of life*; 3) типовим для нього ефектом збадьорювання внаслідок дії теоброміну (основного алкалоїду у шоколаді, який дав йому другу назву «їжа богів») як стимулятора активності людини? “*We can at least have a drink to cheer ourselves up. <...> I drink mine hot and black, stronger than espresso* [6, с. 15]; *The food of the gods, bubbling and frothing in ceremonial goblets*” [6, с. 21]; 4) наркотичною дією на кшталт опіатного ефекту, внаслідок якого окремі інгредієнти шоколаду впливають на ті самі ділянки мозку, що на них спрямована дія героїну і морфіну: “*We close our eyes in the fragrant steam and see them coming – two; three, a dozen at a time ...*” [6, с. 15]; 5) біохімічною дією – продукуванням хімічних речовин, подібних до активних компонентів марихуани, що провокують фантазії Анука, спогади Віанн Роше про мати-чаклунку, подорожі героїні у часі, її власні чари – “*I can read their eyes, their mouths, so easily: this one with its hint of bitterness will relish my zesty orange twists; <...> this brisk, cheery woman the chocolate brazils*” [6, с. 18].

Важливим для аналізованого твору є й те, що смаки мають суб'єктивний характер і залежать від нашого попереднього досвіду і вкорінених у свідомості стереотипів. «Мозок, – як зазначає Т. В. Чернігівська, – не сума мільярдів нейронів і їх зв'язків, а сума плюс індивідуальний досвід, який сформував цей інструмент – наш мозок – і

налаштував його. Сприйняття – це активне вилучення знань і конструювання світу» [5, с. 4]. Іншими словами, під час сенсорного сприйняття відбувається підсвідомий акт інтерпретації, який значною мірою залежить від контекстуальних ключів. Тому смакові відчуття надзвичайно пластичні, вони можуть змінюватися під впливом нового досвіду, що, керуючись своєю інтуїцією, і використовувала Віанн Роше, займаючись своєрідною шокотерапією. У результаті такого напівмістичного впливу практично кожен з персонажів твору, включаючи саму Віанн, переживає певну метаморфозу, каталізатором якої став шоколад.

Висновки. Дослідження англомовного гастрономічного дискурсу невід'ємно пов'язане з вивченням його стереотипних особливостей. Мова, як частина національної культури, відображає всі її елементи, репрезентує умови життя народу і його культуру. В системі національних цінностей глютонічний дискурс, за нашими спостереженнями, займає одну з ключових позицій. Він не тільки виступає як певна страва (продукт, напій тощо), але є культурною складовою людської свідомості. Стереотипні ознаки гастрономічного дискурсу безсумнівно є перспективним напрямом подальших лінгвістичних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гашимов Э. А. Структурно-семантические и прагматические характеристики английского лингвокультурного кода (на материале лексико-фразеологического поля «Продукты питания») : 10.02.04 / Э. А. Гашимов.– Волгоград, 2005. – 193 с.
2. Маковский М. М. Удивительный мир слов и значений : Иллюзии и парадоксы в лексике и семантике : учебное пособие / М. М. Маковский. – М. : КомКнига, 2005. – 200 с.
3. Олянич А. В. Гастрономический дискурс в системе массовой коммуникации (семантико-семиотические характеристики) / А. В. Олянич // Массовая культура на рубеже XX-XI веков : Человек и его дискурс. – М. : Азбуковник, 2003. – С. 167-201.
4. Олянич А. В. Презентационная теория дискурса : монография / А. В. Олянич. – Волгоград : Парадигма, 2004. – 507 с.
5. Черниговская Т. В. Нить Ариадны и пирожные мадлен : нейронная сеть и сознание / Т. В. Черниговская // В мире науки. – 2012. – № 4. – С. 1-9 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.sciam.ru.
6. Harris Joanne. Chocolat / Joanne Harris. – United Kingdom, 1999. – 125 с.

Фелипас Т. В. Стереотипные признаки англоязычного гастрономического дискурса.

Статья посвящена анализу стереотипных признаков англоязычного гастрономического дискурса, подчеркивается значимость этого дискурса с точки зрения лингвокультурологии. Актуальность данной темы обусловлена интересом

современной лингвистики к изучению различных типов дискурса, среди которых гастрономический дискурс является ведущим лингвокультурнозначимым феноменом.

Ключевые слова: стереотип, гастрономический дискурс, глуттоническая коммуникация.

Felipas T. Stereotypical peculiarities of the English gastronomic discourse.

The article is devoted to the analysis of stereotypical peculiarities of the English gastronomic discourse, emphasizing the significance of this discourse from the point of view of linguoculturology. The relevance of this topic is due to the interest of modern linguistics to the study of various types of discourse, among which gastronomic discourse is a leading and linguoculturally significant phenomenon.

Key words: stereotype, gastronomic discourse, gluttonic communication.

Н. І. Цапюк

**СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ У ПОЕТИЧНІЙ МОВОСИСТЕМІ
ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ**

У статті розглянуто питання використання складних речень у поетичній мовотворчості Олександра Олеся. Обґрунтовано стилістичний та виразально-художній потенціал синтаксичних одиниць. У публікації досліджено особливості складних речень як активно використовуваних компонентів у поетичному синтаксисі митця.

Ключові слова: мовосистема, складне речення, синтаксис, поетична мова, синтаксично-стилістична організація, стилістична функція.

Постановка проблеми. Найпомітнішою постаттю української культури взагалі та літератури зокрема по праву вважається Олександр Олесь. Його твори насичені яскравими художніми образами та закодованими посланнями. Але окремої уваги заслуговує поетична мова митця, її синтаксична організація. Олександр Олесь віртуозно використовував синтаксичні одиниці різних типів, збагачував свою мовну систему, виробляючи таким чином індивідуальний мовостиль.

Аналіз актуальних досліджень. Творчість Олександра Олеся привертала і привертає значну увагу як літературознавців, так і мовознавців. У літературознавчому аспекті вирізняються праці В. Петрова, К. Голобородька, Т. Гундорової. Активно працюють над скрупульозним вивченням та докладним аналізом поетичної мовотворчості Олександра Олеся й О. Москаленко, О. Таран, Св. Єрмоленко. Мовознавці О. Безпалько, А. Загнітко, А. Поповський, Г. Удовиченко, О. Грановська, В. Лобода

досліджували питання реалізації складних синтаксичних одиниць в мовосистемі поетичних творів.

Проте малодослідженою залишається мовотворчість Олександра Олеся в синтаксично-стилістичному аспекті. Уважаємо доцільним аналіз синтаксичної організації поетичних творів митця з погляду їх стилістичної функціональності.

Мета статті – з'ясувати особливості функціонування синтаксичних одиниць у поетичних творах Олександра Олеся.

Виклад основного матеріалу. Чи не найголовнішою ознакою художньої мови вважається її синтаксична система. Індивідуальність синтаксичної організації, якою митець позначає кожен свій твір, стає характерною рисою усього його творчого спадку. За допомогою складних синтаксичних одиниць Олександр Олесь майстерно творить специфічний мовностилістичний малюнок. Докладне вивчення поетичного доробку митця лише підтверджує те, що Олександр Олесь активно послуговується різноманітними мовностилістичними засобами. Письменник активно звертається до простих, ускладнених і неускладнених речень та складних конструкцій.

Активно Олександр Олесь уживає у поетичних творах складносурядні речення з різними видами зв'язку, як-от: «Чи то солов'ї щебетали, чи капали роси з туманів, чи трави співали квіткам?» [5, с. 176]; «Заснули доли, і полонина в тиші спить...» [5, с. 421], «В сльозах, як жемчугах, мій сміх, І з дивним ранком ніч злилась, І як мені розняти їх?!» [5, с. 52] або «О, хто тебе ніжно на грудях не грів і хто за тобою орлом не летів?!» [5, с. 178], «Прийде час, – і вільні й рівні встануть люде, і здійсняться мрії всі ураз!» [5, с. 60]. Варто звернути увагу на те, що найширше в складних реченнях із сурядним зв'язком уживається сполучник «і», оскільки саме він допомагає передати декілька значень – єднальності та протиставності. Складносурядні речення в поетичній мовотворчості Олександра Олеся виконують функцію увиразнення, деталізації описуваного. Такі синтаксичні одиниці дозволяють автору переконливіше, без усунення додаткових деталей репрезентувати та підсилити образну систему твору.

У поетичній мовосистемі кожного поета, письменника важливої ролі набуває не лише наявність складних синтаксичних одиниць, а й нестандартність їх структури. Митець вдається до використання

складнопідрядних речень із різними типами структури. Часто зустрічаються складнопідрядні речення нерозчленованого типу: «Душа моя – дно безджерельне й сухе, де тільки сіріє каміння важке...» [5, с. 62]; «Ллється море, плеще в берег, б'ється в сірі скелі, мов з кайданів хоче вийти на степи веселі.» [5, с. 116]; «Колись здававсь мені ти лицарем прекрасним, що ліг в степу на камені спочить...» [5, с. 117]. Складнопідрядні речення розчленованої структури не менш чисельні у мовотворчості Олександра Олеся. Наприклад: «У долині, поміж горами, де розсипались хатки, на городі під чинарами я угледів нагідки...» [5, с. 133]; «Коли б був я вітром буйним Я б розгонив чорні хмари, Щоб від хмар не слались тіні Щоб сміялось завжди сонце.» [5, с. 73]; «Тоді, як ще листя зелене було, Як трави стояли і квіти пахтіли, Кудись несподівано сонце зайшло.» [5, с. 85]. Ці синтаксичні одиниці поет частіше вживає в монологічному мовленні. Загалом, окрім посиленої конкретизації, складнопідрядні речення допомагають створити ціліснішу картину за допомогою своїх виражальних можливостей.

Вигідно урізноманітнюють та ускладнюють одночасно художню мову Олександра Олеся безсполучникові складні речення. Насичені такими синтаксичними одиницями вірші здаються більш конкретизованими та експресивно забарвленими, у контексті посилюються причинно-наслідкові зв'язки між описуваними подіями, явищами. Це сприяє кращому розумінню реципієнтом закодованих символів, смислів тощо: «Налагодь струни золоті: весна бенкет справляє.» [5, с. 65]; «Хтось близький, близький приснився, Хтось приходив уночі; Хтось ридав і тихо бився На моїм плечі.» [5, с. 240]; «Твій плач – то хмари в дні осінні, Сумної чайки голосіння, Твій плач – то дзвони жалібні, Марія Діва на труні.» [5, с. 244]. У багатьох віршах автор відводить безсполучниковим складним реченням роль конкретизатора пейзажних елементів: «Шумлять гаї, Ллються пахощі розкішні, Щось кричать їм солов'ї, Щось шепочуть трави пишні.» [5, с. 147]; «Літає радість, щастя світе, Дзвенять пташки в садах рясних, сміються знову трави, квіти...» [5, с. 86].

Складні синтаксичні конструкції у мовотворчості Олександра Олеся стилістично навантажені: «Ридати хочеться, та сльози скам'яніли, Кричати – голос занімів.» [5, с. 503]; «О вір мені: мене посуха, Сурма над нами загуде, І благодать святого Духа Дощем на землю упаде.» [5, с. 504]; «Щодня я без стежки блукаю По горах, по темних лісах: Усюди я щастя шукаю, Що

стратив в дитячих літах.» [5, с. 442]. Такі синтаксичні одиниці у якості засобів увиразнення художньої мови посилюють вагу висловленої думки, виконують функцію підтвердження виголошеної проблеми.

Про неймовірний талант поета та його майстерність у слові свідчить той факт, що Олександр Олесь деякі поезії подав у формі однієї складної синтаксичної конструкції – періоду. Таким є вірш, сповнений описами образів природи під час весняного пробудження:

*«Коли весна рожєва прилетить
І землю всю вбере, і завітчає,
Коли зелений гай ласкаво зашумить
І стоголосно заспіває,
Коли весні зрадіє світ увесь
І заблещить в щасливій долі,
І ти одна в квітках і травах, в полі десь,
Серед весни, краси і волі
Не зможеш більше серця зупинить,
Що в грудях буде битись, мов шалене,
І скрикнеш, – знай, не долетить
Уже твій скрик тоді до мене...» [5, с. 57].*

Частіше за все у своїй мовотворчості поет використовує складні синтаксичні конструкції для передачі внутрішнього стану ліричного героя, його переживань та емоцій. Особливо виразовими є складні конструкції, у яких описані тривожні роздуми ліричного героя. Серед них вирізняються такі рядки: «Надо мною в'ються хмари, Як над чайкою орли, І зарані хрест і мари Мені друзі принесли.» [5, с. 248]; «На батька син оганьблений не гляне, Зречеться матері безтямної дочка, І Гонти гнівний дух з могили встане, І піде тінь Залізняка.» [5, с. 250]; «Вона пішла дорогою страшною, коли ще ранок наш не цвів, Вона ішла царівною-весною з далеких радісних країв.» [5, с. 457].

Висновки. Отже, Олександр Олесь активно послуговується складними реченнями у поетичній мовотворчості. Головним чином це зумовлено стилістичним навантаженням і виразально-художнім та текстотвірним потенціалом означених структур. Наведені приклади свідчать про те, що усі аналізовані синтаксичні одиниці використовуються не лише з метою увиразнення та індивідуалізації власної мовосистеми. Поет створює функціонально наповнений синтаксичний малюнок, який дозволяє глибше сприйняти головну ідею творів митця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беценко Т. Стилiстичнi функцiї звертань у вiршовiй мовi О. Олесь / Т. Беценко // Олександр Олесь. Творча спадщина i сучаснiсть : збiрник наук. праць. – Суми : «Козацький вал», 1999. – С. 299-234.
2. Вавринюк Т. І. Стилiстичнi функцiї складних безсполучникових речень у поезiї В. Симоненка / Т. І. Вавринюк // Фiлологiчнi студiї : Науковий вiсник Криворiзького державного педагогiчного унiверситету : збiрник наукових праць. – Кривий Рiг : КДПУ, 2011. – Вип. 6. – С. 556 – 562.
3. Єрмоленко С. Я. Синтаксис вiршової мови / С. Я. Єрмоленко. – К. : Наукова думка, 1969. – 94 с.
4. Мацько Л. І. Стилiстика української мови : Пiдручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 462 с.
5. Олесь О. Твори в двох томах / О. Олесь. – К. : Днiпро, 1990. – Т. 1. – 959 с.

Цапюк Н. И. Сложное предложение в поэтической языковой системе Александра Олесь.

В статтє рассмотрена проблема использования сложных предложений в поэтической языковой системе Александра Олесь. Доказан стилистический и выразительно-художественный потенциал синтаксических единиц. В публикации исследованы особенности сложных предложений как активно использованных компонентов в поэтическом синтаксисе писателя.

Ключевые слова: языковая система, сложное предложение, синтаксис, поэтический язык, синтаксически-стилистика организация, стилистическая функция.

Tsapuk N. Complex sentences in the poetic language system of Alexander Oles.

The article deals with the problem of using complex sentences in the poetic language system of Alexander Oles. The stylistic and expressive-artistic potential of syntactic units is proved. The publication explores the features of complex sentences as actively used components in the poetic syntax of the writer.

Key words: language system, complex sentence, syntax, poetic language, syntactic-stylistic organization, stylistic function.

В. В. Чашко

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МОРАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО ВПЛИВУ У СУЧАСНОМУ АМЕРИКАНСЬКОМУ ПЕРЕДВИБОРЧОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглядаються гендерні особливості реалізації морально-емоційного впливу у сучасному американському передвиборчому дискурсі у промовах кандидатів на пост президента США 2015-2016 років Г. Клінтон та Д. Трампа. Визначається поняття передвиборчого дискурсу, надаються визначення та характеристика мовленнєвого

впливу як інтегральної ознаки передвиборчого дискурсу, встановлено гендерно-марковані засоби та особливості репрезентації гендеру при реалізації морально-емоційного впливу у даному типі дискурсу.

Ключові слова: передвиборчий дискурс, гендер, гендерні стереотипи, морально-емоційний мовленнєвий вплив, гендерно-марковані мовленнєві стратегії, фемінні / маскулінні якості мовленнєвої поведінки.

Постановка проблеми. Дослідження дискурсу знаходиться на перетині різних наукових напрямків. Зокрема, актуальним дослідницьким питанням на сучасному етапі стає спостереження за використанням мови в аспекті її соціальної варіативності, увага до форм, обумовлених соціальним контекстом. Однією з істотних особливостей парадигми буття людини є її приналежність до чоловічої або жіночої статі, що знаходить своє відображення у мовленні людини. Завдяки уже проведеним дослідженням в області гендерної лінгвістики відомо, що чоловіки та жінки використовують різні комунікативні стратегії й тактики, а також різні норми мовленнєвої взаємодії та впливу [5; 8; 11]. Це пояснюється тим, що чоловіки та жінки належать до різних мовленнєвих співтовариств. У передвиборчому дискурсі гендерна складова мовлення виявляється як у відмінностях мовлення політичних діячів, зумовлених їх приналежністю до відповідної статі, так і у гендерній маркованості деяких стратегій і тактик мовленнєвого впливу на електорат. Актуальність даного дослідження зумовлює недостатня вивченість питання гендерних особливостей реалізації морально-емоційного впливу сучасного американського передвиборчого дискурсу, зокрема – у рамках передвиборчої кампанії 2015-2016 років.

Аналіз актуальних досліджень. Типологічні та прагматичні аспекти передвиборчого дискурсу висвітлені у ряді наукових робіт таких дослідників, як О. В. Гайкова [1], О. М. Горіна [2], Є. В. Переверзєв [10] та інші. Питанням мовленнєвого впливу та його стратегічної репрезентації присвятили свої роботи Й. А. Стернін [12], Н. Г. Левшина [7], О. Н. Паршина [9] і т. д. Лінгвістичні аспекти гендеру та гендерну складову передвиборчого дискурсу вивчали А. В. Кириліна [5], Ю. П. Маслова [8], Л. С. Полякова [11] та інші.

Метою статті є дослідження гендерних особливостей мовлення політиків при реалізації морально-емоційного впливу у сучасному американському передвиборчому дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Передвиборчий дискурс являє собою особливу сферу комунікації, прив'язану до часу та місця проведення передвиборчої кампанії та обслуговуючу конкретну соціальну сферу – політичні вибори [7, с. 56]. Передвиборчий дискурс – це мовленнєвий акт, якому притаманні риси емоційного настрою, заклику та спонукання до дії, а також переконливої позиції кандидата на пост президента. Основою передвиборчого дискурсу виступає існування прототипного для передвиборчого виступу жанру звернення, комунікативної ситуації президентської виборчої кампанії та певних комунікативних ситуацій [1, с. 34]. Важливою інтегральною ознакою передвиборчого дискурсу є мовленнєвий вплив. Й. А. Стернін визначає мовленнєвий вплив як вплив на людину засобами мовлення, що має за мету переконання його свідомо прийняти певну точку зору або рішення про здійснення якоїсь дії, передачі інформації тощо [12, с. 56].

Емоційний аспект мовленнєвого впливу у сучасному передвиборчому дискурсі відіграє найвагомішу складову при формуванні громадської думки щодо певного кандидата. Найчастіше аудиторія виборців керується емоціями, а не аргументами при виборі того чи іншого кандидата. Особлива увага приділяється морально-емоційному впливу кандидата на пост президента на електорат. Морально-емоційний вплив – це мовленнєві дії адресанта, які він спрямовує саме на емоційну сферу адресата, маючи на меті досягнення змін у його ціннісній орієнтації [6, с. 198].

Як відомо, успішність здійснюваної комунікації, ПР-діяльності, маніпулятивної діяльності кандидата, інформаційного обміну між кандидатом та електоратом значною мірою залежить від впливу екстра- та інтралінгвістичних факторів, а також від того, у яких комунікативних ситуаціях так з якою інтенсивністю відбувається конструювання гендера у рамках сучасного передвиборчого дискурсу [4, с. 420]. Саме поняття «гендер» було уведене до наукового обігу з метою розрізнення, окрім біологічної статі, також тих соціальних і культурних імплікацій які входять до концепту «чоловіче – жіноче». До таких імплікацій А. В. Кириліна відносить розподіл ролей, культурні традиції, відношення влади у зв'язку із статтю людини та інші [5, с. 24]. Таким чином, якщо стать позначає біологічну приналежність індивіда до однієї із категорій, то гендер – це, перш за все, продукт культурного та виховного впливу, свого роду «соціальна стать» людини. Відповідно, і гендерний підхід до вивчення того

чи іншого лінгвістичного явища засновується на ідеї про те, що важливими є не біологічні відмінності між чоловіками і жінками, а те культурне і соціальне значення, яке цим розбіжностям надає суспільство [4, с. 420].

Традиційно відмінності у використанні мови жінками та чоловіками пов'язують із більшим прагненням чоловіків до влади, більшій агресивності їх мовлення, прагненням чоловіка займати лідерську позицію. Жіноче мовлення при цьому переважною мірою розглядається із засад прагнення уникнення вербальної агресії, застосування стратегій уникнення конфлікту, застосування більшої кількості евфемізмів тощо. Часто можна почути думку про те, що саме чоловіки є більш успішними у веденні передвиборчих дебатів, адже вони сприймають опозицію, протиставлення чи боротьбу як певного роду ритуал, використовують більш ефективні, хоча не рідко більш агресивні за жіночі, мовні засоби, спрямовуючи їх на досягнення поставленої мети – тобто на отримання перемоги у передвиборчій гонці [13].

У цілому, дослідники виділяють три форми відтворення гендеру у рамках передвиборчого дискурсу:

1. Маніпулятивна апологетика й критика;
2. Нормативне конструювання;
3. Креативне конструювання [4, с. 421].

Маніпулятивна форма відтворення гендеру передбачає активну експлуатацію гендерних стереотипів з метою створення необхідного впливу на виборця. Нейтральною формою відтворення гендеру можна назвати нормативне конструювання гендеру, яке передбачає усвідомлену або автоматичну відповідність гендерним нормам, тобто характерним для даної культури уявленням про доречність або недоречність тих або інших форм і моделей поведінки для жінок і чоловіків. Креативне ж конструювання гендеру – це ситуативно-специфічне конструювання гендерної ідентичності з використанням нестандартних мовленнєвих маркерів чоловічності та жіночності. До таких нестандартних маркерів переважною мірою відносяться ті мовленнєві особливості, які стереотипно та традиційно не співвідносяться з гендером, однак можуть набувати гендерного змісту у рамках певного контексту [8, с. 226].

Окрім того, виокремлюються деякі конкретні стратегії й тактики відтворення гендеру у рамках передвиборчого дискурсу при здійсненні морально-емоційного мовленнєвого впливу на електорат. Досліджуючи

стратегічний аспект відтворення гендеру у рамках передвиборчого дискурсу доцільно звернутися до поняття стратегії. Так, «стратегічною» можна назвати комунікацію, яка володіє рядом диференціальних ознак, які давали б змогу виокремити її на фоні комунікації в цілому. До таких ознак, що протиставляють «стратегічну» комунікацію всім іншим, нестратегічним, видам спілкування належать:

- 1) наявність конфлікту;
- 2) переважання стратегічного шляху його вирішення;
- 3) застосування мовленнєвого впливу, як способу вирішення конфлікту [3, с. 24].

Комунікативна стратегія являє собою комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативних цілей. Вона включає планування ходу мовленнєвої комунікації відповідно до умов спілкування та особистісних рис самих комунікативів, а також безпосередню реалізацію цього плану [10]. На думку О. М. Горіної, комунікативна стратегія – це сукупність запланованих та реалізованих мовцем у ході комунікативного акту теоретичних ходів, спрямованих на досягнення комунікативної цілі [2]. Отже, комунікативна стратегія – це така модель спілкування, яка має на меті планування процесу комунікації, результатом якої виступає досягнення комунікативної мети. Це певний комплекс мовленнєвих дій, через які адресат досягає поставлених перед собою цілей.

У передвиборчому дискурсі використовується ціла низка стратегій і тактик реалізації морально-емоційного мовленнєвого впливу на виборців. О. Н. Паршина розділяє їх на стратегії створення іміджу політика, боротьби за владу, утримання влади та стратегії переконання [9]. Однак, мовлення політиків, окрім базових стратегій мовленнєвого впливу наділене також і гендерними стратегіями реалізації морально-емоційного впливу, під якими маються на увазі сплановані цілі впливу на чоловічу / жіночу аудиторію, які в свою чергу, спрямовуються на створення або корекцію мовленнєвого портрета політика і реалізуються за допомогою конкретних гендерних тактик. Гендерні тактики – це гендерно-забарвлені мовленнєві прийоми, що використовуються для реалізації гендерних стратегій. При цьому гендерні тактики здійснюються на рівні відбору мовленнєвих засобів спрямованих на досягнення стратегічних цілей та завдань [11, с. 68].

Л. С. Полякова виокремлює дві основні гендерні стратегії у рамках політичного дискурсу: Використання типових фемінних / маскулінних

якостей мовленнєвої поведінки для додавання необхідних рис мовленнєвому портрету політика. Реалізується за допомогою гендерних тактик: радикальної зміни мовленнєвої поведінки і коригування мовленнєвої поведінки. Адресація безпосередньо до чоловічої чи жіночої аудиторії. Оперує гендерними тактиками мовленнєвого «віддзеркалювання» і використання гендерних стереотипів та метафор [11, с. 68-69].

Розглянемо специфіку реалізації гендерних особливостей сучасного американського передвиборчого дискурсу задля здійснення морально-емоційного впливу на електорат на прикладі промов кандидатів на пост президента США – Г. Клінтон та Д. Трампа, які приймали участь у передвиборчій гонці 2015-2016 років. Перш за все, проаналізуємо мовленнєву поведінку кандидатів з точки зору форм відтворення гендеру, до яких вони звертаються у ході передвиборчої кампанії. Кандидати на пост президента, Д. Трамп та Г. Клінтон відносяться до різних гендерних спільнот та мають протилежні ціннісні орієнтири, тому вони використовують різні гендерно марковані засоби та стратегії у своїх промовах для реалізації морально-емоційного впливу на електорат. Д. Трамп намагається створити репутацію людини вольової, з чіткою стратегією, можливо не завжди коректною, але ефективною. Водночас, Г. Клінтон спрямовує свої промови більше на жіночу аудиторію, підкреслюючи її ставлення до сім'ї як матері, прав жінок як однієї з них.

Можна стверджувати, що Д. Трамп вдається до таких форм відтворення гендеру у своїх промовах, як маніпулятивна апологетика й критика та нормативне конструювання. Д. Трампа часто звинувачують у сексизмі за його некоректні висловлювання на адресу жінок загалом та особливо на адресу своєї головної опонентки у передвиборчій гонці 2015-2016 років – Г. Клінтон. Поєднуючи маніпулятивну та нормативну форми конструювання гендеру, політик вдається до такої гендерно-маркованої стратегії мовленнєвого впливу як використання типових маскулінних якостей мовленнєвої поведінки.

Використовуючи гендерні стереотипи для дискредитації свого опонента Г. Клінтон, Д. Трамп вбачає її некомпетентність як політика саме у статевої приналежності:

«Hillary does not have the strength or stamina to deal with China or other things. (...) She will not be good with a military. She had her shot, and she raised

her hand when it came to Iraq. (...) She's a flawed candidate. I think she's going to be much easier to beat than most of the 16 people I competed with» [21].

Маніпулюючи гендерними стереотипами, які виставляють жінку менш компетентною у політиці та війсьній справі, Д. Трамп вказує на слабкість Г. Клінтон як кандидата «*does not have the strength or stamina*», «*will not be good with a military*», використовує лексему з негативним значенням «*flawed*» для характеристики своєї опонентки. Окрім того, Д. Трамп критикує використання Г. Клінтон гендерно-маркованих стратегій поведінки у процесі передвиборчої кампанії, звинувачує її у маніпулюванні гендерною приналежністю для завоювання прихильності електорату, на що вказує використання фразеологічної одиниці «*to go women's card*»:

«Frankly, if Hillary Clinton were a man, I don't think she'd get 5 percent of the vote. The only thing she's got going is the women's card» [17].

Нормативне конструювання гендеру у мовленні Д. Трампа відбувається шляхом усвідомленої відповідності кандидата маскулінінним нормам поведінки, до яких, наприклад, належить використання лексем на позначення боротьби, спортивних термінів, а також грубої вульгарної лексики. Так, агресивність мовлення Д. Трампа виражається у використанні дієслів з агресивним значенням, таких як «*defeat*» та «*destroy*»:

*«Immediately after taking office, I will ask my generals to present to me a plan within 30 days **to defeat and destroy** ISIS. We will **defeat** Radical Islamic Terrorism, just as we **have defeated** every threat we have faced in every age before» [20].*

Таким чином Д. Трамп намагається показати впевненість у собі, у протилежному випадку, він не зможе надихнути виборців віддати голос за нього. Кандидат у президенти прагне надати виборцям впевненості у своїй здатності захистити країну, захистити її ворогів, а тому стратегія маскулінінних якостей мовленнєвої поведінки у даному випадку покликана надати електорату впевненість у безпеці, переконати його у тому, що саме даний кандидат зможе захистити їх, а його дії будуть такими ж рішучими та ефективними як і його слова.

Типовою маскулініною мовленнєвою поведінкою є також вживання вульгаризмів:

*«They didn't even respect us ... until they started **getting their ass kicked**» [14].*

Звертається до гендерно-маркованих стратегій і Г. Клінтон, у промовах якої спостерігаємо реалізацію всіх трьох форм відтворення гендеру. Так, агресивна поведінка опонента Г. Клінтон Д. Трампа надає жінці-політику можливість ефективно використовувати маніпулювання гендерними стереотипами, існуючими в уявленні соціуму, для його дискредитації. Стаючи на захист жінок, Г. Клінтон виставляє Д. Трампа агресивним та байдужим не лише до прав та гідності жінки у суспільстві, але й до самого американського суспільства та його цінностей:

«But what about our girls? What about girls watching all this? What happens to their confidence, their sense of self-worth? If you've got a daughter, a granddaughter, a sister, a mother, a wife, a good friend, someone like this becoming president who insults more than half the population of the United States of America? And what about our boys? This is not someone we want them looking up to» [15].

У той же час Г. Клінтон активно звертається до нормативного конструювання гендеру, використовуючи типові фемінні якості мовленнєвої поведінки як гендерно-марковану стратегію реалізації морально-емоційного мовленнєвого впливу. Для мовлення Г. Клінтон, зокрема, є характерним використання іменників *mother, woman, family*, з метою наголошення на тому, що вона є жінкою, матір'ю, бабусею:

*«And, Chelsea, thank you. I am so proud to be your **mother** and so proud of the **woman** you've become. Thank you for bringing Marc into our **family** and Charlotte and Aidan into the world» [19].*

Позиціонуючи себе як жінку, Г. Клінтон одночасно бореться за права та свободи жінок, заявляючи про себе як про представника демократії. Її основна мета не тільки завоювати жіночу частину електорату, а також вразити виборців, помягшити їх ставлення до себе та викликати бажання стати найдостойнішим кандидатом. У її мовленні поряд із лексемами на позначення гендерної приналежності та сімейних цінностей часто зустрічаються лексеми *rights, human rights, freedom*, наприклад у вислові «...**women's rights are human rights**» [18]. Простежується стратегія адресації до жіночої аудиторії й у тематичній наповненості передвиборчих промов Г. Клінтон. Так, орієнтуючись на жіночу аудиторію, кандидат не рідко звертається до важливих для жінок проблем – дискримінації жінок у суспільстві, проблем сім'ї та виховання дітей, здоров'я:

«And it is way past time to end the outrage of so many women still earning less than men on the job – and women of color often making even less. This isn't a women's issue. It's a family issue. Just like raising the minimum wage is a family issue. Expanding childcare is a family issue. Declining marriage rates is a family issue. The unequal rates of incarceration is a family issue. Helping more people with an addiction or a mental health problem get help is a family issue» [16].

У той же час варто звернути увагу на те, що для мовленнєвої поведінки Г. Клінтон є характерним креативне конструювання гендеру. Слід відзначити, що до деякої міри присутність жінки у політиці все ще може сприйматися послідовниками традиційного погляду на гендер як нетиповий вид діяльності для жінки, що автоматично відносить поведінку жінки-політика до категорії креативної форми відтворення гендеру. Окрім того, Г. Клінтон має імідж сучасної «залізної леді», що виявляється на мовленнєвому рівні у використанні нею політичної, воєнної термінології, складному синтаксису її промов, стриманому використанні емоційно-забарвлених мовленнєвих засобів, тоді як, відповідно до гендерних стереотипів, жіноче мовлення характеризується більш високою експресивністю та коротшими висловлюваннями у порівнянні з мовленням чоловіка. Мовленнєва поведінка Г. Клінтон створює атмосферу строгості та поваги, ліквідуючи надмірну емоційність.

Висновки. Отже, гендерна складова сучасного американського передвиборчого дискурсу виявляється у формах відтворення гендеру політиком у процесі передвиборчої кампанії при реалізації ним гендерно-маркованих стратегій і тактик морально-емоційного мовленнєвого впливу на електорат. Аналіз передвиборчих промов учасників передвиборчої 2015-2016 років у США Г. Клінтон та Д. Трампа дало змогу виявити особливості репрезентації гендерного аспекту сучасного американського передвиборчого дискурсу при реалізації морально-емоційного мовленнєвого впливу. Так, Д. Трамп активно застосовує стратегію вживання типових маскулінних якостей мовленнєвої поведінки, що допомагає йому створити імідж упевненого в собі, рішучого політика. Характерним для Д. Трампа є маніпулювання гендерними стереотипами для дискредитації свого політичного опонента. У промовах Г. Клінтон більш виражена стратегія адресації до жіночої аудиторії, її мовленнєвій поведінці притаманне нормативне конструювання гендеру, що полягає у позиванні себе як жінки, матері, бабусі. Однак, Г. Клінтон

звертається і до маніпулювання гендерними стереотипами для дискредитації опонента, а також до креативного конструювання гендеру як засобу створення іміджу «залізної леді» у світі політики.

Перспективу подальших досліджень становить вивчення невербальних засобів реалізації морально-емоційного мовленнєвого впливу у сучасному американському передвиборчому дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайкова О. В. Предвыборный дискурс как жанр политической коммуникации (на материале английского языка) : дис. ... канд. филол. наук : 10. 02. 04 – герм. языки / О. В. Гайкова. – Волгоград, 2003. – 211 с.
2. Горіна О. М. Когнітивно-комунікативні характеристики американського електорального дискурсу республіканців : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 – герм. мови / О. М. Горіна. – Х., 2008. – 23 с.
3. Золина Г. Д. Языковые и жанровые особенности политического текста / Г. Д. Золина // Вестник Адыгейского Государственного университета. – Выпуск № 4, 2011.– С. 156-169.
4. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти) : підручник / В. В. Остроухов, В. М. Петрик, А. М. та ін.; за ред. Є. Д. Скулиша. – К. : КНТ, 2010. – 778 с.
5. Кирилина А. В. Гендер : лингвистические аспекты / А. В. Кирилина. – М. : Изд-во «Институт социологии РАН», 1999. – 180 с.
6. Козлова В. В. Мовленнєвий вплив в англомовному парентальному дискурсі / В. В. Козлова // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія : Філологічна. – 2014. – Вип. 48. – С. 198-200.
7. Левшина Н. Г. Косвенные речевые тактики в предвыборном дискурсе : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10. 02. 19 – теория языка / Н. Г. Левшина. – СПб., 2005. – 167 с.
8. Маслова Ю. П. Мовна репрезентація гендеру / Ю. П. Маслова // Наукові записки. Серія : Філологічна. – Острог : Вид-во НаУ/ Острозька академія, 2009. – Вип. 12. – С. 224-233.
9. Паршина О. Н. Стратегии и тактики речевого поведения современной политической элиты России : автореф. дис ... д-ра филол. наук. / О. Н. Паршина. – Саратов, 2005. – 48 с.
10. Переверзев Е. В. Политический дискурс : многопараметральная модель / Е. В. Переверзев, Е. А. Кожемякин // Вестник ВГУ. Серія : лингвистика и межкультурная коммуникация. – Белгород, 2008. – № 2.– С. 76-83.
11. Полякова Л. С. Гендерные стратегии как фактор реализация языка политика / Л. С. Полякова // Лингвокультурология. – Магнитогорск, 2011. – С. 67-72.
12. Стернин И. А. Введение в речевое воздействие / И. А. Стернин. – Воронеж : Издательство Воронежского государственного университета, 2001. – 252 с.
13. Tannen D. Teacher's Classroom Strategies Should Recognize that Men and Women Use Language Differently /Deborah Tannen // The Chronicle of Higher Education. – 1991. – June 19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www9.georgetown.edu/faculty/tannend/chronicle_061991.htm

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

14. American women voted over whelmingly for Clinton, except the white ones [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://qz.com/833003/election-2016-all-women-voted-overwhelmingly-for-clinton-except-the-white-ones/>

15. Hillary Clinton tears into Donald Trump for his appalling treatment of women [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.hillaryclinton.com/feed/hillary-clinton-tears-into-donald-trump-for-his-appalling-treatment-of-women/>

16. Official campaign launch speech on New York City's Roosevelt Island [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.hillaryclinton.com/post/official-campaign-launch-speech-new-york-citys-roosevelt-island/>

17. Times Donald Trump Has Been Completely Insulting to Women [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cosmopolitan.com/politics/news/a44629/donald-trump-insults-women/>

18. The Choice is Clear: Hillary Will Fight For Women While Trump Belittles and Bullies Them [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hillaryspeeches.com/2016/11/02/the-choice-is-clear-hillary-will-fight-for-women-while-trump-belittles-and-bullies-them/>

19. The complete transcript of Hillary Clinton's keynote speech at the 2016 Democratic National Convention [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://qz.com/746192/the-complete-transcript-of-hillary-clintons-keynote-speech-at-the-2016-democratic-national-convention/>

20. Transcript of Donald Trump's speech on national security in Philadelphia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://thehill.com/blogs/pundits-blog/campaign/294817-transcript-of-donald-trumps-speech-on-national-security-in>

21. Trump on Hillary: «The only things he's got going is the woman's card» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://thehill.com/blogs/ballot-box/presidential-races/277795-trump-if-hillary-were-a-man-she-wouldnt-get-5-percent-of>

Чашко В. В. Гендерные особенности реализации морально-эмоционального воздействия в современном американском предвыборном дискурсе.

В статье рассматриваются гендерные особенности реализации морально-эмоционального влияния в современном американском предвыборном дискурсе в речах кандидатов на пост президента США 2015-2016 годов Х. Клинтон и Д. Трампа. Уточняется понятие предвыборного дискурса, конкретизируется определение и предоставляется характеристика речевого воздействия как интегрального признака предвыборного дискурса и особенностей репрезентации гендера для реализации морально-эмоционального воздействия в данном типе дискурса.

Ключевые слова: предвыборный дискурс, гендер, гендерные стереотипы, морально-эмоциональное речевое воздействие, гендерно-маркированные речевые стратегии, феминные / маскулинные качества речевого поведения.

Chashko V. Gender features of realization moral and emotional influence in a modern American pre-election discourse.

The article deals with the gender peculiarities of the realization of moral and emotional impact in a current American pre-election discourse in speeches of candidates for the presidency of the USA for 2015-2016, H. Clinton and D. Trump. The article clarifies the concept of pre-election discourse, provides definition and characteristic of speech impact as integral signs of pre-election discourse and features of gender representation for moral and emotional speech impact in this type of discourse.

Key words: *pre-election discourse, gender, gender stereotypes, moral and emotional speech impact, gender-marked speech strategies, feminine / masculine qualities of speech behavior.*

РОЗДІЛ II

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО ТА МЕТОДОЛОГІЯ

І. Л. Влізько

АРХЕТИП МІСЯЦЯ В ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО

Образ місяця завжди мав більший семіотичний статус порівняно з іншими образами-явищами природи. Це образ-архетип, знак, у якому закладені і міфологічні уявлення про будову Всесвіту, і культурні коди цілої нації. Це небесне тіло увійшло в поетичну традицію, стало визначальним у календарно-обрядовому житті українців.

Ключові слова: семіотика, знак, код, образ місяця.

Постановка проблеми. Термін «архетип» не тільки надійно закріпився в сучасному літературознавстві, але й набуває все більшого застосування і змістового наповнення. Загальновідомо, що «батьком» цього терміну є австрійський психолог К.-Г. Юнг, який використав грецьке слово *arche* (початок) і *typos* (зразок) у значенні «першообраз», «прототип», «первісна ідея», визначаючи у такий спосіб прадавній взірць, першосхему колективної підсвідомості. Колективна підсвідомість складає основу чуттєво настроєних комплексів людини й виявляє себе в снах, міфах, художній творчості у вигляді стійких мотивів, асоціацій, що існують поряд з інстинктами.

Метою статті є спроба пояснення образу місяця в поетичному доробку Ліни Костенко у збірках «Мандрівки серця» (1961), «Над берегами вічної ріки» (1977), «Неповторність» (1980), «Сад нетанучих скульптур» (1987) та «Вибране» (1989).

Для досягнення мети ставимо такі **завдання:** за допомогою традиційного, рецептивного та семіотичного підходів до аналізу художнього твору з'ясувати, як, підкоряючись авторській інтенції, змінюється смислове навантаження образу місяця.

Аналіз актуальних досліджень. Поняття архетипу з'являється ще у філософській думці Платона, Філона Александрійського, розробляється в патристиці Августина Блаженного, у російському та українському літературознавстві має витоки у працях О. Потебні, О. Веселовського, М. Бахтіна.

К.-Г. Юнг на початку ХХ століття застосовує поняття «архетип» на позначення первинних моделей, які містяться в колективному несвідомому. Поняття архетипу усталилося в аналітичній психології

Юнга, проте погляди на існування спільного начала, прихованого від його носіїв, існувало задовго до Юнга. Про це психоаналітик зазначав сам: термін “архетип” був у працях Філона Іудея, Іринія, Діонісія Ареопагіта. Генезу символу й архетипу пов’язують з ідеями Платона, хоча саме поняття “ідея” філософ ніколи не вживав. Його ідеї – це відбитки процесу пригадування, які інколи співвідносяться з міфологічною дійсністю. У «Літературознавчому словнику-довіднику» ім’я давньогрецького філософа згадується при витлумаченні архетипу [8, с. 64]. Стає зрозуміло, чому саме Платонові ідеї стали прототипом архетипних уявлень. Вони співвідносяться з давніми уявленнями, хоча й не завжди відносяться до міфологічних.

Виклад основного матеріалу. Людське суспільство відноситься до складних систем. При чому обробка інформації та перетворення її в коди в суспільній системі відбувається значною мірою під впливом культури суспільства, саме тому в суспільній системі ми переважно маємо справу з культурними кодами.

Одним із таких кодів в українській поезії «шістдесятників» є архетип місяця.

Важко не погодитися з думкою літературознавця Григорія Клочека, що українська місячна ніч як явище має високий статус семіотичності, тобто передачі інформації в національному духовному мікрокосмі. Українські поети майже за тисячоліття плідної праці створили десятки троп до головного архетипу цієї ночі – місяця.

Ще в давньоруській пам’ятці «Слово о полку Ігоревім» із образом місяця порівнювалися князі: «молоді два місяці, Олег і Святослав».

Про космічну наповненість поезії Ліни Костенко так чи інакше згадували різні літературознавці (В. Шелест, С. Барабаш, О. Білоус-Капкова тощо), однак зазвичай дослідники лише констатували факт наявності в поезії назви «місяць», що «здебільшого не є астронімами і вживаються переважно для позначення загальних назв в описах природи» [2, с. 224], при цьому відзначають надзвичайну потужність та енергетичну наповненість цих образів-архетипів у художньому світі мисткині. Звичайно, повз увагу критиків не міг пройти особливий характер символічності пейзажних образів Ліни Костенко, що складають абсолютно унікальну українську модель світу. І образ місяця – важлива частина цієї моделі, він має загальнолюдський характер.

Художньо-поетична уява Ліни Костенко створила цілу парадигму надзвичайних, дивовижних образів місяця. Частина з них цілковито або

майже повністю позбавлені речовості, їх художність досягається іншими способами: персоніфікація, перифраз та їх комбінації. Для прикладу, розглянемо рядок «Пірнає в хмару місяць-дармовис» [5, с. 176] – авторка оживлює місяць та наділяє його прикладкою-прізвиськом. Персоніфікується місяць і в поезії «Сміється місяць, він іще поет» [5, с. 116], при цьому «він іще поет» ми пропонуємо розуміти як «ще молодий». Інтерпретатори можуть тільки здогадуватися про шлях та логіку міркувань Ліни Костенко, що приводять до такого кінцевого результату, але, можливо, справа у романтичному настрої та прагненні знайти саму себе. Ті якості, які притаманні юності. Надзвичайно тонка асоціативна ниточка, що поєднує поетичний хист із віком, на якомусь рівні перетворює слова поет та молодий на контекстуальні синоніми.

Трапляється, що предметність закладена в образі непрямо, а опосередковано: *коли вже місяць вилузнувся з хмар* [7, с. 99].

Іноді образ місяця розкривається через декодування семіотичної ситуації:

Вечір дуже турецький.

Півмісяць, і зірка, і млосно [6, с. 139].

Поетеса змальовує золотий півмісяць і зірку між його ріжками, що складають прапор Туреччини. Крім знаків прапора на небі, вечір «дуже турецьким» робить і відчуття млості. Це одна з асоціацій, що неодмінно виникає при думці про східні ночі, розкішні й загадкові.

Зокрема, поетеса присвятила цілу поезію різним потрактуванням образу місяця:

І місячну сонату уже створив Бетховен.

І тінь місяцехода вже зорям не чужа.

А місяць все такий же: і молодик, і повен,

і серпик, і рогалик, і місяць, як діжа.

А місяць все такий же, він – місяць, місяченько,

як вчора, позавчора і хтозна ще коли!

І добре, що над нами він висить височенько,

а то б уже й на ньому болото розвели!

Ходили б там на ньому п'янички петельгузі.

Питали б його зорі, чого він не блищить.

Стоїть над нами Всесвіт у зоряній кольчузі,

і повен місяць сходить над нами, ніби щит [5, с. 86].

Серед решти можна виділити порівняння місяця із серпиком, рогаляком, діжею, щитом. Бачимо їх повторення і в інших творах:

Сходить місяць, як діжа [5, с. 373].

Основна ознака діжі – круглість, опуклість – використовується, аби описати повний місяць.

Висновки. Предметні переосмислення образу місяця, утворені на основі метафоричних трансформацій, антропо- та зооморфізації, оречевлення та одивнення в різних комбінаціях, формують візуальні образи на рівні поетичного тексту та знакові ситуації на рецептивному рівні.

Місяць не є просто пейзажною деталлю чи декорацією для поетичних рефлексій, а й бере участь у творенні смислу, настроєвості, енергетичності твору, а художні предмети у його основі дозволяють втілити багатозначні, концептуально-навантажені та енергетично-заряджені художні образи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бердиховська Б. Шістдесятники – бунт покоління / Богуміла Бердиховська // Українська мова та література. – 2006. – № 14-15. – С. 3-11.

2. Білоус-Копкова О. Українознавче осягнення рідної культури у творчості Ліни Костенко / О. Білоус-Копкова // Українознавство : науковий, громадсько-політичний, культурно-мистецький, релігійно-філософський, педагогічний журнал. – К. : НДІ українознавства. – 2007. – № 1. – С. 224-227.

3. Зборовська Н. Стильовий портрет шістдесятництва / Ніла Зборовська // Слово і час. – 2001. – № 12. – С.25-42.

4. Калита О. Архетипы сознания современного украинца / О. Калита [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2009/12/1/4517142/view_print/

5. Костенко Л. В. Вибране / Ліна Костенко. – К. : Дніпро, 1989. – 559 с.

6. Костенко Л. В. Над берегами вічної ріки / Ліна Костенко. – К. : Рад. письменник, 1977. – С. 139.

7. Костенко Л. В. Неповторність : Вірші. Поєми / Ліна Костенко. – К. : Молодь, 1980. – 222 с.

8. Літературознавчий словник-довідник / [заред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Ковалева, В. І. Теремка]. – [2-е вид, випр. і доп.]. – К. : ВЦ "Академія", 2006. – 752 с. – (Nota bene).

9. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво : аберация явища у постмодерному прочитанні / Людмила Тарнашинська // Слово і час. – 2006. – № 3. – С. 59-71.

Влизько И. Л. Архетип місяця в поезії Ліни Костенко.

Образ місяця всегда имел больший семиотический статус по сравнению с другими явлениями природы. Это образ-архетип, знак, в котором заложены и мифологические представления о строении Вселенной, и культурные коды целой нации. Это небесное

тело вошло в поэтическую традицию, стало определяющим в календарно-обрядовой жизни украинцев.

Ключевые слова: семиотика, знак, код, образ луны.

Vlisko I. Architect of moon in poetry by Lina Kostenko.

The image of the moon has always had a greater semiotic status than other images-phenomena of nature. This is an image-archetype, a sign in which mythological concepts of the structure of the Universe are laid down and the cultural codes of the whole nation. This heavenly body entered into a poetic tradition, became the determining factor in the calendar ritual life of Ukrainians.

Key words: semiotics, sign, code, image of the moon.

Ю. К. Голобородько

ПРИЁМЫ РЕАЛИЗАЦИИ КОМИЧЕСКОГО В РОМАНЕ-АНЕКДОТЕ «ЖИЗНЬ И НЕОБЫЧАЙНЫЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ СОЛДАТА ИВАНА ЧОНКИНА»

В статье рассмотрены особенности использования различных приёмов реализации комического в романе-анекдоте «Жизнь и необычайные приключения солдата Ивана Чонкина», исследуется использование абсурда, сатиры и художественного преувеличения, синтеза трагического и комического, а также их влияния на стиль произведения.

Ключевые слова: реализация комического, абсурд, сатира, ирония, сарказм, роман-анекдот.

Постановка проблемы. Органическую часть литературы составляет сатира. На протяжении многих лет она преследовалась и притеснялась, сатирические произведения, в которых осуждалось устройство тоталитарного государства, выявлялись недостатки порочного общества, вызывали гнев и неодобрение среди критиков, со стороны разгневанных начальников, идеологов, чиновников, занимавших номенклатурные должности в культуре и искусстве.

Особое место среди тех, кто в полной мере испытал на себе тяжесть ноши писателя, занимает сатирик Владимир Николаевич Войнович.

В поле зрения большинства исследователей, как правило, находилась ярко выраженная гражданская позиция писателя, его взаимоотношения с властью. Внимание ученых, несомненно, привлекала и писательская деятельность В. Войновича. В это же время своеобразие его сатиры, ее жанровых особенностей, природы комического, способов реализации комического в сатирических произведениях писателя исследованы недостаточно.

Цель данного исследования выявить приёмы реализации комического в романе-анекдоте «Жизнь и необычайные приключения солдата Ивана Чонкина».

Анализ актуальных исследований. Среди работ, исследующих сатиру конца XX века, и, в частности, творчества В. Войновича выделяются монография профессора С. Я. Гончаровой-Грабовской «Комедия-памфлет: генезис, становление, поэтика», работа Е. И. Зыковой «Крылатые выражения в произведениях В. Войновича», Е. Ю. Зубаревой «Проза русского зарубежья (1970 – 1980 г.)», Д. Глэда «Беседы в изгнании» и др.

Особенно следует отметить кандидатскую диссертацию Чжан Чаои «Проза В. Войновича. Жанрово-поэтическое своеобразие», в которой была предпринята попытка определить жанровое своеобразие позднего творчества писателя, раскрыть поэтику жанра в литературной сказке, специфику антиутопии и роли эстетических открытий сатирика в русской литературе конца XX века. Определённый интерес представляют для нас вступительные статьи и послесловия к книгам и сборникам В. Войновича, которые написаны Н. Ивановой, Б. Сарновым.

В разное время исследованием творчества В. Войновича занимались такие литературоведы и критики как Т. А. Бек, Н. В. Переяслов, Б. М. Сарнов и Б. А. Ланин. Творчество В. Войновича также рассматривалось в статье Патрисии Блейк «Breaking Through In Fiction» («Литературные прорывы») для журнала «Тайм».

Изложение основного материала. «Жизнь и необычайные приключения солдата Ивана Чонкина» – самое известное произведение В. Войновича. Именно «Чонкин» сыграл в судьбе своего создателя решающую роль: он принёс В. Войновичу большую известность; из-за него писатель был вынужден выехать на Запад. Возвращение «Чонкина» на родину вернуло В. Войновича в литературный процесс русской литературы конца XX века. Писатель рано начал искать своего героя, который мог бы отразить сложный окружающий мир в иронически-сатирическом стиле, характерном для его творческой индивидуальности.

Над романом-анекдотом «Жизнь и необычайные приключения солдата Ивана Чонкина» В. Войнович начал работать в 1963 году. Но замысел «Чонкина» возникал постепенно.

Свое первое крупное произведение В. Войнович назвал «романом-анекдотом». Это новое жанровое образование явно указывало на то, что автор «Чонкина» претендует на комизм в воссоздании образа простого

солдата. На протяжении развития литературы долгое время анекдот не получал статуса литературного жанра. В античной литературе, литературе классицизма трагедия как высокий жанр имела большой приоритет над низким – комедией. Анекдот же, как часть фольклора, считался вообще несерьезной вещью, не относящейся к литературе [1, с. 128]. Жанр надолго оказался вне поля зрения как литераторов, так и критиков.

Как это, на первый взгляд, ни парадоксально, роман-анекдот В. Войновича – произведение чрезвычайно серьезное, концептуально значимое. Четкая авторская позиция по поводу болевых вопросов нашей отечественной истории до сих пор вызывает ожесточенные идейные споры, в которых одна из сторон едва ли не отказывает автору в праве называться русским писателем.

Традиционное литературоведение трактует роман В. Войновича, как и произведения Н. В. Гоголя, М. Е. Салтыкова-Щедрина как социальную сатиру. Одним из средств авторской реализации юмористического отношения к изображаемому в романе-анекдоте является ирония. Галерею сатирических образов объединяет один микросюжет – хождение Нюры Беляшовой по «мукам официальных инстанций». Нюра пытается спасти без вины арестованного Ваню, отца ее будущего ребенка, наивно апеллируя к факту своей беременности. Ей при этом будто бы даже сочувствуют.

Ключевые слова ревнителей закона и социального порядка, их словесно-идеологические штампы: «решительно отмежеваться», «противоборство двух систем», «звериная сущность», «заклеймить позором», «несмываемое пятно» и проч. – все это словесные знаки эпохи тоталитарного режима 30 – 40-х годов. Политизированный официально-демагогический жаргон леденит душу, несмотря на комизм общей описываемой в романе ситуации с Чонкиным. При этом власть имущие – люди, со смещенной границей добра и зла, потерявшие способность понимать и защищать справедливость, – от души стремятся помочь будущей матери.

Малограмотная, но чистая в помыслах Нюра не умеет убедительно оформить свои мысли. Она, однако, чутьем понимает подлость предлагаемой сделки. Апогеем ее разговора с редактором является фраза Ермолкина о его собственном сыне, которая должна была продемонстрировать собеседнице степень его образцового верноподданничества: «Вот у меня есть сын, – продолжал он на более

нервной ноте. – Он маленький. Ему всего лишь три с половиной года. Я его очень люблю. Но если партия прикажет мне зарезать его, я не спрошу, за что. Я... – Он посмотрел на Нюру, и взгляд его бы остекленел... – Я... – Мама! – не своим голосом завопила Нюра и кинулась вон из кабинета» [4, с. 304].

«Всего одно междометное предложение. Нерасчлененная эмоциональная реакция, естественный вопль переживаемого ужаса, безысходности, отвращения. Это тот случай идеального по своей емкости и эмоциональности выражения мысли, когда ничего более не надо пояснять. Говорит за себя доведенная до высшего предела экспрессия одной-единственной служебной лексемы», – четко подметила критик З. Н. Бакалова [2, с. 120].

Проведём наблюдение за другими языковыми средствами создания одного из самых запоминающихся сатирических персонажей романа – Ермолкина. Характеризующее начало определяет дальнейшее повествование по принципу противоположности. Он обладал «испепеляющей страстью – любую статью или заметку выправлять от начала и до конца так, чтобы читать ее было совершенно невозможно».

Словесно-идеологические штампы того времени так проникли в сознание, что Ермолкину попросту неведом был иной способ мышления и изъяснения. Низводя язык до невыразительного стандарта, редактор более всего боялся дать дискуссионный, животрепещущий материал.

Выразительными мазками портрета персонажа выступают своеобразные экспрессивные инкрустации. Это индивидуально-авторские метафоры («священнодействовал», «прокисшая душа», «мертвые и несъедобные слова», «одеревенелые губы» как реакция на имя «японского шпиона Чон-Кина), сравнения («серый, как грязная скатерть», «цеплялся, как наркоман»), даже просторечья («орал», «закатил глаза» и т.п.).

Неожиданный эффект характеристики образа дает нарочитое совмещение слов различной экспрессивной окраски и стилистической принадлежности. Так, отказываясь на базаре от услуг продажной женщины, Ермолкин оскорбленно восклицает: «Я коммунист!» и стучает себя кулаком во впалую грудь» [4, с. 311].

Вместо солидарного понимания читатель в описанной ситуации может лишь иронически усмехнуться. В контексте романа значимо даже имя Борис с ударением на первом слоге (так называла Ермолкина его супруга). Неестественное ударение в имени соотносится с неестественными взаимоотношениями в семье.

Все языковые средства, вместе взятые, создают «неповторимый, выпукло обрисованный облик имитатора дела, человека, не знающего реальной жизни, посредственности и труса, возглавляющего газету с громким названием «Большевицкие темпы» [2, с. 121].

Значимое слово самого повествователя (не героя) «задействовано» через прямые авторские отступления (их у В. Войновича немного) и в якобы нейтральном повествовании, содержащем, на первый взгляд, только констатацию факта.

Вот как описаны просители у дверей представителей государственной власти: «Нюра шла и шла по длинным коридорам учреждений, которые слились для нее в один бесконечный коридор с грязными полами, обшарпанными лавками. На лавках в робких и выжидательных позах сидели просители, т. е. люди, которые еще чего-то хотели от этой жизни, искатели правды, борцы за справедливость, кляузники, униженные и оскорбленные, в драных телогрейках, в лохмотьях, в лаптях, в чунях, в галошах на босу ногу и вовсе босые...» [4, с. 297-298].

Повтор «шла и шла» создает впечатление бесконечности хлопот за мужа. «Робкие и выжидательные позы» как бы программируют бесплодность просьб замученных унижениями и напрасными ожиданиями людей, которые «еще чего-то хотели от жизни». «Еще» – знак пережитых трудностей и неоднократно обманутых надежд. «Чего-то» воспринимается в значении «хоть малого», при восприятии оборота «этой жизни» возникает вопрос «какой жизни?», и это заставляет читателя задуматься.

Далее следуют краткие – несколькими мазками – рассказы посетителей о своих злоключениях. Две-три фразы, вмещающие целую судьбу. Отбор слов, казалось бы, прямо не маркирован авторской оценкой.

Весь текст, как губка, пропитан авторским отношением. Ироническое звучание достигается всеми слагаемыми художественного целого в их совокупности: реальным содержанием, подтекстом, оценкой сказанного, умело организующей выстраиваемый словесный ряд.

Использование автором иронии и сарказма можно проследить на основе образа кладовщика Гладышева. Они без труда улавливаются в рассказе о судьбе этого человека. Так, несмотря на то, что Кузьма Гладышев окончил всего два класса церковноприходской школы, он все свободное время использовал для самообразования, пополнения знаний. Сельский ученый поставил перед собой главную цель жизни: «создать

гибрид картофеля с помидором». Однако опыты не давали никакого желанного результата, и «ученому» пришлось покупать картошку и помидоры у соседей. Беспомощность, бессистемность знаний, необразованность становятся обязательными признаками героев романа-анекдота В. Войновича.

В «Чонкине» с «придурковатостью» героев связана также их предельная преданность. Неслучайно автор обыгрывает разные значения слова «преданный».

Кроме Чонкина, в романе изображён целый ряд преданных партии и государству людей. Критик Н. Иванова остроумно назвала роман «Чонкин» «комедией преданности» [4, с. 9].

«Гротесковое сгущение действий, пёстрая гамма красок описаний, исполненные по закону анекдотического жанра персонажи – носители функций, – всё это на художественном полотне романа создаёт напряжённое смеховое и зрелищное поле. Возникает театр абсурда новой, уже далёкой от средневековья эпохи», – верно подмечает один из исследователей романа.

Анекдотическая ситуация, в которую попадают герои романа «Жизнь и необычайные приключения солдата Ивана Чонкина», вовсе не смешна. Повествование о Чонкине по-настоящему трагично. Как автор и рассчитывал, трагедия Чонкина, вызывая сострадание, приводит к трагическим выводам о том, что в стране, где «так вольно дышит человек», доброта, честность и искренность являются предметом насмешки и унижения, что человек в ней уничтожен или одурочен. Смех «Чонкина» направлен на тех, кто смеется над Чонкиным. Автор уничтожает своим смехом саму систему, которой противопоставлена всего лишь душевная чистота Чонкина и Нюры.

Исследуя сложную природу смеха, М. М. Бахтин указал, что именно «смех раскрывал мир по-новому в его максимально веселом и максимально трезвом аспекте» [3, с. 90]. Смех «Чонкина» снял покровы с мнимой действительности. «Советская власть настолько объективно хороша, что каждый, кому она не нравится полностью или частично, является сумасшедшим» – такова советская логика, советская философия.

Выводы. Изучив методы реализации комического в творчестве В. Войновича, мы пришли к заключению, что они предельно реалистичны. Через всё творчество В. Войновича проходит стремление к развенчанию советского мифа и связанного с ним культа личности, в результате чего в

его произведениях наблюдается явный приоритет стиля над сюжетом. Основными приёмами, производящими комический эффект в романе-анекдоте «Жизнь и необычайные приключения солдата Ивана Чонкина», являются сарказм, ирония, сатира.

Роман-анекдот В. Войновича – удачный пример использования сатирических элементов в литературном творчестве. В. Войнович воссоздаёт реальность в парадоксальном, анекдотическом преломлении её непохожих частей. Разнородная стилистика, образность, документальность, гротеск, пародия, ирония, сарказм воплощаются в разнообразные формы повествования. Основанный на гротесковой перестановке некомических противопоставлений смех приобретает большую степень художественности.

Художественное преувеличение, синтез трагического и комического усиливают обличительный пафос одного из наиболее знаковых произведений В. Войновича.

ЛИТЕРАТУРА

1. Арзамасцева Е. «Уж не пародия ли он?» (К вопросу о соотношении образов Василия Теркина и Ивана Чонкина) / Е. Арзамасцева // Вопросы культурологического образования. – 1997. – № 5. – С. 123-131.

2. Бакалова З. Слово как отражение авторской концепции в романе В. Войновича «Жизнь и необычайные приключения солдата Ивана Чонкина» / З. Бакалова // Вопросы культурологического образования. – 1997. – № 5. – С. 118-123.

3. Бахтин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса / М. Бахтин. – М. : Худож. лит, 1990. – 543 с.

4. Войнович В. Антология сатиры и юмора России XX века / В. Войнович. – М. : Эксмо, 2002. – Т. 7. – 704 с.

5. Иванова Н. Трагедия преданности и её комедия / Н. Иванова // Огонёк. – 1989. – № 21. – С. 4-11.

Голобородько Ю. К. Прийоми реалізації комічного в романі-анекдоті «Життя та незвичайні пригоди солдата Івана Чонкіна».

У статті розглянуті особливості використання різних прийомів реалізації комічного в романі-анекдоті «Життя і незвичайні пригоди солдата Івана Чонкіна», досліджується використання абсурду, сатири і художнього перебільшення, синтезу трагічного і комічного, а також їх впливу на стиль твору.

Ключові слова: реалізація комічного, абсурд, сатира, іронія, сарказм, роман-анекдот.

Holoborodko Y. Methods of implementing the comic realization in anecdotic novel «Life and the unusual adventures of soldier Ivan Chonkin».

The article deals with the peculiarities of using various methods of comic realization in anecdotic novel "Life and the Unusual Adventures of Soldier Ivan Chonkin", exploring the use of

absurdity, satire and artistic exaggeration, the synthesis of tragic and comic, and their influence on the style of the work.

Key words: *realization of comic, absurd, satire, irony, sarcasm, anecdotic novel.*

І. С. Горбатенко

ІДЕЙНО-ЕСТЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИБРАНИХ ПОЕЗІЙ АНАТОЛІЯ ГРИЗУНА «ХРОНІКА ЗАОСІННЯ»

У статті здійснено спробу ідейно-естетичного аналізу віршів Анатолія Гризуна. Тексти віршів розглядаються з точки зору поетики та метрики, з'ясовується роль найбільш важливих в ідейно-естетичному значенні художніх засобів та стилістичних фігур.

Ключові слова: *лірика, ліричний герой, аналіз поезії, Анатолій Гризун, художня мова, лексика твору, тропи, стилістичні фігури, фоніка, ритміка, строфіка.*

Постановка проблеми. Анатолій Пилипович Гризун – незвичайна особистість, справжній майстер художнього слова, митець поезії. У кожній строфі відчувається глибинність роздумів, вражає їх образна наповненість. Тематика його віршів найрізноманітніша, ліричний герой щирий, самовідданий та доброзичливий.

Художній аналіз – це осмислення мистецького тексту, визначення його ідейно-тематичної основи, проблематики, побудови, образної системи, а також дослідження засобів творення образів, художньої мови. Інакше кажучи, це відповідь на запитання: що і як сказано у творі, або ж – розкриття художності тексту [5, ст. 279].

Поезія А. Гризуна багатогранна. У його душі з'єдналися і в поезію перелилися філософія, інтимність та любов до природи. Змістом поезії є роздуми про людські долі і життєві шляхи, про громадянську зрілість, про загальномистецькі проблеми, які вирішує сучасна українська поезія в наш час [1, с. 176].

Літературознавці Володимир П'янов та Євген Прісовський тепло відгукувалися про поета, адже його вірші захоплюють миттєво, дають можливість поринути в безмежний світ лірики. Микола Холодний в одному з інтерв'ю про поетів-новаторів говорив: «Поza всілякими «школами» та «генераціями» мені імponує феноменальна п'єса-трагедія Анатолія Гризуна «Був Маяковським» [2].

Аналіз актуальних досліджень. Актуальність дослідження зумовлена відсутністю аналізу поезій нової поетичної збірки «Джинсове небо» Анатолія Гризуна та його творчості в цілому.

Мета статті – здійснити аналіз вибраних поезій Анатолія Гризуна із IV розділу «Хроніка заосіння» збірки «Джинсове небо». Розділ збірки складається із тридцяти чотирьох віршів. Пропонуємо аналіз декількох вибраних поезій: «Жовто-зелена пря» [3, с. 141], «Елегія» [3, с. 146], «Осінь рустикально-урбаністична» [3, с. 147], «Вересневий декор» [3, с. 151], «Королівство дощів» [3, с. 155], «Майже пригода» [3, с. 159], «Настроєве» [3, с. 160].

Виклад основного матеріалу. Останній розділ збірки «Джинсове небо» присвячений чарівній порі року, велична краса якої надихає поетів та художників до створення прекрасного. Це золотокоса осінь, яка завжди асоціюється із приємною меланхолією, навіває душевне тепло, заспокоює думки, тамує біль та щедро наділяє дарами природи: «А та горіхова галузка / Таким духмяним плодом луска, / Що й небо в радіснім плачі», «І бачиш прорости гриба» [3, с. 141], «Вітрам даровані нектари та меди» [3, с. 146], «Журавлина – так сама пленер» [3, с. 147].

Поезії належать до пейзажно-філософської лірики, у яких на тлі невимовно прекрасних краєвидів ліричний герой роздумує над сенсом життя, осмислює світ, людину, добро і зло. Міркування й почуття, викликані картинами природи, спрямовані на пізнання нерозгаданих і для кожного по-своєму зрозумілих сакральних закономірностей буття.

У вірші «Жовто-зелена пря» ліричний герой спостерігає прихід осені, її ще не впевнені, але такі тендітні кроки на землі: «Ще літо-осінь прагнуть злитись, / Але на зіткненні декад. / Тоді я починаю злитись, / Бо вересень – це ще не витязь, / Й залоги серпня – лиш парад» [3, с. 141]. Він ні про що не жалкує, ні над чим не печалиться, а ніби констатує, що літо закінчується, але життя продовжується.

У поезії «Елегія» ліричний герой сповнений меланхолії, прихованої безпорадності, яка виливається у звичайний для нього сум та безнадію: «Отак воно буває завсігди: / Зривається твій голос, потім – тоне» [3, с. 146]. Він доходить до незрозумілої, нескінченної невизначеності, думки не дають заснути до пізньої ночі, і лише заворожуюча краса нічного неба відволікає: «Душа із серцем починає змаг, / І вже й не знаєш, що кому потрібно. / І тільки поночі Чумацький Шлях / Взолочується зорями надсрібно» [3, с. 146]. Ліричний герой надзвичайно чутливий, через що і страждає. Нічні пейзажі допомагають розкрити його душевний стан за принципом психологічного паралелізму. Поезія просякнута елегійним настроєм, сугестією, неминучістю сумовитих переживань.

Ліричний герой поезії «Осінь рустикально-урбаністична» теж під впливом красуні-осені, яка здатна в будь-який момент заховати сонце від очей: «Мислі, мого сонця не стривожте: / Ще воно допіру закипить. / Ще воно пролине околяса / Між садово-паркових силует...» [3, с. 147]. Він відчуває і холодний Місяць, який ховається у небесній висоті: «Місяця присутність закулісна – / Осені хисткої силует» [3, с. 147]. Образ Місяця втягнений у світ мистецтва, яке на відміну від природи оживає восени. Здається, герой одночасно бачить перед собою живописні полотна селища й міста, компілюючи в уяві узагальнений образ навколишнього світу.

У поезії «Настроєве» ліричний герой відчуває пору пізньої осені, її небажане закінчення, тому що настають холодні дні, все навколо змінюється і покривається темними плямами: «Де буяли м'ята й мирт – / Чорно-білі мелодрами» [3, с. 160]. Він із непримітним щемом роздумливо констатує, що як не як, а час не повернути і природу не обхитрити: «Теплі дні пішли туди / До В'єтнаму, до Цейлону» [3, с. 160]. Герой із надією та благанням звертається до небесного жителя, який почує його тільки навесні: «Доторкнись хоч до щоки, / Сонця пізня позолото» [3, с. 160].

Художня мова поезій вражає незрівняними метафорами, за допомогою яких тонко відтворено сакральну атмосферу осінньої пори, що може помітити лише спостережва, уважна людина: «Ще літо-осінь прагнуть злитись», «Зелене листя і жовтаве / Все боряться – / Армагеддон» [3, с. 141], тобто невидима межа зміни пір року неповністю відчувається, адже кінець літа може бути прохолодним, а початок осені – теплим. Троп у рядках: «І вже готуєте життя ви / На закривавлені вистави, / Що зрушать і ведмежий сон» [3, с. 141] розкриває складну проблематику людської долі, яка часто буває неприхильною, непривітною і такою тяжкою, що здатна порушити зимовий сон лісового велетня. Метафори «Окинь окіл – у вохрі блузка / Тремтить на кожному куці» [3, с. 141], «І ніби в манері гризайля – / Усі кольори бордові» [3, с. 151] передають різнобарвність кольорів осені, бо це теплі фарби, які умироутворюють внутрішній стан людини, символізують душевну гармонію.

Епітети різноманітні за способом розкриття ознак та за значенням. Зображальні епітети характеризують предмет, явище з погляду найсуттєвішої ознаки, виокремлюючи головну: «трави духовиті» [3, с. 147], «срібна креш», «небо кришталеве» [3, с. 155]. Оцінні епітети виражають значеннево-оцінне зображення предмета, надаючи експресивного забарвлення: «бісові хмари» [3, с. 155], «допотопні кістяки» [3, с. 160].

Порівняння в поезіях прості двочленні, за допомогою яких читач може достеменно уявити, осмислити те, що відбувається: «Від тих злив, як від трофічних ран» [3, с. 147] «Входить осінь в білість лиць, / Як у збрую коні» [3, с. 155].

Гіпербола «Од графіті аж тремтить паркан» [3, с. 147] передає велич та захоплення від вуличного виду мистецтва, яке восени повністю зливається з навколишньою красою.

Внутрішні переживання, схвильованість ліричного героя передає апосіопеза: «Ще воно пролине околяса / Між садово-паркових сильвет...» [3, с. 147], «Дні, що весла до галери...» [3, с. 160]. Ця синтаксична фігура дає читачу можливість обміркувати недоказане автором, співпереживати йому, відчувати його душевний стан.

Лексика поезій надзвичайно багата й насичена, що посилює мелодійність та ритмічність. У цілому переважають загальноживані слова: літо, осінь, вересень, життя, небо, листя, щастя, трави, дух, дні, сонце, хмаринка, дерева, вулиці, вода, роса, вікно.

Чоловіча рима чергується з жіночою: «декад – парад», [3, с. 141], «меди – завсігди» [3, с. 146], «сильвет – силует» [3, с. 147], «оргскла – протекла» [3, с. 155], «несла – джерела» [3, с. 159], «трава – прорива» [3, с. 160].

Загалом вірші силабо-тонічні, стопи двоскладові основні і службові. Поезії «Жовто-зелена пря» [3, с. 141] та «Вересневий декор» [3, с. 151] написані чотиристопним ямбом з пірихієм. Вірші «Королівство дощів» [3, с. 155] та «Настроєве» [3, с. 160] написані чотиристопним хореем з пірихієм. Поезія «Елегія» [3, с. 146] написана п'ятистопним ямбом, а поезія «Осінь рустикально-урбаністична» [3, с. 147] – п'ятистопним хореем.

Висновки. Ідейно-естетичний аналіз поезій Анатолія Гризуна дає змогу повною мірою проникнути в таємничість версів, навіть побачити те, що майстерно заховане між ними. Світ, створений автором у поезіях, надзвичайно різнобарвний, ліричні герої виступають мудрими, досвідченими, чуттєвими, справжніми особистостями, які живуть між рядками і приваблюють читача непідробною щирістю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антологія літератури Сумщини. Біографічні нариси та твори. – Суми : Видавництво «Слобожанщина», 1995 – 236 с.

2. Вольвач П. Микола Холодний : «Нинішній владі в Україні моя літературна діяльність не потрібна» / П. Вольвач – К. : «День», рубрика «Культура». – 1999 (№ 163). – 7 вересня.

3. Гризун А. П. Джинсове небо : лірика / Анатолій Гризун. – Суми : / ВВП «Мрія-1», 2016. – 172 с.

4. Пахаренко В. Основи теорії літератури. Навчально-методичний посібник / В. Пахаренко – К. : Генеза, 2009. – 296 с.

Горбатенко И. С. Идеино-эстетический анализ избранных стихотворений Анатолия Грызуна «Хроника заосенняя».

В статье предпринята попытка идейно-эстетического анализа стихов Анатолия Грызуна. Тексты стихотворений рассматриваются с точки зрения поэтики и метрики, выясняется роль наиболее важных в идейно-эстетическом значении художественных средств и стилистических фигур.

Ключевые слова: лирика, лирический герой, анализ поэзии, Анатолий Гризун, художественный язык, лексика произведения, тропы, стилистические фигуры, фоника, ритмика, строфика.

Gorbatenko I. Ideological and aesthetic analysis of Anatoly Gryzun's selected poems «Chronicle zaosinnaya».

The article attempts an ideological and aesthetic analysis of poems by Anatoly Gryzun. The texts of verses are considered from the point of view of poetics and metrics, and the role of the most important in the ideological and aesthetic sense of artistic means and stylistic figures is revealed.

Key words: lyric poetry, lyrical hero, analysis of poetry, Anatoly Gryzun, artistic language, vocabulary of the work, tracks, stylistic figures, phonics, rhythm, strophy.

І. С. Горбатенко

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЕЗІЇ АНАТОЛІЯ ГРИЗУНА «ГОСТИНИ У СТАРОГО ХУДОЖНИКА»

У статті здійснено спробу ідейно-естетичного аналізу вірша Анатолія Грызуна. Текст вірша розглядається з точки зору його ейдології, поетики та метрики, з'ясовується роль найбільш важливих в ідейно-естетичному значенні художніх засобів та стилістичних фігур.

Ключові слова: ліричний твір, аналіз поезії, Анатолій Гризун, поетика, художні засоби, стилістичні фігури.

Постановка проблеми. Анатолій Гризун – талановитий український поет, всебічно обдарована людина. Його поезія надихає, наповнює душу естетикою, новими враженнями та почуттями. Художня лексика створює гармонійну атмосферу в маленькому всесвіті кожного читача. Вдало використані тропи надають віршам індивідуальності, неповторності. Колорит стилістичних фігур та авторські неологізми позначають вірші оригінальністю. Таким чином, під час аналізу поезії пропонуємо звертати

увагу на складові компоненти системи художньої мови для повного сприйняття та осмислення кожного віршорядка.

Аналіз актуальних досліджень. Творчість сучасного поета Анатолія Гризуна цікавить як молодих українців, так і доросле населення. Його вірші осмислюють важливі проблеми людського сьогодення, змушують читачів задумуватися над вічними філософськими питаннями. Маючи багато шанувальників, у літературній критиці про поета-сучасника Анатолія Гризуна сказано зовсім мало, маємо лише поодинокі публікації регіонального рівня, чим і пояснюємо наше звернення до порушеного даною публікацією питання про творчість сучасного поета А. Гризуна.

Мета статті – здійснити художньо-естетичний аналіз поезії Анатолія Гризуна «Гостини у старого художника».

Виклад основного матеріалу. Вірш Анатолія Гризуна «Гостини у старого художника» – чудовий зразок філософської лірики. За жанром це елегія, у якій ліричний герой пригадує зустріч зі старим художником, майстром образотворчого мистецтва, у якому непомітно згасало життя, але творча наснага і жага писати картини давали сили жити далі і творити незрівнянні полотна, що, можливо, стануть колись шедеврами, які будуть цінувати та якими зможуть захоплюватися люди.

Ліричний герой – щирий і гуманний молодий чоловік, який опиняється в таємному світі барв і напівживих полотен. Живопис – це високе мистецтво, яке приймає навіть найшаленішу уяву митця і не обмежує творчу фантазію. Кожному, мабуть, доводилося бачити робоче місце художника: олійні фарби, пензлики, сніжно-білі акварелі, мольберт і невимовна тиша для творчості. Виразальна сила поезії надзвичайно потужна. Реципієнт, читаючи твір і роздумуючи над ним, досить тонко може відчутти всю палітру почуттів, яку прагне передати автор через образ ліричного героя.

Образ художника сповнений величі й неймовірної реалістичності. Він прожив довге складне життя, наповнене світлими й темними тонами, та назавжди зберіг вогник до улюбленої справи. Важко уявити, скільки шедеврів створив талановитий митець. Автор наголошує, що навіть на схилі життєвого шляху майстра «в безодні очей світилася наснага така уперта» [1, с. 7]. Що може бути краще, ніж займатися справою, до якої завжди лежала душа і співала від порухів пензля? Із незнайомцем художник поводить гідно, дещо неприязно: «Тоді він поглянув свинцево й мені показав на дорогу / І видихнув аж захрипло: «Іди собі,

хлопче, гуляй...» [1, с. 8]. Мабуть, це була його «сродна праця», до якої так закликав Г. Сковорода, з яким у автора спостерігаємо спільний оцінно-смысловий знаменник.

Поет зображує не повністю помешкання митця, а лише невеличку веранду, де достатньо сонячного світла і так добре працювати: «Супроти скляної веранди закам'яніло осоння... / А кроків за десять од ґанку жовтів незворушний сонях» [1, с. 7]. Ймовірно, що біля такого будинку ростуть невимовної краси квіти, літають бджоли і співають птахи, які створюють креативний фон для митця, надихаючи його на створення нових і нових світлотіней, контрастів, картин.

Тло поезії – догораюче спекотне літо, пізній серпень, обжинки. Символічна картина наступаючої осені означає неминучий кінець земного життя і перехід у вічність. Подібно тому, як пізнього літа та восени українці зважують плоди своєї невтомної праці, художник теж підбиває підсумки свого творчого шляху, який невблаганно добігає кінця. Саме ця пора року незмінного природного циклу ніби провіщає сумну новину, на яку весь час натякає автор: «Тягнулась рука до мольберта / й знесилено опускалася, і лячно було мені...», «Здалося: олійні фарби стікають краплинами сліз», «І кожне півслово митцeve – у серці моєму плач» [1, с. 7].

Із жалем згадує ліричний герой про смерть художника: початок зими, коли завмирає все живе і впадає в сон; останній місяць грудень, остання й мить життя: «Ховали художника в грудні. Оркестр розбивався об груддя. / Скорботно труна заходила за обрій людських плечей» [1, с. 8]. Ліричний герой шкодує, що раніше не був знайомий із майстром, адже багато цікавого та повчального можна почути від такої людини. Він знову й знову роздумує про події, які б могли бути причиною посмішки старого: «І серце моє шукало щоразу того підґрунтя, / З якого можна побачити розраду його очей» [1, с. 8]. Образ художника надихає на пошуки чогось нового, незбагненого людським розумом.

Художня мова поезії відтворює мінорний настрій та меланхолійну експресію. Епітети «наснага така уперта», «незворушний сонях», «останній пейзаж болючий», «ненатля зими холодна» [1, с. 7, 8] передають тривожне образно-означальне наповнення явищ і предметів. Виразні метафори «в безодні очей світилася наснага», «закам'яніло осоння», «оркестр розбивався об груддя», «скорботно труна заходила за обрій людських очей», «серце моє шукало щоразу того підґрунтя», «плакали наді мною ожилі його полотна» надають поезії експресивного забарвлення. Цікаве

використання слова «стільник» у прикметниковій формі у складі словосполучення «стільниковий серпень» передає атмосферу жаркого літа, задухи і нагадує про час збирання меду. Вислів можна вважати своєрідним образним перифразом, оскільки вказує на результати людської життєвої праці.

Лексика, багата й різноманітна, ніби створює настрій туги за прожитими днями і роками, яких уже ніколи не повернути. Найбільше у вірші іменників, які є професійними словами і позначають елементи праці художника: художник, рука, мольберт, картина, стіна, веранда, осоння, фарби, пейзаж, яснограй. Рідковживане слово «осоння» (незатінене місце, що освітлюється та обігрівається сонцем; бокова частина будівлі, освітлювана сонцем) потребує напруження думки, залучення асоціативного мислення. Досить широкий блок дієслів у минулому часі: бачив, тягнулась, опускалася, лячно було, світилася, сприйняв, закам'яніло, здалося, стікають, жовтів, продзижчала, буяв, хотілося зарадити, пропонував, поглянув. Проте зустрічаються і дієслова в теперішньому часі: одчепися, лети, потримаю, розведу, гуляй. Переважання дієслів минулого часу вказує на завершеність дії.

Вірш написаний амфібрахієм, що надає поезії врочистості, увиразнює ліричний сюжет. Кожен рядок у строфі поділений на дві частини. Римування перехресне, поєднання окситонної та парокситонної рим надає віршорядкам розміреності, створює широкомасштабне тло подій, малює читачу епічну картину, яка в уяві реципієнта постає у вигляді образних асоціацій. Рима в рядках вірша багата, переважно неграматична, приблизна. Багатство рими досягається підбором цікавих римованих слів, що свідчить про талант автора віршів, про його оригінальний погляд на звичні речі.

Висновки. Здійснюючи художньо-естетичний аналіз поезії Анатолія Гризуна, переконуємося, що творчий доробок митця викликає неабияку зацікавленість читача. Його вірші надихають, змушують замислюватися над вічними проблемами і знаходити власні рішення. Анатолій Гризун тонко відчуває навколишній світ, проводить паралелі в часі, адже поезія завжди поєднання відчуття минулого і майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гризун А. П. Віче. Поезії / А. П. Гризун. – К. : Радянський письменник, 1989. – 84 с.
2. Гризун А. Поезія багатозначних підтекстів (українська сугестивна лірика ХХ ст.) : монографія / А. Гризун – Суми : Університетська книга, 2011. – 358 с.

3. Пахаренко В. Основи теорії літератури. Навчально-методичний посібник / В. Пахаренко – К. : Генеза, 2009. – 296 с.

Горбатенко И. С. Художественно-эстетический анализ поэзии Анатолия Грызуна «В гостях у старого художника».

В статье предпринята попытка идейно-эстетического анализа стихотворения Анатолия Грызуна. Текст стихотворения рассматривается с точки зрения его ейдологии, поэтики и метрики, объясняется роль наиболее важных в идейно-эстетическом значении художественных средств и стилистических фигур.

Ключевые слова: лирическое произведение, анализ поэзии, Анатолий Грызун, поэтика, художественные средства, стилистические фигуры.

Gorbatenko I. An art and aesthetic analysis of Anatoly Gryzun's poem "Visiting an Old Artist".

The article attempted ideological and aesthetic analysis verse Anatoly Gryzun. The text of the poem is seen in terms of its eydolohiyi, poetics and metrics, it appears the role of the most important in the ideological and aesthetic value of artistic means and stylistic figures.

Key words: lyrical essay, poetry analysis, Anatoly Hryzun, poetics, art tools, stylistic figures.

Н. М. Гримайло

ГУМАНІСТИЧНИЙ ПАФОС НОВЕЛІСТИКИ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

У статті розглянуто особливості художнього осмислення загальнолюдських проблем у новелістиці Олесь Гончара. Досліджено тематичну спрямованість новел прозаїка. Визначено головні ідеї: віра в невмирущість людської духовності, гуманізм людської особистості як провідну спрямованість новел О. Гончара.

Ключові слова: Олесь Гончар, новела, гуманізм, особистість, духовність.

Актуальність проблеми. Протягом усього творчого шляху Олесь Гончар залишався вірним малому жанру – новелі, ставлячи її на один філософсько-естетичний щабель із великими прозовими полотнами. Новелістика Олесь Гончара є високохудожньою частиною його творчого доробку. При цьому тематика новел дуже різноманітна, адже все письменницьке життя Олесь Гончара було сповнене спогадів про минулу війну і вболівань за сучасне та майбутнє людства. Наразі ж назріла необхідність у новому баченні новелістики відомого письменника.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. На сьогоднішній день відсутні комплексні дослідження художньої картини світу Олесь Гончара. Особливо це стосується його новелістики. Якщо романи прозаїка постійно ставали об'єктом дослідження, то його новели були, по суті, позбавлені

такої нагоди. Останніми ґрунтовними дослідженнями новелістики Олеся Гончара можемо назвати праці М. Стрельбицького, І. Семенчука та В. Фащенко.

Мета статті: проаналізувати художнє осмислення загальнолюдських проблем у новелах Олеся Гончара.

Виклад основного матеріалу. Олесь Гончар є автором багатьох прозових творів. Його майстерність вражає людей різних поколінь, проте читачам він більше відомий як автор великих прозових полотен («Собор», «Тронка», «Людина і зброя», «Циклон» та ін.) і малознайомий як автор малої прози, новеліст. Уважаємо, що це не справедливо, адже Олеся Гончара можна назвати саме тим письменником, який зміг у невеликий за обсягом твір умістити не лише розповідь, а глибину людських почуттів.

Олесь Гончар протягом усього свого творчого життя звертався до новели як малого літературного жанру, він поставив її на один філософсько-естетичний щабель зі своїми великими прозовими полотнами. Новелістика письменника є високохудожньою частиною його творчого доробку. Через усе життя Олеся Гончара проходять спогади про війну і роздуми про сучасність та майбутнє людства («Модри Камень» (1946 р.), «Весна за Моравою» (1947 р.), «За мить щастя» (1964 р.), «З тих ночей» (1974 р.), «Плацдарм» (1985 р.), «Щоденник» і багато інших). У малих прозових творах Олеся Гончара сконцентровано великі проблеми і важлива тематика. Письменник доводив, що можна «у невеликому відкрити велике, у краплі води побачити сонце і почути гомін моря... Таке вміння властиве талантові народнопоетичному» [10, с. 132].

У перші повоєнні роки Олесь Гончар написав ряд новел на воєнну тематику. Так, свою новелу «Модри Камень» він писав у романтично-піднесеному стилі. Несміливе і нерозквітле кохання, яке зародилось між радянським бійцем і словацькою дівчиною, виступає в новелі як осуд війни. Воно значно глибше за усе інше, бо немає нічого більш страшного за знищене прекрасне людське почуття [1, с. 214].

Поетикою кохання сповнена й новела «Усман та Марта». Вона дихає такою ніжністю, що хочеться радіти разом із юними серцями сина полку й латвійської дівчини. «Хлопець не приховував перед нами свого захоплення Мартою, своїх бурхливих юнацьких переживань; і перше їхнє кохання, займаючись, як вранішня зоря, над ними двома, клало свої відсвіти на всю батарею» [3, с. 67].

Із такою ж гарячою ніжністю, як і фронтовиків, змалював Олесь Гончар робочі будні, тривоги й радощі сільських трудівників, таких, як емтеесівська радистка Зоя Лисогор, прозвана трактористами Жайворонком, її батько – директор МТС Карпо Васильович, механік Сава Грек, у якого вона тайкома закохана («Жайворонок», 1950 р.). Характер головної героїні побудовано на духовних чинниках, висока мить душі приходить до неї в праці, у турботах про врожай, у чистому, як сльоза, першому коханні.

Новелою-подією стали «Соняшники», в яких чітко окреслилися грані, якими світиться у праці серце ланкової Меланії Чобітько, «золотої людини». Саме в полі, серед соняшників, де працює дівчина, відкрилася в ній столичному скульптору її творчість. «Обличчя натхненно розшарілося і, освітившись якимись новими думками, стало мовби тоншим, інтелектуальнішим, багатшим, у ньому з'явилася сила нових несподіваних відтінків. Де взялась і врода, і характер, і чиста ідеальна чарівність ліній...» [3, с. 95]. У цій новелі Олесь Гончар акцентує на темі духовної краси простої трудівниці, але й тут можна знайти також і згадки про те, як дівчата-колгоспниці, за допомогою тачок і лопат зводили греблю, працювали з ранку до вечора в полі, часто отримуючи за це лише палички-трудодні. Люди вірили у своє світле майбутнє, і працювали для нього не покладаючи рук [10, с. 108].

Тема відродження українського села проходить у новелі «Микита Братусь», у якій найповніше виявляється своєрідний та делікатний гумор Олеся Гончара. Саме цей його гумор, як синонім незламності та життєствердження народного духу, притаманний як головному герою новели, так і його бригаді.

Творам Олеся Гончара про сучасників притаманні постійна увага до простої людини, висвітлення, насамперед, позитивних рис у її духовному житті і повсякденній роботі. Письменника у творчому розумінні значно менше цікавлять негативні явища дійсності та незугарні людські типи. Великої ваги він надає колективові, взаєминам у трудовому середовищі. Людська особистість у його творах може розквітнути, розкрити свої здібності лише тоді, коли вона нерозривно зв'язана з колективом, не протиставляє себе йому, не ізолюється в шкаралупці індивідуалізму. У цьому його сила, нездоланність, незгасна краса [2, с. 22].

Новела «Щоб світився вогник» була написана невдовзі після «Микити Братуся» і позначена дивним чистим ліризмом. У центрі новели – Марія

Лелека – молода «світилка» на морському маяку, яка обрала професію свого батька. Робочі будні на маяку, її перше кохання до капітана морського катера Вовчика Гопкала, «довгожданого витязя», що виявився ошуканцем, змальовуються з неприхованим виявом симпатій і антипатій. Олесь Гончар і тут виступає співцем юності та кохання. Однак чи не вперше у своїй творчості він поставив проблему духовного браконьєрства, носієм якого виступає Вовчик-капітан: «Якби ще він був тільки на птицях браконьєром. А то він і серед людей такий: в самому своєму житті браконьєр, у всіх своїх почуттях» [3, с. 157].

У період між створенням романів «Тронка» і «Собор» Олесь Гончар напише дві новели, котрі ознаменували собою важливий вибір людини в житті. Образ життя, про котрий письменник почав говорити все гучніше, насправді ж розколюється в нього на «так» і «ні» – на творче й руйнівне начало, а «браконьєри життя» все частіше нагадують про себе. Так, герой новели «Кресафт» (1963р.), будучи головою колгоспу, наважується подбати хоча б частково про своїх трудівників. Він видає зерно на трудодні напівголодним людям, а це викликає обурення, і його гнівне засудження з боку керівництва району, адже в них на першому місці – тільки виконання плану, «вказівки зверху», а не селяни, які своєю невтомною працею годують увесь народ. Це проста житейська історія, яка вмістилася всього на шести сторінках. А в її основі – десятиліття злиднів і митарств українського бідового селянства. Адже всі традиційні сільські інституції та їх носії – люди – були піддані продуманим репресіям у 30-х роках і, по суті, цілком знищені. Характерові українського селянина була завдана всеохоплююча свідомо деформація, а українській сільській культурі був завданий удар, який вона відчуває і донині [5, с. 59].

Інша новела – «На косі» – змальовує ницість людської душі. У цій новелі Олесь Гончар засуджує жорстокість людини по відношенню до природи. Потрапивши на невеличкий краєчок землі – необжиту косу, яка сягає далеко в море, – людина відчуває надзвичайну гармонію буття, в якій перебуває, відчуває себе маленькою часточкою всесвіту, краплинкою вічності. І героїня новели Ольга, колишня студентка біофаку, а тепер співробітниця заповідника, відчуває себе щасливою. Вона окрилена своєю працею, свіжим повітрям, незайманістю й чистотою природи. Однак дівчина навіть і не сподівається, що байдужість, як і ницість – це не така вже й поодиноким риса. Яким же сильним стає її розчарування, коли чоловік, якого вона закохалась, виявився негідником і підлабузником. Він

порушив не тільки обов'язки егеря, захисника природи, а й усі загальнолюдські норми. Принижуючись перед начальством, він не тільки дозволяє, а й навіть спонукає їх до полювання на лебедів. І письменник ставить запитання щодо причетності до злочину: винені той, хто вбивав лебедя чи той, хто стояв поруч і догідливо мовчав? [7, с. 142].

Олесь Гончар устами Ольги ставить перед сучасниками й нащадками питання моралі: «Невже ви так увірували в право своє – бити? В право робити все, що заборонено іншим? Чому вважаєте, що вам вільно переступати закон?» [3, с. 193]. Автор через переживання героїні новели «На косі» намагається зрозуміти межу зла і добра, прагне повернути людську душу до святинь.

Тематиці творчого й руйнівного начала присвячено новелу Олеся Гончара «Чорний яр», що була написана за рік до чорнобильської катастрофи й у якій письменник ніби передбачив «звізду Полин», що її накликали вельми архіактивні, нерозмуні та бездуховні «діячі».

Читаючи новели Олеся Гончара, дуже відчутно починаєш усвідомлювати, що ти людина, що саме від тебе залежить завтрашній твій день і твоєї землі, що від тебе залежить, аби навколо була не руїна, а чарикомиші, які уособлюють рідну землю і яким можна сказати: «Хай не висохнуть ваші озера, не розлетиться птиця, хай нічим не затьмарені будуть ваші чудові зорьки!» [8, с. 78].

Цікавою й досить рідкісною за змістом і за звучанням є новела Олеся Гончара «Фантазія місячної ночі». Саме її Анатолій Погрібний назвав «сильним «твором у творі», де краса форми та філософічність змісту перебувають між собою у гармонійному зв'язку» [10, с.103].

Цей прозовий доробок Олеся Гончара – притчево філософсько-психологічна та лірико-романтична новела, у якій утверджується вічність краси мистецтва і взаємозв'язок культурних цивілізацій. Олесь Гончар створює в новелі поетично-узагальнений, піднесений, хвилюючий образ знаменитого римського поета, «співця любові і співця богів» – Публія Овідія Назона, якого за вказівкою римського імператора Октавіана Августа заслали в напівварварську грецьку колонію в Фракії (сучасне місто Констанца у Румунії). У цій новелі Олесь Гончар популяризував не стільки документальні відомості про перебування Овідія в диких гетських і скіфських степах, скільки створив художню візію про опального поета. Письменник створив перед внутрішнім зором читача картини, які змушують задуматися над долею поета-вигнанця, якого знову ж

відродило... кохання. Овідій Назон, зачарований коханням юної степовички і вилікуваний її степовим чарівним зіллям, уражений її натхненними піснями, перетворився у сміливого й гордого поета. Його переродження, оце «безстрашся поета», започатковує глибоку сентенцію: «Риме і ти, Октавіане Августе! Вщент розлетяться твої легіони, а пісня її все переживе!» [4].

У новелах Олеся Гончара основним об'єктом дослідження є людина. Людські вчинки й людські помисли, людська велич і людська чистота – саме цим захоплюється письменник. Він обвинувачує як загальнолюдське зло, так і антиморальні прояви окремих людей, вважаючи, що найменша підлість може згодом перерости у велику біду, що здатна призвести до трагедії багатьох людей або навіть людства в цілому. Уболівання за долю людини, високий патріотизм і гуманізм – це найяскравіші ознаки творчості Олеся Гончара [6, с. 146].

У новелах прозаїка завжди перемагає світло, неминуче утверджується віра в людину й гуманістичну місію її земного й космічного буття. Найважливішими ознаками індивідуального стилю Олеся Гончара є органічне поєднання реалізму з романтичним баченням світу, філософське заглиблення в найскладніші проблеми сучасності, ліричність образів і розповіді, постійні пошуки позитивного ідеалу, оригінальність художнього мислення [9, с. 500]. Характерною особливістю його творів є гумор, прозорість і глибоке смислове навантаження художнього слова, лаконізм вислову, свіжі, своєрідні образи-символи, неологізми тощо.

Висновки. Упродовж усього свого творчого шляху Олесь Гончар залишався вірним жанру новели, яку Григір Тютюнник прирівнював до поезії. Саме в жанрі малої прози письменник є гранично лаконічним і при цьому повно розкриває й тему твору, і образи. А в центрі уваги письменника знаходиться віра в невмирущість людської духовності, гуманізм людської особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білик Г. Останній письменник радянської епохи / Г. Білик // Рідний край. – 2008. – С. 214-217.
2. Галич О. Олесь Гончар у вимірі non fiction / О. Галич // Слово і час. – 2005. – № 7. – С. 14-23.
3. Гончар О. Твори : у 12 Т. / Т. 8 : Мала проза. Коментарі / упоряд. та комент. Н. Баштової / О. Гончар. – С. 18-193.
4. Гончар О. Берег любові / О. Гончар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.ru/PROZA/GONCHAR/bereg_ly.txt

5. Жулинський М. Олесь Гончар : творчість як доля / М. Жулинський // Укр. мова і літ. в шк. – К. : Освіта, 1991. – № 11 – С. 55-61.

6. Килимник О. Олесь Гончар : літературний портрет / О. Килимник. – К. : Дніпро, 1966. – 159 с.

7. Монастирецький Л. Олесь Гончар : «Больові точки» творчості / Л. Монастирецький // Літературознавчі студії. – К. : Київський університет, 2003. – С. 139-144.

8. Наєнко М. Краса вірності. У творчому світі Олеся Гончара / М. Наєнко – К. : Дніпро, 1981. – 216 с.

9. Пінчук С. Синтез сучасного і минулого в романах Олеся Гончара / С. Пінчук // Слово про Олеся Гончара : Нариси, статті, листи, есе, дослідження. – К. : Рад. письменник, 1988. – С. 474-507.

10. Слово про Олеся Гончара : Нариси, статті, листи, есе, дослідження / упоряд. В. Коваль. – К. : Рад. письменник, 2008. – 398 с.

Гримайло Н. М. Гуманістический пафос новеллистики Олеся Гончара.

В статье рассмотрены особенности художественного осмысления общечеловеческих проблем в новеллах Олеся Гончара. Исследована тематическая направленность новелл. Определены главные идеи: вера в бессмертие человеческой духовности, гуманизм человеческой личности как ведущую направленность новелл Олеся Гончара.

Ключевые слова: Олесь Гончар, новелла, гуманизм, личность, духовность.

Grimaylo N. Humanistic pathos of the novels Oles Gonchar.

The article deals with artistic comprehension of human problems in the short stories of Oles Gonchar. The thematic orientation of short stories is investigated. The main ideas are defined: belief in the immortality of human spirituality, humanism of the human personality as the leading orientation of Oles Gonchar's novels is determined.

Key words: Oles Gonchar, short stories, humanism, personality, spirituality.

В. Е. Матвієнко

**ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ МОДУС СМЕРТІ У ЗБІРЦІ «БЛОКПОСТ»
БОРИСА ГУМЕНЮКА**

У статті зроблено спробу дослідити екзистенційний модус смерті у збірці Б. Гуменюка «Блокпост». Модус смерті у творчості письменника інтерпретується через специфіку зображення часово-просторової єдності та в системі буттєвих пріоритетів. Значну увагу зосереджено на ставленні героїв та автора-наратора до смерті.

Ключові слова: модус смерті, екзистенційний досвід, міфологема, локус, часовий потік, форми пам'яті, цикл буття.

Постановка проблеми. Сьогодні зростає інтерес літературознавців до творів про війну, оскільки така література фіксує неперехідні цінності українського народу, показує українців у момент виняткового національного єднання, потужного вияву найкращих душевних рис і сили духа кожного свідомого громадянина, які стають на захист своєї землі. Пафос і психологізм творів про АТО несуть катарсисну, терапевтичну, формувальну функції, впливаючи на читачів стильовим форматом тексту, емоційністю і красою слова, художніми експериментами й глибокими інтелектуальними рішеннями, філософськими й соціально-політичними відкриттями. Літературна версія війни на Сході України сьогодні репрезентується різноманітними жанрами прози, поезії та драматургії: романи Г. Вдовиченко «Маріупольський процес», С. Талан «Оголений нерв» та Є. Положія «Іловайськ», кіноповість Б. Жолдака «УКРИ», цикл прозових мініатюр О. Клеменсена «Літо-АТО», поетичні збірки Б. Гуменюка «Вірші з війни» та Л. Якимчук «Абрикоси Донбасу», п'єса М. Старожицької «Котел» та ін. Серед них збірка Б. Гуменюка «Блокпост» займає особливе місце. Б. Гуменюк на початку війни був добровольцем у батальйоні «Азов», потім – заступником командира батальйону «ОУН», який стояв у селі Піски, – одна з найгарячіших точок у зоні воєнних дій. Безпосередньо побачене та відчуте на війні стало основою цієї збірки, що є достеменним художнім фактом людського болю на війні. У ній немає військового пафосу, навпаки – разюча впевненість, відвертість. 22 роки мовчання письменника, повна відстороненість від літературного процесу, а потім несподіваний вибух страждання, болю, разом із тим повної рішучості, готовності за будь-яку ціну зберегти найдорожче – рідну землю.

Аналіз актуальних досліджень. У літературознавчому аспекті творчість та особистість Б. Гуменюка досліджували Я. Поліщук, Б. Пастух, Н. Головченко. Проте корпус пов'язаних із внутрішнім світом героя проблем у збірці «Блокпост» ще не був об'єктом вивчення. Тому мета нашої статті полягає в тому, щоб дослідити екзистенційний модус смерті в художньому осмисленні Б. Гуменюка у збірці «Блокпост».

Виклад основного матеріалу. Мистецтво часів війни, за словами Я. Поліщука, «приречене балансувати на крихкій межі життя та смерті, насильства й болю, знечулення й перечуленості, приміряє на себе своєрідну естетику – страждання й смерті» [5, с. 187]. Така екзистенційна

естетика простежується й у творчості Б. Гуменюка. Його збірка «Блокпост» – це незаангажована окопна правда, оскільки сам автор є безпосереднім учасником воєнних дій.

Традиційні образи й міфологеми у творчості Б. Гуменюка найчастіше пов'язані зі стихіями землі та повітря, які накопичують у собі екзистенційний досвід смерті, страждання й болю. Земля, яка для українця завжди була мірилом цінностей, матір'ю-землею, що дає життя, у віршах Б. Гуменюка постає як стражденна, виснажена від автоматів та градів, бо кричить від вибухів, «заїдається кров'ю», «зорана снарядами», «важко дихає», стає пустелею. Проте земля постає тут не лише осердям життя, а й смерті, оскільки окопи «...сьогодні для нас тимчасове житло / А завтра стануть нашими могилами» [1, с. 159]. Міфологема неба у збірці «Блокпост» зображена як магічна субстанція, яка очищає душу воїна від страждання та болю й увиразнюється постійним звертанням до Бога: «А тут стільки неба! / Неба якого вистачить усім» [1, с. 151], «...з неба спускались янголи / В білому / Наче санітари Господа / Щоб забрати чисті душі / Подалі від сплюндрованих тіл» [1, с. 223] тощо.

Така зміна локусу (перехід зі світу живих у світ померлих) спостерігається у більшості поезій збірки «Блокпост». Маємо на увазі не лише сходження героїв на небо («В один день усі троє вкрились небом / В один день усі троє стали небом / ...небо схотіло усіх трьох» [1, с. 165]), а й перетин порогу дому, що символізує вихід із рідного простору у великий чужий світ, який для багатьох героїв закінчується смертю. У вірші «Розбудив ранковий холод» простір будинку спочатку постає як захисник героя від ворожих куль, але в кінці твору спостерігаємо різку відчуженість, намагання вирватися «З чужої пам'яті / З чужої хати» [1, с. 197]. Епітет «чужий» підсилює тимчасовий ефект щастя та укриття, адже сама хата, старий гуцульський килим, лавка, пластмасова люстра, незручна пружина в ліжку, які здаються своїми, рідними насправді у крові. Тут письменник удається до сюрреалістичної передачі дійсності. Марення, яке відбувається зранку – межа між ніччю й днем / темним і світлим / світом мертвих і живих, – змушує героя здригтися від згаданого слова *кров*, оскільки «кров усе пам'ятає». І якщо на початку твору тональність розповіді плавно перетікає з одного спогаду в інший, то в кінці оповідач намагається якнайшвидше перетнути площину чужого простору, розуміючи, що тут на нього чекає смерть. Топос дому в даному випадку втрачає свою сакральність, набуваючи характерних ознак антидому, тобто відбувається

деструкція основної функції будинку – захисту від зовнішнього чужого світу. Разом із тим образ дому набуває екзистенційних ознак. Перетворившись на антидім, він підсилює відчуття тривоги та смерті: «Дивне це відчуття / Відчутти раптову близькість чужого дому» [1, с. 197].

Герой поезії «Центуріони» перетинає поріг рідної хати, що символізує материнське лоно, свідомо наражаючи себе на небезпеку. Драматизм у цьому творі досягає свого апогею в останній частині, коли «стеля обвалилася в хаті», тобто разом із утратою рідного простору людина втрачає своє життя.

Символічним є зображення жінки – «кримської татарки українки», котра сидить на порозі хати в очікуванні на переїзд. Відомо, що поріг у системі вірувань був не лише межею двох світів, а й місцем єднання двох родових вогнів під час весілля [див. про це: 2]. Проте сива жінка приречена на нещасливу долю, бо не може стати дружиною (боїться запалити вогнище, відчинити дім), а отже й матір'ю, оскільки змушена вийти за межі свого простору, де її чекає невизначене майбутнє. Тому простір (двір) порівнюється з небіжчиком. Своєрідне поховання власного дому (чисто прибрано, немов чекають покійника) символізує поховання жіночої долі.

Для Б. Гуменюка гостре відчуття несправедливості та болю не є випадковим, адже екзистенційне світовідчуття – це основа генетичного коду української нації. Недарма устами загиблого вояка виголошується сповнена болю істина: «Виявляється вмирати зовсім не боляче / Жити боляче / У вас на землі усім так боляче! / Навіть звідси видно як вам боляче / Усе ваше життя – / Біль біль біль», а далі: «Заздрю вашому болю / І мрію колись повернутися... / Навіть якщо доведеться ще раз / Пройти крізь біль» [1, с. 152]. Тут ідеться про екзистенційну межу, близькість світу живих до світу мертвих, а інколи й зовсім розмитість пограниччя між ними, бо після бою здається, що «Наче вже не залишилось межі / Яку не було б перейдено» [1, с. 146].

Слушною є думка С. Тодорової про те, що «такі події розривають потік персонального буття у повсякденному житті, провокують екзистенційну ситуацію, підривають сталу ієрархію цінностей і відносин, і закидають людину в інший простір і час (сакральний), в інше буття (надбуття)» [6, с. 183]. На війні не діють закони причин і наслідків, не спрацьовує звична логіка, здоровий глузд, залишаються лише небезпека і надія, ризик вибору і жорстокість розплати. Сам письменник-наратор відчуває внутрішні зміни в людині, що яскраво представлено у мініатюрі «Інші люди»:

- По виразу очей бачу – твоя душа досі переживає того, кого вбило твоє серце і твій розум?
- Є трохи.
- Звикай. Тепер ти будеш іншою людиною.
- Наскільки іншою?
- Геть іншою. Ось із цим виразом очей.
- Надовго?
- Та на все [1, с. 149].

Усвідомлення зміни власного «Я» після зустрічі зі смертю не лякає письменника, а змушує гостріше відчутти тонку межу двох світів, усвідомити, що смерть – це необхідна жертва війні, бо «У війні свій бог / Свої жерці й капелани» [1, с. 151]. Люди, які свідомо обирають шлях воїна, починають «...належати життю значно менше / Аніж вони належать смерті / І це їх свідомий триб» [1, с. 165].

Позиція жертвовної смерті репрезентується й у словах одного з дідів – сусіда письменника, останнім бажанням якого є і «в смерті прислужитися своїй країні»: «Коли прийдуть душогуби, я піду їх зустрічати з короваем, а ви в той коровай динаміту напхаєте, і я себе підірву, ну і тих, – як про якісь буденні речі говорив чоловік про ймовірні обставини власної смерті, так щоб і в смерті прислужитися своїй країні» [1, с. 69]. Герої Б. Гуменюка впевнені, що жертва на війні не даремна, у них простежується чітка громадянська позиція, без пафосу й патетики.

Усвідомлена жертвовність, лицарство, самозреченість, прагнення за будь-яку ціну зберегти державу й націю є невід’ємними складовими міфологеми смерті. Для автора збірки сприйняття смерті поза локусом «поле бою» унеможлиблюється завдяки переконливій громадянській позиції, яка наскрізно простежується протягом усього твору. Саме тому смерть «в бою на ратному полі» звучить «дзвінко» і виглядає «красиво», а по душі воїнів, які завжди чисті, прилітають янголи. Сакральний символ янгола – посланця Бога, посередника між Ним і людиною – з підсиленою вказівкою на білий колір («...з неба опускалися янголи / В білому») засвідчує продовження життя воїнів в іншому світі.

Безглуздою є смерть людей, які намагаються «...відсидітися у барах і у кав’ярнях...відлежатися на дивані перед телевізором, не вийде відплакатися у-мене-робота-жінка-діти-я-ходжу-до-церки-я-гей-чи-то-пак-пацифіст» [1, с. 199]. Такі люди «...вмирили тупо / Наче жили в бочці / За сніданком дорогою на роботу чи за кухлем пива» [1, с. 223]. Слово «бочка»

акцентує на замкненості простору, його відмежуванні від навколишніх проблем, а оскільки бочка – посудина, створена людиною, то ця замкненість є штучним вакуумним утворенням, у якому живуть «неживі люди». Такий простір є чужим для Б. Гуменюка, тому, з'являючися в ньому, письменник якнайшвидше намагається врятуватись у рідних окопах: «...і бігом-бігом-бігом на передову, на війну, подалі від цього вашого «мирного життя», подалі від цього страхіття» [1, с. 155].

Для творчості Б. Гуменюка характерним є те, що міфологема смерті розглядається як межова ланка у циклі буття людини. Образ смерті представлений багатьма проєкціями й набуває характеру універсальної категорії, стає позатекстовим елементом, який філософськи осмислюється автором. Смерть у збірці трактується як перехід особистості до нового життя. «Існування в єдиному поетичному просторі двох світів (видимого і невидимого) дає читачеві шанс на справедливість, – наголошує Б. Пастух, – Бог не покидає після смерті мучеників, Він забирає їх до себе» [3, с. 56].

Промовистою є картина зустрічі письменника під час сну за кермом з одним із загиблих побратимів – юним поетом-воїном. Зображення життя на небі сакралізується завдяки своєрідній інтерпретації образу юнака, «Який жодного разу не встиг вистрілити у бік ворога / І написав одного-єдиного вірша / Про землю схрон і любов» [1, с. 129]. Дещо зромантизований образ хлопця доповнюють образи-янгולי раніше загиблих воїнів, завдяки чому створюється ідеальна картина життя з іншого світу. А одруження на небесах – єдність зі своєю коханою (котра була вбита на Майдані) – символізує спокій, який чиста душа віднайшла в іншому світі.

Міфологема смерті у збірці «Блокпост», як уже зазначалося вище, є однією з межових ланок у циклі буття. Саме тому життя є тією логічною категорією, яка змінює смерть, тому що природа та Всесвіт існують і живуть за своїми законами, які не під силу порушити навіть війні. У вірші «Заповіт», що, за словами Я. Поліщука, є перегуком із народно-баладною традицією оплакування померлих у бою [див. про це: 4], міфологема циклічності буття розкривається у системі біблійного трактування і міфологічних уявлень предків.

Як засвідчує збірка Б. Гуменюка «Блокпост», цикл життя репрезентується у системі трьох поколінь:

1) оновлення природи після війни: «Було б добре якби на тому місці (де загинули воїни) було поле / Колосилося жито /... Ви можете собі

уявити який хліб родитиме поле / Де лежать бійці? / Було б добре якби на тому полі були луки / І багато-багато квітів / І бджола над кожною квіткою» [1, с. 159];

2) картина, пов'язана з еротичною домінантою, символічним актом плетіння вінків – єднання доль: «Щоб надвечір приходили закохані / Плели вінки / Кохалися до ранку» [1, с. 159];

3) продовження життя у новому поколінні: «А вдень щоб приходили молоді батьки / З малими дітьми», а далі «Не перешкоджайте дітям приходити до нас» [1, с. 159] – апелювання до форм пам'яті минулого.

Онтологічне сприйняття смерті є одним із головних уявлень міфологічної картини світу українців. У збірці «Блокпост» смерть, у розумінні автора, з одного боку є об'єктивною за своєю логічністю фактором, інколи навіть необхідною під час війни: «Бо це війна, бо це – статут, бо на нас напали, бо це ми обороняємося, бо так – правильно» [1, с. 133], «Я вчора вмер / Бо так треба / Щоб перемагати» [1, с. 151], з іншого – важкий удар, бо навіть вірші не хочуть писатися після смерті побратимів.

Тлумачення міфологеми смерті у збірці Б. Гуменюка не можливо без розкриття специфіки зображення природи часу. Часовий потік у збірці «Блокпост» лінійний, оскільки репрезентується минулим, теперішнім і майбутнім. Минуле виражається у спогадах героїв про «вишневе варення», «велосипед із саморобними педалями», «запах рідної хати», «смак влєжаних грушок», «гудіння бджіл над квітником» тощо. Саме межова ситуація, у якій знаходиться людина, відчуваючи наближення смерті, підсвідомо відкриває форми минулої пам'яті.

Теперішнє – це життя на передовій, яке для героїв збірки «не вимірюється ані годинником, ані календарем», бо час «вимірюється життям товаришів... твоїм власним життям» [1, с. 124]. Для письменника час на війні має дуальну природу, що виявляється у зіставленні миті й вічності. З одного боку спостерігаємо протяжність часового потоку, що виявляється в монотонному повторенні одних і тих самих дій кожного дня: солдати щодня чистять зброю, копають окопи, траншеї; з іншого – коротку мить, яка на війні вирішує все, бо «мить вирішує, хто стріляє першим, хто житиме» [1, с. 124]. Проте саме вічність у розкритті специфіки часу несе у собі найбільшу смислову навантаженість, адже для героїв збірки пережити війну означає пережити вічність. Увесь простір навколо письменника у теперішньому житті поділений на площини, які утворюють своєрідний

годинник: «Мерехтлива зірка зійшла над кущем / ... І подалася навскіс на другу годину / ... Терикон від мене на дванадцятку / Донецьк – на першу / Аеропорт – на одинадцятку» [1, с. 180].

Майбутнє пов'язане з оприявленням національної пам'яті у житті після війни: «На пам'ять про нас (воїнів) їжте хліб з поля / Де ми полягли [1, с. 159]. Плинність часу – невідворотній процес: «Там де лежали РПГ кулемет автомати СВД каски бронежилети / Поволі поволі почала підніматися приталована трава» [1, с. 108]. Він має властивість послідовно змінювати свій стан, тобто переходити з імпульсивних спалахів пам'яті у довготривалі спогади. Трава постає тут як символ вічності, бо якою б страшною та руйнівною не була війна, природа продовжує рухатися за своїми законами: «Дитина мусить народитися / Потяг повинен доїхати до своєї кінцевої зупинки / Сонце має догоріти» [1, с. 109].

Висновки. Міфологема смерті у збірці «Блокпост» Б. Гуменюка має дуальну природу та пов'язується з традиційними образами неба й землі, які письменник осмислює по-новому. З одного боку смерть представляє неперервність існування (на прикладі зміни поколінь). З іншого ж – це порушення людського спокою, гармонійного перебування на цьому світі. Різновекторність міфологеми смерті інтерпретується через специфіку зображення топосу й часу, а також репрезентується у ставленні героїв до неї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуменюк Б. Блокпост : Вірші. Новели. Публіцистика / Борис Гуменюк. – К. : Академія, 2016. – 336 с.
2. Мельник Д. Втеча з дому як стратегія здобуття екзистенційної ідентичності / Дарина Мельник // Наукові записки. Серія «Культурологія». – 2012. – Вип. 9. – С. 314-318.
3. Пастух Б. Метафізика страждання у «Віршах з війни» Бориса Гуменюка / Богдан Пастух // Дивослово. – 2016. – № 9. – С. 55-58.
4. Поліщук Я. Ars Masacrae, або про те, чи є поезія на війні / Ярослав Поліщук // Слово і Час. – 2016. – № 7. – С. 3-11.
5. Поліщук Я. Війна та література / Ярослав Поліщук // Дніпро. – 2016. – Вип. 2. – С. 186-194.
6. Тодорова С. М. Особливості деяких екзистенціалів персонального буття людини / С. М. Тодорова // Наукове пізнання : методологія та технологія. – 2013. – № 1 (30). – С. 181-185.

Матвиенко В. Э. Экзистенциальный модус смерти в сборнике «Блокпост» Бориса Гуменюка.

В статье сделана попытка исследовать экзистенциальный модус смерти в сборнике Б. Гуменюка «Блокпост». Модус смерти в творчестве писателя

интерпретируется в силу специфики изображения временно-пространственного единства и в системе бытийных приоритетов. Значительное внимание уделяется отношению героев и автора-рассказчика к смерти.

Ключевые слова: модус смерти, экзистенциальный опыт, мифологема, локус, временной поток, формы памяти, цикл бытия.

Matviyenko V. Existing module of death in the assembly «BLOKPOST» OF Boris Gumenyuk.

The article attempts to investigate the existential mode of death in the collection of B. Gumenyuk's "Block office". The modus of death in the writer's work is interpreted through the specificity of the image of temporal-spatial unity and in the system of existential priorities. Much attention is paid to the attitude of the heroes and the author-constituent to death.

Key words: modus of death, existential experience, mythologeme, locus, time flow, forms of memory, cycle of being.

А. О. Мельник

ІСТОРІОСОФСЬКА ПРОБЛЕМАТИКА ПОЕМ ІВАНА ФРАНКА

У статті з'ясовано, що Іван Франко неодноразово звертався до «універсальної спадщини». Визначено, що в поемах поета на релігійну тематику головним суб'єктом історичного процесу є народ з власним суб'єктом – особою. Доведено, що жанр філософської поеми дозволив Івану Франку найповніше відбити суттєві, провідні конфлікти епохи, розкрити й вирішити найважливіші проблеми свого часу.

Ключові слова: Іван Франко, поема, історіософія, релігія, історія.

Актуальність дослідження визначається тим, Іван Франко – один із тих українських поетів ХІХ-ХХ століття, творчість яких можна прочитувати в контексті світових літературних досягнень. Усе літературне надбання поета – вірші, поеми, оповідання, повісті, листи, публіцистика – відзначається величезною напругою почуттів, глибиною роздумів про особистість, її шлях, її долю, її відносини з власним народом. Іван Франко умів звертатися до всього народу, говорити від його імені, володів талантом створювати образи, в яких ніби матеріалізувався увесь народ, його дух.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Літературознавча думка протягом останніх десятиріч не випускає з поля своєї пильної уваги постать Івана Франка та його творчий доробок. Серед дослідників – такі відомі імена українських вчених як Н. Бережна, Л. Бондар, Г. Верес, С. Вівчар, І. Головаха, Г. Грабович, М. Євшан, М. Зубрицька, А. Каспрук, О. Колесса, Є. Маланюк, С. Павличко, І. Саєнко, А. Скоць, П. Филипович та

інші. Результати ж осмислення творчого феномену Івана Франка засвідчують, що кожен етап його вивчення вносить певні корективи, розширює горизонти бачення. Проте, на жаль, дослідженням історіософських поглядів Івана Франка сьогодні присвячено мало розвідок.

Метою статті є аналіз історіософської проблематики поем Івана Франка.

Виклад основного матеріалу. У всі часи література зверталась до історичного та релігійного сюжетно-образного матеріалу, осмислювала його колізії в контексті духовних запитів конкретної епохи. І щодо цього В. Антофійчук зауважив, що літературні варіанти історичних або біблійних мотивів, сюжетів і образів «ставали високими зразками духовного подорослішання суспільства, яке протистоїть вкрай політизованим процесам сучасного «богошукання» [1, с. 13]. Історична та біблійна тематика в ході духовної еволюції людства розвивалася, віддаляючись від власне канонічного варіанту та активно вбираючи в себе продуктивні елементи конкретної історичної реальності.

І. Франко неодноразово звертався також до «універсальної спадщини». Темі вавилонського полону він присвячує «На ріці Вавилонський – і я там сидів», тематика єгипетського полону знаходить своє відбиття у «Заповіті Якова» із «Жидівських мелодій» і у філософській поемі «Мойсей», а образ прокуратора Понтія Пілата можна зустріти в «Тюремних сонетах» і легенді «З книги пророка Єремії» [4, с. 135].

Використання біблійних образів і мотивів поет пояснював так: «Біблію можна теж вважати збіркою міфів, легенд і психологічних мотивів, які в самій Біблії опрацьовані в такий чи інший спосіб, зате сьогодні можуть бути опрацьовані зовсім інакше, відповідно до наших поглядів на світ і людську природу» [9, с. 374]. І саме жанр філософської поеми дозволив Івану Франку найповніше відбити суттєві, провідні конфлікти епохи, розкрити й вирішити найважливіші проблеми свого часу.

Ставлення Івана Франка до релігії віддзеркалює високий рівень його історичної свідомості, філософського світогляду. Тобто Іван Франко приймав і сприймав християнство як загальнолюдські етичні принципи, як учення про неповторність особистості, особистого життя, що, поєднуючись, зобов'язують людину усвідомити цінність і значення індивідуального, конкретного буття. Іван Франко у своїй творчості виступав проти використання релігії як засобу маніпулювання свідомістю людей [4, с. 135].

Створюючи поему «Смерть Каїна», Іван Франко мав перед собою взіреть – містерію Байрона «Каїн», яку він у 1879 році переклав і написав до неї коротку передмову. У своїй же поемі український письменник розгортає кінцевий етап важкого і тривалого пошуку героєм гармонії, рівноваги, духу, щастя, утілених для людей у понятті «рай». Поза сюжетом твору залишається сам акт братовбивства – про нього лише згадується як про одну з першопричин трагічного неспокою героя. І. Франко біблійного героя переносить із етичного, морального плану в план соціально-психологічний. Біблійний Каїн у Франка переростає у викривача божої несправедливості [2, с. 9].

Каїн – це перший мислитель, який глибоко задумується над своєю долею і долею всього людства. Це символ людського знання, мислення, розуму. Він замислюється над тим, чому існує смерть на землі, для чого є зло, чому людські знання обмежені, чи варто жити, якщо смерть неминуха. Він долає в собі трагічні суперечності між знанням і життям, усвідомлює необхідність любові до людей. Він, шляхом роздумів, жорстокої внутрішньої боротьби, приходять до переконання необхідності любові до людей:

*...Боже! Невже се правда?
Навіть в моїм серці,
Гнилим, побитим і закаменілим,
Живе ще, розвиваєсь і цвіте
Те райське сім'я, та свята любов!
...Мені так дуже жаль усіх людей
Тих бідних, засліплених! Я їх так
Люблю з їх сліпотою й лютим горем
З їх поривами до добра [9, с. 273].*

І, дійшовши цього висновку, Каїн і не замикається в собі, не ховає цю свідомість, а йде до людей – знаходить щастя не в собі самому, а в єднанні з людьми.

Іван Франко в поемі «Смерть Каїна» пропонує чітке вирішення ряду філософських проблем – проблеми життя і знання, життя і смерті, добра і зла, любові та ін. Хоча ці проблеми ставились і раніше, та всі вони були приречені на неможливість розв'язання конфлікту між життям та знанням.

В основу іншої поеми – «Святий Валентій» – І. Франко поклав фольклорну легенду про лікаря Валентія, яку наповнив конкретно-історичним змістом. Ідея легенди в народній інтерпретації зводиться до

того, що основне призначення наділеної певним даром людини полягає в служінні народу, а той, хто відступить від цього – згине. У Валентія, який віддавав свої уміння, знання і енергію на слугування людям з метою зменшення людського болю, знищення суспільного зла, зародились сумніви, чи зможе він перемогти це зло, чи стане йому сил кардинально допомогти людям. І перед ним постають два шляхи: або продовжувати свою діяльність, всього себе віддати служінню людству, або засудити себе на пасивність, відректися від свого дару. На жаль, під впливом старого аскета Валентій схилився саме в бік пасивності, позірною самовдосконалення [7, с. 173]. У цій поемі письменник виступає проти безплідної аскези. Він проголошує ідею християнської любові до людей, ідею віри, пов'язану з активним служінням людям:

*Молитвами та оханням безплідним,
Та вірою без діл, та самолюбним
Самознівеченням дури себе!
Людей не здуриш і не здуриш Бога!
І совість власну не задуриш! [8, с. 121].*

Іще одну поему Каменяра – «Мойсей» – дослідники називають найглибшою за ідейним змістом і найкращою за художнім виконанням, де розв'язується проблема народу і вождя. Постаттю Мойсея, легендарного біблійного пророка, поет цікавився протягом всього життя. В різні періоди своєї творчості, в різних творах і з різних приводів І. Франко звертається до цього образу. І у 1905 році Каменяр напише поему, у якій створив образ Мойсея – національного Провідника, який веде народ до «обітованої землі». Однак трагедія Провідника в тому, що внаслідок довгого шляху до «обітованої землі» настає розчарування, появляється невіра в своє покликання, а також у тому, що люди, яким він віддав свої сили, дух, славу, відвернулися від нього у вирішальну хвилину [8, с. 96].

У поемі «Мойсей» біблійна тема, по-своєму переосмислена І. Франком, набуває актуального значення: у старі релігійні образи і картини І. Франко вклав новий зміст, глибоку філософську думку. Конфлікт Мойсея з народом коріниться не в егоїстичних прагненнях його як вождя і пророка. Мойсей – це втілення безмежної доброти і відданості своєму народові, у який він вірить, якому служить:

*О Ізраїлю! Якби ти знав,
Чого в серці тім повно!
Якби знав, як люблю тебе,
Як люблю невимовно! [9, с. 211]*

Твори Івана Франка з християнської тематики переконливо засвідчують про оволодіння ним методів історичного дослідження. На цій основі він порушив ряд питань всесвітньої історії на прикладах життя стародавніх народів, виклав своє бачення проблем існування в суспільстві моралі та її трансформації в історичному вимірі. У поетичній формі письменник торкнувся дискусійного напрямку загальносвітових філософських та історіософських проблем, з одного боку, та вирішення питання взаємин християнства як релігії та християнства як етапу в еволюції духовності людства, з іншого [5, с. 112].

Екскурсуючи в минуле, в часи виникнення християнства, Іван Франко створював свою власну історіософію. Використовуючи історію як фон для розгортання своїх ідей, Іван Франко створив цілісну картину світового історичного процесу, виклав свої роздуми щодо філософського трактування християнського світогляду. Також слід підкреслити, що пряме або опосередковане відношення до історії України мають твори І. Франка, в основі яких лежать стародавня історія єврейського народу, біблійні теми та сюжети. Іван Франко звертався до біблійних тем із метою в дещо завуальованій формі висвітлити боротьбу українського народу за свободу й державну незалежність. Іван Франко використовував біблійні теми та сюжети як засіб актуалізації болючих проблем української нації, утілення ідей боротьби українського народу за національне, соціальне і політичне визволення.

Неукраїнська тематика творів за умов цензури надала можливість Івану Франку в історико-алегоричній формі найповніше та найглибше відтворити погляди на історію України, української нації. Шляхом складних особистих змін, ідейної еволюції, він прийшов до розуміння того, що основні проблеми тогочасного українського суспільства – визволення з національної, соціальної і політичної неволі – можуть бути вирішені власними силами. Шляхом історіософського аналізу української історії, сприйняття її як частини загальносвітового історичного процесу, визначення історії як історії народу і нації, Іван Франко саме в національному русі бачив рушійну силу історичного процесу [3, с. 201].

Висновки. Звернення Івана Франка до загальноісторичних та філософських проблем історії людства було обумовлене світоглядними орієнтирами письменника, що формувалися в період своєрідного перевороту в суспільстві, зміни пріоритетів в історичній науці, появи

нових суспільно-політичних, філософських та релігійних течій. Аналіз творчої спадщини Івана Франка свідчить про те, що головним суб'єктом історичного процесу він уважав народ із власним суб'єктом – особою. Історія в нього постає як відтворення внутрішньої суб'єктивності людини в її досвіді, використовуючи який людина творить своє буття. Головна ідея творчості Івана Франка – воля, звільнення народу-нації через самовизволення особи шляхом її духовного самоочищення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антофійчук В. І. Проблеми поетики традиційних сюжетів та образів у літературі / В. І. Антофійчук, А. Є. Нямцу. – Чернівці : Рута, 1997. – 256 с.
2. Бережна Н. І. Біблійні мотиви і образи у поемі І. Франка «Смерть Каїна» / Н. І. Бережна // Вісник ЗДУ. – 2001. – С. 7-11.
3. Бондар Л. Образ Ісуса Христа в інтерпретації Івана Франка / Л. Бондар // Записки НТШ. – Львів, 1992. – Т. ССХХІV. – С. 189-202.
4. Зубрицька М. Релігія у творчості Івана Франка / М. Зубрицька // Молодь і ринок. – 2012. – № 3. – С. 134-138.
5. Каспрук А. А. Філософські поеми І. Франка / А. А. Каспрук. – К. : Наукова думка, 1965. – 216 с.
6. Клименко Т. Образ Каїна в інтерпретації І. Франка та Дж. Байрона // Т. Клименко // Волинь-Житомирщина. – 2006. – № 15. – С. 179-186.
7. Ляшкевич П. Дві хвороби святого Валентія / П. Ляшкевич // Вісник Львівського університету; Серія філол. – 2004. – Вип. 35. – С. 170-178.
8. Павличко С. Філософські поеми Івана Франка «Смерть Каїна», «Похорон», «Мойсей» і європейський романтизм / С. Павличко // Іван Франко і світова культура : Матеріали міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО. – Львів, 11-15 вересня 1986 року. – К., 1990. – 421 с.
9. Франко І. Твори в 3-х томах / І. Франко. – К. : Наукова думка, 1991. – 672 с.

Мельник А. О. Историческая проблематика поэм Ивана Франко.

В статье выяснено, что Иван Франко неоднократно обращался к «универсальному наследию». Определено, что в поэмах Каменщика на религиозную тематику главным субъектом исторического процесса является народ с собственным субъектом – лицом. Доказано, что жанр философской поэмы позволил Ивану Франко наиболее полно отразить существенные, ведущие конфликты эпохи, раскрыть и решить важнейшие проблемы своего времени.

Ключевые слова: Иван Франко, поэма, историческая проблематика, религия, история.

Melnyk A. Historiosophical issues of poems of Ivan Franko.

The article clarified that John Franco has repeatedly appealed to "universal heritage". Determined that Mason poems on religious themes the main subject of the historical process is the people with their own subject – person. It is proved that the genre of philosophical poem

allowed Ivan Franko, more fully reflect the significant leading conflicts of the era, uncover and solve the most important problems of his time.

Key words: *Ivan Franko, a poem, historical philosophy, religion, history.*

С. М. Міняйло

ГЕОПРОСТІР ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОРТРЕТА ГЕРОЇВ У ПОЕЗІЇ Л. ГОЛОТИ

У статті формування психологічних портретів героїв поетичного письма Л. Голоти досліджено на основі геокретичного аспекту. Особлива увага зосереджена на безпосередньому зв'язку героя з природним середовищем, на репрезентації психологічного тла через образ землі, степу, пам'яті та сакралізації, народнопоетичних, релігійних та естетичних уявлень.

Ключові слова: *геокритика, геокретичний простір, психологічний портрет, пам'ять, степ, сакралізація.*

Постановка проблеми. Сучасне літературознавство приділяє значну увагу геокретичному аспекту аналізу текстів. Коцепції тлумачення зв'язків між людиною і географічним простором становлять загальну картину світу в літературі кінця ХХ – початку ХХІ століття. Геокретичні концепції вказують на актуалізацію зв'язків із пізнанням світу, істини, моральними установками, вірою, художньою творчістю. Тому дослідження поетичного доробку Л. Голоти у геокретичному аспекті є доцільним, адже розкриває широкі можливості прочитання творів у хронологічному вимірі.

Мета. Визначити чинники творення психологічного портрета героїв поетичного письма Л. Голоти у взаємозв'язку із просторовими орієнтирами.

Аналіз актуальних досліджень. Геокритика як окрема наука літератури сформувалась в загальному потоці соціальних і гуманітарних досліджень французької філософії ХХ століття. У свій час питання геокритики вивчали М. Фуко, М. Серто, Ж. Делез. Геокритика як літературознавча наука об'єднує дві школи – французько-італійську під керівництвом Б. Вестфалія та американську, на чолі з Р. Таллі. На сучасному етапі розвитку української літератури питання зв'язку людини та географічного простору оприявлено у працях Д. Дроздовського, Л. Горболіс, М. Наєнка, Д. Наливайко та ін.

Виклад основного матеріалу. Геокретичні дослідження літератури екстраполюють до взаємодії автора та його читачів у рівноправному

процесі осмислення простору, яке будучи реальним середовищем для життя людей, одночасно є фіктивним місцем життя літературних героїв та їх доль. «За своєю метою геокритика ставить вивчення діалектних відносин між реальним простором (місцем) і літературою, тому що цей простір – джерело інформації для літератури і, перенесений до літератури, стає в ній референційним простором... Принципово для геокритики є проблема репрезентації відносин між простором і процесами «детеріоризації території», співіснування цих світів» [5, с. 4].

Отже, геокритика зосереджується на вивченні діалектичних відносин між реальним простором і літературою. Принциповою для геокритики є проблема репрезентація відносин із простором. Простір часу пов'язаний з темпоральною варіативністю сучасних гетерогенних просторів.

У поезії Л. Голоти образ землі визначальний, оскільки репрезентує своєрідне материнське лоно, з якого народжується людина. Зв'язок із землею визначає своєрідний тип мислення, світоглядні орієнтири, позицію. З цього погляду досить цікавим є вірш «Мій перший спогад: літо, вечоріє...».

Мій перший спогад: літо, вечоріє.

Високу зірку птах наздоганя.

І пальці – в гриві.

І од страху млію.

А батько за узду веде коня.

Я вже й не знаю – білий кінь чи чорний.

Не пам'ятаю – бачив хто чи ні.

А тільки шлях. І зірка вечорова.

І їду я на батьковім коні.

Складне життя у вершника, їй-право,

Галопом, алюр – і степом навманя!

Звертає вліво, об'їжджаєш вправо,

Але при тім – не зрадъ свого коня [1, с. 38].

Особливої уваги заслуговує географічний простір, який змальовано в поезії. Переважну частину художнього топосу відображає концепт степу. Будь-яка свідомість формується під впливом географії, природних топосів, які непомітно проникають у неї. У студійованих нами поезіях Л. Голоти, на

нашу думку є досить цікавим вивчення геопсихічного аспекту творчості української письменниці. З цього приводу слушно зауважує Л. Горболіс: «Геопсихічний аспект – органічний зв'язок героя літератури з природою, гепростором, предками, єдність психіки та географічних доміант, як органічна злученість людини з землею, відчуття особистості в ріднопросторі – «у хвилясту м'якість лісостепу» чи «в безкраю далечінь степу» [2, с. 5]. Для героя поетичного письма Л. Голоти таким геопсихічним простором є степ. Цей топос є максимально комфортним для ліричних героїв поезії Л. Голоти, оскільки людина відчуває себе в гармонії з оточенням, наповнюється силою, психологічно резонує з природою. Свідомість людини, яка виростає у горах, і свідомість степовика різнитимуться. Так само буде відмінним їхнє мовлення на рівні темпу, ритму, фоніки. Степ як когнітивний простір важливий для аналізу поетичного світогляду ліричного героя Л. Голоти. Насамперед це відображено на мовному рівні. Вірш «Мій перший спогад: літо, вечоріє...» неможливо читати в швидкому темпі. Цьому не сприяє як семантичний простір, що потребує виваженості в часі, так і фонічні засоби. Домінують голосні звуки [о], [е], приголосні шиплячі [ч], [ш], а також звуки [к], сонорний [л], які визначають внутрішню логіку й ритм вірша. Натомість дзвінки й сонорні звуки допомагають створити картину, що лишає по собі комплекс позитивних асоціацій.

Географічний простір пов'язаний із мотивом пам'яті. Він у поезії у поезії постає психологічним тлом, пов'язаним із концептами пам'яті, формами родового зв'язку, енергетикою слова. Заглибленість ліричного героя у минуле стирає межі між бінарними опозиціями минуле / теперішнє. Герой з допомогою пригадування створює нерозривний зв'язок із минулим, а отже чимось неодмінно приємним, сповненим радісних переживань, емоцій. Так у творчості Л. Голоти народжується поезія, що орієнтує читача на сприйняття теперішнього часу через минуле, яке в естетичному плані видається набагато ціннішим. Як зазначає Д. Дроздовський; «час теперішній у поетичній системі Л. Голоти – це час, утривалений у спадкові минулого. Пам'ять постає системою морально-етичних координат. Витворені у свідомості образи минулого – це спроба сконструювати перед читачем утрачений рай. Минуле асоціюється з чимось ідилічним, а тому віддалення від минулого оприявнює себе щемливим болем, спричиненим часовим розривом. Час теперішній – час

інакший, минуле повторити неможливо, як і неможливо прожити заново: воно відлунує з підсвідомості, наповнюючи бодай уяву повнотою буття» [3, с. 16]. Отже, мотив пам'яті у творах Л. Голоти постає символічною матрицею, з якої народжується життя. Момент пригадування – це момент плетіння, тобто нанизування на свідомі, закарбовані в пам'яті уламки минулої дійсності словесного матеріалу. Поринаючи у світ минулого, читач опиняється не просто в реальному просторі, емансипованому від теперішньої конкретики, він опиняється у казковій ідилії. Світ минулого витворює естетично позитивну картину існування ліричного героя. У минулому важливо відшукати «ключі» до життя теперішнього, тобто життя вічного. Час минулого у художньому світі Л. Голоти не має фіналу. Він постійно присутній і чітко зримий у внутрішньому світі героїв.

Прикметна риса поетичного письма Л. Голоти є розповідь її ліричного героя через образи минулого, який поступово розчиняється в ньому, його більше не існує як емпіричної дійсності. В основі цих поетичних візій – прообраз кола, сакрального простору. Якщо звернути увагу на початок і кінець вірша «Мій перший спогад: літо, вечоріє...», то перед нами межові ситуації людського життя, що описують стан народження / переродження / і смерті / готовності прийняти смерть як завершення біологічного циклу /. Усе, що розгортається між цими граничними лініями, – саме життя, яке дедалі дистанціюється від реальності, переносячи акценти у сферу чуттєвого, ірраціонального, символічного.

Найчастіше поетичний вектор творів Л. Голоти скерований у небесну вись; світ земного життя змальовано на осі «верх – низ».

*Я вмiла вдивлятися в небо високе,
Тлумачити своє химериво хмар
І голосом гострим річної осоки
Видмухувать в пісню соплчаний жар...*

*Чи чари, чи гра, чи вдивляння в природу, –
І, лежить ниць на прозорім льоду,
Я в річки питалась гойдливого броду
І стежила рибок летючу плавбу [1, с. 51].*

Стихія неба вказує на концепти чистоти і гармонії, натомість стихія землі, що також представлена в цьому вимірі, з одного боку, постає контрастним простором, а з іншого – змінною силою. Зрештою, логіка

взаємодії стихій у поетичних візіях Л. Голоти відображає особливості географічного простору, специфіку степового регіону, що сформував авторську ментальність.

Простір неба – це простір Бога. Поняття Божественного в поезії Л. Голоти амбівалентне: в ньому наявне християнське походження, Бог постає в його християнській подобі. Але Бог у поезії Л. Голоти не лише біблійний, християнський, антропоморфний. Навпаки, йдеться про дохристиянське, язичницьке відчуття Божественного, що коріниться у прадавніх українських уявленнях, в українській пантеїчній міфології.

Так, вірш «В передвічні дні, в безконечні дні...» постає описом, у якому увагу приділено космогонічним уявленням про створення Землі.

*В передвічні дні, в безконечні дні,
У третій день молодого неба,
Зійшло зело, подолавши вбрід
Води підземні і твердь, ще теплу;*

*В передвічну ніч, в безконечну ніч
Зілля росло – від радості терпло,
І ніжно світанок його сповив
Подихом світла й росю теплою... [1, с. 62].*

Логіка поетичної оповіді відповідає старозавітній, кожен новий крок у поетичному світі пов'язано із привнесенням у нього Божого духу, що має оживити землю. У вірші окреслено космологічний простір, оскільки земля, яка оживає на очах під впливом Божої інтенції, – це сакральний для ліричного героя степ, що має комплекс позитивних асоціацій.

Вірш «В передвічні дні, в безконечні дні...» відображає ритуально-міфологічну систему, в якій відбувається сакральне дійство – народження праматері. Образ степу, що зливається з небокраєм, позначає циклічність простору, його замкнутість, онтологічний зв'язок створеного Богом із сутністю самого Бога:

*Замкнувши коло, вернешся на коло.
Оглянешся. Ніхто не привіта.
Стерня. Курай. Порожнє видноколо.
І вікова, безвічна самота.*

*Знов самота. І знов – несамовита.
Поля і степ німують, як чужі.*

І доля, що таки ж – не в тім'я бита.

І горизонт як давні міражі [1, с. 68].

Образ степу сакральний; тут поле захищене від зовнішнього втручання. Рядки «Просторище степу наповнив рух // – Крила й копита зродили вітер, // Що підхопив сім'яний дух // І поніс на чотири сторони світу...» вказують на те, що маємо справу з розвитком волі, власне, Божественної волі, яка переходить в кожен створену нею річ. Образи Сонця й Місяця вказують на ритуальність внутрішнього простору, вони позначають розходження і єднання темряви і світла, добра і зла. У вірші з'являються образи птахів, характерні для поетичного міфу Л. Голоти, це птахи «дзурбаї». Мисткиня використовує лексему, властиву лише для її сакрального простору: «свій» світ має чітку просторову окресленість, він не розчиняється в небутті, а утривавлюється в конкретизованому образі степу.

Висновки. Отже, творення психологічних доміант характеру героїв у поетичній творчості Л. Голоти зумовлено безпосереднім зв'язком героя та природнього середовища. Становлення психологічного портрету героїв витворюється через образ землі, степу, що, з рештою, визначає своєрідний тип мислення, світоглядні орієнтири, позицію героїв у житті. Також географічний простір тісно переплітається із мотивом пам'яті, що створює психологічне тло, відображаючи форму родового зв'язку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голота Л. Жіночий апокриф. Вибрані твори / Л. Голота; [вступ. ст. Д. Дроздовський]. – К. : «Український письменник», 2012. – 559 с.
2. Горболіс Л. М Екологічна культура героїв у художньому потрактуванні українських письменників : навч. посіб для студентів-філологів / Л. М. Горболіс. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – 132 с.
3. Дроздовський Д. Творче мислення як відображення географічного простору в поезії Любові Голоти / Дмитро Дроздовський // Слово і час. – 2010. – № 4. – С. 86-94.
4. Література. Теорія. Методологія / упор. і наук. ред. Д. Уліцької; пер. з польськ. С. Яковенка. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 543 с.
5. Наливайко А. Сучасна літературна компаративістика у Франції / А. Наливайко // Слово і Час. – 2009. – № 11 (587). – С. 3-20.
6. Овчарек Б. Поняття та еволюція літературної семіотики / Б. Овчарек // Література. Теорія. Методологія / упоряд. і наук. ред. Д. Уліцької; пер. з польськ. С. Яковенка. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 543 с.

Миняйло С. Н. Географическое пространство как фактор формирования психологического портрета героев в поэзии Л. Голоты.

В статье формирование психологических портретов героев поэзии Л. Голоты исследованы на основе географического аспекта. Особое внимание сосредоточено на

непосредственной связи героя с природной средой на репрезентацию психологического фона на основе образа земли, степи, памяти и сакрализации, народнорелигиозных и эстетических представлений.

Ключевые слова: геокритика, географическое пространство, психологический портрет, память, степь, сакрализация.

Minyailo S. Geographical space as a factor of the formation of psychological portrait of herosts of the poetic letter L. Golota.

In the article the formation of psychological portraits of the heroes of poetic writing L. Goloti is investigated on the basis of the geocrat aspect. Particular attention is focused on the direct connection of the hero with the natural environment to the representation of the psychological background through the image of the earth, steppe, memory and sacralization, folk poetic, religious and aesthetic representations.

Key words: geocritics, geocritical space, psychological portrait, memory, sacralization.

Д. А. Молько

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ «КІТ У ЧОБОТЯХ»: АВТОРСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ФОЛЬКЛОРНОГО МОТИВУ

У статті міститься інтертекстуальний аналіз твору «Кіт у чоботях». Художньо досліджено зміни традиційних уявлень образу жінки-матері, жінки-берегині сімейного вогнища в новелі Миколи Хвильового. Акцентована увага на проблемі втрати природного жіночого начала під руйнівним впливом революційної епохи.

Ключові слова: художній образ, новела, інтертекстуальність, фольклор.

Постановка проблеми. У контексті сучасної літературознавчої науки твори Миколи Хвильового набувають нового переосмислення. Єдність новели «Кіт у чоботях» із фольклором визначається самобутністю митця. Проблема зв'язку творів прозаїка з усною народною творчістю залишається малодослідженою, що й зумовлює актуальність даного дослідження.

Метою нашого дослідження є можливість виявлення інтертекстуальності в художніх творах Миколи Хвильового, з'ясування функцій фольклорних елементів у його творах.

Аналіз актуальних досліджень. Вивчення творчості Миколи Хвильового через об'єктивні причини досліджувалась непослідовно. Постать письменника, його життя і творчість привертала до себе увагу протягом останніх років і розглядалися такими вченими, як Віра Агеєва, Юрій Безхутрий, Юрій Шевельов та інші, адже творчість прозаїка

припадала на переломний етап розвитку української культури, пошуку нею ідейно-художніх орієнтирів.

Виклад основного матеріалу. Микола Хвильовий безперечно вважається одним з найпомітніших митців ХХ століття. Цей публіцист, прозаїк, громадський діяч залишив неабиякий внесок у скарбницю української літератури. Проте основне завдання письменник убачав у зображенні вітаїстичної особисті, «подвійності людини» в революційну епоху [6, с. 421]. Не можна не погодитись зі словами відомого критика Сергія Єфремова, що «бистре око меткого спостереження разом з незалежною об'єктивністю художника, вміння різко й рельєфно, без остраху зачеркнути контури, округлити цілу картину яким-небудь загальним штрихом» [3, с. 675], усе це свідчить про велику майстерність письменника, його роль у культурному житті початку 20-х років ХХ століття.

Твори Миколи Хвильового містять у собі елементи інтертекстуальності, а також закоріненості в усну народну творчість. Зв'язок з фольклором можна простежити також на рівні казки, де розповідь ведеться від першої особи. Як зазначав Михайла Бахтін, Микола Хвильовий неодмінно присутній в художньому тексті «увесь час керує читачем», «або говорить устами багатьох персонажей», або «удає з себе стороннього спостерігача» [1, с. 224], автор ставить перед собою завдання: описати образ головної героїні через казкового персонажа – kota у чоботях. За допомогою цього можна простежити романтичний стиль у творі. Також можна відзначити, що казкам властива така риса, як відсутність вказівки на час і місце подій, контрастне групування дійових осіб на позитивних і негативних, багатоепізодний сюжет із драматичним розвитком подій, традиційна будова твору така як: зачин, основна частина і кінцівка. *«Бо зав'язка – Жовтень, а розв'язка – соняшний вік, і до нього йдемо»* [6, с. 154].

Даний твір близький до героїчної казки, головним для якої є прославлення героїв – людей сильних характером і волею, які можуть протистояти стихіям або численним ворогам. У творах українського письменника ми бачимо вияв сили характеру й духу, що вирізняє товариша Жучка.

Головна героїня новели «Кіт у чоботях» має красиве ім'я Гапка, але автор навмисне знеособлює її. Адже *«Гапка – глухо, ми її не Гапка, а*

товариш Жучок» [6, с. 154]. Безіменність Гапки пояснюється революційною добою, котра потребувала однотипних «муралів революції»: *«Товариш жучок №2, №3, №4»* [6, с. 156]. «Безперечно, метою оповідача було передати масовість руху, що його підняла революція, підкреслити типовість образу і подій...своєрідний реєстр, нумерація «товаришів Жучків», – зазначає Юрій Безхутрий [2, с. 138].

Героїня вбрана в безгудзиковий одяг кольору хакі, носить великі чоботи, має поголену голову. Здавна за фольклорними віруваннями вважалося, що волосся несе сакральні знання і є носієм зв'язку з вищим світом, зберігає магічну силу предків. До коси жінки ставилися з пошаною, берегли її від чужих поглядів і обов'язково прикривали голову. Підстригали волосся, для того щоб змінити своє життя – найчастіше це відбувалося в стані душевного потрясіння – вважається, що все погане відійде разом з волоссям. Відрізали волосся також при хворобі, щоб відрізати хворобу разом із кінчиками. Цим описом автор намагався підкреслити зміну традиційного образу жінки, усталеного фольклорними і традиційними уявленнями.

Образ жінки підкреслюється також за допомогою, опису зовнішності: *«...Зовнішність. Русява? Чорнява? Ясно – жучок»*, а саме, очей: *«...Очі...ах, ці очі...»*, *«Очі – теж жучок. Іще дивіться на її очі: коли на бузину впаде серпневий промінь – то теж її очі»* [6, с. 165]. Здавна, ще за фольклорними віруваннями, очі вважалися дзеркалом душі, тому не дарма Микола Хвильовий описав їх за допомогою персоніфікованого образу бузини, а також сонячного, теплого серпневого дня. Це дає нам можливість уявити всю художню майстерність автора, яка сконцентрована в одному реченні, але має неоціненне значення для змалювання образу героїні.

У кінці твору, прозаїк дав нам можливість повного розуміння внутрішнього стану головної героїні, розповівши про втрату нею немовляти: *«тоді мені кирпатенький носик розказав, що їй не 19, як ми думали, а цілих 25 літ, що в неї вже було байстря і це невеличке байстря – повісив на ліхтарі козак»* [6, с. 168]. Цей епізод підкреслює всю повноту жіночих страждань, вимушену втрату будь-яких життєвих орієнтирів і сподівань. Хронотоп мандрів дає нам ще одну можливість окреслити паралелі з жанром фольклору – казкою. У порівнянні з казкою чіткої мотивації її дій не маємо, отже можемо тільки припустити, що це – ідея рівності статей, братерства, утопічного суспільства. Проте кінець твору

відкритий, товариш Жучок залишається ні з чим: «Кіт у чоботях» «зник у глухих нетрях революції» [6, с. 168]. На нашу думку, образ Гапки суміжним до образу покритки, яка зневажилась і розчарувалась в дійсності. Автор навмисно не розповідає нам нічого про його батька, підкреслюючи всю драматичність ситуації.

Але ж не забуваймо, що ця жінка – «вогонь революції», її безпосередній учасник, вона самовіддано пішла на цей ризик, «невеличкий подвиг». Проте за традиційними віруваннями це обов'язок чоловіків – захищати жінок, дітей, рідну землю. Тепер цими справами займаються також і жінки, і «Кіт у чоботях – тип. Точка. Коротко. Ясно» [6, с. 167]. А ясно одне, що не одна жінка «Кіт у чоботях» чи «Товариш Жучок» так і загубилася «у глухих нетрях республіки» [6, с. 167].

Привертає до себе увагу й сама назва твору «Кіт у чоботях». Ще одне прізвисько товариша Жучка, отримане за невисокий зріст героїні та її взуття: «І нарешті – чоботи. Ну тут ясно. Подивіться на малюнок, той що за дитинства» [6, с. 156]. Таким чином створюється кумедний, знайомий кожному з дитинства образ. Адже котів чоботи були завеликі. Скоріше за все, Гапка теж носила чоловічі чоботи не свого розміру.

Для підкреслення всієї повноти образу автор дає героїні незвичайне прізвисько – Жучок. Простежується певна паралель з «Перевтіленням» Франца Кафки. Гапка загубила себе в «глухих нетрях республіки», натомість з'явився товариш Жучок, «кіт у чоботях», що ходить «по бур'янах революції», «носить сонячну вагу, щоб висушити болото...» [6, с. 166].

«Уніфікація, втрата індивідуальності, самоті людини, механічне перетворення її на гвинтик, номер у реєстрі, – ось що таке система, породжена подіями, про які розповідається в етюді «Кіт у чоботях» [2, с. 138], – зазначає Юрій Безхутрий. Олена Муслієнко з цього приводу пише: «Героєві без імені відповідає простір без меж. Знаком безпритульності людей, загубленості їх у світі стає шалений лет паровика крізь простір. Стираються просторові межі, стираються межі життя, минуле разом з іменами. У такому світі жінка Гапка перетворюється на знеособлену істоту із прізвиськами чоловічого роду – Кіт, Жучок» [5, с. 10].

Натомість Оксана Лігостова, характеризуючи товариша Жучка, «покликання якої «висушити болото», створене революцією», запевняє читача, що «обраний нею шлях єдино правильний у даній ситуації, бо вона повністю реалізує свої здібності, виявляє всю яскравість душі. Ця жінка

переконана в необхідності боротися і з низьким рівнем освіченості, і з відсутністю дисципліни та порядку, має почуття відповідальності» [4, с. 57]. Дійсно, організаторські здібності вона проявляє повною мірою, крім того, Гапка, цілеспрямована і наділена твердим чоловічим характером, достойно виконує роботу секретаря ком'ячейки.

У кінці новели Микола Хвильовий пише: «...Ходить «кіт у чоботях» по бур'янах революції, носить сонячну вагу, щоб висушити болото, а яке – ви знаєте» [6, с. 168]. І хоча ці слова звучать життєстверджувально, але читача не полишає гіркий присмак трагічності революційного часу і долі окремої людини.

Висновки. Героїня новели «Кіт у чоботях» – це образ нової жінки революційної доби, яка прийшла на зміну традиційним фольклорним, сентиментальним і безвольним Ганнусям і Катрусям. Жінка, яка є сильною духом і готова боротися на рівні з чоловіками, але постає перед читачем як уніфікована індивідуальність. Як бачимо, письменник подає своєрідну інтерпретацію фольклорного мотиву і створює неповторний образ української жінки в добу революції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин Н. Н. Эстетика словесного творчества / Н. Н. Бахтин. – М. : Искусство, 1986 – 445 с.
2. Безхутрий Ю. Хвильовий : проблеми інтерпретації [Текст] / Ю. М. Безхутрий. – Харків : Фоліо, 2003. – 495 с.
3. Єфремов С. Історія українського письменства / С. Єфремов. – К. : Femina, 1995. – 68 с.
4. Лігостова О. Вибір героїв Хвильового / О. Лігостова // Слово і час. – 1995. – №1. – С. 56-59.
5. Муслієнко О. Мандрівка у пошуках «Запаху слова» / О. Муслієнко // Хвильовий М. Вибрані твори. – Харків : Веста : «Ранок», 2003. – С. 3-22.
6. Хвильовий М. Г. Твори : у 2 т. – Т. 1. Поезії. Оповідання. Новели. Повісті / М. Г. Хвильовий // [упор. М. Г. Жулинського, П. І. Майдаченка : передм. М. Г. Жулинського]. – К. : Дніпро, 1990. – С. 925.

Молько Д. А. Николай Хвильовый «Кот в сапогах»: авторская интерпретация фольклорных мотивов.

В статье содержится интертекстуальный анализ произведения «Кот в сапогах». Художественно исследованы изменения традиционных представлений образа женщины-матери, женщины-хранительницы семейного очага в новелле Николая Хвильового. Акцентируется внимание на проблеме потери природного женского начала под разрушительным воздействием революционной эпохи.

Ключевые слова: художественный образ, новелла, интертекстуальность, фольклор.

Molko D. A. Mykola Khvyliovyi «Cat in Boots»: author's interpretation of folk motifs.

The article contains an intertextual analysis of the book «Cat in Boots». Artistically investigated the changes in traditional representations of the image of a woman-mother, a woman-guardian of the family center in the narrative of Nikolai Khvylovy. The emphasis is on the problem of the loss of a natural women's beginning under the destructive influence of the revolutionary era.

Key words: character, story, intertextuality, folklore.

О. В. Решітько

ХУДОЖНЯ КОНЦЕПЦІЯ ГЕРОЯ ПРОЗИ ВІКТОРА ДОМОНТОВИЧА

У статті визначено художню концепцію героя прози Віктора Домонтовича. Проаналізовано особливості художнього відображення героя романізованої біографії та охарактеризовано своєрідність героя у психологічній прозі.

Ключові слова: герой, художня концепція, белетризована біографія, інтелектуальна проза.

Постановка проблеми. Осмислення постаті та літературно-художнього доробку Віктора Домонтовича свідчила про належну оцінку та розуміння його своєрідної специфіки письма та оригінальності проблемно-тематичного діапазону творчості: філософського осмислення доби, місця людини в ній, ролі і значення мистецтва, інтелектуального підґрунтя, глибоких психологічних переживань, екзистенційних станів, що вплинули на формування художньої концепції героя.

Мета роботи полягає в дослідженні концепції героя у творчості Віктора Домонтовича.

Аналіз актуальних досліджень. Жанровій проблемі творчості Віктора Домонтовича присвячена низка літературознавчих досліджень [див. про це: 6; 7; 8], в яких здебільшого твори українського письменника класифікуються як повісті. У представленій студії пропонуємо розглядати прозові твори Віктора Домонтовича як романи відповідно до літературознавчих досліджень С. Павличко й В. Агеєвої [див. про це: 4; 1].

У переважній більшості робіт науковців, присвячених творчості Віктора Домонтовича, досліджуються жанрові модифікації, особливості композиції, проблематика, образна система творів Віктора Домонтовича, тоді як концепція героя художньої спадщини письменника залишається поза межами аналізу. Відтак проблема виявлення та опису концепції героя у творчості Віктора Домонтовича видається актуальною.

Виклад основного матеріалу. У науковій парадигмі існує велика кількість визначень героя та сутності героїзму. Образ героя належить до найкардинальніших образів у літературі, адже ще від фольклорних часів художнє слово постійно поділяє людей на героїв та не-героїв, роблячи перших еталоном людської поведінки. Класична героїчна модель передбачає наявність певних складових образу як-то: героїчний вчинок, героїчні чесноти, спрямування на досягнення мети, адресування вчинку історії та ін. [див. про це: 5].

«Реанімація» імені та художньої спадщини Віктора Домонтовича в українському літературному процесі викликала появу наукових розвідок, присвячених аналізу різних аспектів його літературних творів, зокрема у періодичних виданнях та дисертаційних дослідженнях, зокрема, Ю. Загоруйко «Художня проза В. Петрова (В. Домонтовича)» (1992) [див. про це: 8] та О. Боярчук «Експериментальна проза 20-их років ХХ ст.: жанрово-стильові модифікації (В. Домонтович, А. Любченко, М. Йогансен)» (2003) [див. про це: 7] та інших дослідників.

Багатовимірність внутрішнього простору романістики Віктора Домонтовича визначається інтелектуалізмом як ключовим текстотвірним і стилетворчим чинником. Художня концепція розвитку персонажів передбачає уведення їх у відповідну атмосферу й середовище існування з обов'язковою умовою вирішення ключового конфлікту, що в основному й визначає їхні поведінкові моделі, мотивує їх на відповідні рішення. На формування концепту героя у творах В. Домонтовича впливає філософсько-інтелектуальне підґрунтя сформульоване через систему глибоких психологічних переживань, екзистенційних станів тощо.

Саме інтелектуальний характер прози Віктора Домонтовича перетворює конфлікти – особисті чи суспільні, буденні чи вічні, зовнішні чи внутрішні – у засіб наповнення текстуального простору філософськими ідеями, які дають підстави робити висновки про відповідні світоглядні принципи письменника.

У романі «Аліна й Костомаров» Миколу Костомарова представлено радше як романтика-митця, ніж вченого [див. про це: 9]. Культурно-естетична атмосфера доби відіграє значно більшу роль у характеротворенні, ніж професійна заангажованість героя. Занурення в минуле, культуру, науковий світ у романі слугує каталізатором абсорбції модних культурних віянь, утім досить штучних і далеких від життєвих реалій. Образ Костомарова багато в чому співвідносний з

біографічною моделлю В. Домонтовича, вченого і письменника: тривала розлука з коханою, заслання-еміграція, любов до парадоксів, духовна ситуація існування «без ґрунту» у загрозовому, хаотичному, непередбачливому світі.

Зацікавлення Віктора Домонтовича новим для української літератури жанром белетризованої біографії було, за словами С. Павличко, частиною загального, властивого для неокласиків дискурсу демістифікації української літератури та її історії [див. про це: 4]. Виявляючи тенденцію до переосмислення відомих осіб національного минулого, Віктор Домонтович, на думку дослідниці, скористався літературними трафаретами західноєвропейського зразка. На думку С. Павличко, персонаж «Романів Куліша» є модерністським типом із кафкіанським настроєм: самотня людина, примхлива, схильна до нудьги, меланхолії, ізолюваності, невдоволеності собою, відчаю, неврозу.

Для реалізації художнього задуму письменник використовує оригінальну форму есеїстичного дослідження, яка з максимальною силою виявила його інтелектуальний потенціал і талант письменника-психолога. Знання творчої спадщини та епістолярію класика дає змогу митцеві створити психологічний портрет Куліша, портрет героя любовних романів, який, проте, був би абсолютно неможливим без характеристики феномену Куліша-громадянина.

П'ять розділів твору – це п'ять історій стосунків із жінками, різними за характером, життєвим досвідом, темпераментом, станом душі; це спроба компенсувати раціоналістичну однобічність життя інтимними пригодами. З подробиць і перипетій цього роману чітко проявляється психологічна схема характеру Куліша – «романтика й егоцентрика» [11, с. 58], людини, роздвоєної суперечностями, вимушеної жити в умовах протистояння між «внутрішньою приголомшеною пристрастю» [11, с. 60] та зовнішнім образом. Створюючи психологічний портрет Куліша, Віктор Домонтович виконує одночасно дві функції, в основі яких закладена антитеза, – засуджує і виправдовує [див. про це: 3].

Прикметно, що, пишучи про відомих осіб минулого, Віктор Домонтович відмовляється від іконографічного змалювання їхніх постатей. Він намагається зобразити їх як звичайних людей з притаманними їм схильностями чи дивацтвами.

У романізованій біографії як жанрі письменник на основі власного життєвого досвіду формулює оригінальну ретроспективну візію відомих

українських митців: через аналіз особистого життя, яке зазвичай слугує лише допоміжним матеріалом для характеристики творчості, намагається дати психологічний портрет письменника й громадського діяча, відтворити перепетії кохання, стиль інтимного листування майстерно вмонтувати у текстову структуру творів як романтичні й вітаїстичні елементи.

Головний герой романів «Дівчини з ведмедиком», «Доктора Серафікуса» та «Без ґрунту» – це ерудований інтелігент-раціоналіст, реалізований у певній інтелектуальній сфері (як правило, вчений, науковий співробітник тощо), наділений багатьма талантами.

Іполіт Варецький не тільки є інженером-хіміком, завідуючим хімічною лабораторією на заводі, а й автором доповіді про українських інтролігаторів сімнадцятого століття та затятим бібліофілом; професор Комаха викладає рефлексологію та є дійсним членом журналу «Archiv für klassische Altertümer».

Ростислав Михайлович – визнаний авторитет у галузі архітектури, малярства, прикладного мистецтва, автор багатьох наукових монографій. Як і Доктор Серафікус, він чудово розбирається в музиці, є віртуозним виконавцем гри на фортепіано. Герої Віктора Домонтовича є переважно міськими інтелігентами, які високо цінують комфорт, ресторанны обіди та вечери, товариство вишуканих жінок, предмети мистецтва, класичну музику та раритетні книжкові видання, як наприклад, Ростислав Михайлович з твору «Без ґрунту»: «Я не люблю природи, якою вона є... Краєвид повинен розкриватись з тераси ресторану» [10, с. 75].

Створені письменником образи вражають своєю характерологічною особливістю: вони майже не віддзеркалюють особливостей свого часу, тобто життя героїв протікало б абсолютно однаково у попередню чи в наступну епоху. Водночас вони сприймаються як певні схеми, алгоритми, за визначенням О. Боярчук, як «персонажі-симптоми», що конструюються з певною настановою експерименту, метою якого є випробувати такого змодельованого героя певними межовими, нестандартними ситуаціями, розглянути можливі для нього виходи з них.

Кохання для героїв-чоловіків у романах «Дівчина з ведмедиком», «Без ґрунту», «Доктор Серафікус», «Аліна і Костомаров», як і для героїв прози Володимира Винниченка, Валер'яна Підмогильного, Миколи Хвильового, – передусім наріжний камінь, певний злам, поле нескінченних сумнівів,

роздумів і вагань. Воно не приносить ані радощів, ані щастя, ані перспективи спільного майбутнього в гармонійному співіснуванні.

В опозиції до низки чоловічих персонажів, що, змінивши соціальний статус, не зрадили своїй внутрішній сутності, є галерея створених Віктором Домонтовичем образів жінок сучасної йому доби, нової феміністичної долі. Це дівчина з «порядної родини» Зина Тихменєва, яка не бажає для себе традиційної жіночої долі дружини та матері; колишня акторка та балерина Вер Ельснер, яка встигла за свій короткий вік змінити N-ну кількість амплу; екзальтована співачка Лариса Павлівна Сольська, яка асоціювалася із лейтмотивом присвяченого їй музичного твору. Герої-чоловіки поряд з такими жінками губляться, відходять на другий план, виглядають безвільними та інфантильними: слухняною маріонеткою в руках своєї учениці Зини є Іполіт Варецький; Вер Ельснер усвідомлює, що масивний, фізично дужий Серафікус безсилий перед нею.

Специфіка жіночого образотворення героїнь у романах «Дівчина з ведмедиком», «Без ґрунту», «Доктор Серафікус», «Аліна і Костомаров», на відміну від чоловічих образів, продиктована саме темпоральними особливостями нової пореволюційної доби. Жінка, яка отримала можливість і здатна досягти достатньо високосоціального рівня з чоловіком, освічена, емансипована, прагне керуватися в усіх своїх вчинках лише власною волею, часом вона навіть розбещена наданою їй повною свободою.

Віктор Домонтович звертає увагу на фанатичне відстоювання певних ідеалів і думок, які молодша Тихменєва перейняла від деструктивіста Стефана Хоминського. Фанатизм, «месіанство», бунт заради бунту, деструкції усталеного призводять до трагічної розв'язки не лише у Зининій долі, а й у житті Степана Линника та Станіслава Бирського, непримиренних поборників зовсім інших, але не менш абсурдних ідей, які також не витримали випробування часом.

Отже, Віктор Домонтович зробив великий внесок у розвиток жанру белетризованої біографії в українській літературі. Саме завдяки есеїстичним дослідженням, які використав письменник, було змальовано цілий ряд постатей відомих в історії українських митців. Проза Віктора Домонтовича – це заряд парадоксальних думок, які приваблюють своєю магічністю.

Центральні образи аналізованих романів несуть у собі велику долю схематизму. Вони більше скидаються на нежиттєздатні, спеціально виготовлені ескізи, завданням яких є озвучити певну авторську ідею.

Романізована біографія Віктора Домонтовича не позбавлена автобіографічного підтексту. Герої – інтелектуали, ерудити з глибоким відчуттям свідомості, але самотні, примхливі, схильні до нудьги, невдоволені собою, роздвоєні суперечностями, вимушені жити в умовах протистояння між внутрішньою пристрастю та зовнішнім образом.

Персонажі Віктора Домонтовича балансують на межі реального та вигаданого, логічно обґрунтованого та химерного, кожен їхній крок, кожен жест дає цю подвійну проекцію, змушує сумніватися, переживати й губитися в припущеннях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеева В. Модерна героїня в романістиці В. Домонтовича / В. Агеева // Жіночий простір : Феміністичний дискурс українського модернізму. – К, 2003. – С. 227-245.
2. Боярчук О. М. Експериментальна проза 20-их років ХХ ст. : жанрово-стильові модифікації (В. Домонтович, А. Любченко, М. Йогансен) : автореф. дис. ...канд. філол. наук / О. М. Боярчук – К., 2003. – 21 с.
3. Домонтович В. Аліна і Костомаров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3284>
4. Домонтович В. Без ґрунту. Повісті / В. Домонтович. – К. : Гелікон, 2000. – 520 с.
5. Домонтович В. Дівчина з ведмедиком. Болотяна Лукроза. Оповідання та нариси / В. Домонтович. – К. : Критика, 2000. – 416с.
6. Домонтович В. Доктор Серафікус [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-reading.club/bookreader.php/1008180/Domontovich>
7. Домонтович В. Романи Куліша [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/books/printitzip.php?tid=3255>
8. Загоруйко Ю. А. Художня проза Віктора Петрова (Домонтовича) : автор. дис. ... канд. філол. наук / Ю. А. Загоруйко. – К., 1992. – 21 с.
9. Зубань В. І. “Аліна й Костомаров” та “Романи Куліша” В. Петрова в контексті українського культурного життя 20-х рр. ХХ ст. / В. І. Зубань : автореф. дис ... канд. філол. наук. – Харків : Харківський національний ун. ім. В. Каразіна, 2003. – 22 с.
10. Павличко С. Д. Дискурс модернізму в українській літературі / Соломія Павличко. – К. : Либідь, 1999. – 448 с.
11. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970-1980. – Том 2, 1971. – С. 56, Т.2. – С. 341-451.
12. Шерех Ю. Шостий у гроні. В. Домонтович в історії української прози // Шерех Ю. Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології : у 3 т. – Харків : Фоліо, 1998. – Т. 3. – С. 98-135.

Решитько О. В. Художественная концепция героя прозы Виктора Домонтовича.

В статье определено художественную концепцию героя прозы Виктора Домонтовича. Проанализировано особенности художественного отображения героя романизованой биографии и охарактеризован своеобразие героя в психологической прозе.

Ключевые слова: герой, художественная концепция, беллетризованная биография, интеллектуальная проза.

Reshitko O. Concept art of the hero of the prose of Victor Domontovich.

The article defines the concept art of the hero of the prose of Victor Domontovich. Prounoun features artistic representation of the hero romantan biography and kharakterizuyutsya the originality of the character in psychological prose.

Key words: character, art concept, belletrizovannoj biography, intellectual prose.

О. В. Ситник

ЧИТАЦЬКИЙ ІНТЕРЕС: ФАКТОРИ ВПЛИВУ ТА ФОРМИ РОБОТИ

У статті аналізується читацький інтерес та його формування і розвиток на уроках літератури в старших класах. Порушується питання факторів, які впливають на старшокласників у виборі літератури, розглядається важливість поняття читацького інтересу. Аналізується вплив сім'ї на подальший розвиток читацької культури учня. У статті подані форми роботи на уроці, які зможуть зацікавити школяра у прочитанні художньої літератури.

Ключові слова: читацький інтерес, формування читацького інтересу, читацька культура, учитель-словесник, форми роботи, проблемне запитання.

Постановка проблеми. На сучасному етапі інтенсифікації та вдосконалення навчально-виховного процесу пріоритетним є інтерес до читання. Це пояснюється його значимістю, оскільки художня література збагачує духовний світ людини, є могутнім засобом розвитку, зумовлює успішність всього навчального процесу учнів у школі, формує самостійного читача. Любов до літератури зароджується ще в початковій школі на уроках читання, але основи формування читацького інтересу припадають на старші класи, які вирішують цілий комплекс завдань: формувати в учнів соціальні, морально-етичні цінності, уміння сприймати, розуміти, аналізувати й інтерпретувати тексти різних видів; здійснювати пошук, добір інформації; ознайомлювати учнів із літературою не тільки різної тематики і жанрів, а й із сучасною; розвивати творчу літературну діяльність школярів, здатність творчо сприймати прочитане.

Розвиток читацького інтересу учнів – велика робота та заслуга вчителів, які забезпечують формування зацікавленості та любові до друкованого слова.

Попри наявні наукові дослідження даної теми та окремі аспекти проблеми, **мета** статті «Читацький інтерес: фактори впливу та форми

роботи» – дослідити чинники впливу на читацький інтерес учнів старших класів на уроках української літератури.

Аналіз актуальних досліджень. Окремі аспекти досліджуваної проблеми вже перебували в колі наукових інтересів видатних українських та зарубіжних учених. Так, літературознавчою основою дослідження стали праці О. Потебні, І. Франка, О. Білецького, М. Бахтіна, Ю. Лотмана, Ю. Борєва, Р. Барта, Р. Гром'яка, В. Прозорова, В. Ізера, Г. Яусса, У. Еко, Р. Інгардена та інших.

Проблема розвитку читацького інтересу в процесі вивчення літератури має глибокі традиції і в історії методики. Відомі прогресивні педагоги Ф. Буслаєв, В. Водовозов, В. Острогорський, В. Стоюнін, І. Огієнко та інші пропонували своє бачення шляхів розвитку читацької діяльності школярів. На найкращих традиціях розвитку наукової думки розглядали зазначену проблему відомі методисти В. Голубков, Г. Гуковський, М. Рибникова.

У ХХ столітті проблема формування читацьких інтересів і потреб як засобів пізнання світу та самопізнання особистості залишається в центрі уваги методичної науки та практики. У працях Т. Бугайко, Ф. Бугайка, Л. Айзермана, Г. Беленького, Є. Пасічника, В. Маранцмана, С. Гуревича, Є. Квятковського, Н. Волошиної, І. Збарського пропонуються ефективні шляхи вирішення поставленої проблеми. Водночас узагальнений аналіз результатів навчання школярів, теоретичні та емпіричні спостереження, соціологічні дослідження, численні матеріали фахової преси останніх років дають підстави констатувати загальне падіння читацької культури в суспільстві, зниження інтересу до літератури. Особливо гостро ця проблема постала при вивченні літератури у старших класах, коли процес читання школярів стає менш керованим із боку вчителя.

Суттєво вплинули на розвиток читацького інтересу школярів дослідження відомих педагогів та психологів К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського, П. Каптерєва, П. Блонського, Л. Виготського, Д. Ельконіна, С. Рубінштейна, О. Леонтєва, О. Никифорової, Л. Жабицької, Р. Бамбергера, Л. Беленької та інших.

Виклад основного матеріалу. Читання – розглядаємо як специфічну форму мовного спілкування людей, яке відбувається за допомогою друкованих чи рукописних текстів. Мотиви читання молоді в наш час різноманітні. Передусім, вони пов'язані з процесами соціалізації:

становленням світогляду, потребами освіти та самоосвіти, професійного вдосконалення.

Змінюються інтереси старшокласників. Знизився статус читання, зменшився час, який учні витрачають на читання, іншими стали мотиви і стимули до читання. Молоде покоління читає зовсім інше та інакше, ніж покоління батьків. Як правило, учні, які люблять читати, – це представники молодшого шкільного віку. У старших класах школярам бракує не бажання, а часу для читання, тому типовою є така думка: «Люблю читати, але ніколи». Переважає розважальне читання: «Коли читаю, люблю почитати що-небудь легке». За оцінками соціологів, до 40% дитячого читання – це розважальна література, а науково-пізнавальна посідає лише 20% обсягу читання. Журнали і розважальна література домінують у структурі читацьких інтересів підлітків, школярі читають обов'язкову шкільну класику, казки, фентезі, пригодницьку літературу, детективи, книжки про природу і тварин.

У структурі читацьких інтересів молоді переважає інформаційно-ділове читання. Це інструмент навчання, джерело інформації за шкільною і вузівською програмами, із комп'ютерної техніки чи спортивних занять. Інтерес до класики, сучасної художньої літератури в школярів суттєво знизився. Щоб повернути увагу старшокласників до себе, українські письменники і поети застосовують ненормативну лексику, епатажні тексти, відверті еротичні мотиви.

Відомий науковець та педагог Л. Мацько помітила й умовно виділила декілька типів ставлення до читання літератури: «Насамперед відбувається сприймання книжок як інформаційно-пізнавального інструменту, який дає учням необхідні знання, також присутнє сприймання книг як джерела емоційно-духовного формування особистості, знайомства зі зразками, героями, і, нарешті, є тип сімей, де все ще зберігається культ книги. Поступово перший і другий тип почав наступати на третій, і це є важливою причиною зміни ставлення школярів до читання» [2, с. 48].

Для побудови нової економіки, правової демократичної держави, європейської країни треба повернутися в країну читачів. Без відродження книговидання і книгочитання здійснити надії про краще майбутнє стане неможливо. Саме таким питанням повинні займатися і вчителі-словесники, саме вони повинні зацікавити старшокласників і надати вартісну літературу для прочитання.

Як зацікавити учня в читанні, щоб для нього це було захоплюючою справою? Багато методистів, вчителів, педагогів зустрічалися з цією проблемою. «Саме вчитель-словесник на уроці літератури повинен перед кожним читанням ставити нове завдання, причому таке, щоб, шукаючи відповідь на нього, учень відкривав для себе щось нове, чого не помічав раніше», – наголошувала у своїх роботах дослідниця і методист Н. Волошина [1, с. 14]. Даючи запитання, які вимагають роздумів, учитель створює мовну ситуацію, спонукає учня до висловлення. У процесі аналізу старшокласники проходять довгий шлях пошуку, сперечаються, відстоюють свою точку зору, вчаться розуміти інших людей. Учні вчаться висловлювати своє ставлення до прочитаного, оцінювати вчинки дійових осіб, виявляти мотиви їх поведінки, зіставляти вчинки персонажів, вибирають правильний вихід з тієї чи іншої ситуації, критикують та інтерпретують.

Прагматичний підхід учителя до формування стійкого читацького інтересу полягає в постановці пошукових завдань, проектних задач, які змушують учнів до читання. Цьому сприяють і тести на текстуальну перевірку програмних творів. Прагнучи отримати гарну оцінку, учень змушений читати уважно твір.

Застосуванню в рамках шкільної літературної освіти різних видів навчально-пізнавальної діяльності, спрямованих на вироблення читацьких інтересів учнів, сприяють позакласні заходи та позаурочна робота, зокрема науково-дослідницька. Зацікавленню учнів до читання сприяють також і застосування найрізноманітніших педагогічних технологій як на уроках мови, так і літератури. «Ігрові елементи, проектне навчання, кооперативна робота, створення мультимедійних проектів, тісне поєднання традиційних та інноваційних методів навчання сприяють зацікавленості учнів предметом, а відповідно – читанням», – пише у своїй статті М. Шабельник [3, с. 6].

В умовах реформування загальної середньої освіти у відповідності до закону України «Про загальну середню освіту», коли процес навчання переорієнтовується на розвиток особистості учня, формування його основних компетентостей, педагогам, особливо вчителям-словесникам, належить переконувати не лише учнів, але й батьків, що читання і письмо залишаються основними інструментами культури в інформаційно насиченому світі найрізноманітніших засобів масової комунікації.

Висновки. Розвиток читацького інтересу учнів – велика, кропітка робота не лише бібліотекарів, які вивчають читачів безпосередньо у процесі роботи з ним, але й вчителів, що забезпечують формування зацікавленості та любові до друкованого слова. Учитель повинен чітко підбирати результативні форми роботи на уроці, адже саме від нього залежить підвищення читацького інтересу до літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошина Н. Методика вивчення читацьких інтересів / Н. Волошина // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2003. – № 5. – С. 12-15.
2. Мацько Л. Читацький інтерес. Формування зразкового читача як проблема лінгводидактики і методики / Л. Мацько // Освіта. – 2008. – № 9. – С. 47-50.
3. Шабельник Т. Форми та методи розвитку читацьких інтересів учнів / Т. Шабельник // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2008. – № 32. – С. 4-6.

Сытник О. В. Читательский интерес: факторы влияния и формы работы.

В статье анализируется читательский интерес и его формирование и развитие на уроках литературы в старших классах. Представлены факторы, которые влияют на выбор литературы старшеклассников. Анализируется влияние семьи на дальнейшее развитие читательской культуры ученика. В статье представлены формы работы на уроке, которые смогут заинтересовать школьника в прочтении художественной литературы.

Ключевые слова: читательский интерес, формирование читательского интереса, читательская культура, учитель-словесник, формы работы, проблемный вопрос.

Sitnik O. The reader's interest: the impact factors and forms of work.

The article analyzes the reader's interest and the formation and development at literature lessons in the senior classes. Place your question of factors influencing the choice of high school students in literature, describes the structure of reader interests. The influence of the family on the further development of reader student culture. The paper presents the ways of working in the classroom, that student will be interested in reading literature.

Key words: reader interest, the formation of the reader's interest, reader's culture, a teacher of literature, forms of work, a problematic issue.

Я. М. Теслик

ФІЛОСОФСЬКО-ЕКЗИСТЕНЦІЙНА НАПОВНЕНІСТЬ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У ТВОРАХ МАРІЇ МАТІОС

У статті здійснено аналіз філософсько-екзистенційної наповненості жіночих образів у творах Марії Матіос, що дає підставу переосмислити її творчість під іншим кутом зору. Звернено увагу на проблему жіночої долі як найяскравішу у творчості авторки та аспекти, що з нею пов'язані.

Ключові слова: екзистенція, дискурс, феміністичний текст, хронотоп, гендер.

Постановка проблеми. На сучасному етапі літературного характеротворення значна увага приділяється заглибленню в екзистенцію душі, філософію людського існування, а буття героїв подається у внутрішніх і зовнішніх протистояннях із навколишнім світом. Така зануреність у внутрішній світ героїв притаманна творам Марії Матіос, проблематика та оригінальність письма яких привертають увагу читачів і багатьох дослідників. Трагічна глибинність зображених подій спонукає до їх розгляду саме у філософсько-екзистенційному дискурсі, об'єктом вивчення якого є дослідження внутрішнього світу героїв, їх самовираження.

Аналіз актуальних досліджень. Творчість Марії Матіос на сьогодні є предметом детального наукового дослідження. Зокрема, Я. Голобородько звертав увагу на художні особливості її творчості у праці «Художні клейноди Марії Матіос». Творчість письменниці досліджували С. Жила («Художньо-творча діяльність у процесі вивчення повісті-новели М. Матіос «Просили тато-мама...»»), Т. Тебешевська («Художні особливості «Щоденника страченої» Марії Матіос»), М. Якубовська («Міфологія буття українства у прозі Марії Матіос») тощо.

Мета статті полягає в з'ясуванні філософсько-екзистенційної наповненості жіночих образів у романах Марії Матіос.

Для розв'язання поставленої мети ставимо **завдання:**

- дослідити проблему жіночої долі, як одну з домінантних у творчості Марії Матіос;
- проаналізувати діапазон різнопланових жіночих характерів;
- розглянути тему кохання та суміжні з нею мотиви.

Виклад основного матеріалу. Епіцентром більшості творів Марії Матіос є жінка, її доля, яка зачасту тісно переплітається з долею нації, що впродовж віків зазнавала утисків, відгукується в жіночих образах сучасних письменниць. До когорти творів Марії Матіос, головним об'єктом зображення яких є жінка, належать роман «Солодка Даруся», сімейна сага в новелах «Майже ніколи не навпаки» та психологічна розвідка «Щоденник страченої».

Проблема жіночої долі – одна з найяскравіших у творчості авторки, оскільки головними героїнями майже всіх її творів, зокрема малої прози, є жінки – найбільші жертви історії. Трагічні долі героїнь письменниці переважно змальовує на фоні складних історичних подій, постійно виступає проти нівеляції особистості.

Своїми творами письменниця намагається донести до читача думку про те, що людське життя – це жорстокий парадокс. Суспільство, як реальний фактор, об'єкт історичного буття, сильніше за особистість і не має змоги їй допомогти. У романі «Солодка Даруся» воно виступає головним суддею, який не може захистити героїню від наклепів і знущань односельців. Даруся дивується «чому люди в селі часом роблять таке, що навіть Даруся хапається за голову, але їх дурними чомусь ніхто не називає, а про неї, що говорить з деревами і квітами, і живе собі, як хоче, хоч і шкоди не робить нікому, думають як про дурну» [2, с. 6]. Люди сліпі до горя і заздрісні до щастя інших: *«Те, чого не треба, ці люди-юди видять і знають.. Але така погана людська природа, добрий чоловіче...»* [2, с. 115]. Та незважаючи на всі складні перипетії, головна героїня Марії Матіос наважується зробити свій екзистенційний вибір, добровільно обравши шлях страждання та усамітнення, які допомогли їй зберегти свою «самість», добру душу, що, як зазначав К. Г. Юнг, *«персоніфікує життєву міць по той бік обмеженого осягу свідомості, ті шляхи й можливості, про які свідомість у своїй односторонності нічого не відає, і цільність, що включає глибини природи... Вона являє сильний і неминучий порив для здійснення самого себе»* [6, с. 396] та служить своєрідним зціленням для людини. Головна героїня добровільно абстрагувалася від суспільства, звикла жити зі своїми думками та стражданнями, що стали сенсом існування. Її буттєвий стан можна характеризувати як внутрішню дискретність, що, на думку українського філософа, психоаналітика М. Хамітова є *«проривом до власного існування, екзистенції, – того, що протистоїть безособовості...»* [5, с. 26].

Аналізуючи образ жінки у творах Марії Матіос, варто вдатися до порівняльного аспекту. Зазначаємо, що у творах «Солодка Даруся» та «Майже ніколи не навпаки» він є уособленням її як жриці, упокореної чоловіком, сфера діяльності якої обмежується міжособистісними взаєминами в родині та побуті. Посилаючись на психологічну розвідку авторки «Щоденник страченої», зазначимо, що в ньому образ головної героїні порівнюється з державою, територією та подається як об'єкт, який зберігає за собою певну свободу. Головна героїня твору – жінка бунтівна, яка зважається на відкритий вияв непокори проти свого середовища. Образ її у Марії Матіос не випадковий, адже часто в поле зору письменниці потрапляє жінка, здатна на неймовірну психологічну витривалість та силу. Та якщо попередні романи можна потрактувати як

«феміністичні» тексти, то психологічна розвідка є твором «фемінним», написаним у стилі самовираження жінки, для якої характерний самоаналіз, заглибленість у свідомість.

Нерозривно пов'язана з долею жінки тема кохання, яка в більшості творів Марії Матіос відіграє другорядну роль. Так, головна героїня психологічної розвідки виконує гендерну роль коханки, «прихованої дружини» по відношенню до чоловіка, проте є певна схожість її з іншими героїнями. Для неї, як і для жіночих образів патріархального хронотопу – «Солодка Даруся» та «Майже ніколи не навпаки», – чоловік є центром Всесвіту, об'єктом роздумів, переживань, висловлювань і почуттів, адже саме його відсутність робить жінку самотньою. Усіх своїх героїнь Марія Матіос проводить через випробовування почуттям, яке освітлює їхні душі, змінює життя. Воно не знає перешкод, не підлягає контролю розуму.

Кохання у творчості письменниці представлене розмаїттям сюжетів і колізій та має суто індивідуальний характер, його істинність авторка потрактує як універсальне почуття, найбільшу людську цінність. Попри те цей мотив у її творчості завжди внутрішньоконфліктний. Так, наприклад, внутрішнім драматизмом та навіть трагедійністю відлунюють любовні колізії в романах «Солодка Даруся», «Майже ніколи не навпаки». У психологічній розвідці «Щоденник страченої» присутній мотив кохання як чогось нав'язливого, що не дає головній героїні змоги жити повноцінним життям, перетворюючи його на суцільний страх, фобію, хворобу: *«Цікаво, що робить зараз Він? Чи вже кинувся шукати мене, чи й не помітив зникнення?»* [3, с. 79]. На відміну від попередніх творів письменниці, у «Щоденнику страченої» кохання межує із суїцидальним мотивом, який виражається фразами: *«я б утопилася»* [3, с. 48], *«мені хочеться кинутися під чужі колеса»* [3, с. 94] та мислиться як звільнення головної героїні від самої себе.

Авторка визнає, що причина нещасливої жіночої долі не зовнішня, а внутрішня. Усвідомлення абсурдності світу та свого існування в «межових ситуаціях» є болючим і сповненим страждань. Але «воно є неминучим на шляху людини до самої себе, бо спонукає людину до самопізнання та пошуку й вибору власних цінностей, своєї власної справи і свого власного місця в бутті» [5, с. 109].

Спільною рисою в образах героїнь є прагнення самоствердження, виявлення жіночого «Я»: «Жіноча природа також не може бути «закрита» в

монастирі, адже душа й тіло прагне любити й отримувати любов навзаєм. Ось що поєднує усі жіночі образи Матіос» [4].

Спільним у долях жінок-героїнь Марії Матіос є те, що вони нещасливі, але кожна по-різному переживає свою трагедію. Ці образи відрізняються своїм складним психологізмом та філософським спрямуванням.

Висновки. Отже, жінка – це той епіцентр творчості Марії Матіос, який дає їй можливість на високому філософсько-екзистенційному рівні підняти питання кохання, родинних цінностей, жіночого бунту, самотності, права на самоствердження тощо. Він постає як об'єднуючий фактор, що досліджується у творчості письменниці в гендерному, екзистенційному, психологічному аспектах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матіос М. Майже ніколи не навпаки / М. Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2005. – 176 с.
2. Матіос М. Солодка Даруся / М. Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2005. – 192 с.
3. Матіос М. Щоденник страченої / М. Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2005. – 192 с.
4. Тебешевська Т. Художні особливості «Щоденника страченої» Марії Матіос / Т. Тебешевська // Слово і час. – 2006. – № 2. – С. 54-62.
5. Хамітов Н. Історія філософії. Проблема людини та її меж : навч. посіб. / Н. Хамітов, Л. Гармаш, С. Крилов / за ред. Н. Хамітова. – К. : Наук. думка, 2000. – 271 с.
6. Юнг К. Г. Божественный ребенок / К. Г. Юнг; пер. с нем. Д. В. Дмитриева, Т. А. Ребеко. – М. : Олимп, 1997. – 399 с.
7. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс ; пер. с нем. М. И. Левина. – М. : Политиздат, 1991. – 527 с.

Теслик Я. Н. Философско-экзистенциальная наполненность женских образов в произведениях Марии Матиос.

В статье осуществлен анализ философско-экзистенциальной наполненности женских образов в произведениях Марии Матиос, что дает основание переосмыслить ее творчество под другим углом зрения. Обращено внимание на проблему женской судьбы как яркую в творчестве автора, и аспекты, которые с ней связаны.

Ключевые слова: *экзистенция, дискурс, феминистический текст, хронотоп, гендер.*

Teslyk Y. Philosophical-existential fullness of female images in the works of Maria Matios.

In the article analyzes the philosophical and existential fullness of female images in the works of Maria Matios, which gives reason to rethink her work from a different angle. Attention is drawn to the problem of female destiny, as bright in the creativity of the author, and aspects that are associated with it.

Key words: *existential, discourse, feminist text, chronotope, gender.*

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ОСНОВА МОРАЛЬНОЇ ДЕСТРУКЦІЇ ГЕРОЇВ У ТВОРАХ ПРО ПЕРШУ СВІТОВУ ВІЙНУ

В. СТЕФАНИКА, МАРКА ЧЕРЕМШИНИ ТА О. ТУРЯНСЬКОГО

У статті на основі творів українських письменників В. Стефаника, Марка Черемшини та О. Турянського досліджено екзистенційну основу моральної деструкції героїв. Особлива увага акцентується на потрактуванні поняття «межова ситуація» та способу її виявлення у творах. У статті охарактеризовано трагізм як основну екзистенційну категорію, яка виявляється на рівні тем і мотивів у прозі модерністів.

Ключові слова: *межова ситуація, трагізм, трагічна екзистенція, екзистенціалізм.*

Постановка проблеми. Перша світова війна стала визначальною подією в історії людства, що вплинула на всі сфери його життєдіяльності, спровокувавши кризу багатьох соціальних інститутів і девальвацію людських цінностей. Відтак художня література про події Першої світової війни є репрезентатором важливих моральних маркерів, що зазнали суттєвих змін у межовій і стресовій ситуації війни.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженням даної теми у різні часи займалися С. Ленська, Є. Лепьохін, В. Миронюк, Л. Назаревич, М. Нестелеєв, О. Салій, Ж.-П. Сартр та інші.

Мета статті – дослідити екзистенційну основу моральної деструкції героїв у творах про Першу світову війну на матеріалі творчого доробку В. Стефаника, Марка Черемшини та О. Турянського.

Виклад основного матеріалу. Твори українських письменників доводять, що війна знекорінює людину, руйнує економічну стабільність, знищує родову й територіальну прив'язаність людини, тому вона стає чужою в себе вдома й водночас відбувається переоцінка концепту дому. Все зазнає девальвації: дім, звичний уклад і, врешті, саме життя. Людина і людські спільноти почуваються відкинутими, зневаженими, зрадженими, не потрібними.

У новелі В. Стефаника «Марія» відповідні слова вкладені в уста неназваної старої жінки. Вона безіменна представниця спільноти, з якої буквально виділяється, щоб проартикулювати не свою індивідуальну, а спільну думку, при цьому вік жінки легітимізує її право – як промовляти (письмівка наша. – В. Х.) від імені громади: «Ой, ніхто, небожета, нас не любить. Кілько переходило війська – всі нас не любять. А кілько вони напсували народу! Аби де було: чи в місті, чи на дорозі, чи вже в своїм-таки селі, все чужі і чужі ми, і ніхто нам не дає віри» [9, с. 90].

Політична напруга доби позначилась на стилі й манері художнього письма: у літературі зникла шаблонність, а стиль став уривчастим. Почали використовуватись такі прийоми, як потік свідомості, внутрішні монологи, а в діалогах з'явилися риси так званої розкутої, вільної від мовних шаблонів мови, що й визначає буття людини у світі. Така манера письма засвоює ідеї екзистенціалізму, відповідно до яких на перше місце виносяться категорії страху, абсурду, відчаю, страждання, смерті, часу, суб'єктивності тощо. Екзистенціалісти основну увагу звертають на відчуття людини, які і визначають її глибинне єство. Вони прагнули, аби людина збагнула сенс свого існування на цій планеті. Для цього їй потрібно пройти відповідні етапи: відчуття «викинутості» й покинутості у світі, «межової ситуації», яку людина переживає в абсурдному та ворожому для себе середовищі, перебуває на межі життя та смерті, усвідомлює конфлікт зі світом, що врешті-решт призводить до самоаналізу, пізнання й вибору життєвих цінностей, глибоких психологічних потрясінь. Особистість, щодня вибираючи між добром і злом, певними типами поведінки, найяскравіше виявляє себе, шукаючи власну сутність, бо вибір – це невід'ємний елемент її буття. Отож людина, за Ж.-П. Сартром, відповідальна за себе і за інших, за свій вибір і за буття світу.

В. Стефаник найвиразніше змалював внутрішній біль людини, виявивши глибинну сутність її буття. Поставивши своїх персонажів у межові ситуації, автор заявив про себе як про письменника з екзистенційним світовідчуттям, який зумів передати найглибші порухи і переживання людської душі.

«Людське існування, обмежене часовими рамками, екзистенціалісти йменують буттям до смерті» [7, с. 110], – зазначає О. Салій. Межові ситуації тісно пов'язані з тими об'єктами, які прийнято називати екзистенціальними концептами чи екзистенціалами. К. Ясперс у своїй праці «Розум і екзистенція» ввів у вжиток термін «гранична ситуація». Однак, Є. Лепохін зауважує на тому, що «вагомість граничних ситуацій у літературі екзистенціалізму полягає у їхньому формулюванні екзистенціальної людини, “людини абсурду”» [2]. Межові ситуації – це ситуації на межі життя і смерті, коли зникають тенета, що немовби утримують людину в рамках її буденності. Тоді відбувається так зване «прозріння екзистенції», яке звільняє людину від її особистих інтересів, тим самим оголюючи її. І тут вже виникає наступна потреба – пізнати

справжність свого існування, пізнати істину. Відтак, у людини є шанс стати справжнім вершителем і творцем своєї долі.

Значущість межових ситуацій для літератури обґрунтував і Ж.-П. Сартр. Він говорив про те, що завдання митця – показати несправедливість світу, а героя – задекларувати свою свободу та суспільну значущість: «Я назвав би того митця заангажованим, котрий намагається якомога глибше і повніше зрозуміти, що знаходиться в одному човні з іншими людьми. У цьому випадку він для себе та інших переводить усвідомлення заангажованості зі спонтанного в обдумане» [8]. Філософ відмовляється від літератури попередніх епох, в якій герої були заручниками психологічних особливостей і соціальних умов. Він прагне дати людині шанс проявити себе незалежно від ситуації, як того від неї очікують, але в той же час і відчутти всю відповідальність за свій вибір. Яскравий приклад можемо спостерігати у новелі В. Стефаніка «Мати». У творі майстерно відображено зміну життєвих орієнтирів і позицій жінки, яка змушена в межовій ситуації кардинально й рішуче приймати доленосні трагічні рішення, що зрештою, з часом приведуть до важких психологічних потрясінь у героїчній свідомості. Війна змушує не тільки зробити вибір, але й понести відповідальність за нього. Насамперед наслідки, які несе по собі війна, змушують «загнати в петлю» власну доньку, вбити свого внука, і врешті-решт звести зі світу саму себе.

Наважившись на такий непростий вчинок, жінка не знаходить спокою; натомість зазнає людського осуду, що змушує переглянути свої світоставні й світоглядні позиції: «У церкві і коло церкви всі люди її обминали, бо вона намовила Катерину, аби вона повісилася» [10, с. 232]. Отож, автори повоєнної епохи осмислювали смерть як перехід у інший вимір буття, тому усвідомлення власної кінечності персонажами підсилюють екзистенційне світовідчуття, а в межових ситуаціях загострюють відчуття відповідальності за власну долю та долю близьких.

У новелах Марка Черемшини також майстерно зображені межові ситуації, в які потрапляє звичайний селянин. З цього приводу слушною видається думка В. Миронюк, що у творах письменника «...навіть природа має пройти через фільтри душі письменника і читача, напоїти їх кров'ю мозку і серця і постати у повній відповідності із настроєм і душею героя, письменника і читача. Він малював не переживання, щоби тішитися ними, а відтворював плач і зойк, породжені неможливими обставинами» [3, с. 45].

Якщо більшості модерністам доводилося вишукувати чи штучно «кувати» мову для відтворення переживань, то Марко Черемшина повертався до суто народної мови, вдавався до мови народної пісні, гуцульської говірки.

Катастрофізм мислення О. Турянського також пояснює категорію «межа». Йдеться про ментально-психологічні стани, за яких людина опиняється між буттям і небуттям і змушена переосмислити себе. Важливішими є не спроби зрозуміти і змінити межову ситуацію, а намагання усвідомити себе в цій ситуації й бажання протистояти їй, вижити заради самоідентифікації [Див. про це: 6, с. 54]. Людський досвід стає буттєвим орієнтиром для моделювання нової особистості.

Війна – це злочин, якого допустилися природа і люди, відтак самі ж люди стають злочинцями і виступають ворогами по відношенню один до одного. Вона є абсолютною межовою ситуацією, що об'єднує всі вияви цього феномену. Екстремальна атмосфера мілітарного зіткнення є найжорстокішою перевіркою людського характеру. Так, Роман Оглядівський, виживаючи з іншим у межовій ситуації, сам стає іншим, відмінним від того Романа Оглядівського, який опинився на війні з примарними сподіваннями та мріями. Військовий простір, де «з кожного закутка визирає бездонна глибінь грози, суму й безнадійності» [11, с.78], окреслює ситуацію, за якої змінюються уявлення про межі людяності й людського загалом. О. Турянський використав один із найвдаліших прийомів зображення війни – опосередкований аналіз зображення художніх подій. Письменник оминув художнє відтворення військових подій у центрі твору, лише окресливши їхній безпосередній вплив на особистість. Ця війна відбувається поза сюжетом, однак у середині повісті з'являються люди, які пережили та постраждали від мілітарного конфлікту, втратили все, опинившись на фізичній, духовній і моральній межі існування.

У творі О. Турянського «Поза межами болю» повістяр зображує, як воля до життя керує вчинками героїв твору, яким постійно загрожує смерть. Вбивши жорстокого конвоїра, полонені відходять вбік від дороги і зупиняються над проваллям. Єдиний порятунок – вогонь, розпалити який можливо лише одягом когось із товаришів. Їхню суперечку може вирішити танець смерті. Цей танець смерті символізує споконвічний інстинкт і волю до життя.

Твір О. Турянського «Поза межами болю» – поетичне, людське звинувачення війні. Війна – явище, коли звичні для суспільства речі

стають рудументальними. Є. Лепьохін наголошує на тому, що спільність між межею й болем, означену в заголовку повісті О.Турянського, полягає в тому, що «вони по-різному описують стан людини – локально та психічно у сюжетній ситуації твору, тобто в ситуації війни» [2, с. 55]. Зрештою, саме цей конфлікт і є тим явищем, що провокує людину втратити свою ідентичність.

Межові ситуації викривають антагонізм людини і системи [див. про це: 2]. Вони провокують розвиток почуття відчуженості, алієнації, оскільки є демаркаційною лінією між істинним і несправжнім існуванням людини. Межові ситуації сприяють не тільки розкриттю екзистенціальних мотивів надалі, вони є своєрідним логічно-смысловим наголосом, що акцентує на екзистенційних засадах.

Основна увага звертається на екзистенційну категорію трагізму, що виявляється на рівні мотивів, тем у прозі модерністів. Трагізм – одне з ключових понять для розуміння екзистенціальної філософії, альфа й омега «справжньої літератури, заснованої на переживанні» [1]. Відчуття трагізму охоплює людину протягом усього буття. Трагічне розкриває вищі проблеми буття, страждання, сутність життя та його філософське значення, яке в наслідок трагедії веде до очищення. С. Кіркегор вважав, що трагізм людини лежить у відчай, вершиною якого є розчарування у собі: «Такий відчай, це хвороба «Я», «смертельна хвороба». Хто впав у відчай, той приречений на смерть» [4].

Філософія модерністів – явище неповторне і самотнє, оскільки відчуження і відчай, самотність і трагізм автори трактували по-своєму, виходячи безпосередньо з менталітету українського народу. Тема трагічної екзистенції найбільше проявилася у творчості В. Стефаника. Він був дуже вразливою людиною, а відтак всі переживання проносив крізь призму своєї душі. Звідси і з'явився трагічний ритм його життя і творчості. Через різку манеру викладу авторові вдалося досягти «підвалин трагедійності буття» [5]. Зокрема, у «Давній мелодії» порушено тему війни і сприйняття її дитиною. Завдяки використаній ретроспекції маємо лише один натяк на трагічне сприйняття світу. Спомини живуть із людиною до самої смерті, визначають теперішнє і майбутнє, а якщо вони мали трагічне забарвлення в дитинстві, то такими й зостануться з людиною, допоки їй відзначено буття.

В. Стефаник екзистенційно розглядав проблему трагізму як невід'ємну частину людського життя в зрілі роки. Саме в той час на долю

людини припадає випити найбільшу чашу болю, туги, відчаю, незрозуміння в сім'ї, самотності, розлуки з дітьми. Розкрити почуття душі в момент її найвищого страждання вдалося В. Стефанику в новелі «Стратився». Перед читачем постає самотній батько, який зіткнувся з найбільшою трагедією у своєму житті: смертю сина. У творі прочитується втрата сенсу людського буття із втратою сина – страждання, біль, неминучість довелося пережити чоловікові на самоті біля трупа рідної дитини.

Висновки. Війна як ключовий екзистент у творах В. Стефаника, Марка Черемшини та О. Турянського породжує моторошну атмосферу страху та неминучості трагедії. Вона у свідомості персонажів – тотальна криза, провалля, яке розлучає близьких та породжує болісне сприйняття світу, а в деякого абсолютно неадекватне сприйняття, бо навіть незрозуміння чи то неусвідомлення того, що відбулось. Отже, твори В. Стефаника, Марка Черемшини та О. Турянського про війну мають яскраву систему екзистенційних категорій та насичені межовими ситуаціями, в яких герої проявляють усю свою сутність. Автори виявили себе як письменники з екзистенційним світовідчуттям, яким вдалося впіймати, на перший погляд, звичайні стани людської душі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ленська С. Екзистенційний вимір ранньої новелістики Олеся Бабія / С. Ленська // Наукові записки ТНПУ. Серія : Літературознавство. – 2016. – № 44. – С. 144-149.
2. Лепьохін Є. «Граничні ситуації» : роль і значення у літературі екзистенціалізму / Є. Лепьохін // Вісник Львівського ун-ту ім. Івана Франка. – 2009. – Вип. 16.
3. Миронюк В. Художня деталь як засіб типізації й узагальнення у творчості Марка Черемшини / В. Миронюк // Проблеми славістики : Науковий часопис. – Луцьк, 2003. – № 3. – С. 41-46.
4. Назаревич Л. Екзистенційність як домінуюча риса літератури доби модернізму / Леся Назаревич // StudiaMethodologica : альманах. / гол. О. Лещак ; відп. ред. І. Палуша ; редкол. : О. Куца, Р. Гром'як, Т. Волкова [та ін.]. – Тернопіль : Підручники і посібники. – 2007. – Вип. 19. – С. 103-110.
5. Назаревич Леся. Мовні засоби як вираження духовної культури українців у новелістиці Василя Стефаника / Л. Назаревич // Українознавчий альманах. – 2014. – Вип. 17. – С. 178-182.
6. Нестелєєв М. Поза межами й у межах : Осип Турянський і його найвідоміший твір / Максим Нестелєєв // Дивослово. – №11. – 2012. – С. 50-56.
7. Салій О. Дорога до смерті : танатологічний аспект осягнення гуцульського тексту / О. Салій // Вісник Маріупольського державного університету. – Серія : Філологія. – Вип. 8. – 2013. – С. 108-116.
8. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – це гуманізм / Ж.-П. Сартр. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1157071837697/filosofiya/zhan-pol_sartre_1905-1980.

9. Стефаник В. Моє слово : новели, оповідання, автобіографічні та критичні матеріали, витяги з листів / В. Стефаник. – К. : Веселка, 2000. – 319 с.
10. Стефаник В. Твори / В. Стефаник. – Львів : Піраміда, 2015. – 320 с.
11. Турянський О. Поза межами болю. Дума пралісу : вибране / О. Турянський. – К. : Академія, 2015. – 312 с.

Хмеливская В. В. Экзистенциальные основы нравственной деструкции героев в произведениях о Первой мировой войне В. Стефаника, Марка Черемшины и О. Турянского.

В статье на основе произведений украинских писателей В. Стефаника, Марка Черемшины и О. Турянского исследовано экзистенциальную основу нравственной деструкции героев. Особое внимание акцентируется на изложении понятия «граничная ситуация» и способа ее выявления в произведениях. В статье охарактеризован трагизм как основная экзистенциальная категория, которая проявляется на уровне тем и мотивов в прозе модернистов.

Ключевые слова: граничная ситуация, трагизм, трагическая экзистенция, экзистенциализм.

Khmelivskaya V. Existential foundations of the moral destruction of heroes in works about the First World War V. Stefanik, Mark Cheremshina and O. Turyansky.

The article based on the works of Ukrainian writers V. Stefanik, Mark Chermeshyna and O. Turiansky investigated the existential basis of the moral degradation of the characters. Special emphasis is placed on the interpretation of the concept of "ultimate situation" and the method of its detection in the works. The article describes the tragedy as a fundamental existential category, which is at the level of themes and motifs in the prose of the modernists.

Key words: critical situation, tragedy, tragic existence, existentialism.

С. М. Циганкова

ОБ'ЄКТИВІЗАЦІЯ АРХЕТИПУ «ВОДА» В УКРАЇНСЬКИХ БАЛАДАХ

Статтю присвячено дослідженню сутності, значення та об'єктивізації архетипів у фольклорі. Проаналізовано поняття «архетип». Подано тлумачення архетипу «вода» в українських баладах. Схарактеризовано основні ознаки балади як фольклорного жанру.

Ключові слова: фольклор, балада, символ, символіка, образ-архетип, архетип «вода».

Постановка проблеми. Українська символіка – явище національно специфічне. Воно характеризується значною кількістю неповторних народних образів, обрядів, яких немає в інших культурах. Архетипи містять у собі інформацію про духовно-культурне начало, яке зберігається в генетичній національній пам'яті народу.

Аналіз актуальних досліджень. Актуальність дослідження зумовлена недостатньою вивченістю особливостей та функцій вживання

архетипу «вода» в українських слов'ян; необхідністю ґрунтовного дослідження архетипу «вода» на матеріалі народних балад у культурі праукраїнців.

Мета роботи полягає в об'єктивізації архетипу «вода» в українських слов'ян на матеріалі народних балад.

Виклад основного матеріалу. Жанр балади має місце у фольклорі, мабуть, у всіх народів світу. Балада (фр. ballade, від провансальського balada – танцювати) – невеликий за розміром ліро-епічний твір фольклорного походження на історичну або легендарну тему. У ньому, зазвичай, розповідається про щось виняткове, незвичайне, героїчне, а реальне нерідко поєднується із фантастичним [1]. Основними ознаками балади є: 1) сюжет, в основі якого – незвичайні, часто фантастичні події; 2) балада нерідко спирається на прийом метаморфози (перетворення людини на дерево, камінь, рослину тощо); 3) головні дійові особи – прості люди; 4) сюжет має трагічну роз'язку; 5) балада характеризується дидактичністю (прямо чи опосередковано в баладі приховане повчання чи застереження) [1].

Свою увагу ми зосереджуємо на баладах, у яких розкривається поетичний світогляд народу, його міфологічні уявлення, зокрема – міфологічні уявлення про воду. Зазначимо, що архетип «вода» в українських баладах неодноразово був предметом дослідження в культурологічному аспекті, оскільки культ води як джерела життя посідав вагоме місце в житті українських слов'ян. Звертання до сил природи, що тепер здаються художніми метафорами, є відлунням давніх форм магії та ворожіння за допомогою небесних світил, дерев. Міфологічно-символічного значення набуває архетип «вода» в усіх його модифікаціях. У народних баладах часто оспівується, що закохані живуть на різних берегах (у різних світах – поділ на «своїх» і «чужих»), побачення відбувається коло річки, перейти чи переплисти річку означає одруження, наприклад:

*Взяла відеречка та й пішла по воду,
А там хлопці-риболовці,
Прекрасні на вроду.
Хлопці-риболовці,
Прекрасні на вроду,
Візьміть мене на той човен,
Перевезіть через воду [5, с. 54].*

*Тече річенька невеличенька –
Віддайте мене, моя матінко,
За кого я хочу [5, с. 76].*

У цій пісні також зустрічаємо збережені з далекого минулого образи-архетипи річки, води, елементів світу природи. Варто зазначити, що в народних баладах нечиста (брудна) вода – це символ подружньої зради, невірності:

*Два голуби воду пили,
А два колотили,
Та бодай же ті сконали,
Що нас розлучили [5, с. 83].*

*Не буду я води пити,
Бо вода нечиста,
Бо у неї нападало
Кленового листа [5, с. 85].*

*З помийниці воду брала,
Гречаники учиняла [5, с. 91].*

У багатьох українських баладах згадується про воду як про «один з чотирьох першоелементів». Фалес, один із представників Мілетської школи, уважав воду першопочатком і присвятив вивченню цієї речовини свій трактат. Філософ доводив, що вода – першооснова всього, а земля у вигляді плоского кола плаває у водах безмежного океану. Це уявлення відбилосся й у баладах українського народу, де присутні переконання, що вода існувала ще до створення й буде існувати після його загибелі [2, с. 87].

Разом із тим, вода стає символічною стихією перетворення, причому як перетворюється сама, так і бере участь у перетворенні одних предметів на інші. Це відображено і трансформовано в ряді міфів, які створили сприятливий ґрунт для метафори й символу в образній системі наступних епох. У баладах слов'ян однією з центральних є думка про те, що нечиста сила (чорти, русалки, водяники ті інші) живе у воді, яка не тільки служить межею між світами, але й сама є світом. На цьому засноване уявлення про воду як про ворожу людині стихію; водні глибини – символ чогось невідомого, а, відповідно, небезпечного й незрозумілого [3, с. 104]. Неоднозначною є думка про відношення води до роду. Із одного боку спостерігається уособлення жіночого лона, із іншого – чоловічого сім'я. Дощ, що ллється з небес, майже всюди порівнюється з чоловічим сім'ям.

Так, вода безупинно рухається, здійснює будь-які дії, – вона породжує ряд інверсій. Інколи вода трансформується у дзеркало:

*Сидить парубок
І дивиться у вікно,
Як у прозорі дзеркало... [4].*

Зовнішність образів є чіткою, що підтверджує гіпотезу про воду як дзеркало. Місце, де знаходиться ставок, є певним переходом у інший, потойбічний світ (місце розмежування двох світів). У просторі людей вода не здатна показати те, що там живе насправді, але вже у світі нечистої сили вода оживає й здатна до перетворення. У цьому випадку вода перетворюється в дзеркало, щоб указати головному героєві на предмети й образи, які відкриваються з нового боку. При зануренні в магичні води парубок пізнає нечисту силу. Таким чином, ставок виконує справжнє своє призначення – прозорість, відбиття, заломлення об'єктів реальності та інше.

Висновки. Отже, архетип води в українських баладах – це пробудження життя, очищення. Українці вбачали первісне буття в єдності втіленого у світлі чоловічого й утіленого у воді жіночого начал. Архетип води трансформується в підсвідомості українських слов'ян – від «родового лона» до чистоти, щастя, та здоров'я. В архетипі вода закодовано її магичні властивості, суперечливі відносини людей із цією стихією, яка, будучи джерелом життя, становила джерело щастя та вдачі, а іноді – і небезпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балади: ознаки, класифікації / Довідник цікавих фактів та корисних знань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dovidka.biz.ua/balada-oznaki-klasifikatsiya/>
2. Гавриш О. Символіка української пісні / О. Гавриш. – Львів: Ліга-Прес, 2003. – 234 с.
3. Українське слово : хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. : 4 кн. [упоряд. В. Дончик]. – К., 2003. – Кн. 2. – 445 с.
4. Українські народні пісні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.Pisni.org.ua.
5. Пісні, прислів'я та приказки : взаємини між людьми / упоряд. М. Пазяк. – К. : Наукова думка, 1991. – 215 с.

Цыганкова С. Н. Объективизация архетипа «вода» в украинских баладах.

Статья посвящена исследованию сущности, значения и объективизации архетипов в фольклоре. Проанализировано понятие «архетип». Подано толкования архетипа «вода» в украинском баладах. Охарактеризованы основные признаки баллады как фольклорного жанра.

Ключевые слова: фольклор, баллада, символ, символика, образ – архетип, архетип «вода».

Tsygankova S. Objectivization of the archetype "water" in Ukrainian ballads.

The article is devoted to the study of the essence, meaning and objectification of archetypes in folklore. The concept of "archetype" is analyzed. Interpretation of the archetype "water" in Ukrainian ballads is given. The main features of the ballad as a folklore genre are described.

Key words: folklore, ballad, symbol, symbolism, image – archetype, archetype "water".

О. В. Шолудько

СУЧАСНА ПРОЗА В ЛІТЕРАТУРНІЙ ОСВІТІ УЧНІВ

У статті розглянуто шкільну програму з української літератури. Досліджено проблеми формування шкільних програм з літератури. Визначено особливості та принципи добору творів сучасних прозаїків для уроків української літератури.

Ключові слова: сучасна проза, шкільна програма, українська література, принципи.

Постановка проблеми. Якщо сьогодні поставити запитання батькам та вчителям «Що читають сучасні школярі?», то відповідь може ошелешити: «Не читають вони нічого або читають дуже мало!» Проблема читання у практиці сучасної школи стоїть особливо гостро, адже падає читацький інтерес учнів, не поповнюється їх словниковий запас, утрудненим стає розуміння ними тексту, його осмислення, а це важливо не тільки для уроків літератури, але й узагалі для інтелектуального розвитку учня.

На думку багатьох педагогів, інтерес до читання в учнів може викликати знайомство із сучасною літературою та її обговорення на уроках. Однак програма з літератури дає орієнтовний список книг для самостійного читання школярами, але не пропонує якої-небудь конкретної системи уроків позакласного читання й бесід із сучасною літературою, тому дуже мало в цьому списку письменників-сучасників.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Різні аспекти формування шкільних програм із літератури підіймали як зарубіжні (Д. Денісон, Г. Катарідзе, Р. Менальді, Е. Шейн та ін.) та російські (Г. Зінченко, Б. Ланін, С. Мечнікова, М. Ханенко, та ін.), так і вітчизняні дослідники (Ю. Ковбасенко, О. Колінченко, Р. Мовчан, Д. Наливайко та ін.). Разом з тим, певні суперечки виникають при внесенні до шкільних програм імен сучасних поетів і прозаїків.

Мета статті: визначити місце сучасної прози в літературній освіті учнів.

Виклад основного матеріалу. Сучасна українська література, яка стартувала на початку 90-х років ХХ ст., сьогодні може похвалитися багатьма досягненнями. За 25 років свого існування вона сформувала, як довгий список імен і книжок, так і власну інфраструктуру (видання і видавництва, критики, щорічні премії, регулярні літературні презентації), а також отримала міжнародне визнання (переклади іншими мовами). За цей же час виросли кілька поколінь сучасних поетів та письменників. Водночас, доступ до шкільних програм отримали не всі вони.

Якщо розглянути нову шкільну програму для 5-9-х класів, розроблену за оновленим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, то слід відзначити, що вона включає чимало творів сучасних прозаїків. Однак вчитися за нею почали лише з 2013 року [1, с. 4].

Так, програма з української літератури для 5-го класу містить книжку сучасної української письменниці Галини Малик («Пригоди Алі в країні Недоладії»). Учні 6-х класів мають змогу дізнатися про Емму Андієвську та її казки-притчі «Говорюща риба» і «Казка про яян». Цих письменниць важко віднести до сучасних прозаїків, однак, на відміну від інших із підручника, вони принаймні є живими класиками. Також шестикласники вивчають Лесю Вороніну та її «Таємне Товариство боягузів, або Засіб від переляку № 9».

Підручник для 7-го класу пропонує учням для прочитання казкову повість Марини Павленко «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських». Восьмикласники з «живих класиків» можуть опанувати творчість Василя Голобородька. У програму для 8-х класів входить також книжка українського фантаста ХХ ст. Олеся Бердника «Хто зважиться – вогняним наречеться» [1, с. 4].

Список літератури для додаткового читання за 5-9 класи містить також твори Галини Пагутяк («Королівство», «Втеча звірів або Новий бестіарій», «Лялечка і Мацько»), Сергія Оксеніка («Лісом, небом, водою»), Софії Майданської («Чарівна шабля-веселка з гаптованої хмарки») і Степана Процюка («Марічка і Костик»).

Розглядаючи курс української літератури для 10-12-х класів, варто відмітити, що ним передбачено хронологічне вивчення письменників і поетів ХІХ-ХХ століть. Із сучасною українською прозою старшокласники мають змогу ознайомитися на оглядовому уроці (2 години), де їм

розповідають про історико-культурні умови розвитку літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст., знайомлять із літературними угрупованнями початку 90-х років і постмодернізмом. До сучасних українських письменників програма відносить Галину Пагутяк, Оксану Забужко, Юрія Андруховича, Василя Слапчука, Ігоря Римарука, а їх твори є у списку, який рекомендовано для самостійного читання. Крім них, список також містить імена Євгенії Кононенко, Олександра Жовна, В'ячеслава Медведя, Євгена Пашковського, Степана Процюка, Олега Лишеги, Володимира Діброви та Юрія Іздрика.

На думку С. А. Задкової, проникнення прозових творів сучасних письменників до шкільної програми досить проблематичне, оскільки сама програма архаїчна. Вона дісталася нам у спадщину від радянських часів, коли вважалося, що школярам необхідно, у першу чергу, вивчити «класичні» твори, до того ж із «правильним» ідеологічним трактуванням. Просвітницький пафос тут уживався з політичним. У цієї системи після її відходу, хоча б номінального, від ідеологізованого читання, є плюси (так, школярі дійсно вивчають основні твори української класики) і мінуси (чим далі, тим складніше школярам читати старі тексти, написані архаїчною мовою й присвячені архаїчній проблематиці; однак це не значить, що ці тексти стали погані, а те, що вони викладаються у відриві від історичного контексту).

Безперечно, учні повинні читати й вивчати класиків, однак і сучасна література для них не менш важлива, оскільки допомагає юним читачам знайти відповіді на питання, що стосуються безпосередньо нинішнього часу. Як знайти друзів? Ким стати? Чи можна навчитися привертати до себе увагу й переконувати співрозмовників у правильності своєї точки зору? Сотні запитань постають перед учнями, що з кожним роком дорослішають. Звичайно, у творах класиків є відповіді на всі питання, пов'язані з моральним вибором людини: творчість великих письменників завжди актуальна. Але нині класику необхідно адаптувати для свідомості сучасного учня. Коли він читає класику, то не розуміє, що це також про нього написано. Учителеві раз за разом доводиться знімати історичний матеріал шар за шаром, щоб учень зрозумів героя твору. Сучасні ж автори учням максимально близькі, і близькими є й образи, що створені ними. Герої їх книг живуть у таких же умовах, ходять у такі ж школи й гімназії, зіштовхуються точно з такими ж проблемами, як і сучасні школярі.

Н. Л. Федченко також вважає, що до нової програми для старшокласників важко потрапити сучасним українським письменникам. За усталеною традицією, творчість прозаїка може вивчатися програмно лише через 50-60 років після смерті автора. Введення іще «живих» класиків для вивчення їх творчості викликає багато питань щодо пріоритетності автора: чи достатньо він маститий, аби його вивчати; чи відповідає його творчість національним та суспільним настроям. Крім того, ввести сучасних українських прозаїків до шкільної програми складно іще й тому, що у своїй більшості вони нині часто є редакторами журналів і видавництв, тому Міністерство освіти і науки України може запідозрити в просуванні чийось комерційних інтересів. Важливим є іще й момент часу, адже вчитель, зазвичай, має 8 годин резервного часу і 8 годин позакласного читання на рік; ними він може розпоряджатися на свій розсуд при вивченні сучасної української прози. І можна вважати нормою, коли, наприклад, у Львові вчитель розкаже дітям про Мар'яну Савку, а в Донецьку – про Олексія Чупу [2, с. 13].

Щоб зацікавити учня сучасною прозою, необхідно серйозно підходити до вибору творів. Учні XXI століття часто не мають сформованого смаку і буквально «губляться» в потоці масової літератури, звідси – безладність, безсистемність їх читання. Як же зробити так, щоб школярам захотілося читати книги не тільки зі шкільної програми, а й сучасних прозаїків? Оскільки сучасна література ніяк не закріплена в освітньому стандарті, то роль підбирача сучасних прозових творів буде виконувати вчитель. І тут варто відмітити кілька моментів.

По-перше, вивчення сучасної літератури має бути спрямовано на формування й розвиток в учнів творчих умінь, що приводить до формування читацької самостійності. Тому вчитель повинен познайомити учнів з найбільш характерними напрямками в сучасній прозі, дати уявлення про найяскравіших представників різних напрямів, течій; показати складність і неоднозначність сучасного літературного процесу, його багатство й розмаїтість, естетичну нерівноцінність творів, особливості ідейних і моральних пошуків сучасної літератури; сформувати здатність розуміти й естетично сприймати художні твори сучасної літератури. По-друге, вчитель повинен володіти інформацією про те, які книги високо оцінені фахівцями в галузі літератури й визнані гідними літературних премій. Сучасна література має бути високо поцінована критикою, викликати у школяра-читача жвавий інтерес.

По-третє, з великого списку книг варто вибирати лише ті, які будуть відповідати віку учнів. У будь-якому класі знайдуться учні, яким захочеться познайомитися із книжковими новинками талановитих письменників. Із цими учнями вчитель може створити інтерактивну виставку, тур по книжкових полицях, буктрейлер книг, що сподобалися. Так можна зацікавити школярів книгами сучасних письменників, залучити їх до читання.

По-четверте, відбираючи твори для включення в шкільну програму, варто дотримуватись наступних принципів: літературна значимість твору, його популярність і літературно-критична оцінка; репрезентативність твору для творчості досліджуваного письменника; методична й культурна традиція, наприклад, необхідність «військової теми» і простежування реалізму в сучасній літературі; доступність літературного твору школярам; «цікавість» твору; відповідність твору віковим та психологічним особливостям сучасного школяра.

Акцент на майстерність і оцінку, розбір критичних матеріалів при вивченні творчості сучасних письменників, простежування літературних дискусій і, в міру можливостей, включення учнів у ці дискусії сприяють становленню сучасного читача, дозволяють учню самому стати одним з учасників літературного процесу.

Висновки. Сьогодні «тримати дитину тільки на класиці», змушувати її читати тільки класику – це втратити літературу як предмет, відучити учнів читати взагалі. Адже сучасна література, як і раніше, відбиває все те, що відбувається з нами, у людському суспільстві. Сьогоднішній день увібрав у себе багато чого: соціальні катаклізми, екологічні катастрофи (на жаль і техногенні, які ми створили самі), політичні й релігійні рухи. Безумовно, про це пишуть книги. Але в центрі уваги залишається людина, її розуміння себе, навколишнього світу. Тому вчителю літератури наразі важливо сформулювати для учнів такий список із сучасних письменників, творчість яких дозволить учню відчувати себе як учасником описуваних ними подій, так і навчить правильного морального вибору у складних життєвих ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.

2. Соколова Н. Чи згадає хтось про сучасників через 10-15 років? / Н. Соколова // Березіль – 2013 – №9 – С. 31-33.

3. Українська література (10-11 класи) : Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869542.

4. Федченко Н. Л. Не вір написаному... (Про зміст сучасних шкільних програм з літератури) / Н. Л. Федченко // Індіго – 2015 – № 8 – С. 12-14.

Шолудько О. В. Современная проза в литературном образовании учеников.

В статье рассмотрена школьная программа по украинской литературе. Исследована проблема формирования школьных программ по литературе. Определены особенности и принципы отбора произведений современных прозаиков для уроков украинской литературы.

Ключевые слова: современная проза, школьная программа, украинская литература, принципы.

Sholudko O. Modern prose is in literary education of students.

The article is told about the school program of Ukrainian literature. Is investigated the problem of the formation of school programs on literature. Is defined the specific features and principles of selection of works of modern prose writers for lessons of Ukrainian literature.

Key words: modern prose, school program, Ukrainian literature, principles.

О. В. Шолудько

ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Стаття присвячена розгляду поняття «текст» як літературознавчої категорії. На основі використаної літератури подане визначення «тексту» як об'єкта літературознавчих досліджень. Звернена увага на інтерпретацію досліджуваного поняття відомими філософами, літературознавцями.

Ключові слова: художній текст, наукові дослідження, об'єкт, інтерпретація.

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть у літературознавстві помітно активізувався інтерес до проблем вивчення художнього тексту. Тісний взаємозв'язок мови твору та його літературних особливостей зумовлює актуалізацію інтегрованого підходу до розкриття поняття «художній текст» як складного естетичного феномена.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Аналізу художнього тексту присвячені роботи Р. Барта, А. Загнітко, І. Колегаєвої, В. Кухаренко, М. Крупи, В. Маслової та ін. Культурологічна інтерпретація художнього тексту розроблена в працях Д. Лихачова, В. Топорова, Ю. Лотмана, які стверджують, що це поняття являє собою одну зі складових духовної

культури. Водночас художній текст є настільки багатовимірним об'єктом, що вимагає постійних ґрунтовних досліджень.

Мета статті – визначити суть поняття «текст» на основі літературознавчих досліджень.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те, що художній текст є об'єктом різноаспектного літературознавчого вивчення, дотепер у науковій літературі поняття художнього тексту інтерпретується по-різному, відсутнє і його загальноприйняте визначення. М. Крупа дає таке тлумачення: «Художній текст – це окремий, найвищою мірою індивідуальний твір художньої мови, написаний даною мовою, а також цілісна одиниця в системі подібних текстів» [7, с. 15]. У контексті лінгвістичних досліджень (В. Красних, М. Макаров, Т. Радзієвська, О. Семенець та ін.) художній текст характеризується як складний або комплексний текст, твір художнього стилю, що був спеціально підготовлений та володіє цілісністю і зв'язністю. Із психолінгвістичної точки зору в поняття «художній текст» укладено суб'єктивний аспект. У зв'язку із цим Л. Засекіна трактує його як особистісну авторську інтерпретацію дійсності [3, с. 71]. В. Маслова, досліджуючи художній текст із точки зору теорії мовної комунікації, визначає його як такий, що «виникає зі специфічного (егоцентричного) внутрішнього стану художника, відтворюючи його душевне чуттєво-понятійне осягнення світу у формі мовного висловлювання» [9, с. 120].

Розмежовуючи поняття «текст» і «твір», Н. Гуйванюк зауважує, що в літературознавчих роботах ці терміни розглядаються недиференційовано. У зв'язку із цим дослідник пише: «Текст важливо відрізнити від художнього твору. Текст – не твір, а тільки запис його, графічна його структура, значною мірою умовна, що представляє цей твір і дозволяє читачу його сприймати. Текст, природно, повинен бути адекватний твору» [2, с. 237]. У поданому визначенні науковець робить акцент на тому, що текст – це певна послідовність знаків, яка сприймана читачем інваріантно, тоді як твір – це варіативне сприйняття тексту, значною мірою індивідуальне для кожного читача. Це дозволяє говорити про розрізнення тексту й твору з погляду графічного запису й структури.

Іншої позиції в розрізненні тексту й твору дотримується М. Зубрицька, яка відзначає, що твір співвідноситься з певним задумом. Тому з текстологічної точки зору твором варто називати текст, «об'єднаний єдиним задумом (як за змістом, так і за формою) і який змінюється, як

єдине ціле...» [4, с. 130]. Таким чином, твір розуміється як певний складний зміст, що виростає з тексту й заснований на ньому.

Досліджуючи поняття як літературознавчу категорію, М. Рудяков зауважує, що текст художнього твору змістовно насичений особливим чином. З одного боку, текст у складі художнього твору відрізняється від його предметно-образного шару й від його змісту, ідеї, концепції, і в той же час із ними нерозривно пов'язаний, втілює їх, служить їм [11, с. 37]. Науковець пояснює цю позицію такими причинами:

- по-перше, текст твору являє собою складну систему різнорідних мовних одиниць: включає в себе лексико-фразеологічний рівень, шар іносказань, інтонаційно-синтаксичну, ритмічну, фонетичну сторони;

- по-друге, художньо-мовні засоби мають самостійну виразну значимість, а тому «обтяжені» змістом;

- по-третє, словесна тканина твору несе на собі вантаж предметно-образного ладу тексту, який, у свою чергу, є змістовно значимим і з найбільшою конкретністю втілює позицію автора. Тому з ідейно-змістовною сферою текст пов'язаний опосередковано [11, с. 37]. Звідси науковець робить висновок, що художній текст не втілює авторську думку відкрито.

Дослідник Є. Селіванова включає до текстової сфери, крім мовної тканини твору, його предметно-образний шар: зображуване в його подробицях, сюжет, персонажів, композицію. При цьому текст, що ототожнюється з тим, що традиційно мають на увазі під художньою формою, логічно протиставляється відбитому в творі змісту, авторській концепції, «картині світу». Тому, на думку науковця, художній твір – це складна єдність компонентів, пов'язаних між собою в гармонійне ціле. Його ідейний зміст знаходить своє вираження в образній системі, що виступає як його форма, а формою образів є мовна зовнішність – поетична мова [12, с. 186].

Нетрадиційною є точка зору, висловлена Р. Бартом у світлі теорії постструктуралізму: терміни «текст» й «твір» він наповнює змістом, протилежним тому, про який було сказано вище. Твір, з його точки зору, – це речовинний фрагмент, що займає певну частину книжкового простору, а текст – це «процес виробництва», у результаті якого з'являється твір; текст – це «поле методологічних операцій», породження й рух значної кількості змістів [1, с. 492]. Однак у підсумку текст і твір зв'язані як процес

і результат, як щось загальне. Щоб зрозуміти твір (результат), потрібно звернутися до процесу виробництва – тексту [1, с. 495].

Серед сучасних інтерпретацій художнього тексту варто звернути увагу і на культурологічну інтерпретацію. Її основи розробили у своїх працях Д. Лихачов, В. Топоров, Ю. Лотман. У рамках цього підходу український науковець В. Кухаренко зауважує, що поняття тексту розширилося до меж культури і наразі текст виступає культурним феноменом, узагальненою моделлю світу. На його думку, категорії тексту й культури взаємообумовлюють один одного: текст є частиною культури, але в той же час культура сама є текстом [6, с. 121]. Однак, на думку дослідника, текст, здобуваючи риси моделі культури, має тенденцію до самостійності, автономності [6, с. 122].

Т. Пахомова розглядає узагальнену функцію тексту і зауважує, що саме художній текст дозволяє нащадкам дізнатися думки людей із попередніх епох, саме текст здійснює спадкоємний зв'язок поколінь [10, с. 119]. У цьому полягає об'єднальна й комунікативна функції тексту.

Отже, художній текст є носієм духовно-практичного досвіду тих або інших суспільних груп і, головне, окремих особистостей. За допомогою найбільш яскравих зразків текстів здійснюється вільне спілкування цілих народів і всього людства. Саме в цьому полягає найважливіша функція текстів у культурному контексті.

Із точки зору І. Колегаєвої, для практики організації роботи з художнім текстом надзвичайно важливо осмислити естетичні характеристики тексту, оскільки художній текст виступає естетичним об'єктом, що містить так звану художню, або естетичну, інформацію [5, с. 24]. У той же час, художній твір розглядається як естетична система, обумовлена єдністю художнього завдання, а компоненти цієї системи являють собою естетично спрямовані факти, що чинять певний художній вплив. Крім того, із позиції психолінгвістики естетична цінність художнього тексту виявляється в процесі сприйняття читачем певним чином організованої знакової системи – коду, мови художнього твору, у його художньо-естетичній функції.

М. Філіпс відмічає, що художній текст містить у собі не просто мову, а насамперед – думки й почуття автора, виражені в мові. У зв'язку з цим мова є живим конкретним середовищем, у якому живе свідомість автора художнього тексту [13, с. 104]. Інакше кажучи, письменник за допомогою авторського слова передає мову героя й автора-оповідача, уже «відлите» в

мовленнєву форму, жанрово оформлену, яка виражає ставлення до світу, його оцінку.

На думку сучасного літературознавця В. Марка, текст – це певним чином організований та осмислений інформаційний простір, межі й структуру якого утворюють знакові конструкції; зміст конструкцій і самого тексту не зводиться до суми змістів усіх елементів. Інакше кажучи, розуміючи зміст окремих елементів (слів, речень, фрагментів тощо), можна не розуміти змісту всього тексту. Втім, і навпаки, можна у відомій мірі розуміти текст, не розуміючи якихось його елементів [8, с. 55].

Якщо текст і його фрагменти можуть одночасно розташовуватися в різних значеннєвих просторах, то специфіка художнього тексту полягає в тому, що він головним чином осмислюється в просторі цінностей (естетичних, моральних, духовних, релігійних тощо). Це не принижує ролі «семантичного виміру» художнього тексту, але спонукає розглядати семантику останнього «крізь призму» цінностей. Якщо ціннісна «навантаженість» тексту (або його фрагменту) є умовою його розуміння, можна вважати текст художнім. Щоб розпізнати цю «навантаженість», потрібно володіти «культурним кодом» або властивій даній культурній традиції способом «впізнавання» цінностей, вкраплені в ті або інші знакові (символічні) структури [8, с. 56].

Висновки. З огляду на значну кількість наукових позицій щодо інтерпретації поняття «текст», ми прийшли до таких висновків:

1. Художнім твором є текст, відмічений ознакою художності, якому притаманні такі риси: високий ступінь організованості; образність літературного мовлення; наявність естетичної функції.

2. Творча позиція автора, прагнення до найбільш повного і точного вираження думки в усіх її відтінках, вибір форм оповіді, уживання лексичних і граматичних одиниць ініціює створення тексту, який відповідає художньо-естетичному уявленню автора і є, по суті, художнім твором.

3. У художньому тексті реалізується культурний потенціал народу, який його творить, і тому він і надалі залишатиметься постійним об'єктом наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барт Р. Від твору до тексту / Р. Барт // Слово. Знак. Дискурс : антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.; за ред. М. Зубрицької. – Львів : Літопис, 2001. – С. 491-496.

2. Гуйванюк Н. В. Слово – Речення – Текст : Вибрані праці / Н. В. Гуйванюк. – Чернівці, 2009. – 664 с.
3. Засекіна Л. В. Вступ до психолінгвістики / Л. В. Засекіна, С. В. Засекін. – Острог : Нац. ун-т «Острозька академія», 2002. – 168 с.
4. Зубрицька М. Номо legens : текст як соціокультурний феномен / М. Зубрицька. – Львів : Літопис, 2004. – 352 с.
5. Колегаева И. М. Текст как единица научной коммуникации / И. М. Колегаева. – Одесса : ОГУ им. И. И. Мечникова, 1991. – 122 с.
6. Кухаренко В. Інтерпретація тексту / В. Кухаренко. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 272 с.
7. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту / М. Крупа. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. – 416 с.
8. Марко В. Кодування художнього тексту / В. Марко // Дивослово. – 2007. – № 8. – С. 54-59.
9. Маслова В. Филологический анализ художественного текста / В. А. Маслова – Минск, 2000. – 199 с.
10. Пахомова Т. Текст як колективна пам'ять народу / Т. Пахомова // Studia Germanica et Romanica. – 2004. – Т.1, № 1. – С. 118-126.
11. Рудяков М. Стилiстичний аналіз художнього твору. – К. : Вища школа, 1999. – 129 с.
12. Селиванова Е. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : монография / Е. Селиванова. – К. : Брама, 2004. – 336 с.
13. Филипс Л. Дж. Дискурс-анализ. Теория и метод / Л. Дж. Филипс, М. В. Йоргенсен. – Харьков : Гуманитарный центр, 2004. – 336 с.

Шолудько О. В. Художественный текст как объект научных исследований.

Статья посвящена рассмотрению понятия "текст" как литературоведческой категории. На основе использованной литературы поданное определение "текста" как объекта литературоведческих исследований. Обращено внимание на интерпретацию исследуемого понятия известными философами, литературоведами.

Ключевые слова: художественный текст, научные исследования, интерпретация.

Sholudko O. Artistic text as object of scientific researches.

The article is sanctified to consideration of concept "text" as a study of literature category. On the basis of the used literature the given determination of "text" as an object of study of literature researches. Convolute attention on interpretation of the investigated concept by the known philosophers, literary critics.

Key words: literary text scientific researches, object, interpretation.

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО ТА МЕТОДОЛОГІЯ

Бідненко Т.М. Лексико-стилістичні засоби вираження концепту «андрогінність» в англomовному романі Дж. Уінтерсон «Пристрасть»	3
Бугай Ю. А. Трансформація поняття лингвокультура в сучасних молодіжних комунікаціях.....	9
Гриценко Д. С. Французькі неологізми у сфері туризму: сутність та тенденції.....	13
Дібіжева О. Є. Конструкції з періодом у поетичній мовотворчості Івана Франка	17
Дробна Т. В. Проблемні питання лінгвістичного статусу вставлених конструкцій	22
Журавська В. О. Неологізми у французькому політичному дискурсі.....	27
Захарук Н. О. Лінгвопрагматична варіативність директивів в англomовному конфліктному парентальному дискурсі.....	31
Карпенко М. В. Сучасне потрактування риторичної особистості	36
Кімлик О. О. Класифікація фразеологізмів німецької мови, які відображають кохання	42
Ковган Т. М. Дискусійні питання теорії багатокomпонентного складнопідрядного речення з послідовною підрядністю	46
Леміш Ю. В. Моделі метафоризації в англійських загадках.....	50
Липова І. О. Використання мовних засобів комічного на уроках української мови.....	56
Литовченко С. А. Фразеологічна репрезентація концептосфери «навколишнє середовище» в німецькомовній пресі.....	61
Манько А. П. Мовна особистість політичного лідера на матеріалі промов А. Меркель.....	65
Машталер А. А. Мовлення старшокласника в сучасному художньому тексті (функціональний аспект)	71
Мельник Є. В. Психолого-педагогічні особливості формування англomовної лексичної компетентності з використанням автентичних відеоматеріалів у студентів-філологів 1-го курсу	76
Нерод В. В. Художні образи в авторських колискових піснях.....	83

Нестерова А. І. Лексико-семантичне поле поняття «радість» у німецькій мові.....	87
Павленко А. В. Концептосфери честь і гідність в українській лінгвокультурі	91
Різницька Т. І. Лексико-граматичний аналіз вербалізації зображень у творах українських письменників.....	96
Ромась А. О. Особливості реалізації стратегії аргументації в англomовному дискурсі соціальної реклами.....	101
Сіробаба А. В. Фольклорні джерела мови творів Лесі Українки.....	107
Солдатенко В. Д. Мовні засоби вираження концепту <i>справжнє кохання</i> у сучасній американській пісенній ліриці.....	111
Торгачова С. В. Місце неологізмів у сучасній німецькій мові.....	115
Турчина К. С. Невербальна репрезентація соціального статусу в англomовному діловому дискурсі	120
Феліпас Т. В. Стереотипні ознаки англomовного гастрономічного дискурсу (на матеріалі роману Джоан Гарріс «Шоколад»)	127
Цапюк Н. І. Складне речення у поетичній мовосистемі Олександра Олеся.....	133
Чашко В. В. Гендерні особливості реалізації морально-емоційного впливу у сучасному американському передвиборчому дискурсі.....	137

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО ТА МЕТОДОЛОГІЯ

Влізько І. Л. Архетип місяця в поезії Ліни Костенко.....	149
Голобородько Ю. К. Прийоми реалізації комічного в романе-анекдоті «Жизнь и необычайные приключения солдата Ивана Чонкина»	153
Горбатенко І. С. Ідейно-естетичний аналіз вибраних поезій Анатолія Гризуна «Хроніка заосіння».....	160
Горбатенко І. С. Художньо-естетичний аналіз поезії Анатолія Гризуна «Гостини у старого художника».....	164
Гримайло Н. М. Гуманістичний пафос новелістики Олеся Гончара.....	168
Матвієнко В. Е. Екзистенційний модус смерті у збірці «Блокпост» Бориса Гуменюка.....	174
Мельник А. О. Історіософська проблематика поем Івана Франка.....	182
Міняйло С. М. Геопростір як чинник формування психологічного портрета героїв у поезії Л. Голоти.....	188

Молько Д. А. Микола Хвильовий «Кіт у чоботях»: авторська інтерпретація фольклорного мотиву.....	194
Решітько О. В. Художня концепція героя прози Віктора Домонтовича.....	199
Ситник О. В. Читацький інтерес: фактори впливу та форми роботи.....	205
Теслик Я. М. Філософсько-екзистенційна наповненість жіночих образів у творах Марії Матіос.....	209
Хмелівська В. В. Екзистенційна основа моральної деструкції героїв у творах про першу світову війну В. Стефаніка, Марка Черемшини та О. Турянського.....	214
Циганкова С. М. Об'єктивізація архетипу «вода» в українських баладах.....	220
Шолудько О. В. Сучасна проза в літературній освіті учнів.....	224
Шолудько О. В. Художній текст як об'єкт наукових досліджень.....	229

Наукове видання

**Актуальні питання
філології та методології**

Збірник наукових праць магістрантів

Видається щорічно

Суми: СумДПУ, 2017 р.

Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Відповідальний за випуск ***А. М. Коваленко***

Комп'ютерне верстання ***О. Л. Суріна***

Здано в набір 17.10.2017 р. Підписано до друку 26.10.2017 р.

Формат 60x84/16. Гарн. Cambria. Папір друк. Друк ризогр.

Умовн. друк. арк. 13,8. Тираж 100. Вид. №35.

СумДПУ імені А. С. Макаренка

40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено на обладнанні СумДПУ імені А. С. Макаренка

